

RADIO- OCH TV-FOLKET

Lars-Åke Engblom

Radio- och TV-folket

REKRYTERINGEN AV PROGRAMMEDARBETARE
TILL RADION OCH TELEVISIONEN
I SVERIGE 1925–1995

Nr 8 i en serie skrifter utgivna av
STIFTELSEN
ETERMEDIERNA I SVERIGE

UTKOMNA VOLYMER I SKRIFTSERIEN

1. Leif Furhammar, *Med TV i verkligheten* 1995
2. Göran Elgemyr, *Radion i strama tyglar* 1996
3. Nina Wormbs, *Genom tråd och eter* 1997
4. Olle Sjögren, *Den goda underhållningen* 1997
5. Torsten Thurén, *Medier i blåsväder* 1997
6. Lars Hänström, *Lär mig att mäta tiden* 1997
7. Peder Lunell-Fallenius, *Radiohuset* 1998
8. Lars-Åke Engblom, *Radio- och TV-folket* 1998

© Stiftelsen Etermedierna i Sverige 1998

Fälths Tryckeri, Värnamo 1998

ISBN 91-518-3449-9

ISSN 1400-7274

STIFTELSEN ETERMEDIERNA I SVERIGE har initierat och driver ett tvärvetenskapligt forskningsprojekt om de svenska etermediernas uppkomst och utveckling fram till den tid då monopollet upphör. Ett tjugotal forskare är knutna till olika delprojekt och deras resultat publiceras i denna skriftserie. Projektet kommer att sammanfattas i tre populärvetenskapliga volymer. Sveriges Radio AB och Sveriges Television AB har anslagit medel till stiftelsen motsvarande huvudparten av de beräknade kostnaderna. Senare har även Teracom Svensk Rundradio AB inträtt som ett stödjande företag. Dessutom har betydande bidrag erhållits från Marianne och Marcus Wallenbergs Stiftelse, Telia AB, Tipstjänst och STIM.

Administrativt leds forskningsprojektet av förre TV1-chefen *Olle Berglund*, som är ordförande i redaktionskommittén, och redaktörerna *Göran Elgemyr* (SR), *Roland Hjelte* (SVT) och *Margareta Cronholm* (SVT). I kommittén ingår även projektledarna professorerna *Stig Hadenius*, *Dag Nordmark* och *Lennart Weibull*. Professorerna *Sverker Ek* och *Jarl Torbacke* tillhör också redaktionskommittén.

Innehåll

FÖRORD · 11

INLEDNING · 15

Att bli anställd vid radion och televisionen · 15

Uppläggning och frågeställningar · 17

Källor · 18

SR-företagens personalstyrka. En översikt · 19

Studier om medierekrytering · 25

KAPITEL 1

1925–1955: HANDPLOCKADE HALLÅPROVADE HERRAR · 37

Akademiker och musiker · 38

Anställningsprocessen · 42

Hallåproven som urvalsinstrument · 50

Landsortsombuden · 56

De första cheferna · 58

Löner och personalpolitik · 63

Televisionen förbereds · 69

Sammanfattning · 74

KAPITEL 2

1956–1968: PERMANENT PÅFYLLNING AV PERSONAL · 78

Kritisk radioutredning · 79

Nya anställningsformer · 83

Nyhetsredaktionerna byggs upp · 86

Dagens Eko · 87

TV-Aktuellt · 93

Egna utrikeskorrespondenter ·	96
Påpassade populärmusiker ·	101
Hallåprov inom radion och televisionen ·	106
Interntillsatta distriktschefer ·	109
Paketlösning om kanalchefer ·	111
Lönen inget lockbete ·	114
Sammanfattning ·	118

KAPITEL 3

1969–1979: ANSTÄLLNINGSTOPP	
TROTS ANSTÄLLNINGSTOPP ·	123
Anställningspolitikens ramar ·	124
TV 2-rekryteringen ·	128
Halva Rapport från Ekot ·	139
Kraftkorn av skilda kulörer ·	141
»Lars-Gunnar Björklunds radio- och tv-skola« ·	146
Präst eller producent till religionsradion? ·	148
Över 100 nya chefer ·	150
Politiskt spel om direktörstjänster ·	153
Utnämningssvåg i bolagsklyvningens spår ·	157
Konsekvenser av arbetsmarknadslagarna ·	171
Sammanfattning ·	174

KAPITEL 4

1980- OCH 1990-TALEN:	
KOMPRIMERING OCH KONKURRENS ·	178
Anställningspolitikens ramar ·	179
Interna eller externa chefer? ·	181
Rekrytering i extern konkurrens ·	199
Rekrytering i konkurrentföretag ·	202
1990-talets SVT- och SR-medarbetare ·	206
Sammanfattning ·	214

SAMMANFATTNING ·	217
Rekryteringsvägarna ·	217

Yttre förutsättningar ·	219
Chefstillsättningarna ·	220
Styrelsernas inflytande ·	221
Fackets roll ·	222
Politiska aspekter ·	223
Kvinnor och män ·	224
Utbildning och social bakgrund ·	225
Tre anställningsvågor: akademiker, journalister, kvinnor ·	226
Rekryteringens konsekvenser för programutbudet ·	230

NOTER ·	233
---------	-----

KÄLLOR OCH LITTERATUR ·	261
-------------------------	-----

BILDKÄLLOR ·	269
--------------	-----

PERSONREGISTER ·	270
------------------	-----

Förord

Denna bok i det tvärvetenskapliga forskningsprojektet Etermedierna i Sverige handlar om personalrekryteringen från 1920-talets mitt fram till våra dagar. Avsikten är främst att se vilka mönster personalrekryteringen följt under årens lopp och vilka principer som har styrt den. Det är alltså ingen skvallerkrönika. Fast en och annan pikant detalj slinker naturligtvis med, när man ska berätta om vilka som utvalts – och varför – för att göra våra radio- och tv-program.

Upp emot tiotusen medarbetare har varit eller är anställda vid radio- och tv-företagen i Sverige. Alla kommer inte att beröras i den här boken. Den är koncentrerad till de kategorier – producenter, reportrar och chefer – som haft störst möjligheter att påverka programinnehållet. Tonvikten har lagts på de områden som den offentliga diskussionen kring etermediernas utbud och medarbetare oftast gällt, framför allt nyhets- och samhällsprogrammen.

Det finns alltså mycket mer att skildra än vad som ryms i denna översiktliga studie om etermediernas tämligen utforskade rekryteringspolitik. Tekniken är till exempel ett område som bara perifert kunnat behandlas inom ramen för denna undersökning. Utbildningsprogrammen är ett annat, men rekryteringen till dessa kommer att behandlas i ett särskilt arbete.

Jag tillhör själv de rekryterades skara. Jag svarade på en annons, testades, intervjuades och antogs till en av producentkurserna inför TV 2-starten 1968. Jag var ganska typisk för dem som anställdes i detta sammanhang, en 25-årig storstadsboende man med oavslutade akademiska studier och viss journalistisk bakgrund. Jag

var sedan nyhetsreporter och tv-producent vid Sveriges Radio i Göteborg fram till 1981, därefter distriktschef vid Sveriges Television, först i Falun och 1983–1988 i Växjö.

Jag har alltså varit anställd på SR och SVT i 20 år, vilket kan ha påverkat mitt perspektiv när jag betraktar Sveriges Radio-företagen. Å andra sidan bör min kännedom om SR/SVT ha gjort det lättare att skilja stort från smått i det omfattande källmaterialet. Eftersom det snart är tio år sedan jag lämnade SVT tror jag mig inte heller ha några bindningar som försvårat uppgiften. Däremot har jag uppmuntrats i mitt arbete av många tidigare kolleger, varav några – Anette Carlsson, John Forsberg, Karl-Axel Jansson och K. G. Svensson – läst och kommenterat tidiga versioner av manuskriptet.

Boken har vuxit fram i den inspirerande forskarmiljö som projektet Etermedierna i Sverige utgör. Den ingår i delprojekt 1, Kampen om monopolet, vars mål är att beskriva de viktigaste förutsättningarna för programverksamheten. Det har varit stimulerande att arbeta med en så entusiastisk och sakkunnig projektledare som professor Stig Hadenius. Jag har också fått många värdefulla synpunkter från forskarkollegerna i delprojektet och i huvudprojektet. Dessutom har hela redaktionskommittén visat ett starkt intresse och engagemang för mitt arbete. Över huvud taget har det varit ett nöje att få verka som forskare i det välorganiserade projektet Etermedierna i Sverige.

Mitt huvudsakliga källmaterial finns i Sveriges Radios dokumentarkiv. Där har arkivarie Börje Sjöman varit till ovärderlig hjälp med sina kunskaper om arkivets innehåll och sitt mycket vänliga bemötande. Arkivets tidigare chef, Karin Byström, och de övriga medarbetarna på SR:s dokumentarkiv och bibliotek har också underlättat mitt arbete. Vid sidan av arkiven har bland andra Lars Hemmingsson, Roland Hjelte, Åke-Bertil Johansson och Tore Nöjd försett mig med värdefullt material.

Jag har vidare haft god nytta av de intervjuer som förre TV 2-chefen Oloph Hansson på huvudprojektets uppdrag gjort med ett stort antal radio/TV-medarbetare och mediepolitiker. Mediefors-

karna Iréne Grundberg och Gunnar Hallingberg, som arbetar med delvis liknande studier, har välvilligt kommenterat en preliminär version av manuskriptet.

Till sist vill jag tacka min son Jakob för nödvändig datahjälp och min fru Christina som tålmodigt följt arbetet från start till mål och även slutgranskat korrektur.

Huskvarna i februari 1998

Lars-Åke Engblom

Inledning

Att bli anställd vid radion och televisionen

Erik Bergsten, sedermera TV-producent i Göteborg, berättar i memoarboken *Inte bara Tekniskt magasin* hur det gick till när han blev anställd som hallåman på Radiotjänst i början av 1940-talet:

Det här med hallåprov det var som att försöka pröva in vid Dramatens elevskola. Radiotjänst annonserade aldrig i tidningarna efter hallåmän, utan de sporadiska ansökningar som droppade in, la man på hög och någon gång vart tredje år drog man igång detta formidabla skådespel på Kungsgatan 8 i Stockholm.

När jag kom dit (i god tid, tyckte jag) satt där säkert femtio personer redan. Det var män och kvinnor ur livets alla skiften. En del var skådespelare, som lagt ner tusentals kronor hos röstpedagoger. Där fanns folk som tröttnat på sitt jobb och skulle satsa på något annat. Att kunna sitta framför en mikrofon och tala inför hela svenska folket var en ohygglig lockelse för många. En del verkade stå inför en total nervkollaps. Andra kunde inte hålla tårarna borta.

En efter en försvann kandidaterna in i en studio. Därinne bakom kontrollrummets dunkla fönsterglas satt juryn. Där fanns Sven Jerring, Hjalmar Gullberg, Erik Hjalmar Linder, Henrik Hahr. Alla de kända rösterna från radion, som nu skulle döma över liv och död (ja, det kändes faktiskt så ...).

Bo Willners tog vänligt emot och gav mig ett papper att läsa [...] Där stod små stycken på svenska och danska – eller var det norska ?[...] Sen skulle man läsa ett stycke på tyska, ett på engelska och ett på franska. Den tyska texten handlade om ett krogslagsmål i München – »in eine Kneipe war so ein Radau«. Det skulle ha betoningen på sista stavelsen [...] den engelska texten krävde nästan tungvrickning eller vad sägs om detta: »Would Wordsworth willingly withhold«.

Bergsten blev alltså anställd. Ett decennium senare blev han uttagen till den pionjärgrupp som skulle göra de första tv-programmen. Sedan, när Sveriges Radio började bli hela Sveriges radio och television, kom Bergsten till Göteborg, där han i många år producerade en av televisionens mest långlivade programserier, Tekniskt magasin.

Bergstens yrkesbana är inte ovanlig bland de radiomedarbetare som anställdes under 1940-talet. Nålsögat var hallåprovet. För dem som klarade detta låg flera karriärer öppna inom det expanderande företaget. En annan väg till Radiotjänst, beskriven av 1943 års radioutredning, gick via handplockning:

Rekryteringen har i de flesta fall skett utan att en plats förklarats till ansökan ledig. Till de högre tjänsterna har sålunda styrelsen kallat personer, som genom verksamhet inom andra områden visat sig äga förutsättningar för att bli goda programtjänstemän.¹

Under 1950-, 1960- och 1970-talen nyanställdes (netto) en medarbetare varannan dag. Det finns många föreställningar om hur detta gick till. 1960 års radioutredning bidrog med en del exempel i sitt slutbetänkande som kom 1965:

Det var tidigare en utbredd uppfattning, att rekryteringen av producenter – i synnerhet yngre och utan tidigare erfarenhet – hade en relativt slumpartad karaktär. Det

gjordes ibland gällande att personliga förbindelser med redan anställda personer skulle jämna vägen in i företaget eller att en kort tid som vikarie på ett mera formlost sätt efter hand övergick i fast anställning.²

Samtidigt konstaterade dock utredningen att Sveriges Radio »på senare tid systematiskt utannonserat tjänster som medarbetare (även vikarier)«. I samband med TV 2-starten 1969 skedde detta i stor skala, då nästan 2 500 sökte till ett hundratal nyinrättade programtjänster. Fast enligt en populär anekdot bland företagets kritiker kom medarbetarna till den nya kanalen från en Vietnamdemonstration, som tågade in på radiohuset och blev kvar där ...

Några av frågeställningarna i denna undersökning utgår från dessa föreställningar. Hur mycket är myt, hur mycket är verklighet?

Uppläggning och frågeställningar

Avsikten är att belysa rekryteringen av programmedarbetare till radion och televisionen i Sverige från Radiotjänsts start 1925 fram till 1990-talets slut. Fram till 1990-talets början var denna process praktiskt taget synonym med rekryteringen till Sveriges Radio-koncernens företag. Jag koncentrerar därför studien till de licensfinansierade programföretagen inom Sveriges Radio-sektorn. För senare år gör jag även en del jämförelser med kommersiella tv- och radioföretag.

Undersökningen har en i huvudsak kronologisk uppläggning med en indelning i fyra perioder: 1925–1955, 1956–1968, 1969–1979 samt tiden från 1980. Inom dessa avsnitt specialstuderas några särskilt intressanta skeenden såsom TV 2-starten, nyhetsverksamhetens etableringsfas och chefstillsättningarna i de nybildade programbolagen Sveriges Lokalradio, Sveriges Riksradio och Sveriges Television vid 1970-talets slut.

I ett sammanfattande kapitel försöker jag sedan besvara mer generella frågor:

- Vilka är de huvudsakliga rekryteringsvägarna till radion och televisionen?
- Vilka yttre förutsättningar har påverkat företagets anställningspolitik?
- Vilka mönster kan skönjas i chefstillsättningarna?
- Vilket inflytande har styrelserna haft?
- Vilken roll har de fackliga organisationerna spelat?
- Har politiska hänsyn tagits?
- Hur har jämställdhetsaspekter påverkat rekryteringsprocessen?
- Vilken sammansättning har personalen fått vad avser utbildning och social bakgrund?

Slutligen sammanfattar jag vad som karakteriserat rekryteringen under olika tidsperioder och gör några reflexioner kring rekryterings konsekvenser för programutbudet.

Källor

Det viktigaste källmaterialet består av protokoll och handlingar i Sveriges Radios arkiv. Basmaterialet är styrelseprotokollen med bilagor för Radiotjänst, Sveriges Radio, Sveriges Television, Sveriges Lokalradio och Sveriges Riksradio samt förvaltningsutskottets/arbetsutskottets protokoll fram till koncernbildningen 1979. Vidare har, tack vare arkivet, ett omfattande internt bakgrunds- och utredningsmaterial gjorts tillgängligt.

Annat primärmaterial har varit de offentliga utredningarna och propositionerna inom radio- och tv-området samt egna och andras intervjuer. Av särskilt värde för denna undersökning är de intervjuer som tidigare TV 2-chefen Oloph Hansson gjort med ett stort antal radio- och tv-medarbetare och politiker för projektet Etermedierna i Sverige. Många av dessa behandlar just rekryteringsfrågor. Ett stort antal tidningsartiklar med anknyt-

ning till företagets rekryteringspolitik har också studerats, även om ingen systematisk genomgång av pressdebatten under hela undersökningsperioden har gjorts.

Kompletterande upplysningar kring vissa händelser och förlopp har bland annat inhämtats i de fackliga organisationernas arkiv och i privata arkiv. Ett material kring TV 2-rekryteringen har ställts till förfogande av psykolog Åke-Bertil Johansson. Några delfrågeställningar belyses med hjälp av seminarieuppsatser. Till detta kommer den litteratur och de forskningsrapporter som behandlat radions och televisionens utveckling i Sverige inklusive parallellt pågående undersökningar inom projektet Etermedierna i Sverige. En inventering har också skett av internationella, särskilt nordiska, undersökningar inom området.

Undersökningen bygger till stor del på de interna protokollen. En begränsning med allt protokollsmaterial är att det ger en officiell bild av den verksamhet som skall skildras; däremot framgår sällan de informella kontakterna. Å andra sidan blir varje fråga av större vikt förr eller senare behandlad på ett styrelsemöte, inte minst gäller detta konflikter och principiella ställningstaganden. Meningsmotsättningarna inom styrelserna är ofta väl dokumenterade även i senare decenniernas knapphändigare (fast bilagerikare) beslutsprotokoll.³

Protokollen kan därmed betraktas som ett koncentrat av verksamheten. Med det kompletterande materialet i form av intervjuer, utredningar, promemorior, forskningsrapporter m.m. bör det vara möjligt att i stora drag kunna besvara och/eller belysa de frågor som ställts.

SR-företagens personalstyrka. En översikt

Antalet fast anställda medarbetare var under Radiotjänsts första år bara några tiotal personer. Som framgår av tabell 1:1 växte personalstyrkan mycket långsamt under de första decennierna. Decenniet efter andra världskriget fördubblades antalet an-

ställda, men under det följande decenniet, från 1955 till 1965, femfaldigades medarbetarskaran till följd av televisionens start. Inför TV 2-starten 1969 accelererade personalökningen ytterligare. Nästa stora anställningsvåg inträffade i samband med klyvningen av företaget och lokalradions och utbildningsradions tillkomst under 1970-talets sista år. Det högsta antalet anställda alla kategorier, 7 347, noterades budgetåret 1979/80.⁴

Tabell 1:1. Antalet medarbetare i Sveriges Radio (Radiotjänst) 1925–1997. ⁵

År	Antal tillsatta tjänster	Medeltalet anställda
1925	15	
1930	38	
1935	62	
1940	116	
1945	203	
1950	338	
1955	477	
1960	1 270	
1965	2 480	
1970	3 838	
1975	4 288	
1980	5 779	7 347
1985	5 663	6 613
1990		6 099
1996		5 703

Under 1980-talet resulterade sedan rationaliseringar och personalnedskärningar i en minskning med över 1 200 anställda. Under 1990-talet har personalstyrkan reducerats ytterligare. Vid årsskiftet 1996/97 uppgick antalet anställda till 5 703, fördelade på Sveriges Television 3 285, Sveriges Radio 2 128 och Utbildningsradion 290.⁶ Detta motsvarar en procentuell minskning av den totala personalen med 22 % sedan 1980.

Personalärendena handhades från början av verkställande

direktören. Han skötte alla frågor som inte skulle föreläggas styrelsen och står i en instruktion från 1945 fortfarande som handläggare av personalfrågor. Två år senare överläts denna uppgift på chefen för den nybildade administrationsavdelningen. 1955 inrättades en särskild personalbyrå inom Centrala kansliet. 1964 bröts personalbyrån ur kansliet för att tillsammans med personalutbildningen bilda Personalavdelningen. Avdelningen bestod oförändrad till koncernbildningen 1979, då personalfrågorna delades upp på de olika bolagen.⁷

När Radiotjänst startade sina ljudradiosändningar den 1 januari 1925 var det ett rent programföretag som skulle förse Telegrafverkets sändare med program. Hela programpersonalen utgjordes av en programchef, två medhjälpare och en maskinskriverska. 1927 hade antalet anställda vuxit till 20, och 1934 sysselsattes dagligen drygt 30 personer, utöver företagsledningen bland annat 11 »kvinnlige biträden« och 9 »amanuenser«; titulaturen var delvis hämtad från ämbetsmannavärlden. Radiotjänst påminde också om ett ämbetsverk med en starkt hierarkisk struktur. Programverksamheten var uppdelad på en föredragsavdelning, en musikavdelning, en teateravdelning och en avdelning för diverse program.⁸ Avdelningsstrukturen bibehölls inom ljudradion till 1960-talets slut. En aktualitetsavdelning tillkom 1945 och en särskild underhållningsavdelning 1956.⁹

De programproducerande avdelningarna bestod till en början mest av akademiker och vissa specialister. Nyhetstjänsten i radio sköttes under de första åren enbart av TT. Under andra världskrigets slutskede inrättade Radiotjänst temporärt en egen nyhetsbevakning vid sidan av TT, men formell rätt till egen nyhetsanskaffning fick radion först genom avtalet mellan staten och företaget 1947. Därmed började företaget också rekrytera journalister med allmänkunskaper. Den ytterligare breddningen av radions programutbud inom reportage-, sport- och underhållningsområdet förstärkte denna process.

I och med televisionens intåg började nya kategorier av medarbetare att rekryteras. Många av dessa var tekniker och

många kom från filmbranschen. Programverksamheten organiserades i avdelningar enligt mönster från ljudradion, i kultur-, underhållnings- och teateravdelningar och i särskilda redaktioner för nyheter, sport, dokumentärfilm m.m. En stor del av programmedarbetarna strömmade också över från ljudradion eller verkade parallellt i båda medierna. De knappt 500 anställda 1955 hade tio år senare blivit närmare 2 500, varav de flesta utgjorde televisionens pionjärgeneration. Inför starten av televisionens andra kanal år 1969 annonserade företaget för första gången på bred front efter programmedarbetare. Över 2 500 sökte och ett hundratal antogs till de specialutbildningar som arrangerades. Påfyllningen av medarbetarskaran fortsatte under 1970-talets första år, men i begränsad takt och hejdades så småningom i mitten av 1970-talet, då antalet tjänster för första gången minskade. Detta hade flera orsaker. Ett formellt, men inte absolut, anställningsstopp infördes 1970. Företagsledningen gav också direktiv om kostnadsnedskärningar. Till detta kom att lagen om anställningsskydd antogs av riksdagen i december 1973 och började gälla den 1 juli 1974. Den ledde till en större försiktighet i val av vikarier och andra visstidsanställda.¹⁰

Under 1970-talets andra hälft skedde så åter en kraftig nyrekrytering, med drygt 1 600 medarbetare på fem år. Den kan huvudsakligen förklaras med tillkomsten av Lokalradion och Utbildningsradion men också av de nyanställningar som blev följderna av uppdelningen av företaget på fyra självständiga programproducerande bolag under »paraplybolaget» Sveriges Radio.¹¹ På kort tid tillsattes också ett stort antal nya chefer, både i Stockholm och i övriga landet, bland annat 24 lokalradiochefer. Inom den uppdelade televisionen och riksradiion utannonserades också samtliga distriktschefsbefattningar.

De senaste decennierna har också inneburit en stark expansion av distriktsverksamheten. År 1955 var Radiotjänsts fasta personal utanför Stockholm begränsad till cirka 15 personer. Dessutom fanns ett 30-tal deltidslönade ombud i landet.¹² Under radions genombrottstid i mitten av 1920-talet hade annars

den lokala programverksamheten varit ganska omfattande i många av de privata radioklubbar som beredde marken för Radiotjänst. 1933 års radioutredning ställde sig dock mycket kallsinnig till en programproduktion utanför huvudstaden och samma attityd intog Radiotjänsts ledning under företagets tre första decennier.¹³ En förändring inträffade under 1950-talets sista år, då företagsledningen initierade flera interna utredningar, som kom att ligga till grund för den framtida distriktsorganisationen.¹⁴ I början av 1960-talet inrättades distriktscentraler i Malmö, Göteborg, Norrköping, Karlstad, Örebro, Sundsvall, Umeå, Luleå, Växjö och Falun med uppgift att producera både regionala radioprogram och riksprogram för radion och televisionen. Storstadsdistrikten Göteborg och Malmö fick de klart största resurserna, särskilt vad televisionen beträffar. Budgetåret 1968/69 uppgick antalet distriktsmedarbetare till 366, motsvarande 11 % av företagets personalstab. 1973/74 hade antalet ökat till 773 och andelen till 19 %. 1981/82, då lokalradion var färdigutbyggd, fanns 1 900 distriktsmedarbetare (26 %) och 1987/88, då den nya TV 2-organisationen var etablerad, var 1 869 (31 %) av 5 994 verksamma utanför stockholmsregionen. Vid årsskiftet 1996/97 var distriktsmedarbetarnas andel 41 %.¹⁵

Kvinnornas andel av de anställda var under radions pionjärtid ganska stor, men så gott som alla arbetsledande befattningar innehades av män. Av det 30-tal personer som ingick i Radiotjänsts organisation 1934 var till exempel 11 »kvinnliga biträden».¹⁶ Andelen kvinnor i företaget uppgick 1968/69 till 30 %, hade 1985/86 ökat till 36 % och vid årsskiftet 1996/97 till 41 %.¹⁷ De vanligaste kvinnoyrkena blev under 1980-talet producent och reporter från att under 1970-talet ha varit sekreterare, kontorist och tv-scripta. 1989 var 43 % av SR-företagens producenter och 39 % av dess reportrar kvinnor (i absoluta tal 319 respektive 310). 1976 var 14 % av alla chefer kvinnor.¹⁸ 1996 var andelen kvinnliga chefer inom tv-verksamheten (SVT) 34 % och inom radioverksamheten (Sveriges Radio) 38 %.¹⁹

I tabell 1:2 har antalet anställda relaterats till sändningstidens

utveckling i SR-företagen från 1925 och framåt. Tabellen visar i koncentrat hur verksamheten förändrats och vilka kvantitativa krav som ställts på SR-medarbetarna under olika perioder. Den stora ökningen i både personal och sändningsvolym mellan 1955 och 1965 beror främst på televisionens start och på tillkomsten av melodiradion. Den våldsamma ökningen av sändningstiden för radions regionala/lokala program mellan 1975 och 1985 är en följd av lokalradions etablering. Den ännu kraftigare ökningen mellan 1985 och 1996 hänger samman med att lokalradion 1992 fick en egen kanal, P 4. Medan radions sändningstid mer än fördubblas och televisionens nästan fördubblas minskar som synes personalen mellan 1985 och 1996 med nästan 1 000 personer.

Tabell 1:2. Antalet anställda i SR-företagen och sändningstimmar i radio och TV 1925–1996

År	Antal anställda	Sändningstimmar, brutto (inklusive inköpta program, repriser, utbildningsprogram; exklusive radiosändningar till utlandet)			
		Radio riksprogram	Radio regionala/lokala program	TV riksprogram	TV regionala program
1925	15	1 614			
1935	62	3 665			
1945	203	4 200			
1955	477	5 123			
1965	2 480	15 875	1 864	1 432	
1975	4 288	18 546	4 086	4 786	130
1985	6 613	21 456	31 806	5 907	291
1996	5 703	29 642	82 519	8 244	1 494

Källa: Årsberättelser, verksamhetsberättelser för SR-företagen.

Studier om medierekrytering

De flesta undersökningar om mediebranschens personalfrågor har gällt relativt sentida förhållanden. Historiska eller longitudinella studier är sällsynta. Intresset har varit fokuserat på journalisterna: deras bakgrund, attityder och arbetsförhållanden. I detta sammanhang har både tidningsjournalister och etermediejournalister behandlats. Ingen större nordisk studie har dock varit koncentrerad på själva tillsättningsprocessen beträffande medarbetare och chefer inom mediebranschen.

Detta förhållande gäller inte bara Norden. Avsaknaden av systematiska data om rekrytering och social bakgrund är en genomgående brist i vår kunskap om mediekommunikatörer, har till exempel den brittiske medieforskaren Philip Elliot påpekat. Sådana studier har gjorts om många andra sociala elitgrupper.²⁰ Under de senaste decennierna har det annars utkommit ett stort antal böcker som behandlar personalrekrytering generellt. Här skall ett antal undersökningar och några pågående projekt refereras. Sammanställningen omfattar främst studier med relevans för de frågeställningar som formulerats här och begränsas i huvudsak till den nordiska miljön.

En första större undersökning av den svenska journalistkåren publicerades 1958 av Herbert Söderström och Pelle Ahrnstedt vid Statsvetenskapliga institutionen i Uppsala. De försökte kartlägga dagstidningsjournalisternas utbildning, rekrytering, attityder m.m. i en enkät, som besvarades av nästan 600 journalister. Söderström–Ahrnstedt fann stora skillnader i social bakgrund och politiska attityder beroende på var journalisterna arbetade. Tre fjärdedelar av journalisterna på höger- och folkpartitidningar kom från socialgrupp 1 och 2, medan två tredjedelar av journalisterna på de socialdemokratiska tidningarna kom från socialgrupp 3.

Mer än tre fjärdedelar av journalisterna röstade på det parti som deras tidningar företrädde, sambandet var allra starkast på socialdemokraternas och högerens tidningar. Av undersökningen

att döma fanns vid denna tid en klar borgerlig majoritet bland landets dagstidningsjournalister.²¹

En liknande studie gjordes 1969 av en grupp elever vid Journalisthögskolan i Stockholm. De telefonintervjuade cirka 400 av Journalistförbundets knappt 6 000 medlemmar. Resultatet sammanställdes i boken *Journalistkåren i Sverige* (1970) och visade bland annat att journalisterna i huvudsak rekryterades från socialgrupp 1 och 2 (28 % kom från socialgrupp 1 mot 5 % av befolkningen totalt), att drygt hälften hade haft ett annat yrke innan de blev journalister och att 5 % hade föräldrar som var eller hade varit journalister. Exakt hälften hade valt ett borgerligt parti i valet 1968 – i jämförelse med 45 % inom valmanskåren som helhet.²²

I en av pressutredningarna, *Svensk press. Pressens funktioner i samhället* (SOU 1975:78), kartlades samtliga (469) heltidsanställda journalister på de dagstidningar som gavs ut i Malmö, Göteborg, Västerås och Falun. Var femte var kvinna. Redaktionerna leddes främst av äldre manliga journalister. Drygt hälften av storstadsjournalisterna hade påbörjade eller avslutade akademiska studier bakom sig. Utbildning saknade däremot samband med typ av arbetsuppgifter. Fem av sex journalister besvarade frågan om partisympatier: socialdemokraterna angavs av nära en tredjedel, centern och vpk av vardera en sjättedel. Något färre sympatiserade med folkpartiet och moderaterna.²³

De mest omfattande undersökningarna har gjorts vid Institutionen för journalistik och masskommunikation vid Göteborgs universitet, som vid tre tillfällen – 1989, 1994 och 1995 – sänt ut en postenkät till cirka 1 500 journalister med i stort sett samma frågor. 1989 års undersökning redovisas i boken *Journalister. Ett gruppporträtt* (1991), medan resultaten från de två senaste delenkäterna delvis är publicerade av Kent Asp och Lennart Weibull i *Svenska journalister om mångfald och medier* (1996) och Margareta Melin-Higgins i *Pedagoger och spårhundar* (1996). Dessa undersökningar försöker bland annat ge en bild av i vilken utsträckning journalistkåren är en socialt urskiljbar grupp, hur

kårens sammansättning ser ut i jämförelse med den svenska befolkningen som helhet och om det är någon skillnad i rekryteringen mellan olika medier.

I en analys av resultaten menar Lennart Weibull att de ger »en antydning om att det finns en journalistisk karriärväg som går från landsorten till storstäderna, där det i sin tur går en ström från dagspress till television«. Han grundar detta på enkätsvar, enligt vilka populärpressen och Sveriges Television är medier där journalister avslutar sin karriär, medan lokalradion och delvis landsortspressen är medier dit man kommer som ny journalist.²⁴

Margareta Melin-Higgins behandlar främst de svenska journalisternas yrkesideal men kommer också in på en faktor som påverkar journalistkårens sammansättning, nämligen antagningsförfarandet till journalisthögskolorna. Fram till 1980 skedde rekryteringen med hjälp av ett testförfarande. De sökande fick genomgå en rad prov och intervjuades dessutom av en psykolog och en aktiv journalist. Från och med hösten 1980 användes samma antagningsförfarande som till övriga linjeutbildningar inom högskolan, det vill säga gymnasiebetyg i kombination med arbetslivserfarenhet. Melin-Higgins hävdar att bilden skiljer sig anmärkningsvärt lite mellan 1967 och 1995. Rekryteringen till journalistutbildningarna är alltså starkt storstadsdominerad. Ungefär tre fjärdedelar av de studenter som söker sig till journalistutbildning har medelklassbakgrund. Bara en av fem studenter kommer från en arbetarfamilj. Hon tillbakavisar även en uppgift i SOU 1993:16 *Nya villkor för ekonomi och politik* (s. 176) att det »till skillnad mot vissa andra länder är [...] ovanligt att journalister har akademisk grundexamen«. Den svenska journalistkåren är relativt sett högutbildad: sju av tio har någon form av högskoleutbildning.²⁵

I en delrapport till maktutredningen undersökte Olof Petersson och Ingrid Carlberg i *Makten över tanken* (1990) bland annat journalisternas sociala bakgrund, utbildning, yrkeserfarenhet och politiska sympatier. Även denna rapport bygger på en enkät ställd till ett urval av 1 500 medlemmar i Svenska

Journalistförbundet (varav 62 % svarade). Av Petersson–Carlbergs undersökning framgår bland annat att ungefär en journalist av tio hade en förälder som också varit aktiv i journalist- eller informationsarbete. En lika stor andel bodde ihop med en annan journalist eller informatör. Sammanlagt hade 36 % av journalisterna någon annan inom släkten som var eller hade varit verksam i journalist- eller informationsarbete. För Sveriges Television var denna andel 40 %, för Sveriges Lokalförbund 37 % och för Sveriges Riksradio 34 %.²⁶

Lars Furhoff diskuterade i flera arbeten rekryteringsprocessen till journalistiken. I *Makten över journalistiken* (1986) försökte han bland annat göra en historisk beskrivning, grundad på ett antal intervjuer med pensionerade journalister. Han tyckte sig finna ett mönster:

De som har rekryterats till den socialdemokratiska pressen har kommit in i yrket via kroppsarbete och folkhögskola i förening med fackligt och politiskt engagemang. Deras motiv att bli journalister var av politiskt slag – »att få slåss för rätt och sanning« som en av dem uttrycker det. Rekryteringen till den borgerliga pressen – liksom till den kommersiella veckopressen – följde ett annat mönster. Det tycks ha varit vanligt att man kom in i yrket på förbindelser eller därför att man hade journalistiken i släkten. En annan grupp – på storstadstidningarna – utgjordes av akademiker som på 1930-talet fick nöja sig med journalistiken i brist på bättre jobb. Slutligen fanns en grupp som uppger lusten att skriva som det huvudsakliga motivet för yrkesvalet.²⁷

En generellt hållen rekryteringsdiskussion med en exemplifiering från mediebranschen ingår i företagsekonomen Lars Engwalls arbete om den socialdemokratiska tidningen Värmlands Folkblad, *Från vag vision till komplex organisation* (1985). Engwall menar att en nyhetsredaktion är mån om att välja personer som passar organisationens normer och värderingar. Man får en

personal med en likartad inställning, vilket gör att stabiliteten i organisationen kan upprätthållas. Engwall skriver:

När det gäller metoder att kontrollera innehållet, visade de mer generella studierna att selektiv rekrytering utgör en viktig mekanism. Så har också varit fallet i VF. Personer som anställts har nämligen i stor utsträckning varit förmågor som prövats tidigare på något sätt, antingen perifert inom tidningsorganisationen eller inom partiet. På samma sätt har anställning av släktingar fungerat. Det förtjänar också att påpekas att den selektiva rekryteringen inte bara inskränkts till företagets redaktionella del utan att den också gällt dess administrativa och tekniska delar. Konsekvensen ur personalsynpunkt har blivit en hög grad av stabilitet.

Engwall snuddar där vid ett annat tema, »släktrekryteringen«, som också berördes av Petersson–Carlberg och i 1969 års studie av journalistkåren i Sverige. Men för övrigt är denna aspekt sparsamt behandlad.²⁸

I ett pågående avhandlingsprojekt, »TV-producenter i Sverige«, gör Iréne Grundberg bland annat en jämförande studie av TV-producenternas bakgrund och roll i produktionsprocessen på Sveriges Television, TV 4 och privata produktionsbolag. Grundberg koncentrerar sig på producenter inom drama, underhållning och samhällsprogram och har delrapporterat projektet i flera uppsatser.²⁹ Radiotjänsts programmedarbetare under de första decennierna – deras bakgrund och inriktning – beskrivs av Gunnar Hallingberg i ett annat pågående projekt, »Radion i Sverige«.³⁰ Programpersonalen inom olika specialredaktioner såsom underhållning, musik, barn, ungdom och sport skildras också i de parallellundersökningar inom projektet Etermedierna i Sverige som behandlar dessa programområden. Dessa arbeten är dock inte inriktade på själva rekryteringsprocessen.³¹

En kartläggning av den norska journalistkåren efter samma

modell som i de ovan refererade svenska undersökningarna gjordes av Sverre Høyer och Pål E. Lorentzen 1974. Resultaten kommenterades av Høyer i artikeln »Får vi noe opprør fra midten?« i *Pressens årbog* 1981/82. »Journalistene tilhører samfunnets middelklasse, noe verken yrkeserfaring utenom journalistikken eller fagutdanning råder bot på under dagens forhold«, skriver Høyer, som ser detta som ett problem. Men »for noen er journalistenes midtposisjon i den sosiale lagdeling intet problem overhode. Ut fra denne plassering har journalistene den korteste sosiale avstand både til de høyere og de lavere lag av befolkningen.« Høyer resonerar också kring den utbyggda journalistutbildningens betydelse i detta avseende: »Det er en erfarehetsregel at når man øker kravet til utdaningslengde og formell kompetanse så fører det lett til en skjeve sosial rekruttering til yrket.« Han påpekar också att professionalisering är ett typiskt medelklassideal med rötter tillbaka till mitten av 1800-talet. »Profesjonalisering var middelklassens utfordring til øvrigheten der nedarvet rikedom og familietilhørighet sikret posisjonene.«³²

Rekryteringen av programmedarbetare till NRK (Norsk Riks-kringkasting) och medarbetarnas bakgrund avseende utbildning, tidigare yrkesverksamhet och geografisk uppväxt behandlas av Helge Østbye som en del av rapporten *Norsk Rikskringkasting: Oppbygging – Programvirksomhet – Publikumsreaksjoner* (1977). De data som redovisas är insamlade 1976. Nästan hälften av de 445 programmedarbetarna hade någon form av universitetsutbildning och två tredjedelar en tidigare yrkesbakgrund som journalister eller lärare. 57 % av televisionens och 47 % av radions programmedarbetare var uppvuxna i Osloområdet mot 31 % av landets befolkning.³³

Roel Puijk har i sin doktorsavhandling *Virkeligheter i NRK* (1990) bland annat kartlagt medarbetarna vid och karriärvägarna till televisionens samhälls/faktaredaktion (Opplysningsavdelingen) vid NRK. Denna redaktion var vid tiden för undersökningen (1986) ett eftersträvt slutmål för många med-

arbetare på grund av de arbetsförhållanden och möjligheter till specialisering som här rådde. De flesta medarbetarna hade ingen lust att göra någon ytterligare karriär inom eller utom företaget, menar Pujik. Det berodde inte bara på den relativt höga medelåldern (51 år). Ett chefsjobb innebar administrativa förpliktelser, små möjligheter att producera och en förlust av frihet.

I Danmark innebar tillkomsten av Danmarks Journalisthøjskole i Århus en radikal förändring av rekryteringen. Fram till 1971 fanns ingen organiserad utbildning av journalister, men tio år senare kom 95 % av alla nya journalister från Journalisthøgskolan, enligt en översiktsartikel av Arne Ejbye-Ernst i *Pressens Årbog* 1981/82.³⁴ Journalisthøgskolan i Danmark fick alltså på kort tid mer eller mindre monopol på rekryteringen av »vanliga» journalister, ett förhållande som kritiserades av bland andra Lars Furhoff, som menade att detta inte bara var »betänkligt från demokratiska utgångspunkter» utan också »något som i praktiken starkt begränsar journalistutbildningens intellektuella frihet».³⁵

Journalistkårens sammansättning i Danmark har för övrigt samma karaktär som i övriga Norden. Arne Ejbye-Ernst refererar i sin översikt några undersökningar, som bland annat visar att de kvinnliga journalisternas andel ökade från 4 % 1923 till 22 % 1980, en utveckling som fortsatt i takt med att de kvinnliga journaliststudenterna blivit allt fler. Under de senaste decennierna har de nyanställda journalisterna varit både äldre och bättre utbildade, vilket inte bara har samband med journalisthøgskolans tillkomst. 1925 hade över hälften av de danska journalisterna startat i ett annat yrke (påfallande många som typografer, drygt 15 % av hela journalistkåren). De danska undersökningarna visar också på en skev social rekrytering till journalistyrket med en övervikt »fra de højere lag». 8 % av journalisterna uppgav i en undersökning 1980 att de kom från arbetarhem; motsvarande tal 1960 och 1970 var 8 respektive 6 %. Ser man på föräldrarnas yrken visar det sig att 9–12 % av

journalisterna i undersökningarna 1925, 1955, 1960 och 1970 kom från »pressehjem«. Andelen hade sjunkit till 6,5 % i 1980 års undersökning.³⁶

I Finland tog journalisternas fackliga organisation 1988 initiativet till en kartläggning av medlemskåren, som genomfördes av Heikki Kehälinna och Harri Melin. Den visade att även de finländska journalisterna till stor del har en medelklassbakgrund, speciellt i Helsingforsregionen, men också att det redan 1988 rådde en nästan jämn könsfördelning. Så långt som till jämnt fördelade chefsposter sträckte sig dock inte balansen mellan könen i journalistkåren.³⁷ År 1996 utgjorde kvinnorna 50 % av medlemmarna i Finlands journalistförbund; andelen kvinnor i journalistkåren var därmed störst i Norden. Detta framgår av Henrika Zilliacus-Tikkanens avhandling *Journalistikens essens i ett könsperspektiv* (1997), som bland annat diskuterar vilka konsekvenser skillnader mellan män och kvinnor, och därmed andelen kvinnor i en redaktion, har för journalistikens innehåll och form. Fler kvinnor leder inte automatiskt till att nyhetsprogrammen blir mer kvinnorelaterade, enligt Zilliacus-Tikkanen: journalistkulturen kan förtränga kvinnliga drag.³⁸

I en samnordisk undersökning, *Studieværter og køn i Norden* (1997), visar Vibeke Pedersen m. fl. att fler kvinnor på 1990-talet blivit programledare i de nordiska tv-kanalerna och menar att denna utveckling hänger samman med avregleringen och kommersialiseringen av televisionen.³⁹ I den svenska delen av samma studie, *Programledare i tv* (1996), påvisar Ulla B. Abrahamsson att den närmast kompakta mansdominans som rådde så sent som i början av 1990-talet är på väg att brytas. Kvinnliga programledare håller på att etablera sig, sakta och prövande, över hela fältet av programtyper. Underskottet av kvinnliga programledare är av olika karaktär. SVT har brist på kvinnor inom faktaområdet, medan reklamkanalerna mest saknar kvinnor som lek- och tävlingsledare. Vissa programtyper har dock helt överlåtit på kvinnor: »Vädret i TV 4 och de mycket korta nyheterna i TV 3. Nästan rituellt presenteras dessa programpunkter två

eller flera gånger per kväll, yngst och gladast i TV 3, yrkesmässigt och vänligt i TV 4.«⁴⁰

Många av senare decenniers journaliststudier tar fasta på professionaliseringen av yrket. Denna process startade i Sverige, liksom i övriga västvärlden, under 1960-talet. En god beskrivning av utgångsläget ges i inledningen av propositionen om journalistutbildningen 1962:

Hittills har akademiker och andra personer med högre utbildning utgjort en liten andel av antalet journalister. De flesta tidningar har vid antagande av journalister fäst avseende främst vid tidigare praktik och ådagalagd fallenhet för yrket, mindre vid examina och formell utbildning. Man har ansett, att vad som främst fordras för att lyckas i yrket, är naturlig fallenhet. Nödvändig yrkeskunskap har ansetts bäst kunna inhämtas genom aspiranttjänstgöring. Utvecklingen i vårt samhälle leder dock, här liksom på andra håll, till krav på bättre kunskaper och bättre utbildning.⁴¹

I Sverige inrättades 1962 statliga journalistinstitut i Stockholm och Göteborg, vilka 1967 ombildades till journalisthögskolor. De bidrog till att journalistkåren fick en delvis annan sammanställning. Förändringen skedde dock successivt. Ännu i mitten av 1990-talet hade hälften av den svenska journalistkåren en annan bakgrund än journalisthögskola.⁴² Men synsättet på journalistiken började förändras redan under 1960-talet.

Den amerikanske medieforskaren Ben Bagdikian menade i en artikel 1973–74 att förändringen kommit delvis därför att publiken/läsarna var redo för den. Han talar om amerikanska förhållanden, men dessa gäller sannolikt hela västvärlden. Publiken hade blivit mera kosmopolitisk genom televisionen, resor, bättre utbildning, försvagade familjeband med flera faktorer. Publiken ställde också större krav på offentlig information. Journalistyrket hade tidigare varit ett lågstatusyrke,

men med den högre utbildningens och mediernas expansion och mer sofistikerade krav från publiken skedde ett inflöde av reportrar med medelklassbakgrund och collegeutbildning. En händelse som särskilt bidrog till statushöjningen var Watergateavslöjandena.⁴³

Den engelske sociologen Tom Burns gör samma tidsbestämning i en studie av BBC. Han intervjuade under femton veckor 1963 ett stort antal medarbetare på BBC, en studie som han följde upp tio år senare, 1973. BBC var under 1960-talet en starkt segmenterad organisation; förkrigsuppfattningen om en speciell BBC-kultur och om BBC-medarbetarna som en kulturell elitgrupp (en Oxford- och Cambridgeenkav) var alltjämt levande och vital. 1973 mötte Burns en förändrad attityd; medarbetare talade inte längre om att arbeta *för* BBC utan *i* BBC. Begreppen »industri« och »industriell« användes på ett sätt som skulle varit otänkbart 1963. »There was [...] a change in mood, in style.«⁴⁴

Från denna tid kan man också urskilja en tydlig skiktning av journalisterna. Jeremy Tunstall gjorde 1971 en distinktion mellan två karriärer: en elitkarriär in i den nationella pressen från prestigefyllda universitetsutbildningar och en »landsortskarriär« för majoriteten. Han tar fram utrikeskorrespondenterna som exempel på en typisk elitgrupp med samma överklassbakgrund och utbildning som andra samhällseliter.⁴⁵

Melin-Higgins m.fl. hävdar, på grundval av svaren från 1989, 1994 och 1995 års journalistundersökningar, att en liknande uppdelning kan skönjas i Sverige:

En tydlig linje framkommer, med Sveriges Television, den nationella radion och storstadspressen å den ena sidan och landsortspressen och lokalradion å den andra. Inom den förra gruppen är cirka hälften av journalisterna uppvuxna i storstäderna. En stor majoritet har medelklassbakgrund (kring 70 %). Nästan hälften av landsortsjournalisterna har ingen högskoleutbildning.⁴⁶

Ovan refererade undersökningar visar att det finns många vägar in i journalistiken och i mediebranschen. Oavsett om det är dagens eller gårdagens förhållanden som studeras kan flera gemensamma bakgrundsdrag urskiljas hos tidningsjournalisterna och radio-TV-folket. I förhållande till befolkningen i övrigt kommer till exempel påfallande många från medelklassen, liksom från storstadsområdena. Tidigare rådde också en mycket stark manlig dominans, men från 1960-talets slut har den kvinnliga andelen ökat kraftigt.

Medarbetarna har samtidigt rekryterats ur en relativt snäv krets, vilket gäller för många verksamheter inom den kulturella sektorn. Kring sådana intagningsprocesser har den franske sociologen Pierre Bourdieu utvecklat teorier och begrepp; han talar bland annat om symboliskt kapital som en viktig tillgång i konkurrensen om åtråvärda befattningar och sysselsättningar. En form av det symboliska kapitalet är det kulturella, varmed till exempel förstås förmåga att uttrycka sig kultiverat i tal och skrift, förtrogenhet med klassisk musik eller litteratur, examina från respekterade läroanstalter. Bourdieu diskuterar också det sociala kapitalets betydelse, det vill säga tillgångar i form av släktrelationer, personkontakter, band mellan gamla skolkamrater, kort sagt »förbindelser».⁴⁷

Bourdieu understryker betydelsen av journalisternas bakgrund i boken *Sur la télévision* (1996), i vilken han gör en kritisk granskning av dagens journalistik. Enligt Bourdieu sållas all den information som skall förmedlas till oss, liksom de samhällsfrågor som skall debatteras, i en stängd och mycket speciell journalistvärld:

För att förstå urvalet i en nyhetssändning, hur reportagen är gjorda och frågorna ställda, för att förstå vilka som bjudits in till ett debattprogram och hur debatten genomförs måste man veta vilken journalist som ligger bakom. Vilken hans eller hennes ställning är på redaktionen, social bakgrund, utbildning och så vidare [...] Jour-

nalisterna styr ofta aningslöst det utbud som vi får oss presenterat i TV och där har den så kallade konkurrensen inte förändrat något [...] För flertalet journalister, såväl inom TV som dagspress, avgörs nyhetsurvalet av vad kollegerna i övriga medier valt ut. Det blir en rundgång som bara avbryts av den ständiga jakten på nyhetsscoop.⁴⁸

Inte minst mot denna bakgrund kan det vara angeläget att undersöka vilka personer som anställts för att göra programmen och på vilka grunder.

1925–1955: Handplockade, hallåprovade herrar

Radiotjänsts personalstyrka växte i en ganska regelbunden takt de första 20 åren. Den fördubblades i stort sett vart femte år, från 15 medarbetare startåret 1925 till drygt 200 fredsåret 1945. Därefter tillkom ytterligare nästan 300 medarbetare under det första efterkrigsdecenniet.

Utöver dessa var ett avsevärt antal personer heltids- eller deltidsengagerade i produktionen eller distributionen av Radiotjänsts program. På programsidan gällde det framför allt en stor grupp musiker samt lokalombuden på de platser där Radiotjänst inte hade fast anställd personal. Inom tekniken svarade till en början personal från Telegrafverket för hela arbetskedjan från inspelning till utsändning. Först 1953 skedde en definitiv uppdelning av arbetsuppgifterna, då all teknisk personal i produktionsledet kom att tillhöra Radiotjänst, medan Telegrafverkets anställda svarade för distributionen över sändarnäten.¹

Det är därför svårt att göra några jämförelser med till exempel de nordiska länderna, vars organisation skilde sig en del från Radiotjänsts. I Finland tillhörde distributionstekniken rundradioföretaget YLE. Antalet anställda i YLE uppgick 1935 till 192 (mot 62 i Radiotjänst), motsvarande tal 1945 var 337 (203) medan YLE 1955 hade exakt 100 fler medarbetare än Radiotjänst (577 respektive 477).² NRK i Norge, vars organisation mer liknade den svenska, hade 1938 nästan exakt lika många anställda som Radiotjänst, 90 respektive 88. Vid det första »kanalmötet» som NRK ordnade via ledningsnätet 1937 för alla som var sysselsatta med någon form av radioproduktion deltog dock över 200 personer (på 35 olika platser).³ Den jämförbara medarbetarskaran i

Sverige torde ha varit ungefär densamma.

Ökningen av antalet anställda kan relateras till ökningen av antalet licensbetalare: 125 591 år 1925 och 2 430 283 vid halvårsskiftet 1955. Den totala sändningstiden ökade under samma tid från 1 641 till 5 123 timmar.⁴

Över 40 % av programtiden under hela perioden bestod av musik med en övervikt för den seriösa musiken till en början och för den lättare mot slutet. Därefter kom kulturprogram och faktaprogram, vilka tillsammans svarade för cirka 20 %.⁵ Utbudssammansättningen föreföll att väl svara mot den önskan om en »demokratisk medborgarfostran« som inte minst Yngve Hugo (radiochef 1943–1949, dessförinnan föredragschef 1931–1942) förrespråkade.⁶

Akademiker och musiker

1943 års radioutredning gjorde en kortfattad karakteristik av – den till 36 personer uppgående – programpersonalens utbildning och praktik före anställningen på Radiotjänst. 25 hade en akademisk examen. 8 av de 11 »övriga« hade musikverksamhet som grund.⁷ Denna beskrivning omfattade bara en femtedel av de anställda. En tablå i mars 1945 visade att företaget hade 155 anställda, varav 95 »tjänstemän« (75 manliga, 20 kvinnliga), 30 »extra tjänstemän« (18 manliga, 12 kvinnliga), 24 manliga »budbärare« och 6 kvinnliga »aspiranter«.⁸ Den programproducerande personalen bestod alltså av ett 30-tal medarbetare, av vilka tre fjärdedelar var akademiker. I den resterande fjärdedelen hade nästan alla musikalisk bakgrund.

Sammansättningen speglar väl det programutbud som radion hade vid denna tid. 42 % av de 3 150 programtimmarna 1945 bestod av musik, 21 % av nyheter/fakta/sport (inklusive TT-nyheterna), 13 % av kulturprogram och resterande 24 % av i nämnd ordning meddelanden och väder, religion, skolradio, barnprogram, minoritetsprogram och (2 %) underhållning.⁹

Personalstatistiken omfattar bara de fast anställda medarbe-

tarna, men från allra första början var väsentligt fler involverade i verksamheten. Det gäller inte minst programteknikerna, som länge hade Telegrafverket som arbetsgivare och – som ovan nämnts – inte slutgiltigt överfördes till Radiotjänst förrän i början av 1950-talet. Utöver de 38 medarbetare som var anställda i företaget 1930 delade till exempel företaget ut julgratifikationer i december 1929 till ytterligare 55 personer: 19 i Stockholm och 36 i övriga landet (varav 41 tekniker, 7 vaktmästare/springpojkar, 6 städerskor och 1 hisskonduktör). Två år senare fick 67 personer, varav 48 tekniker, motsvarande julgåva.¹⁰

En annan stor grupp vid sidan av statistiken var musikerna. Redan 1925 bildades »Radiotjänsts orkester» med kontraktsanställda musiker från Konsertföreningen i Stockholm. Fem år senare, 1930, omfattade den 27 medlemmar. Totalt kostade orkestern detta år 142 715 kr (av programverksamhetens totala kostnader på 1,1 miljoner kr).¹¹ 1935 fick radion en fast underhållnings- och dansorkester med 14 musiker under ledning av Sune Waldimir. Musikerna engagerades för 450 kr i månaden med skyldighet till 25 timmars sändning och 35 timmars repetition per månad.¹² 1937 ledde ett samgående mellan Radiotjänst, Konsertföreningen i Stockholm och Göteborgs orkesterförening till två radioorkestrar och 1943 mynnade en omorganisation av Radiotjänsts orkestrar ut i fyra olika orkestrar: Stockholms radioorkester med 64 musiker, underhållningsorkestern med 26, kammarorkestern med 10 och dansorkestern med 9, således över 100 engagerade musiker eller nästan lika många som Radiotjänsts övriga medarbetare.¹³ Det var dock bara dirigenterna och orkesterledarna som infördes i personalrullorna. Samtidigt hade Radiotjänst avtal med de statsunderstödda orkesterföreningarna i Helsingborg, Malmö, Gävle och Norrköping: de musikaliskt engagerade medarbetarna uppgick alltså till flera hundra.¹⁴

En jämförelse mellan den fast anställda personalens sammansättning 1935 (tio år efter starten) och 1952 (då den första tjänsteförteckningen upprättades och televisionen ännu inte påverkade verksamheten) återfinns i tabell 2:1.

Tabell 2:1. Personalens sammansättning 1935 och 1952

Enhet	Antal anställda totalt 1935*	Antal anställda totalt 1952	Varav män 1952	Varav kvinnor 1952
Direktionen	3	9	6	3
Centrala programredaktionen	6	20	7	13
Utlandstjänsten	–	16	9	7
Provinsorganisationen	14	16	11	5
Kassa, personalärenden, 10 post, telefonväxel	10	46	19	27
Vaktmästare	14	31	31	0
Musikavdelningen	7	50	40	10
Teateravdelningen	6	30	18	12
Föredragsavdelningen	6	38	17	21
Aktualitetsavdelningen	–	18	15	3
Studioavdelningen	3	21	20	1
Tekniska avdelningen	–	71	67	4
Publikations- avdelningen	6	19	13	6
Totalt	75	385	273	112
			(71 %)	(29 %)

* Den totala könsfördelningen 1935 var 63 män (84 %) och 12 kvinnor (16 %).

Källa: Tjänsteförteckning 30.9.1952. Organisationskommittén. Handlingar rörande omorganisationen 1950–52. Radiotjänsts styrelseprotokoll, AU 22.1.1936. Bilaga: Lista över löner och arvoden. A 04 A2 AA:3.

Sammanställningen bygger på delvis olika material, tjänsteförteckningen 1952 är mer detaljerad än löne- och arvodeslistan från 1935. De centrala organisationerna är inte heller helt jämförbara. Men för övrigt är avdelningarna desamma, fränsett att tre avdelningar – aktualitetsavdelningen, tekniska avdelningen och utlandstjänsten – inte existerade 1935. Tekniken sköttes av Telegrafverket, och för en särskild aktualitetsavdelning fanns ännu inget särskilt behov. Det hängde samman med TT:s monopol som nyhetsleverantör till Radiotjänst, vilket formellt avskaffats i 1947 års avtal mellan staten och Radiotjänst men i praktiken levde kvar ända till 1950-talets mitt. Det förklarar också aktualitetsavdelningens ringa numerär 1952.

På aktualitetsavdelningen var samtliga programmedarbetare i 1952 års förteckning män. De tre kvinnorna var alla »kanslipersonal«. Så såg det ut på de flesta håll. Även om den kvinnliga personalen ökade både antals- och andelsmässigt var Radiotjänst under de första tre decennierna ett företag med en tydlig uppdelning i mans- och kvinnoyrken. Så sent som 1938 var 16 av 17 anställda kvinnor »kanslipersonal»: 10 maskinskriverskor, 3 telefonister, 2 kassörskor och 1 sekreterare. Den sjuttonde, Karin Bergman, var »redaktionsbiträde« på Röster i radio.¹⁵ Förhållandet var inte bara tidstypiskt, menar Nils-Olof Franzén i *Radio-minnen*:

Den i programhänseende kvinnofientlige riksprogramchefen Dymling försökte med föredragschefen Yngve Hugos assistans värja sig mot energiska angrepp från kvinno-sak-håll genom att ett par år publicera statistik som visade att antalet kvinnliga föreläsare hade ökat. Till slut fick han dock kasta in handsken genom att motvilligt anställa två pionjärkvinnor, Kerstin Berggren-Axberger (för »kvinno-programmen«) och Barbro Svinhufvud (för barnprogrammen).¹⁶

Om Franzén gör rätt i att personifiera frågan är svårt att säga.

Hur som helst var det under Dymlings näst sista år som riksprogramchef (1941) som Berggren och Svinhufvud blev fast anställda, medan det på 1930-talet fanns minst femtio kvinnliga journalister inom dagspressen.¹⁷ På Aftonbladets redaktion var till exempel 3 av 15, det vill säga en femtedel, kvinnor 1932.¹⁸ Radion släpade härvidlag efter.

Anställningsprocessen

När 1943 års radioutredning lade fram sitt betänkande 1946 beskrevs rekryteringen på följande sätt:

Rekryteringen har i de flesta fall skett utan att en plats förklarats till ansökan ledig. Till de högre tjänsterna har sålunda styrelsen kallat personer, som genom verksamhet inom andra områden visat sig äga förutsättningar för att bli goda programtjänstemän. Till de lägre ordinarie befattningarna har i allmänhet utsetts personer, som genom ett par års provtjänstgöring meriterat sig härför och som under dessa år förvärvat erforderlig yrkesutbildning. I stort sett har dessa rekryteringsmetoder varit tillfredsställande.¹⁹

Nils-Olof Franzén, programdirektör 1956–1973 och anställd på radion sedan 1940, bekräftar denna bild i sin memoarbok:

Det fanns ingen bestämmelse om utannonsering av tjänster. Flertalet chefer var handplockade. Radion var ju trots sin »officiösa» ställning inte ett statligt verk [...] När en avdelningschef på radion hade bestämt sig för en viss person på en viss tjänst, drog han förslaget hos verkställande direktören, och definitivt beslut fattades i styrelsen.²⁰

1943 års radioutredning fortsatte: »I och med programpersonalens ytterligare tillväxt torde det emellertid bli nödvändigt att

ordna såväl rekrytering som utbildning efter en på längre sikt uppgjord plan.«²¹

Någon sådan syntes emellertid inte till under radions tre första decennier. Vissa tjänster utannonserades, men någon planmässig rekrytering eller anställningspolitik kan man knappast iaktta före 1955. Likaså tillsattes de flesta cheferna via internrekrytering, liksom den personal som skulle utveckla det nya mediet, televisionen.

Den första anställning som styrelsen för det nybildade AB Radiotjänst gjorde var att utnämna en verkställande direktör – på deltid. TT-chefen Gustaf Reuterswärd tillsattes »utan hinder för honom att samtidigt behålla befattningen såsom chef för Tidningarnas Telegrambyrå«. Reuterswärd behöll denna dubbelroll i tio år. Vid detta första styrelsemöte tillsattes också ett arbetsutskott (AU), vars uppgift var att dels »förbereda ärenden, som skola framläggas för styrelsen, dels att självständigt avgöra frågor av sekundär betydelse, organisationsdetaljer och dylikt, men icke frågor av principiell natur».²² Det var också AU som fick bereda de 70 ansökningar som inkom till den 1924 utannonserade posten som programchef. Samtidigt föreslog AU att en ställföreträdare till programchefen skulle anställas, liksom en musikexpert och en hallåman. I Göteborg och Malmö skulle också ortsombud, tillika studioledare, anställas.²³ Radiotjänsts första tjänstemannastab kom att bestå av hallåmannen Sven Jerring, musikchefen Natanael Broman, dennes sekreterare Lisa Larsson-Helin, Gösta Malcolm Lilliehöök och programchefen Nils Holmberg.²⁴ Den sistnämnde ersattes 1927 av dittillsvarande Göteborgsombudet, Julius Rabe, som av styrelsen utnämndes till »riksprogramchef«, medan Holmbergs tjänst som programchef i Stockholm drogs in.²⁵

Arbetsutskottet utgjordes av styrelsens ledande personer, men vid dess möten deltog oftast även program- och avdelningscheferna, inalles ett tiotal personer. AU möttes varje vecka, styrelsen en gång i månaden. I praktiken avgjorde AU en lång rad anställnings- och personalärenden; bara vissa chefstillsättningar

drogs i hela styrelsen. AU anställde till exempel den tekniske studioledaren, sedermera verkställande direktören, Erik Mattsson, 1930 och bemyndigade året därpå verkställande direktören att anställa föredragschefen Yngve Hugo.²⁶ Det var AU som höjde löner, anställde programtjänstemän, hallåmän och lokalombud.²⁷ AU ville ha full kontroll över anställningsärendena; 1931 protesterade utskottet mot att ha blivit förbigånget vid uppgörelser om fast engagemang av skådespelare.²⁸ Det var AU som vid ett extramöte 1935 beslöt förflytta riksprogramchefen Rabe till Göteborg – vid detta möte deltog dock inga cheftjänstemän – men det var sedan styrelsen som uppdrog åt »chefen för Radiotjänsts teateravdelning, fil. lic. C. A. Dymling, att tillsvidare vid sidan av sin ordinarie befattning tjänstgöra som riksprogramchef».²⁹ Den ene av de två skånska kulturpersonligheter, som Dymling kort därefter ville anställa, teaterchefen Hjalmar Gullberg, kontrakterades efter ett styrelsebeslut, medan tonsättaren Lars-Erik Larsson engagerades som dirigent och tjänsteman på musikavdelningen sedan AU gett klartecken.³⁰

På nyåret 1938 började nya arbetsformer att gälla. Arbetsutskottets möten upphörde och ersattes med styrelsens veckosammanträden. Vid månadsmötena skulle organisations-, personal- och lönefrågor behandlas.³¹ Året därpå fastställdes en organisationsplan, enligt vilken verkställande direktören skulle »handlägga alla personalärenden och avgöra sådana, som icke skola föreläggas styrelsen».³² Det hindrade dock inte styrelsen från att gå in i detaljer, som när en icke fast anställd inspelningstekniker 1941 fick erbjudande om en anställning vid ett filmbolag. På ett veckomöte utlovades han en fast tjänst enligt lönegrad 10 (350 kr i månaden) på ekonomichefens förslag.³³ 1942 ålades verkställande direktören »att förelägga styrelsen frågor om personals anställande och avskedande samt anställnings- och avlöningsvillkor». Då kontrakt förekom skulle styrelsen godkänna dessa.³⁴

1945 beslöt styrelsen om en ny omorganisation. Ett förvaltningsutskott tillkom och styrelsens veckomöten försvann. Dessutom infördes ett chefskollegium med verkställande direktören

plus de av styrelsen utsedda avdelningscheferna. Vid styrelsens månadssammanträden skulle »frågor om anställningsvillkor för kontraktsanställd personal samt om anställning, befordran och uppsägning av övrig personal utom budbärare« avgöras. Förvaltningsutskottet fick ta hand om frågor »om personalens uppflyttning i löneklass, ledigheter längre än 1 vecka, sjukledighet och dylikt«. ³⁵ Praktiskt taget alla anställningsärenden skulle alltså avgöras på styrelsenivå; ena gången kunde det gälla att anställa en violinist till underhållningsorkestern, andra gången en ny radiochef. ³⁶

1951 avlastade styrelsen sig själv en lång rad anställningsärenden och skulle nu bara befatta sig med »anställning av fast personal och extra personal från och med lönegrad 21«, medan förvaltningsutskottet skulle vara beslutande instans i personalfrågor »såsom anställning av vikarier, aspiranter och extra tjänstemän under lönegrad 21, befordran enligt fastställd befordringsgång, reglementsenslig uppflyttning i löneklass, ledighet för studier och annan längre ledighet utöver vad som föreskrives i gällande avlöningsreglemente«. ³⁷

Ända fram till 1947 var också verkställande direktören formell handläggare av personalfrågorna, då denna uppgift övergick till chefen för den nybildade administrationsavdelningen. Denne (Erik Mattsson) blev 1952 utsedd till verkställande direktör och personalchef med ett kansli som bland annat skötte personalfrågor. VD:s kansli omformades sedan till en administrationsavdelning, vari ingick en sektion för kassa, räkenskaper och personalärenden. Här bereddes personalfrågorna fram till den 1 november 1955, då en särskild personalbyrå inrättades inom centrala kansliet. ³⁸

Medan preciserade regler växte fram om anställningsärendenas beslutsgång fanns inga givna bestämmelser om vilka tjänster som skulle utannonseras eller hur rekryteringen över huvud taget skulle gå till. Önskemålet från 1946 års radioutredning om en mer planmässig rekrytering hade möjligen påverkat Radiotjänsts styrelse, när den i september 1947 uttalade att »hög-

re tjänster inom Radiotjänst som regel böra förklaras till ansökan lediga«. Uttalandet gjordes efter det att styrelsen beslutat att internrekrytera samtliga chefer för de nyorganiserade avdelningarna: Henrik Hahr (för centrala programavdelningen), Johan von Utfall (för tekniska avdelningen), Manne Ginsburg (för publikationsavdelningen) och Erik Mattsson (för administrationsavdelningen). Styrelsen hade inte ledigförklarat dessa befattningar, då det enligt styrelsens mening »gällt en inre omorganisation och omplacering av berörda tjänstemän«. ³⁹ Däremot hade chefstjänsterna för föredragsavdelningen och aktualitetsavdelningen utannonserats året dessförinnan. De tillsattes sedan förvaltningsutskottet upprättat en förslagsordning för varje tjänst och sedan styrelsen efter votering (med 5–2) utnämnt Erik Hjalmar Linder till föredragschef. Samtidigt utsågs aktualitetschefen Olof Forsén enhälligt. ⁴⁰ Posten som skolradiochef annonserades också ut 1949. Den tillsattes med fil. lic. Gustav Ögren, »sedan styrelsen tagit del av Skolöverstyrelsens yttrande angående inkomna ansökningar«. ⁴¹

Så småningom blev det vanligare, om än inte vanligt, att annonsera ut även andra tjänster än chefsbefattningar. Till en ny tjänst på föredragsavdelningen kom till exempel 17 annonssvar år 1950, från 14 kvinnliga och 3 manliga sökande, de flesta med en akademisk examen. ⁴² Den nytilträdde föredragschefen, Nils-Olof Franzén, insisterade dock på att få handplocka två andra medarbetare på grund av ett »akut personalbehov«. I ett brev till styrelsen hänvisade han till »föredragsavdelningens centrala uppgift som ett viktigt kulturorgan« och ansåg det »nödvändigt att rekrytera högt meriterade akademiska krafter, vilka därjämte har dokumenterat sig som förstklassiga radiomedarbetare«. Den ene av dem var fil. dr Nils Dahlbeck, intendent och sekreterare i Svenska naturskyddsföreningen, den andre fil. dr Karl Axel Moberg, museilektor vid Statens historiska museum. ⁴³

Det mest kontroversiella anställningsärendet under de första 30 åren torde ha varit tillsättningen av en arbetsmarknadsreporter 1952, eller en befattning för »handläggande av program angå-

ende arbetsmarknad, arbetsliv och liknande frågor», som styrelsen formulerade tjänsten. Den tillsattes efter en votering i styrelsen, där den ene kandidaten, Sven Jerstedt, fick fyra röster och den andre, Göran Smith, anställd i en arbetsgivarorganisation, tre.⁴⁴ Dels var personvalet, som framgår av röstsiffrorna, omdiskuterat; Jerstedts bakgrund som redaktör för fackförbundstidningen Lantarbetaren skilde sig från de flesta programtjänstemännens, dels – och framför allt – kritiserades inrättandet av den nya tjänsten som ett resultat av påtryckningar utifrån. Styrelsen påstods ha fallit undan för den kritik som bland annat arbetarrörelsens tidningar riktat mot radion för att den var alltför akademisk och för dess bristande bevakning av arbetsmarknaden och sociala frågor.⁴⁵ Enligt Jörgen Cederberg och Göran Elgemyr i kapitlet »Radion och det journalistiska oberoendet« i *Tala till och tala med* genomdrev den socialdemokratiska ordföranden Conrad Jonsson personligen beslutet, stödd av styrelseledamoten Torvald Karlbom från LO. De citerar en intervju med dåvarande radiochefen Elof Ehnmark, där denne berättar att Jonsson »ställde [...] kabinetsfråga på det och sa, att nu ska vi ha Jerstedt, han kan det här och han har varit med från början och han har inga akademiska papper som förstör det för honom. Över huvud taget var Karlbom och Conke Jonsson förskräckligt arga på alla akademiska meriter.«⁴⁶

Radiotjänstemännens Förening (RTF), en intresseorganisation för programtjänstemännen som bildats 1940, skrev ett skarpt protestbrev, i vilket man menade att saken efterlämnat en onödig eftersmak av undfallenhet för påtryckningar utifrån, en belastning som det varit lyckligare om Radiotjänst och den nye medarbetaren sluppit:

Eftersom tillsättandet kommer som svar på en utifrån riktad kritik mot programmen, skulle det för oss ha känts riktigare [...] om styrelsen först låtit göra en saklig undersökning i vilken mån de påstådda missgynnade ämnesområdena verkligen förekommit i programmen. De torde fin-

nas i en för kritikerna oväntat stor omfattning [...] Genom denna uraktlåtenhet fick tjänstens besättande en onödig och olycklig färg av partiprestige mer än av saklighet [...] Direkt vilseledande för att inte säga skadlig anser vi vara den i debatten om denna tjänst införda skillnaden akademiker–icke akademiker. I radioarbetet är alltid formella meriter otillräckliga; kunskap och erfarenhet kan inhämtas på många vis, men inte ens i arbetsmarknadsfrågor behöver en akademisk examen vara något hinder. Är en akademiker olämplig, beror det inte på examen.

RTF inledde brevet med att uttrycka en allmän oro över att styrelsen var på väg att bli ett »programadministrativt verkande arbetsorgan, vilket styrelsen icke från början var eller var avsedd att vara, och för vilken funktion dess ledamöter inte torde vara utsedda«. ⁴⁷ Styrelsen bemötte dessa synpunkter i ett svarsbrev, där man påpekade att Radiotjänsts styrelse inte intog någon särställning ur rättslig synpunkt i jämförelse med vilken annan bolagsstyrelse som helst. Man ansåg sig därför inte bara ha rättighet utan även skyldighet att ta del av och diskutera sådana viktiga frågor som exempelvis programfrågorna i stort. Däremot

*Katt bland hermelinerna? När fackföreningstidningen Lant-
arbetarens redaktör Sven Jerstedt
1952 anställdes som arbetsmark-
nadsreporter, protesterade Radio-
tjänstemännens förening och
menade att styrelsen fallit undan
för arbetarrörelsens kritik av
radion för att den var alltför
akademisk. Jerstedt accepterades
dock snabbt av de nya kollegerna
och blev sedan en ledande facklig
företrädare för radio- och tv-
medarbetarna.*

hade man inget intresse av att handlägga frågor när det gällde programarbetet i detalj. Styrelsen förnekade också att arbetsmarknadstjänsten tillkommit som svar på en utifrån riktad kritik:

Gentemot detta påstående vill styrelsen framhålla, att frågan om anställning av en person med kunskap om och kontakt med arbetsmarknadsfrågor diskuterades redan under förre radiochefens tid, ehuru det formella beslutet fattades först senare, dock långt innan den kritik mot programmen, som avses i skrivelsen, blossade upp.⁴⁸

RTF lät sig nöja med detta svar och meddelade genom sin ordförande, Lars Madsén, att »Då vi inte känt oss helt säkra på hur vår frispråkighet skulle uppfattas, är det oss en glädje att få erkänna mottagandet av Styrelsens brev av den 11/9 1952 och de synpunkter som däri uttalas. Även det allvar med vilket våra farhågor här behandlats har inom föreningen utlöst tacksam tillfredsställelse.«⁴⁹

Radiochefen, Elof Ehnmark, lär ha haft en mer pragmatisk inställning till detta uppmärksammade anställningsärendet och gav, enligt Nils-Olof Franzén, ett »utmärkt svar« på kritiken: »Om styrelsen för en gångs skull vill ge oss en ny tjänst, så varken kan eller vill jag motsätta mig det.«⁵⁰

Ehnmark efterträddes vid halvårsskiftet 1955 av Olof Rydbeck. Det första formella beslut Rydbeck hade att fatta i förvaltningsutskottet var att anställa Nils Ragnå som personalchef.⁵¹ Ragnås egen version av vad som hände sedan han sökt tjänsten kan vara värd att återge som exempel på anställningsförfarandet vid denna tid:

Jag hörde ingenting, det gick flera månader, så träffade jag Torvald Karlhom, styrelseledamot i Radiotjänst och LO-skolans rektor. Han kände mig från Brunnsvik och nu möttes vi vid någon sammankomst och han sa: – Jag hörde att du hade sökt personalchefsarbetet på Radiotjänst, men

du är väl en sån där dyr jävel [...] Så plötsligt ringde Elof Ehnmark [...] och sa att jag fått jobbet. Ingen i företaget hade träffat mig eller talat med mig eller någonting och det är ju ganska anmärkningsvärt [...] Jag har sedan hört att Rydbeck som var utsedd till radiochef men ännu inte hade tillträtt skaffat information om mig.

Ragnå beskriver därefter löneförhandlingarna:

Jag visste ju att mitt nästa steg i staten var att bli byråchef. Är man byrådirektör i 33 som jag var så var nästa befordran att bli byråchef 37:e lönegraden. Jag ställde kravet att jag ville ha en lön motsvarande byråchefs. Ja, pengarna var nog inte så farligt, sa [verkställande direktören] Mattsson, men dom hade inte lönegrad 37 i sitt system och alltså skulle jag inte kunna få det.⁵²

Den nyanställda personalchefen passade alltså inte in i företagets lönesystem. En av hans första uppgifter skulle bli att modernisera detta.

Hallåproven som urvalsinstrument

Under radions första decennier var det, som 1943 års radioutredning påpekade, vanligt att medarbetarna mer eller mindre handplockades. Vissa tjänster utannonserades också. Därtill anställdes ett växande antal medarbetare via de hallåprov, som började ordnas redan på 1930-talet och som alltjämt, över ett halvsekel senare, arrangeras med i stort sett samma uppläggning. Den primära avsikten med dessa prov har varit – och är – att rekrytera hallåpersonal till radion, men många av dem som startat sin radiokarriär inom »hallåt« har senare övergått till andra verksamheter. Bland dem återfinns åtskilliga av radions och/eller televisionens mest bekanta programprofiler. Särskilt under 1930-

Hallåmännen julen 1943. Första raden (längst fram) Sverker Martin Löf, Bo Willners, Pontus Bohman. Andra raden: Per Lindfors, Carl Åke Wadsten, Sven Wilson, Henrik Dyfverman, Nils Castegren. I mitten: Lars Madsén. Tredje raden: Manne Berggren, Palle Brunius och Sven Jerring.

och 1940-talet var »hallået« en vanlig inkörsport till radions programredaktioner.

Sveriges Radios hallåmannatradition har i huvudsak bevarats ända sedan Radiotjänst startade sin verksamhet 1925, skrev en av

hallåveteranerna, Berndt Friberg, i en artikel i personaltidningen 1967:

Jerring [...] och något senare ytterligare några radiomän skapade en professionell radiomannaton, som präglade både deras program och deras framträdanden som hallåmän. Deras radioton gjorde att hallåmannen blev personlig utan att vara påträngande, vänlig utan att vara inställsam. Han (fr.o.m. 1944 också hon) var auktoritativ och gav intryck av att verkligen känna väl till både Skånska Lasse och Beethoven.⁵³

Som framgår av citatet dröjde det nästan 20 år innan den första kvinnliga »hallåmannen« släpptes fram. Under ett par veckor 1929 hade visserligen de manliga hallåmännen kompletterats av en kvinnlig kollega, men hon gav upp efter massivt negativa publikreaktioner. Likaså åstadkom den första kvinnliga TT-upplä-

De första hallådamerna 1944: Karin Rosenberg, Louise Ström, Britta Bergholtz och Barbro Svinhufvud.

serskan, 1938, telefonstorm.⁵⁴ I flera andra europeiska länder var dock kvinnliga programpresentatörer vanliga och 1944 bröts till slut isen även i Sverige. Då kom flera hallådamer på en gång, bland andra Barbro Svinhufvud, som i likhet med flera manliga kolleger varvade hallåtjänsten med producentarbetet.⁵⁵ Andra pionjärer var Karin Rosenberg, Louise Ström och Britta Bergholtz.⁵⁶

Hallåpassen var relativt korta och ett 20-tal programmedarbetare turades om att hallåa på morgnar och kvällar. Kombinationsprogramarbete/hallåttjänstgöring var ur alla synpunkter lyckad, menar Berndt Friberg. »Hallåandet gav rutin och säkerhet inför mikrofonen. Programskapandet gav programkänsla, som tydligt märktes vid ihopbindningen och presentationen av programmen.«⁵⁷

Tidigare – i inledningen – har citerats hur Erik Bergsten upplevde antagningsproven till hallåtjänsten. En annan som tog sig in i företaget »hallåvägen« var den blivande programdirektören Nils-Olof Franzén. Han anmälde sig till ett hallåprov våren 1939 och berättar i sin bok *Radiominnen*:

Bo Willners, chef för hallåtjänsten, och ett par till, var lyssnare och bedömare. Man fick ett folioark som innehöll korta texter på engelska, tyska och franska, dessutom en efterlysning och en halvtimmes grammofonmusik, där kända och okända utländska artister inom olika genrer skulle presenteras med riktigt uttal. På så sätt skulle också ens allmänbildning i någon mån kunna utrönas.⁵⁸

Just dessa hallåprov var ett urvalsinstrument som 1943 års radioutredning tog fasta på i samband med att man kommenterade Radiotjänsts planer på att anordna utbildningskurser för redan anställd personal och för aspiranter: »Genom att avsluta kurserna med prov torde en lämplig gallring bland aspiranterna kunna ske. Dyliga prov anordnas nu för de personer, som söka som extra programledare (hallåmän).«⁵⁹

Men det säger sig självt att bara en ganska liten grupp kunde

komma ifråga, särskilt under radions första decennier. Kravet på kunskaper i tre främmande språk avgränsade kandidatkretsen till det relativa fåtal som tagit studenten. Fram till 1944 var därtill alla kvinnor uteslutna, och kravet på en i det närmaste dialektfri röst diskvalificerade en majoritet av befolkningen. I praktiken torde bara några tusental personer haft möjlighet att klara proven på 1930- och 1940-talen. Resultatet blev en mycket homogen skara, unga manliga akademiker från en likartad miljö. »Lyssnarbrevet visar att de ute i landet ofta hölls för att vara ett slags intellektuell överklass, på stor distans från människors liv och arbete men ändå accepterad och beundrad«, skriver Gunnar Hallingberg i sin radiohistoria, där han gör en genomgång av 1920- och 1930-talens programmerade arbetare.⁶⁰

Om den distans med vilken radion kunde upplevas i övriga landet vittnar också idéhistorikern Ronny Ambjörnsson i *Mitt förnamn är Ronny*:

Radion gjorde storrummet till ett offentligt rum, rösterna ur etern talade från huvudstaden och förband oss med överheten men också med alla andra radiolyssnare landet runt. När radion stod på var rummet inte riktigt vårt, de sonora stämmorna med sina stockholmska ljud – särskilt a-et fick en fruktskål att vibrera – föste in våra egna grötiga röster i ett hörn, där vi viskande kommenterade radions tvärsäkra påståenden. Det var från radion alla råd och anvisningar om hur tillvaron skulle organiseras kom, radiodoktors synpunkter i skilda ämnen som pappa nickade instämmande till som om han biföll ett yttrande från någon kollega, föreläsarnas alla snusförnuftigheter och programledarnas pekpinningar som vi rätt och slätt uppfattade som tillsägelser. Radions röst var lag.⁶¹

En fråga med anknytning till hallåproven var i vilken mån dialekter skulle få förekomma i radion. Detta var tidigt ett hett diskussionsämne. Många inlägg i en stort upplagd radiodiskus-

sion 1935 (återgiven in extenso i Röster i radio) handlade just om riksspråket kontra dialekterna. Till exempel fann docenten Olof Gjerdmann inget skäl att hålla dialekterna vid liv: De »passa inte i vår tid, som bringar svenskar från olika delar av landet i så mycket livligare beröring med varandra än vad som varit fallet förr«, medan professor Torgny Segerstedt menade att »den stora allmänheten icke [är] så trög till att fatta, som de vilka klaga över den ena eller andra dialektens obegriplighet vilja påskina. Därför bidrager radion utan tvivel till att göra de olika provinsiella uttalen förstådda och senterade över hela landet.«⁶²

Fem år tidigare, 1930, hade lektor Gösta Bergman i en artikelserie om riksspråk och språkvård i tidskriften Radiolyssnaren poängterat hallåmannens »mycket maktpåliggande uppgift« med hänsyn till språkets rykt och ans:

Han säger inte så mycket och bör det inte heller, men vad han säger är avsett att restlöst uppfattas, det faller med en psykologisk term inom blickpunkten för uppmärksamheten. Han får därför icke säga fel, han skall uttala alla namn och titlar korrekt, desslikes de främmande orden och han skall ha »god högsvensk diktion«, som det hette, då Radiotjänst senast annonserade efter ett så beskaffat underbarn [...] Man får lov att vara en durkdriven fonetiker för att i herr Jerrings språk kunna finna spåren av hans barndoms östgötska och för att lokalisera herr Willners till Gävle. De tala bägge en utjämnad, bildad högsvenska av uppsvensk prägel.⁶³

Det fanns alltså från början mycket litet utrymme för dialektala avvikelser från den »högsvenska« som talades i främst mälardalens landskapen. En del av publiken var inte heller alltid beredd att acceptera utpräglade dialekter. Vid en gallupundersökning 1943 svarade 19 % att de hade svårt att följa med ett program där de uppträdande talar landsmål, till exempel bygdereportage. Särskilt gällde detta skånskan.⁶⁴

Landsortsombuden

Det fanns från början goda möjligheter att rekrytera radiovana ombud till lokalkontoren, eftersom radioverksamheten på många håll i landet byggts upp av lokala radioklubbar med egna utsändningar. Flera av pionjärerna knöts också på frilansbasis till Radiotjänst. Till detta bidrog den »utsvältning« som de lokala privata radiostationerna drabbades av och som Per Rahbek skildrar i ett annat arbete inom projektet Etermedierna i Sverige.⁶⁵

Två av lokalkontoren, Göteborg och Malmö, fick från första början heltidsanställda föreståndare, medan resten av landet täcktes av fritidsengagerade ombud och tekniker. Detta förhållande rådde i praktiskt taget 25 år. Det dröjde till 1950 innan en tredje heltidsanställd provinschef anställdes, denna gång i Sundsvall.⁶⁶ Som framgår av tabell 2:1 var antalet fast anställda provinsmedarbetare 1935 ungefär lika stort som 1952 (14 respektive 16), trots att den totala personalstyrkan ökade från 75 till 385 under samma tid.

Landsortsombuden var rekryterade med dubbla syften. Dels skulle de vara »rundradions öra inom sin landsdel och i denna egenskap söka åstadkomma en bestående kontakt mellan radioledningen och de stora lyssnarskarorna».⁶⁷ Dels skulle de bevaka vad som kunde vara »av intresse för riksprogrammet och meddela detta till vederbörlig programavdelning och distriktskontor».⁶⁸ När distrikts- och nyhetsorganisationen börjades byggas upp på allvar efter 1955 och rapporteringen från landsorten fick en mer journalistisk karaktär stämde inte alltid ombudens bakgrund. De »verkar att i viss utsträckning ha valts med tanke på att de på grund av ställning och ordinarie arbete kan uppträda som representativa företrädare för företaget», hette det i en intern utredning 1959.⁶⁹

Av de 25 programombuden 1949 var 6 redaktörer eller journalister, 4 rektorer (varav 2 fil. dr och 2 fil. kand.), 3 läroverksadjunkter, 3 folkskollärare/seminarielärare, 3 landsantikvarier,

2 filosofie magistrar, 1 garnisonsassistent, 1 konsulent, 1 assistent och 1 chefredaktör.⁷⁰

Många kombinerade alltså lärar- eller rektorstjänster med att vara provinsombud för Radiotjänst. Samma förhållande rådde vid 10-årsjubileet 1935; då förmådde till och med läroverksrektorn/programchefen i Boden förvaltningsutskottet att flytta fram jubileumsmiddagen två dagar, eftersom han »och sannolikt även programcheferna i Sundsvall, Karlstad och Norrköping vore förhindrade att delta i middagen på grund av sin tjänst vid läroverken«, som började vårterminen den först föreslagna dagen.⁷¹

En speciallösning tillämpades en tid i Uppsala (innan Gösta Knutsson blev det permanenta ombudet), beskriven i arbetsutskottets protokoll den 14 maj 1935:

Rector Magnificus hade erbjudit Radiotjänst en studio i ett av lärarrummen i universitetsbyggnaden, vilket Radiotjänst skulle få disponera för detta ändamål utan ersättning. Som ombud skulle fungera studentkårens ordförande och vid förfall för denna kårens vice ordförande under överinseende av Rector Magnificus resp. Pro Rector [...] Utskottet beslöt bemyndiga föredragschefen att träffa överenskomelse med vederbörande i enlighet härmed.

Den organisationskommitté som verkade i början av 1950-talet kom också in på landsortsbevakningen. Om rekryteringen sades bland annat:

Aktualitetsavdelningen bör i samarbete med distriktscheferna uttaga free-lance-krafter, lämpliga att rycka in med reportage och intervjuer, då omständigheterna så kräva. För musikavdelningen och den speciella underhållningssektionen gäller att dessa mera regelbundet och systematiskt, efter förarbete av distriktscheferna, låta tjänstemän från huvudkontoret företa urval av lämpliga medverkande. Företagsledningen bör i anslutning till ovanstående organisera be-

sök vid distriktskontoren av tjänstemän från det centrala kontoret att inom olika programområden penetrera distrikten, uppgöra förteckningar över lämpliga programtillgångar, medverkande, producenter etc.

Kommittén menade också att företagsledningen borde »överväga nyttan av att distriktscheferna i likhet med vad som redan skett vid Malmö-kontoret, genom elementär kursverksamhet – låt vara i mindre omfattning – skaffar sig kännedom om personer utanför företaget lämpliga att arbeta som producenter etc. enligt free-lance-systemet«. Styrelsen följde kommitténs förslag och rekommenderade både inventeringen av frilanskrafter och kursverksamheten vid distriktskontoren.⁷² En »fortsatt decentralisering av programarbetet ut till provinsen« föreslogs i en promemoria i september 1955: »Provinscentralerna måste därför efter hand förstärkas med programpersonal för radio och TV. Härvidlag torde det vara lämpligt med viss cirkulation mellan Stockholms-organisationen och provinscentralerna.«⁷³

Detta var den första signalen till den upprustning av provinsorganisationen – som den alltjämt hette – som nu började komma igång.

De första cheferna

Chefstillsättningarna under de första trettio åren blev sällan några utdragna processer. Det gällde även – eller rentav särskilt – radiochefsutnämningarna. När riksprogramchefen Julius Rabe inte fick sitt kontrakt förlängt sommaren 1935, fanns redan efterträdaren, en annan göteborgare, C.A. Dymling, i kulissen. Styrelsen uppdrog åt Dymling att tills vidare, vid sidan av sin ordinarie syssla som chef för teateravdelningen, tjänstgöra som riksprogramchef, en dubbelfunktion som han strax därpå befriades från för att han skulle kunna koncentrera sig på radiochefsarbetet.⁷⁴

På samma styrelsemöte (9 juni 1942) som det meddelades att Dymling begärt avsked för att bli chef för Svensk Filmindustri redogjorde vice ordföranden för förhandlingarna med Yngve Hugo, som »accepterat erbjudandet att övertaga direktörsposten på samma anställningsvillkor, som dittills gällt för Dymling«. Hugos efterträdare som chef för föredragsavdelningen, Ingvar Andersson, utsågs samtidigt.⁷⁵

När Hugo 1949 avgick och efterträddes av Elof Ehnmark, klagade styrelseledamoten Erik Lönnroth på att det gick för snabbt. Vid det möte där Ehnmark utsågs gjorde Lönnroth en protokollsanteckning: »Jag vill livligt beklaga, att då ett så viktigt ärende som utseende av radiochef föredrages i styrelsen vid denna tid på sommaren, det skett på så kort varsel som nu. För min del erhöll jag först 3 dagar före sammanträdet kallelse till detta.«⁷⁶

När Olof Rydbeck 1955 utsågs till radiochef och verkställande direktör står bara en kort beslutsformulering i styrelseprotokollet plus en förhoppning från styrelsen att den dittillsvarande administratieve direktören Erik Mattsson »måtte acceptera den ställning, som givits honom, emedan Radiotjänst behöver honom, högt skattar hans erfarenhet och anser honom särskild skickad att handlägga de komplicerade frågor, vilka uppkomma i samband med dubbelprogrammet, de nya radiohusen och förberedelserna för televisionen«.⁷⁷ Men någon oenighet rådde inte i styrelsen om Rydbecks tillsättning. Däremot hade utnämningen föregåtts av en omsorgsfull beredning av arbetsutskottet, som bestod av den socialdemokratiska ordföranden Conrad Jonsson, vice ordföranden TT-chefen Olof Sundell, högermannen och chefredaktören i Svenska Dagbladet Allan Hernelius samt socialdemokraten Torvald Karlbohm från ABE. Styrelsens ledamöter hade enats om att man borde eftersträva enighet om valet av radiochef. Flera kandidater hade tackat nej, däribland Gunnar Heckscher, Seved Apelqvist, Per Åsbrink och Valter Åman. Enligt vad Rydbeck själv uppger i sina memoarer hade också regeringen, i form av dåvarande kommunikationsminister Sven Anders-

son, ett direkt inflytande över beslutet och Conrad Jonsson hade inhämtat Anderssons godkännande före utnämningen. Detta visste dock inte Rydbeck vid detta tillfälle.⁷⁸

Bara vid ett tillfälle förekom dokumenterade motsättningar vid en chefstillsättning under de tre första decennierna. Det var när Erik Hjalmar Linder 1946 utsågs till föredragsavdelningens chef efter en styrelseomröstning med fem röster mot två. Voteringen förefaller delvis ha haft politisk grund.

Nils-Olof Franzén skriver i sina radiomemoarer att när det »efter Ingvar Andersson och Olof Forsén skulle tillsättas en ny föredragschef fanns det krafter som arbetade för att man äntligen skulle ta någon ur 'folkrörelserna' och därmed förstods arbetarrörelsen«. Men »styrelsen fann en person som förenade stor lärdom och publicistisk erfarenhet med 'stark folkrörelseprofil' det kunde ingen förneka: han var 'folkligt liberal' men absolut ingen partipolitiker, även om han väl närmast fick betraktas som folkpartist«.⁷⁹ Motkandidaten Tage Lindbom stod närmare arbetarrörelsen; han hade just blivit filosofie doktor på en avhandling om arbetarrörelsens historia.

Annars kan inga direkt politiska inslag spåras vid chefsutnämningarna. Samtliga högre programchefer 1925–1955 hade någon form av förankring i kulturlivet eller journalistiken; ingen kom från politiken. Den förste programchefen, Nils Holmberg, var journalist, den förste riksprogramchefen, Julius Rabe, hade en gedigen musikutbildning och var musikkritiker i Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning, radiochefen Carl Anders Dymling var fil. lic. i litteraturhistoria, efterträdaren Yngve Hugo fil. kand. och f.d. folkhögskolerektor, Elof Ehnmark fil. dr i litteraturhistoria och Olof Rydbeck, fil. kand. och jur. kand. och chef för UD:s pressbyrå sedan 1952.⁸⁰

Mönstret var detsamma bland avdelningscheferna. Flera kända kulturpersonligheter återfinns bland dem, såsom författaren Hjalmar Gullberg, som i mer än ett decennium var teaterchef. Kring honom kretsade för övrigt den första »fallskärmsdebatten« i företagets historia. Eftersom diskussionen gällde personalpoli-

tiska principer och chefernas villkor kan den vara värd att beröra i detta sammanhang.

Frågan dök upp den 27 juni 1945, då styrelsen – efter förvaltningsutskottets tillstyrkan – beslöt att göra följande tillägg till Gullbergs kontrakt:

Därest Gullberg, efter att ha innehaft tjänsten som teaterchef minst 12 år, önskar avgå från företaget eller uppsäges, skall Gullberg åtnjuta en pension av kr 9000:– per år, däri inräknat det pensionsbelopp, som kan komma att utgå från S.P.P [...] Gullberg förbinder sig att under den tid han – intill dess han fyller 65 år – åtnjuter pension från Radiotjänst icke utan i förväg träffad överenskommelse med bolagets styrelse inneha anställning vid annat företag. Vid ställningstagande till dylik fråga kan minskning av pensions belopp ifrågakomma.

Mot beslutet protesterade direktör Helge Ericson, som bevisade sitt första sammanträde och som till protokollet antecknade att det synes

mig anmärkningsvärt, att ett företag medgiver suverän rätt för en tjänsteman, som innehaft anställning under 9 år, att komma i åtnjutande av stadgade pensionsförmåner efter ytterligare blott tre års anställning. I fallet Gullberg betyder detta, att pensionen intjänats vid cirka 50 års ålder i stället för 65 [...] Då Gullberg är en för Radiotjänst mycket värdefull kraft, vill jag – utan att reservera mig mot beslutet – dock sätta i fråga, om icke Gullbergs anställnings- och lönefråga skulle kunnat lösas på ett sätt, som varit mera tillfredsställande även för bolaget.⁸¹

Vid det följande mötet försvarade styrelsens vice ordförande, Gustaf Reuterswärd, beslutet och bad i sin tur att få göra en protokollsanteckning:

Om en man i Gullbergs ställning och med hans ålder – 47 år – beslutar sig för att byta verksamhet, omsättes givetvis detta i handling snarast möjligt. Det förelåg sålunda uppenbar risk för att Gullberg vid ett avböjande svar skulle lämna Radiotjänst [...] Jag har vid flera tillfällen tillåtit mig påpeka, att vid bestämmandet av villkoren för viss personal inom Radiotjänst hänsyn städse måste tagas dels till den konkurrens om begävningar av detta slag, som föreligger från andra institutioners sida och icke minst från pressen, dels till det förhållandet, att den sinnesläggning, som man har att räkna med hos personer som äga förutsättningar för att genomföra ett konstnärligt arbete, gör varje sådant fall till ett ganska delikat problem.⁸²

Gullberg hade året dessförinnan varit inblandad i ett »chefsuppor« med udden riktad mot styrelsen, då han, Ingvar Andersson och Yngve Hugo förklarade att de inte ville förnya sina kontrakt, såvida inte vissa ändringar i styrelsens arbetsformer vidtogs. Chefernas aktion bottnade, enligt Franzén, i ett långvarigt missnöje med styrelsen och »var en helt unik händelse i radions historia«. De ansåg att styrelsen inte skulle syssla med en rad småsaker, ej heller diskutera löpande programfrågor. Trion tyckte vidare att Radiotjänsts chef i likhet med Operans och Dramatens chefer borde utses av Kungl. Maj:t och att styrelsen borde kompletteras med företrädare för programverksamhetens tre huvudgrupper: vetenskap, musik och litteratur. Brevet slutade med att det torde kunna övervägas »om icke frågan om styrelsemedlems kvarstående i styrelsen efter uppnådd pensionsålder borde upptagas till behandling«. Adressen var tydlig: styrelsens ordförande, Seth Ljungqvist, tillika byrådirektör i Telegrafstyrelsen, var född 1880 och alltså 64 år gammal. Vice ordföranden, TT-chefen Gustaf Reuterswärd, var två år yngre. Andersson, Gullberg och Hugo aktualiserade också pensionsbestämmelserna för Radiotjänsts anställda; detta påpekande hade ett direkt samband med styrelsestriden om Gullbergs pension ett år senare

(där alltså Reuterswärd agerade för Gullbergs sak).⁸³

Chefernas aktion fick delvis effekt. Ett halvår senare omorganiserades styrelsens arbete, bland annat tillkom ett särskilt förvaltningsutskott för att ta hand om detaljfrågorna.

Löner och personalpolitik

Den del av personalpolitiken som närmast berör rekryteringen är lönesättningen. Kring denna har funnits många synpunkter. Radiotjänst fick erfara detta tidigt, under den frisinnaade regeringen Ekmans sista månader 1932, då två styrelseledamöter, byråchefen Ljungqvist och generaldirektör Hamilton, kallades till ett sammanträde i statsrådsberedningen, varvid, enligt AU-protokollet

statsministern meddelade, att regeringen med hänsyn till det alltså stegrade licensantalet och de därmed följande inkomsterna för Radiotjänst ansåge en begränsning av Radiotjänsts medelstillgång ofrånkomlig [...] Finansministern gjorde gällande, att löner och gager voro för höga hos Radiotjänst och att vid den sist avhållna bolagsstämman det också kommit till uttryck och vore en utbredd opinion bland aktieägare inom pressen. Den statsfinansiella situationen krävde även att stor sparsamhet iakttoges.⁸⁴

Hur höga var då lönerna? En jämförelse med ett annat ledande medieföretag, Dagens Nyheter, ger knappast fog för påståendet att radions medarbetare skulle varit överbetalda. Riksprogramchefen Julius Rabe fick i sitt kontrakt 1931 en årslön på 24 000 kr, exakt densamma som Dagens Nyheters andreredaktör, Ivar Ljungqvist, hade vid samma tidpunkt. DN:s just avgångne politiske redaktör, Torsten Fogelquist, hade 25 000 kr och den ny-tillträdde, Leif Kihlberg, 22 000. Bland Dagens Nyheters reportrar hade Oscar Rydqvist 13 800 kr, medan Sven Jerring, radions

bäst betalde journalist, samtidigt (1931) hade 15 000 kr.⁸⁵

Lönerna och lönerelationerna mot slutet av 1930-talet var ungefär desamma. Radiochefen C. A. Dymling hade 1936 och de närmaste åren framåt 25 000 i årslön, DN:s andreredaktör Ivar Ljungqvist alltså 24 000. Föredragschefen på radion, Yngve Hugo, tjänade 18 000, musikchefen Natanel Broman 17 000, Sven Jerring fortfarande 15 000, liksom – efter en lönehöjning – den ny tillträdde teaterchefen Hjalmar Gullberg. Samtidigt hade två medarbetare på Dagens Nyheter med högt marknadsvärde, sportchefen David Jonasson, »Mr Jones«, 24 000 i årslön och nyanställd tecknaren Rit-Ola 16 000. Den bäst betalda kvinnan på Radiotjänst var 1937 kassörskan Wera Öberg med 4 500 kr i årslön. Dagens Nyheters kvinnliga reporter Barbro Alving, signaturen Bang, fördubblade detta år, efter sina legendariska reportage från spanska inbördeskriget, sin lön till 9 600 kr.⁸⁶

I slutet av 1930-talet fick Radiotjänst ett lönesystem med det statliga reglementet som förebild. Medarbetarna delades in i fyra kategorier: tjänstemän med kontrakt, tjänstemän utan kontrakt, extra tjänstemän och budbärare. Alla som anställdes placerades av styrelsen i en bestämd lönegrad och löneklass.⁸⁷ Den rationaliseringskommitté som styrelsen tillsatte 1941 kom med synpunkter på hur detta system fungerade, liksom hur det borde fungera. Slutsatsen var att det borde präglas »av smidighet och möjliggöra anpassning efter personliga kvalifikationer. Framstående duglighet i en tjänst« borde honoreras med löneförhöjning.⁸⁸

Systemet ifrågasattes ända tills det avskaffades under 1950-talets andra hälft. Det var uppbyggt med en bestämd befordringsgång för olika kategorier. En programtjänsteman och musiktekniker fick till exempel 1951 en begynnelselönn i lönegrad 17 (666 kr/månad), efter 1 år lönegrad 19, efter 2 år lönegrad 21, efter 3 år lönegrad 23 (904 kr/månad med en slutlön på 1 070 kr).⁸⁹ Detta var en minimibefordringsgång; den som ansågs mer kvalificerad kunde börja högre upp på löneskalan. När Tage Daniels-

son anställdes som vikarie på underhållningsavdelningen 1954 fick han löneklass 21, 1 097 kr per månad.⁹⁰

Det är gott om missnöjesyttringar i protokollen över lönesättningen. 1950 skriver 20 programmedarbetare att den senaste löneöversynen även som ett provisorium är otillfredsställande och »genom sin godtycklighet ökat den olust, som råder bland oss».⁹¹ Samma år föreslår producenten Lars Madsén styrelsen

att ta under övervägande, huruvida inte ett avlöningsförfarande som inte är bundet vid tjänsteställning, kan tillämpas vid sidan av det nu vanliga lönesystemet, detta för att bereda produktivt-konstnärligt verkande krafter en lön som motsvarar deras insats, oavsett var de är belägna inom organisationen och hur de avancerat inom administrationen.

Madséns skrivelse hänsköts till förvaltningsutskottet för beredning.⁹²

1951 kritiserar de tre personalorganisationerna – Radiotjänstemännens förening, De kvinnliga radiotjänstemännens förening och SIF – tillämpningen av lönesystemet i ett gemensamt svar på 1951 års rationaliseringskommittés betänkande. De utgår från en promemoria, där ekonomidirektören Mattsson skriver angående den föreslagna organisationsplanen:

Att inordna samtliga tjänster i fasta befattningar har emellertid inte ansetts lämpligt. Organisationens smidiga anpassning till utvecklingens krav och aktuella behov skulle kunna äventyras av en sådan anordning. För ett antal befattningar måste sålunda lönen bli beroende av den anställdes personliga kvalifikationer, tillgång på viss personal etc. Sådana medarbetare kunna icke inordnas i ett fast lönesystem med utsikt att bestå någon längre tid; företaget bör ha möjlighet att erbjuda vederbörande den lön, som i varje särskilt fall och vid varje särskild tidpunkt kan anses skälig.

Personalorganisationerna kommenterar så: »Vi ber att få påpeka, att en stor del av den kritik, som vi [...] framför, beror på att dessa allmänna riktlinjer inte följts vid den praktiska tillämpningen i organisationsplanen« och tar sedan upp en rad exempel.⁹³

Hur lönesättningen var utformad kan utläsas av den tjänsteförteckning som upprättades i samband med organisationskommitténs arbete 1952. Av denna framgår att av de 385 anställda hade 164 (143 män och 21 kvinnor) mer än 1 000 kronor i månaden, 33 män (inga kvinnor) över 2 000 och 3 personer (alla män i företagsledningen) över 3 000 kr. Samtliga avdelningschefer hade samma lön (2 760 kr). Företagets utåt mest kända medarbetare, Sven Jerring, hade som programdirektör 3 260 kr och var bäst betald på hela företaget efter radiochefen Elof Ehnmark (3 835) och verkställande direktören Erik Mattsson (3 460). Däremot kom inte Lennart Hyland, trots sina karusellsuccéer, över 2 000-kronorsgränsen. Hans lön var 1 903 kr, exakt lika mycket som den bäst betalda kvinnliga medarbetaren, Ingrid Samuelson, som hade en arbetsledarbefattning på föredragsavdelningen. Näst bäst betald kvinna var Barbro Svinhufvud på barnredaktionen med 1 751, biträdande kamreren Inga-Lisa Lundquist kom upp i 1 523; därefter hade ingen kvinnlig anställd mer än 1 500 kr i månaden.⁹⁴

Den fackliga aktiviteten var tämligen låg under hela perioden fram till 1955. Intresseorganisationen Radiotjänstemännens förening kom till i samband med det nya lönereglementets införande i början av 1940-talet och yttrade 1941 om detta att det innebar »väsentliga förbättringar i jämförelse med de förhållanden, som voro rådande, innan det nya reglementet tillkom«. Men föreningen hade hittat vissa avvikelser »särskilt i fråga om avsättlighet, semester, tjänstledighet, sjukledighet, pensionsbestämmelser«. I den mycket hovsamma skrivelsen betygade föreningen avslutningsvis »sin redobogenhet att med företagets väl för ögonen med Styrelsen diskutera dessa och andra problem rörande radiotjänstemännens tjänste- och anställningsförhållanden«. Ordfö-

rande i RTF var avdelningschefen Yngve Hugo, vice ordförande Sven Jerring.⁹⁵ Föreningen var dock inte alldeles harmlös. 1944 agerade den i en lönetvist till förmån för tonsättaren Lars-Erik Larsson och 1952 tog den i på skarpen i samband med den ovan refererade tillsättningen av en särskild arbetsmarknadsredaktör.⁹⁶

1943 bildade också de kvinnliga medarbetarna en egen förening, Radiotjänsts kvinnliga tjänstemannaklubb, med uppgift att »tillvarata medlemmarnas intressen i såväl enskilda som anställnings-, tjänste-, löne- och pensionsfrågor».⁹⁷ Vid styrelsens veckosammanträde den 1 november 1944 fick man igenom sitt krav på fria licenser, men när man en vecka senare återkom med nästa önskemål, om en barnkrubba på arbetsplatsen, var styrelsen inte lika positiv, trots att föreningen hävdade att det var ett önskemål av »vital betydelse för Radiotjänsts kvinnliga personal» och att det »även för vissa medverkande skulle [...] innebära en stor fördel, om de under den tid de själva arbeta inom Radiotjänsts lokaler, hade möjlighet att där 'parkera' sina barn mot en bestämd timpenning». Styrelsen hänsköt ärendet till ekonomiavdelningen för behandling i samband med planeringen av det nya radiohuset.⁹⁸

Andra inslag i personalpolitiken bär spår av den sociala skiktning som rådde i stora delar av arbetslivet under Radiotjänsts första decennier och som också hängde samman med företagets karaktär av ämbetsverk. Det var till exempel noga föreskrivet med vilken klass de olika medarbetarna skulle åka på tjänsteresa: verkställande direktören i klass I (traktamentesklass A), cheferna för föredrags-, teater-, musik-, nyhets- och studioavdelningarna samt förste reportern på nyhetsavdelningen i klass II (traktamentesklass A), övriga tjänstemän samt ombud i klass II (traktamentesklass B) och chaufförer och handräckning i klass III (traktamentesklass C).⁹⁹ 1942 diskuterade rationaliseringskommittén »frågan om vissa titlar för tjänstemännen inom företaget». Kommittén kom fram till att detta ur arbetssynpunkt kunde vara av praktiskt värde, »då detta dessutom är ett gammalt önskemål

från de anställdas sida«. Till förslaget bifogades en förteckning, där 30 namngivna medarbetare fick någon av titlarna: Intendent, redaktör, kapellmästare, 1:ste amanuens, 2:e amanuens, bibliotekarie, regissör, 1:ste reporter, kamrer, aktuarie och ingenjör.¹⁰⁰

Däremot var det till en början sämre ställt med internutbildningen. »Det fanns ingen [...] man fick iaktta, lära själv«, skriver Nils-Olof Franzén.¹⁰¹ Med BBC:s kursverksamhet som förebild startades dock våren 1948 en radioskola av Bo Willners, som varit över i England och studerat BBC:s uppläggning. Kurserna vände sig i första hand till företagets egna medarbetare.¹⁰² 1943 års radioutredning menade också att »det torde bli nödvändigt att även anordna vissa kurser för de medverkande i radioprogrammet« och föreslog att »en fackman knytes till Radiotjänst med uppgift att ge de medverkande för radio särskilt avsedda tallektioner«.¹⁰³

En kär fråga för alla anställda och personalhandläggare på Radiotjänst har under alla år varit bisysslorna. Två protokollscitat från Radiotjänsts första år kan vittna om hur inställningen var vid denna tid. 1926 argumenterade företagets förste programchef, Nils Holmberg, när han begärde löneförhöjning: »Jag erkänner med tacksamhet bolagets välvilja att i det gällande anställningskontraktet tillförsäkra mig rätten att inneha en bisyssla. Jag vill endast i förbigående nämna att detsamma numera är förhållandet med alla å bolagets programavdelningar anställda tjänstemän.«¹⁰⁴ 1932 meddelade verkställande direktören vid ett AU-möte att »redaktör Jerring erhållit inbjudan från Bonniers förlag att för förlagets räkning företaga en två månaders resa till Olympiska spelen i Los Angeles. Utskottet hade intet att erinra emot att redaktör Jerring antog anbudet under förutsättning att ett belopp, motsvarande bolagets kostnad för vikarie avdroges den månadslön, som icke räknas som semestermånad.«¹⁰⁵ (Den föredragande verkställande direktören, Gustaf Reuterswärd, var vid denna tid samtidigt verkställande direktör för Tidningarnas Telegrambyrå ...)

Televisionen förbereds

Liksom övriga europeiska radiobolag hoppades Radiotjänst att få ta hand om det nya mediet, televisionen. Förberedelserna startade på allvar 1952, då Johan von Utfall och Arne Sanfridsson skickades till London på en tv-kurs i British Councils regi och Ragnar Ölander och Åke Falck till en BBC-kurs.¹⁰⁶

Radiostyrelsen var angelägen om att försökssändningarna skulle bli så bra som möjligt för att inte skrämma bort folk från det nya mediet. I varje fall var det en framgångsrik argumentationslinje. I ett remissvar på Televisionsutredningen i januari 1953 underströk styrelsen »vikten av, att man vid dessa försökssändningar har tillgång till så utbildad och erfaren personal som möjligt icke minst när det gäller programproduktionen. Det synes därför som om utbildningen av personal för televisionen bör igångsättas snarast möjligt.»¹⁰⁷ Synpunkterna betonas också i ett formellt brev till kommunikationsministern i mars 1954 med äskande om ett anslag på 450 000 kr för utbildnings- och övningsverksamhet:

Erfarenheten från länder med televisionsverksamhet visar, att avsevärd tid måste tillmätas för denna förberedande verksamhet samt att försummelser härutinnan menligt inverkat på allmänhetens intresse för television och därmed också på verksamhetens ekonomi [...] För att vid televisionens offentliga start stimulera intresset på ett önskvärt sätt och därmed också apparatanskaffningen, måste de program, som ingår i en reguljär televisionstjänst, ha passerat experimentstadiet.¹⁰⁸

Några veckor senare behandlade förvaltningsutskottet en första preliminär promemoria om utbildning av tv-personal. Den föreslog att personal helt skulle avdelas för tv, förutom en utbildningschef, bland annat en person som skulle svara för de dramatiska sändningarna »och svara för detaljutbildning av lämplig

personal inom och utom företaget« och en person som på motsvarande sätt skulle svara för det aktuella stoffet, knyta »kontakter med lämpliga fotografer på olika platser i landet« och svara »för utbildning, även mera fältmässig sådan, av lämplig personal utom och inom företaget, såväl vad avser reportrar som fotografer etc.«. En person skulle svara för föredragsavdelningens stoff, en för barn- och ungdomsprogram.¹⁰⁹ I denna första promemoria, som utgår från Radiotjänsts dåvarande organisation, nämns dock inget om till exempel sportprogram, som utgjorde en ganska stor del av de journalfilmer som visades på biograferna vid samma tid.

Nästa promemoria, »PM ang. personal för ev. uttagning till tv-utbildning«, kom i juni 1954 och var försedd med namn. Henrik Dyfverman föreslogs leda den teoretiska och praktiska utbildningen, eftersom han tidigare sysslat med teater och film, Nils Dahlbeck skulle speciellt studera pedagogiska och vetenskapliga program, Håkan Unsgaard särskilt ägna sig åt aktualiteter, reportage, samhällsorientering etc. (där hans erfarenheter från arbetet i provinsen ansågs av särskilt värde, eftersom »programarbetet i svensk television snarast måste organiseras att omfatta hela landet«). Barbro Svinhufvud avdelades speciellt för barn- och ungdomsprogram, Ingrid Samuelsson skulle studera hemprogram, särskilt med avseende på konsumentupplysning, barnavård, allmänna hälsoprogram etc. Vidare föreslogs att Ivar Ivre, Jan Molander och Staffan Tjerneld, icke anställda inom företaget, skulle erbjudas att delta i försöksverksamheten, Ivre särskilt med tanke på program om folkrörelser, bildnings- och arbetsliv medan Jan Molander skulle syssla med filmade program, dokumentärfilmer och diverse »levande« program. Några personer avdelades inte helt för utbildningen utan skulle inkallas för speciella uppgifter: Per-Martin Hamberg som instruktör och för speciella underhållningsprogram, Åke Falck tillika som instruktör och för vissa teater- och underhållningsprogram samt Tore Lindholm för layout och liknande.

På den tekniska sidan skulle Johan von Utfall leda den teore-

tiska och praktiska utbildningen av elva personer: Gösta Riback, Åke Ericsson, Carl-Axel Jacobsson, Kjell Melin, Lennart Fahlén, Lennart Holmberg, Hans Ekman, Tore Ljungberg, Yngve Hallberg, Olof Swembel och Nils-Olof Nevreus. Uttagningen motiverades med att »personerna visat intresse för televisionsverksamhet, att samtliga torde besitta ett visst bildsinne samt att de alla äger erforderlig teknisk bakgrund för att tillgodogöra sig utbildningen«. De var samtliga yngre tekniker och hade inte uttagits bland arbetsbefälet. Till tv-verksamheten knöts också en del »specialpersonal»: fotografen Bertil Danielsson, inspicienten Ruben Zehlén och hantverkaren Karl Jansson.¹¹⁰

Detta första svenska tv-lag bibehölls i stort sett under första utbildnings- och övningsåret. En promemoria i januari 1955 föreslog några smärre personaländringar: »Tjerneld avgår ur gruppen, Dahlbeck återgår till sitt ordinarie arbete som planeringschef på föredragsavdelningen, Åke Falck synes endast i undantagsfall ha möjlighet medverka i television på grund av radiouppgifter under våren«, men i samma dokument förvarnades om ett stort behov av frilanskrafter och nyanställningar. Av den anledningen skulle Ivar Ivre bland annat avlasta Dyfverman, som härigenom skulle kunna frigöras för instruktionsarbete:

Detta är av speciell vikt, då utbildningen av freelance-krafter bör accentueras såväl under vårsäsongen som senare. Efter vissa prov bör exempelvis sex yngre krafter, företrädesvis utanför Radiotjänst, kunna utväljas för utbildning. Efter några månader kan dessa krafter utnyttjas för vissa redan nu nödvändiga befattningar som studiomän, script-girls etc. Härvid utbetalas viss ersättning. Då de är utbildade så att de kan producera program, träffas särskilda överenskommelser rörande ersättning. Två månaders utbildning förutsätts ej betalas. Förslag på freelance-kontrakt bör redan nu uppgöras genom administrationsavdelningens försorg [...] Under november 1955 föreslås att ytterligare tio freelance-krafter uttas. Våren 1956 utbildas tio nya free-

lance-krafter [...] Utbildningen av fotografer bör fortsätta, även i detta fall med freelance-krafter. Särskilda sonderingar görs för att få fram goda medarbetare. I innevarande läge synes man dock böra vänta med kursen för pressfotografer till dess att frågan om televisionens aktualitetstjänst hunnit klarna.

I samma promemoria förutspås att televisionens aktualitetstjänst i olika stycken kommer att skilja sig från radions

men viss verksamhet bör drivas gemensamt [...] Likaså bör en framtida idrottsredaktion i viss omfattning kunna betjäna båda verksamheterna. På det politiska området är det av betydelse att redan nu en gemensam redaktion skapas [...] På samma sätt är det av vikt att religiösa televisionssändningar sker i strikt samarbete med föredragsavdelningens expert på detta område.¹¹¹

Inför det andra försöksåret med television, budgetåret 1955/56, utökades den preliminära personallistan med följande namn:

Arne Arnbom, producent, Erik Bergsten, producent, Lennart Ehrenborg, producent, K. G. Sigurth, producent (nyanställd), Marianne Boman, producent och scripta, Gun Hägglund, sekreterare samt ytterligare fjorton tekniker: Erik Arborelius, Stig Boström, Thorsten Ericsson, Carl Fröjd, Gustaf Halldin, Leif Hansson, Lennart Huldt, Curt Klangemo, Stig Lundberg, Sture Löwenmark, Allan Moberg, Bo Orelöv, Anders Söderberg, Rune Wengse.¹¹²

Ett mycket stort antal av dem som uttogs för televisionens utbildnings- och övningsverksamhet under de första åren kom att bli nyckelpersoner för den svenska televisionens utveckling. Många av namnen förknippas med den svenska tv-historien. Det gäller inte bara de utåt kända programprofilerna utan också många av teknikerna. Ett försök har gjorts att följa upp vad som hände de sammanlagt 26 tekniker som nämns i detta avsnitt.

Pionjärer i televisionens första producentkurs på inspelningsövning i centrala Stockholm. Bilden visar bl.a. K.G. Sigurth, Märta Friman, Ingrid Samuelsson och Barbro Svinhufvud. De filmande herrarna i hatt är fr.v. Arne Arnbom, Håkan Unsgaard och Ivar Ivre.

Trångt i redigeringsrummet, när Erik Bergsten visar några av de första tv-medarbetarna hur man klipper film.

13 av dem, eller hälften, kom att hamna i ledande chefsbefattningar inom de tekniska avdelningarna i Stockholm eller i Göteborg, några av dem i företagets högsta tekniska ledning. Samtliga i denna grupp förblev tekniker; ingen övergick till programavdelningarna.¹¹³

Televisionsutredningens betänkande, SOU 1954:32, berörde mycket kortfattat rekryteringsfrågorna under »allmänna synpunkter« i kapitlet »Televisionsprogrammets produktion«. Inget sägs här om vilka utbildnings- eller rekryteringsinsatser det nya mediet kräver; däremot tas två senare återkommande teman upp: distrikts- och frilansproduktionen. Erfarenheterna har visat att televisionsprogrammet kräver stor omväxling när det gäller medverkande, konstaterar utredningen och fortsätter:

Personalåtgången är stor även på grund av det komplicerade förfaringssättet vid programframställningen. Medverkande likaväl som produktionspersonal tas i anspråk under relativt lång tid för varje inslag. Härav följer att resurserna landet runt i detta avseende måste utnyttjas. Att låsa fast programproduktionen t. ex. enbart till Stockholm är sålunda ej tillfredsställande. Produktionscentra krävs även i Malmö och Göteborg samt på lämpliga platser i Norrland [...] För att få en producent- och medarbetarstab som är så kompetent som möjligt och samtidigt tillräckligt omfattande, förutsätter vi att programföretaget kommer att anlita ett system med frilanskrafter. Hänsyn har tagits till detta i de av Radiotjänst uppgjorda kostnadskalkylerna.¹¹⁴

Sammanfattning

1943 års radioutredning gjorde en riktig iakttagelse, när den konstaterade att rekryteringen till Radiotjänst dittills skett ganska planlöst. Det blev ingen avgörande förändring det följande

decenniet. Det var undantag att tjänster annonserades ut, vilket även gällde chefsbefattningar.

Till en början rekryterades programtjänstemännen ofta via handplockning av programcheferna. På detta sätt engagerades många specialister, till exempel inom musik- eller litteraturområdet. För dem som på eget initiativ sökte till Radiotjänst var hallåproven ett nålsöga. Vid dessa testades inte bara rösten; proven var utformade så att även allmänbildning och språkkunskaper kunde bedömas. Till detta kom kravet på dialektfrihet. Fram till 1944 kunde dessutom enbart manliga kandidater komma ifråga. Denna »hallåväg« till radion var därmed mycket smal och i praktiken bara öppen för unga manliga akademiker från Stockholmstrakten.

Båda dessa rekryteringsvägar förutsatte ett rikt kulturellt eller socialt kapital, ibland även personliga kontakter. Programmedarbetarna kom därmed att utgöra en mycket homogen grupp, under de två första decennierna i stort sett bara akademiker och musikspecialister. Det återspeglades också i programutbudet, som till nästan hälften bestod av musik och som hade en stor andel kulturprogram.

De kvinnliga programmedarbetarna var till en början mycket få. Radion i Sverige släpade i detta avseende efter både utländska radioföretag och andra medieföretag i Sverige. Först 1941 fastanställdes de första kvinnliga radioproducenterna, medan det dröjde till 1944 innan de första kvinnliga programpresentatörerna engagerades. Pionjärkvinnorna sysslade främst med barnprogram och familjeprogram; samhällsfrågor och politik var länge förbehållna männen. Bara några enstaka kvinnor anförtröddes under perioden arbetsledarbefattningar.

Landsorten var också starkt underrepresenterad bland radions personal. Inte ens 5 % av radions anställda arbetade utanför Stockholm i början av 1950-talet. Den lokala radioverksamheten åren före och närmast efter Radiotjänsts tillkomst i mitten av 1920-talet hade annars varit mycket livaktig på sina håll. Flera av de lokala radiopionjärerna knöts på frilansbasis till Radiotjänst,

men bara Göteborg och Malmö fick heltidsanställda föreståndare och så förblev det till 1950-talets början. Resten av landet täcktes av fritidsengagerade ombud och tekniker. Ombudens uppgift var inte bara att göra program eller komma med programuppslag, de skulle också vara representativa företrädare för företaget ute i landet. Därför hämtades de ofta från det lokala kulturetablissemangen; de flesta var akademiker, många var lärare eller rektorer. När rapporteringen från landsorten fick en mer journalistisk karaktär på 1950-talet stämde inte alltid ombudens bakgrund med denna nya uppgift.

Det var också glest med radioproducenter som hade sin bakgrund i folkrörelse-Sverige. Detta förhållande påpekades särskilt av företrädare för arbetarrörelsen i slutet av 1940-talet och bidrog till att radion anställde en arbetsmarknadsreporter, tidningen Lantarbetarens redaktör. Han utsågs i styrelsen med fyra röster mot tre. Detta var det mest kontroversiella anställningsärendet under de första 30 åren. Styrelsen anklagades av Radiotjänstemännens förening för att ha fallit undan för den kritik som arbetarrörelsens tidningar riktat mot radion för att vara alltför akademisk. Annars är det sparsamt med politiska inslag i anställningsärendena under perioden fram till 1955. Möjligen fanns politik med i bilden, när styrelsen 1946 efter votering utsåg liberalen Erik Hjalmar Linder till chef för föredragsavdelningen i konkurrens med Tage Lindbom, som just skrivit en avhandling om arbetarrörelsens historia. Alla programchefer under denna period hade dock någon form av förankring i kulturlivet eller journalistiken. Ingen hade några större politiska meriter.

Radiotjänst var en attraktiv arbetsplats, trots att lönerna inte var särskilt höga och trots ett byråkratiskt lönesystem, som medförde att radion till skillnad från de kommersiella medie-företagen inte kunde – eller ville – premiera medarbetarnas »marknadsvärde«. Lönesystemet och den byråkratiska titulaturen bidrog till att forma bilden av Radiotjänst som ett tämligen osjälvständigt ämbetsverk. Företaget var dock inte helstatligt och stod därför friare i till exempel anställnings- och tillsätt-

ningsärenden än en del europeiska och nordiska systerföretag, som var hårdare knutna till statsmakten.

Rekryteringen av personal till televisionen avvek från den delvis slumpartade handplockningen av radions tidigaste medarbetare. I Radiotjänsts målmedvetna arbete för att ta hand om det nya mediet utgjorde just rekryteringspolitiken en viktig del. Programmedarbetare och tekniker, som ansågs ha särskilt goda förutsättningar för det nya mediet, valdes ut och specialutbildades för att televisionen i Radiotjänsts regi skulle få en så bra start som möjligt. Därtill kompletterades den fasta personalen i utbildnings- och försöksprojekten med en rad frilansmedarbetare, varav många sedan blev fast anställda.

1956–1968: Permanent påfyllning av personal

Tiden från 1950-talets mitt och halvtannat decennium framåt är en enda obruten expansionsperiod för radion och televisionen. Under denna tid, från dubbelprogrammets införande i radion 1956 fram till TV 2-uppbyggnaden 1968/69, ökade personalen från knappt 500 till cirka 3 300, det vill säga med 2 800 anställda eller drygt 200 per år. Ungefär halva arbetsstyrkan var 1968/69 verksam inom televisionen, en fjärdedel inom ljudradion och en fjärdedel inom gemensamma verksamheter.¹

Sändningstiden i radio ökade under samma tid från cirka 6 500 timmar till drygt 17 000 timmar riksradio och 2 600 timmar regionalradio. Det sista enkanalsåret, 1968/69, sände televisionen 2 352 timmar.² Den stora ökningen av radioutbudet berodde främst på Melodiradions tillkomst. 1965 bestod 60 % av radions sändningstid av musik i olika former. Inom televisionen utgjorde kultur-, fakta- och underhållningsprogrammen cirka hälften av utbudet till en början. Underhållningsprogrammets andel minskade dock kraftigt under 1960-talet, medan utbildningsprogrammen ökade i motsvarande grad.³

Ett annat mått på etermediernas expansion är licensutvecklingen. 1955 löstes drygt 2,4 miljoner radiolicenser; 1969, det sista året med en särskild radio-och tv-licens, cirka 2,9 miljoner radiolicenser plus 2,4 miljoner tv-licenser. TV-licensernas antal ökade under 1960-talet med cirka 200 000 om året.⁴

Med tittarunderlaget växte också de finansiella resurserna. »Frågan är om inte 1960-talet var den svenska televisionens lyckligaste år«, skriver Leif Furhammar i *Med TV i verkligheten* –

»publikt och opinionsmässigt blev det en storhetstid.«⁵ Detta gällde inte bara televisionen utan hela företaget. Radion expanderade i televisionens skugga till tre kanaler. En stark nyhetsorganisation byggdes upp. Tio distrikt etablerades och i Stockholm togs det nya radiohuset i bruk.

Under hela den här perioden och ytterligare några år leddes företaget av radiochefen Olof Rydbeck och styrelseordföranden Per Eckerberg, vilka tillträtt 1955 respektive 1956. Samtidigt ansvarade den nyutnämnde personalchefen Nils Ragnå för handläggningen av de löpande anställningsärendena. Detta gav goda förutsättningar för en kontinuitet i den övergripande rekryteringspolitiken under detta intensiva utbyggnadsskede.

Kritisk radioutredning

Under denna period gjordes den mest omfattande statliga utredningen någonsin om radion och televisionen. Den tillsattes 1960 och var färdig med sitt slutbetänkande, Radions och televisionens framtid i Sverige (SOU 1965:20), fem år senare. Sju sidor ägnas personal- och utbildningsfrågorna.

Först slås fast att Sveriges Radio är den enda arbetsgivaren i sitt slag i Sverige och att detta får »vissa konsekvenser, vilka måste tas med i bilden när man planerar utbildning, principer för anställningspolitik m.m.«. Efter att ha redogjort för de olika anställningsformerna (fast, kontrakts- och frilansanställning) diskuterar utredningen om det skulle vara till fördel för företaget att begränsa antalet fast anställda till förmån för i första hand kontraktsanställda men även för frilansare. Detta gäller dock inte tekniker eller administratörer. På den programproducerande sidan däremot »synes skäl tala för« att begränsa den fasta medarbetarstabben. Rent ekonomiska hänsyn talar till en början för detta. Programorganisationen bör vara flexibel och varje enskild avdelning inte fast engagera flera än de med säkerhet behöver på längre sikt:

Tre nyttillträdde nyckelpersoner med ansvar för den övergripande rekryteringspolitiken, när den stora expansionen började i mitten av 1950-talet: Radiochefen Olof Rydbeck (längst upp t.v.), styrelsens ordförande Per Eckerberg (ovan) och personaldirektören Nils Ragnå (t.v.). Rydbeck, Eckerberg och Ragnå kvarstod på sina poster in på 1970-talet.

Ett särskilt problem rör den formella rekryteringen eller tillsättningsförfarandet vad gäller programpersonalen. Sveriges Radio är i detta avseende mycket noga bevakad, dels emedan en karriär inom radio och TV för många framstår som synnerligen eftersträvarsvärd, dels emedan Sveriges Radio som enda programföretag i landet har en nyckelställning i opinionsbildningen. Dess rekrytering till programavdelningar som sysslar med politik m.m. bevakas därför mycket noggrant. Det var tidigare en utbredd uppfattning, att rekryteringen av producenter – i synnerhet yngre och utan större tidigare erfarenhet – hade en relativt slumpar-

tad karaktär. Det gjordes ibland gällande att personliga förbindelser med redan anställda personer skulle jämna vägen in i företaget, eller att en kort tid som vikarie på ett mera formlost sätt efter hand övergick i fast anställning. Sveriges Radio har emellertid på senare tid systematiskt utannonserat tjänster som medarbetare (även vikarier).

Det är angeläget, skriver utredningen,

att anställningsförfarandet på detta sätt blir formaliserat och att sökande kan känna, att deras meriter vägs gentemot andras på ett tillfredsställande sätt. Vad gäller högre nivåer, från redaktions- och avdelningschefer och uppåt, sker rekrytering såväl inom företaget som genom att personer hämtas utifrån. Denna blandade rekrytering är förvisso den lyckligaste.

Avsnittet slutar med ett parti, där man skönjer en irritation hos utredningen över att intervjuare och kommentatorer i tv varit alltför unga för sina uppdrag:

Detta skiljer sig från praxis i de flesta andra radioföretag. Det är inte ägnat att öka allmänhetens förtroende för rundradion, om känsliga uppgifter där det personliga omdömet spelar stor roll anförtros åt personer som inte är och inte heller synes vara vuxna sin uppgift [...] Sveriges Radio bör därför eftersträva att i dylika sammanhang – alltså främst då den medverkande »syns« utåt – söka använda personer som uppnått en viss grad av mognad, och som har en betydande kunnskap, erfarenhet och vederhöftighet.⁶

Vad gäller utbildningsfrågorna menar utredningen att »systemet att anställa på mera allmänna grunder och sedan utbilda internt förefaller [...] överlägset».⁷

Sekreterare i radioutredningen var under fem år Ingemar Lindblad, som också skrev en egen debattbok: *Låt hundra röster höras* (1965) med mer personliga synpunkter på bland annat rekryteringen. Här skriver han:

Det sägs ibland att vårt land är så litet att »alla känner alla«. Detta är ofta bokstavligen sant, men endast inom varje liten grupp för sig. Det är oundvikligt och ofta också rimligt att rekrytering till ett företag som Sveriges Radio sker genom »handplockning« av personer, vilkas förmåga redan är känd. Men de som på detta sätt letar fram nya kolleger eller underordnade överskattar ofta sin förmåga att överblicka fältet. Numera utannonseras regelmässigt tjänster inom Sveriges Radio, men alltså är det påfallande hur »förökningen genom kooptation« har lett till att anmärkningsvärt många programmän och -kvinnor har hämtats från vissa håll, medan man noterar en nästan total frånvaro av skickliga personer från andra håll. Ett monopolföretag har inte råd med sådana snedbelastningar, inte så mycket på grund av den misstänksamhet som växer inom »underrepresenterade« grupper, som på grund av att stora programområden blir illa bevakade eller bevakade av personer utan tillräckliga kunskaper och insikter i sammanhangen. Förhållandena har varit otillfredsställande t ex i fråga om arbetsmarknad och fackliga villkor [...] Förhållandena är fortfarande dåliga t ex i fråga om ideella folkrörelser, livsåskådning, kyrko- och samfundsliv.⁸

I boken *Etermediernas värld* (1970) spädde han på kritiken: »Detta slumpbetonade förfarande gav inte alla intresserade lika chans att få arbeta i radio eller tv och gagnade inte heller Sveriges Radios intresse av att få bästa möjliga personal.«⁹

Företaget bemötte den officiella kritiken i radioutredningen, bl.a. med att påvisa att Stockholms dagspress hade en större andel »mycket unga« medarbetare än Sveriges Radio och att det

sedan länge var regel att annonsera ut ledigblivna tjänster (»Beslut i denna riktning fattades av Sveriges Radios styrelse redan 1960«). Däremot anslöt sig företaget principiellt till utredningens diskussion om fördelarna med en begränsning av antalet fast anställda till förmån för fler frilans- och kontraktsanställda och till utredningens rekommendation om provanställning av betryggande längd. »Det bör emellertid understrykas, att de anställda och deras organisationer i dessa sammanhang har motsatt intresse.«¹⁰

Ett annat statligt betänkande, som vid ungefär samma tidpunkt berörde radio/tv:s rekryteringspolitik, handlade om journalistutbildningen. I ett remissvar påpekade företaget att endast en del av Sveriges Radios behov av programmerare kunde tillgodoses genom journalistinstitutens utbildning. »Förutom vissa specialister måste Sveriges Radio räkna med att rekrytera programmerare från universiteten.«¹¹

Nya anställningsformer

Vid det första styrelsemötet 1956 formade den nye radiochefen Olof Rydbeck stora delar av sin organisation. 26 chefer på programavdelningarna och 12 på den tekniska avdelningen tillsattes. Många av dessa omförordnades i praktiken, men flera nya befattningar inrättades. Till exempel utsågs Lennart Hyland till 1:ste reporter och chef för idrottsredaktionen och Tage Danielsson till chef för underhållningsavdelningens talsektion. 3 av de 26 programcheferna var kvinnor: Barbro Svinhufvud, Birgitta Bohman och Maj Ödman.¹²

Några månader senare fastställde styrelsen också televisionens första organisation genom att definitivt anställa de 20 första programtjänstemännen: Henrik Hahr, Per-Martin Hamberg, Sven Bertil Norberg, Arne Arnbom, Henrik Dyfverman, Barbro Svinhufvud, Ingrid Samuelsson, Lennart Ehrenborg, Ivar Ivre, Kåge Sigurd, Karin Sohlman, Marianne Boman, Erik Bergsten, Karl-

Axel Sjöblom, Jeanette Tham, Lena Furst, Karin Johansson, Stig Hamring, Inger Wallgren, Gun Hägglund samt de sex hantverkare som tidigare varit anställda vid Kinocentralen: Gösta Eriksson, Carl-Ivar Ringdahl, Kurt Liljedahl, Olle Lagerholm, Thore Lindquist och Åke Starck.¹³

Arbetsgången i anställningsfrågorna var att radiochefen i förvaltningsutskottet föredrog vilka som skulle anställas och att styrelsen i de flesta ärenden fungerade som en bekräftelseinstans. Från och med nu – när Rydbecks organisation var sjösatt och den första tv-personalen var anställd – blev det också regel att de vakanta chefstjänsterna och de nyinrättade programtjänsterna annonserades ut. Eftersom det varit sparsamt med externa annonser tidigare fick olika specialtjänster många sökande, som saknade direkta meriter inom det aktuella området och vars strävan uppenbarligen var att bli anställda på företaget som sådant. Hösten 1956 lockade till exempel posten som chef för barn- och ungdomsredaktionen 18 sökande, alla män, varav 2 militära pressofficerare, 2 PR-män och 8 journalister, bland dem Åke Söderquist, som några år senare blev underhållnings- och nyhetschef på televisionen. Den som fick jobbet var Gösta Blixt från skolradion, en av tre internsökande.¹⁴

Principerna och formerna för ledigförklarande av tjänster var också uppe på ett av företagsnämndens sammanträden hösten 1956, varvid ordföranden förklarade att alla vakanta tjänster i princip skulle ledigförklaras, men att »företagsledningen förbehöll sig rätten att i vissa fall tillsätta tjänster utan ledigförklarande». ¹⁵ Rutinerna sågs över 1961, då det bestämdes att arbetsutskottet (tidigare förvaltningsutskottet) skulle fatta beslut om anställning »i de fall, då det rör sig om lediga sektionschefsbefattningar eller motsvarande. Samma gäller anställning av tjänstemän, som, utan att ha chefsställning, utåt svarar för ett visst område. Därutöver bör alla anställningar där månadslönen uppgår till 2 500 kr föreläggas arbetsutskottet.» ¹⁶ Tre år senare höjdes denna nivå till 3 000 kr i månaden.¹⁷

I brådskande fall kunde dock radiochefen besluta även i dessa

ärenden. Rapport skulle då lämnas vid nästkommande sammanträde med arbetsutskottet. Så skedde till exempel 1963, då radiochefen efter kontakt med ordföranden anställt Bertil Askelöf för tjänstgöring på tv:s nyhetsredaktion, och 1968, då Rydbeck anmälde att han för en tid av två år utsett Bo Holmström till inrikespolitisk chef vid ljudradions nyhetsredaktion.¹⁸ I kraft av sitt specialkunnande inom musikområdet kunde också Rydbeck få styrelsens eller arbetsutskottets uppdrag att aktivt medverka i chefsrekryteringen inom musikradion.¹⁹

Även ordföranden, Per Eckerberg, var ibland aktivt engagerad i tillsättningsärendena. Vid två tillfällen blev han nedröstad i arbetsutskottet. 1959 gjorde han en protokollsanteckning sedan en ledigförklarad tjänst inom ljudradions nyhetsredaktion (bland 39 sökande) gått till Nils Rudolfsson, Nordsvenska Dagbladet. Ordförandens kandidat var Åke Nilsson från TT.²⁰ Fyra år senare reserverade sig Eckerberg mot att en befattning som chef för Publik- och programforskningsavdelningen inrättades.²¹

Styrelsen utsåg, liksom tidigare, de allra högsta cheferna i företaget samt avdelnings- och distriktschefer. Till en början utnämnde styrelsen ibland även utrikeskorrespondenterna, innan arbetsutskottet övertog denna uppgift.

De företagsinterna anställningsrutinerna förefaller att ha fungerat väl under hela denna period. Styrelse- och AU-ledamöterna kom inte heller med mycket kritik, utom vid ett tillfälle, i mars 1968, då arbetsutskottet vid ett extramöte föreslog Bernhard Tarschys till programchef vid ljudradion för det talade kulturprogrammet men samtidigt uttalade att man »vid framtida tillsättningar av tjänster bör få längre tid på sig för överväganden och överläggningar».²² Diskussionen fortsatte vid påföljande sammanträde, då AU utlovades en redogörelse för principerna rörande utannonsering av lediga tjänster inom Sveriges Radio.²³

I backspegeln, i radioprogrammet Timmen R 1978, kom dock styrelsens ordförande 1955–1976, Per Eckerberg, med en frän efterhandskritik mot de begränsade möjligheter han menade att styrelsen hade att påverka bland annat rekryteringen:

Den allmänna filosofi, som man ju hade i Sveriges Radio, att det här med radio och tv det var nånting så förbannat fint, att det kunde endast handhas av de särskilt utvalda och de, som alltså hade fått något slags andedop. Vi, som kom in i styrelsen, vi tillhörde ju icke de döpta och församlingen så att säga utan var ju utomstående figurer, som skulle hållas kort. Det var ju som något slags religiöst samfund närmast, som man försökte tränga sig in i.²⁴

Nyhetsredaktionerna byggs upp

En stor del av den offentliga diskussionen kring radions och televisionens rekrytering har handlat om nyhetsredaktionernas uppbyggnad och anställningspolitik. Detta har sin grund i nyhetsprogrammets genomslagskraft och innehåll. Nyhetsprogrammets karaktär leder också ofta till att särskilda krav på opartiskhet och saklighet ställs på enskilda medarbetare och ibland på hela redaktioner.

Under den här perioden tågade journalisterna in på bred front i Sveriges Radio. Samtidigt började den »paternalistiska« programideologi som genomsyrat företaget under dess första decennier att få ge vika för en mer »professionell« syn. Enligt denna skulle makten över nyhetsutbudet ligga hos journalisterna, som i sin tur skulle se publiken som sin främsta uppdragsgivare. Att fungera som neutral speglare av samhällsföreteelserna betraktades som etermediernas huvuduppgift.²⁵

Den rena nyhetstjänsten sköttes under större delen av den »paternalistiska« perioden av TT i enlighet med paragraf 9 i det avtal mellan staten och Radiotjänst som upprättats år 1924. Paragrafen föreskrev att radioprogrammen »ej må innehålla andra dagsnyheter eller därmed jämförliga meddelanden än sådana, som tillhandahålles genom Tidningarnas Telegrambyrå«.²⁶ Hösten 1937 fick dock den svenska radion ett dagligt aktualitetsprogram i egen regi, då Dagens Eko sändes för första gången. Ekot

fick en sändningstid på 15 minuter och lades direkt efter TT-nyheterna och vädret kl. 19.00. Initiativet kom från nytilträdde radiochefen Carl Anders Dymling. Avsikten var »att behandla olika dagsaktuella frågor av allmänt intresse«. ²⁷ Ansvarig för denna nya programpunkt blev Carl Åke Wadsten, ursprungligen anställd 1931 som »programtjänsteman och hallåman med särskild uppgift att handhava kabaretprogrammen«. ²⁸ Wadsten, som hade en akademisk bakgrund (fil. kand.), ansvarade för Ekot fram till 1946. Till att börja med var han samtidigt redaktör för programtidningen Röster i radio. Organisatoriskt tillhörde han Nyhetsavdelningen, som 1936 inrättats som en särskild enhet i programorganisationen med fil. lic. Olof Forsén som chef och med redaktör Sven Jerring, fil. kand. Henrik Hahr, amanuenserna Åke Engerstedt och Rolf Engström som redaktionella medarbetare vid sidan av Wadsten. ²⁹

Dagens Ekos tillkomst bidrog till att förändra innebörden av TT-paragrafen. År 1946 ansåg 1943 års radioutredning att det framför allt var de regelmässiga nyhetskommunikéerna som borde stamma från TT. Om radion fick en nyhet genom sina egna reportrar eller på annat sätt stod det radioledningen fritt att meddela denna nyhet eller lämna en nyhetsbetonad skildring. Dock måste nyheten ifråga passa in »i ramen för radioreportage med dess underhållande karaktär och orienterande prägel«. Året därpå, 1947, lättade Kommunikationsdepartementet upp paragraf 9 i avtalet och gav Radiotjänst formellt tillstånd att komplettera TT:s kommunikéer med annat material. Trots detta dröjde det till 1956 innan Radiotjänst tillvaratog möjligheten till nyhets-sändningar i egen regi. ³⁰

Dagens Eko

Det »moderna« Ekot började utvecklas sedan Olof Rydbeck tillträtt som radiochef 1955. Rydbeck bekräftar i en intervju med Oloph Hansson att det var två verksamheter som låg hans intres-

se och hjärta närmare än andra. Det var musiken och nyheter-na.³¹

På nyåret 1956 tillträdde Per Persson en nyinrättad post som chef för Dagens Eko. Persson kom närmast från en tjänst som redaktionssekreterare på Vecko-Journalen. Han var 29 år gammal, hade arbetat som journalist i dagspress och veckopress och var fil. kand. i historiska ämnen med kulturell inriktning. Vad som mötte honom och hur han byggde upp Ekoredaktionen berättar han bland annat i ett kapitel i boken *Dagens Eko. Nyheter i radio under 50 år* (1987) och i en intervju med Oloph Hansson (1992) som till stora delar handlar om just rekryteringsprocessen.

Rydbecks och Perssons anställningar sammanföll i tid med starten av den andra radiokanalen. Det var också i P 2 som Radiotjänst började sända egna regelbundna nyhetskommunikéer. Persson berättar i intervjun:

I september 1956 startade [Nils-Olof] Franzén och jag Journalen som var vårt första program som var vårt helt egna med en halvtimme i P 2 kl. 21.30 där vi inte hade TT med. Gänget som startade det var Göran Byttner som ankare, KG Svensson som var ny och som hade hittats av Håkan Unsgaard [...] och Bengt Bedrup som vi »köpte över« från Expressen den sommaren, han var ju känd från Expressen sedan ett par år och man undrade hur man kunde ta en sådan tarvlig nöjesreporter. Men Bengt Bedrup hade den rätta känslan för att Journalen skulle vara ett lättsammare program.³²

Citatet är en god illustration till hur rekryteringen gick till under Ekots uppbyggnadsperiod. Det var en ny sorts radiomedarbetare som kom in i verksamheten och till nya verksamheter. Men rekryteringen ingick i en planmässig uppbyggnad av den Ekoredaktion som »bör få utgöra fröet till Radiotjänsts blivande nyhetsredaktion«, som Per Persson uttryckte det i en promemoria till radiochefen efter sex veckor på tjänsten, i februari 1955. I

samma PM hette det: »Ny mark kan brytas genom att Dagens Eko kastar sig över områden, som av olika anledningar tidigare lämnats därhän.«³³

Detta dokument är både en programförklaring och ett förslag till arbetsordning och rutiner, som den nye Ekochefen försökte och till slut lyckades genomdriva efter en »stark ovilja i början« bland några av de äldre medarbetarna. »Jag märkte att dom inte kom till mötena«, berättar Persson i intervjun med Oloph Hansson, där han också bekräftar en beskrivning av Göran Byttner att det gamla gänget inte var intresserat av att få någon ny chef, att de kom insläntrande framåt lunchdags, »men då visade det sig att det inte fanns några jobb kvar, dom var redan utdelade«. Till slut »var vi tvungna att komma om morgnarna för att över huvud taget komma med i Ekot«, menade Byttner.

I samma intervju berättar Per Persson att han själv sökte tjänsten som chef för Ekot, att han hade 30–35 medsökande och vad som väntade honom när han kom till sin nya arbetsplats i januari 1956:

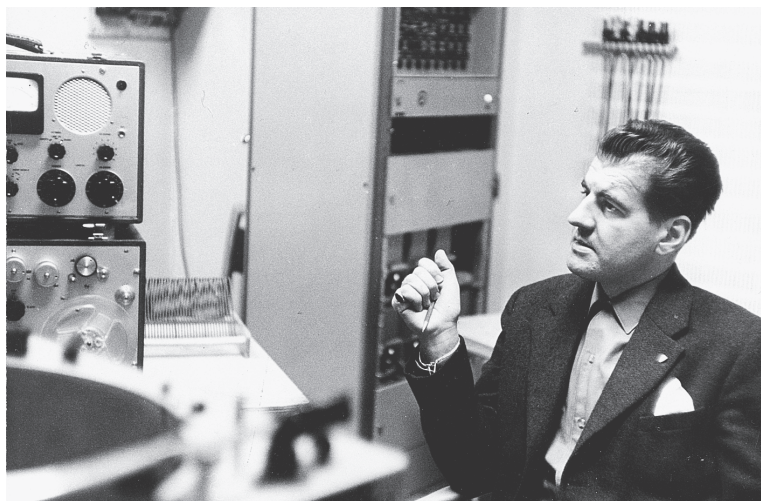
Den personal jag hade till mitt förfogande var väl Bengt Sköldenberg och Lars Ramsten. Vi var tre för att göra Ekot men vi fick låna personer som framförallt presenterade programmet och även medverkade med intervjuer. Det var i första hand Göran Byttner, Bengt Feldreich och Qvitt Holmgren [...] Riksdagsbevakningen gjorde Wille Röhl och så fanns Kurt Andersson och sedan även TG Wickbom och så småningom Magnus Faxén för utrikesarbetet [...] Sven Jerstedt skötte arbetsmarknadsfrågor.

Aktualitetsavdelningen fördes 1956 till den nybildade Talavdelningen och fick då namnet Nyhetsredaktionen, i vilken Dagens Eko fick en större självständighet än tidigare. Från och med detta år, då även Journalen tillkommit och Ekoredaktionen börjat sända egenproducerade nyhetstelegram, kan man tala om en nyhetsredaktion i egentlig bemärkelse. Den förstärktes sedan

successivt i takt med att Ekosändningarna och radiokanalerna växte i antal.

En av de första åtgärderna för den nye Ekochefen var också att förstärka landsorts- och utrikesbevakningen:

Jag skaffade freelancers ute i Sverige, jag gick systematiskt igenom vilka som fanns ute i distrikten, jag ville ha rapporter som kom från ställen som låg nära händelserna. Jag byggde upp ett frilansnät. Det var Rune Ruhnbro som var på Arbetet i början, Erik Forsgren, Rustan Älveby, Göran Brundin i Gävle. Ofta fick jag välja tidningsmän. Bland utlandskorrarna hade vi Alf Martin i London och Victor Vinde och Sven Aurén i Paris.³⁴

Den 29-årige redaktionssekreteraren på Vecko-Journalen, Per Persson, blev 1956 chef för Dagens Eko. Han byggde på kort tid upp en slagkraftig nyhetsredaktion med radiochefen Olof Rydbecks välsignelse. Persson började med att handplocka journalister från tidningarna. Under hans tid fick också radion en självständig utrikes- och landsortsbevakning. Många av Ekoredaktionens journalister fortsatte till andra verksamheter inom det expanderande företaget. Åtskilliga blev chefer.

Även i Stockholm inriktade sig Per Persson på att handplocka tidningsjournalister:

Tidigare rekryterade man ju på kulturella eller akademiska grunder eller därför att [man] allmänt varit radioman, men jag gick på tidningarna. Jag kände mycket tidningsmän. Jag var ju med i Publicistklubben sedan 1954 sedan min tid på Åhlén&Åkerlund och där på PK-mötena satt jag. Jag kände till de flesta som skrev. Jag läste deras artiklar. Jag hade träffat dom, jag hade sökt upp dom, jag hade bett om jobb och placerat artiklar, jag hade gått på redaktionerna så jag kände till dom [...] DN var den tidning som jag framförallt tänkte att jag skulle kunna rekrytera från. Den förste som kom till oss var Bo Holmqvist [...] Det var den förste journalist från DN som blev fast anställd på Kungsgatan 8. Det tycker jag var en fjäder i hatten därför att DN såg ned på Sveriges Radio och DN var det högsta man kunde komma i Sverige. Sedan dröjde det till året därpå, då kom Kåre Nyblom som var på DN och vidare Sven Waltersson också från DN.³⁵

I promemorian till radiochefen i februari 1956 önskade den nye Ekochefen också att »möjligheterna att få en kvinnlig reporter för viss tjänstgöring bör undersökas«. Rekryteringen gick dock långsamt. Först i slutet av 1950-talet kom de första kvinnliga medarbetarna till Ekoredaktionen, erinrar sig Per Persson i Dagens Ekos 50-årsbok:

Jag vill minnas att Eva Heckscher var den första på ett sommarvikariat. Men snart nog fick vi ny kvinnlig förstärkning, givetvis till sommarvikariat. Namn som Mona Krantz, Vanna Beckman, Yvonne de Geer och vidare de duktiga report-rarna Christina Hagman, Birgitta Söderqvist-Karlström och Pia Brandelius. Nyhetsarbetet blev mycket bättre på redaktionen med deras ambitiösa insatser. Tonen i vardags-

livet liksom arbetsglädjen i kamratgänget mådde bara bra av det kvinnliga inslaget.³⁶

Yvonne De Geer kom från Expressen, Mona Krantz från Stockholms-Tidningen. »Vid den tiden, 1956 – då PM:et skrevs – fanns inte mycket mer än Ingrid Samuelsson och Maj Ödman och Gabriella Garland som kvinnliga medarbetare.«

Flera av de kvinnliga medarbetarna kom alltså först till Ekot som sommarvikarier. Det var en vanlig väg även för manliga yngre medarbetare, till exempel Herbert Söderström och Åke Ortmark. De båda startade under 1960-talets första år Utfrågningen, ett 45-minutersprogram där man för första gången använde sig av de så kallade skjutjärnsmetoderna. Ortmark, liksom den blivande riksbankschefen Bengt Dennis, hade anställts som ekonomijournalist.³⁷

Nyhetsredaktionen blev 1963 självständig och placerades direkt under programdirektören. 1969 bytte den namn till Ekoredaktionen. Ekochef blev Anders Wilhelmson. Samma år blev hans företrädare Per Persson programchef för bland annat nyhetsprogrammen. Per Persson sammanfattar i intervjun med Oloph Hansson sin och Ekoredaktionens roll för rekryteringen:

Samtidigt som vi avlägsnade oss från traditionalister som Kurt Andersson, Sven Jerstedt, TG Wickbom fick vi en ny typ av journalister som inte bara var nyhetsjournalister utan allmänjournalister som kände publiken. All radio är ju att få respons hos publiken, jag hade bredden och ytligheten [...] Jag hade inte den där starka nyhetsutbildningen, jag hade inte suttit på UP och AP, jag tog det lättare men det slog hos publiken [...] Ekot var en källa där man utvecklade radiomediet där man kom av sig och tog om och stammade [...] man bröt ned mycket av det gamla stela och tråkiga Radiotjänst på Kungsgatan 8 [...] Det var en dynamisk miljö för människor som var begåvade och tyckte om radioformen. Örjan Wallqvist var den ende som inte kom till Ekot

av dom journalister jag ville ha och det berodde på att när han slutade på Stockholms-Tidningen fick han en annan uppgift, det blev tidningen Vi. Räknar man antalet människor så är det väl 300–400 som har passerat mellan 1956 och fram till 1970–72. Sedan har dom blivit landshövdingar eller riksbankschefer eller vad som helst men dom har varit på Ekot två–tre år. Det var underlaget 1969 till TV 2 och jag tror att hela företaget mår gott av att Ekot var en plantskola för människor som sedan ramlade vidare.³⁸

TV-Aktuellt

Nyhetsverksamheten var inte särskilt prioriterad under televisionens barndom i Sverige. Bland dem som uttogs till den första TV-utbildningen 1954 fanns bara en producent som skulle ägna sig åt »aktualiteter, reportage, samhällsorientering etc.«. Det var Håkan Unsgaard, vars erfarenheter i provinsen ansågs vara av särskilt värde, eftersom »programarbetet i svensk television snarast måste organiseras att omfatta hela landet».³⁹

Unsgaard blev också ansvarig för det embryo till nyhetsprogram som televisionens filmjournaler utgjorde. De startade 1954 med en sändning i veckan. Förebilden var biografernas journalfilmer. Efter Unsgaard övertog Erik Bergsten – som också gått den tidiga tv-producentkursen – ledningen för TV-journalen. Sommaren 1958 blev Gert Engström (från Expressen) chef för tv:s nyhetsredaktion. Både de personella och de tekniska resurserna ökade något och i september 1958 kom premiären på det nya programmet Aktuellt. Innehållsmässigt anknöt man till den form som tv-nyheterna hunnit få ute i världen. Aktuellt sändes till en början tre gånger i veckan, medan TV-journalen mot slutet hade gått två gånger i veckan. 1960 började Aktuellt sändas fem dagar i veckan och så småningom sju.

I december 1958 fick verksamheten återigen en ny chef, då Åke Söderquist blev ansvarig för Aktuellt. Han var 1962–1963 även

underhållningschef för televisionen. 1963 avlöstes han på Aktuelltposten av utrikesredaktören Bo Isaksson, som i sin tur efterträddes av radioveteranen Per-Martin Hamberg (tidigare även underhållningschef på tv) sommaren 1965. Per-Martin Hamberg var sedan kvar som Aktuelltschef fram till kanalklyvningen 1969, därefter som ansvarig för televisionens centrala nyhetsredaktion, som producerade TV-nytt i båda kanalerna vid sidan av deras kommenterande nyhetsprogram. Hamberg efterträddes på denna post av Gert Engström, som 1958 varit med om att dra igång det första Aktuellt.⁴⁰

Det var som synes en viss rundgång på chefsposterna inom televisionens nyhetsprogram. Ingen utpräglad journalist som Ekots Per Persson fick möjlighet att sätta sin prägel på televisionens nyhetsverksamhet. Den mest långlivade nyhetschefen under tv-nyheternas uppbyggnadsskede var Per-Martin Hamberg. Hans utnämning till Aktuelltschef var i sig en överraskning. Hamberg, som anställdes på Radiotjänst redan 1945, betraktades snarast som en chefskandidat för hela televisionen. Varför han blev Aktuelltschef och inte tv-chef kommenterar Olof Rydbeck i intervjun med Oloph Hansson 1993:

Det är ingen tvekan om att Per Martin var en mycket begåvad och uppslagsrik och kunnig man främst på underhållningssidan. Hans egen ambition var att vidga sin krets från underhållning till kultur och allmän TV och det hade han förutsättningar för [...] Varför det inte blev han [som blev tv-chef] utan Nils-Erik Bæhrendtz, som ju var känd som talchef från radion, har mera med bedömningar av personerna att göra ...

OH: Vilka egenskaper var det som gjorde att han ansågs lämpad som nyhetschef?

OR: Hans allmänna idérikedom och erfarenhet. Det var inte så felaktigt. Men PM förlät mig aldrig att han inte blev tv-chef.⁴¹

Även Per-Martin Hamberg ägnade sig åt att personligen handplocka medarbetare till sin nyhetsredaktion. En av dem var Oloph Hansson, som rekryterades till Aktuellt dagen efter det att han intervjuat Hamberg i Ekot om dennes nya uppgift som Aktuelltchef.⁴²

Aktuellt fick tidigt en mycket stor publik. Det var inte ovanligt att programmet under enkanalstiden sågs av 50–60 % av tv-publiken, siffror som senare aldrig uppnåts av nyhetsprogrammen utom vid enstaka, mycket dramatiska händelser.⁴³ Trots detta hade redaktionen små personella resurser. Fyra år efter starten, 1962, fanns bara 16 reportrar och redaktionella arbetsledare, vid tioårsjubileet hade den siffran stigit till 38.⁴⁴

Av en personalsammanställning i juni 1968 framgår att skaran bestod av 34 män och 4 kvinnor; dock var Sverige, enligt SR:s jubileumsbok 1974, det första land i världen som använde kvinnliga nyhetsuppläsare.⁴⁵ De allra flesta hade startat sin journalistiska karriär inom tidningsbranschen. 4 av medarbetarna hade en akademisk grundexamen, 27 studentexamen eller motsvarande (varav 4 gått igenom det nystartade Journalistinstitutet och en var folkskollärare), medan 7 hade realexamen eller motsvarande i botten. Genomsnittsåldern för de redaktionella medarbetarna var 39 år.

Av de 38 medarbetarna hade åtta anställts i SR-bolagen på 1940- eller 1950-talet (på 1940-talet bara en, chefen Per-Martin Hamberg). »50-talisterna« var Henry Christensson (1952), Karl-Axel Sjöblom (1954), Lars-Erik Wänstrand (1956), Lars-Erik Örtegren, Bo Holmqvist och Ingrid Schrewelius (1957) samt Christina Hansegård (1958). Den genomsnittliga anställningstiden för de 38 medarbetarna var (drygt) 4 år.⁴⁶

Egna utrikeskorrespondenter

Före andra världskriget hade Dagens Eko sporadiskt använt vissa tidningars utrikeskorrespondenter. Efter kriget ville man ha regelbundna rapporter från London och Paris, om möjligt även Berlin och New York. Problemet var pengar. Radiotjänst ansåg sig inte ha råd med utlandsstationerade medarbetare, så Dagens Eko fick fortsätta att använda de stora tidningarnas korrespondenter.

Det var dock inte alldeles okomplicerat. Bland tidningsutgivarna ansåg Dagens Nyheters chefredaktör Herbert Tingsten att Radiotjänst inte skulle få utnyttja tidningarnas korrespondenter. Svenska Dagbladets chefredaktör Ivar Andersson, tillika vice ordförande i Radiotjänsts styrelse, motsatte sig ett sådant förbud. Efter en uppgörelse mellan TU (Tidningsutgivarna) och Radiotjänst fortsatte samarbetet.⁴⁷

Korrespondenterna kunde också lätt hamna i lojalitetskonflikter, till exempel när stora händelser inträffade som krävde direktrapportering i radion. Göran Elgemyr ger i Dagens Ekos 50-årsbok några belysande exempel på hur systemet fungerade i praktiken och hur det uppfattades av de närmast inblandade. Han återger bl.a. ett brev från Svenska Dagbladets Pariskorrespondent Sven Aurén till chefredaktören Ivar Andersson, i vilket Aurén värnade om arrangemanget av två skäl. Dels skulle tidningarnas utlandskorrespondenter få en mycket svår nyhetskurrens om Radiotjänst fick egna fasta medarbetare. Dels kunde tidningarna själva se till att Radiotjänst inte fick de nyheter som man önskade behålla för egen del.⁴⁸

Systemet var därför ohållbart i längden. Förändringen tog dock tid. När Per Persson blev chef för Ekot fortsatte även han, som nämnts, att till en början anlita tidningarnas korrespondenter. Och till och med engagera fler. Han berättar i intervjun 1992:

Redan 1956 fick jag kontakt med Arne Thorén, som jag kände sedan Vecko-Journalen-tiden, han var på Expressen

då och jag började använda honom [...] det stora genom-brottet för Arne var Andrea Doria-katastrofen i juli 1956 då Atlant-båten kolliderade med Stockholm och det gick inte stoppa varken mig eller Arne Thorén. Vi bröt alla nyhets-hinder och kom före Expressen.

Men även på andra och mer självständiga sätt försökte Per Pers-son, enligt samma intervju, förbättra Ekots utrikesbevakning:

Redan 1957 kom Sputnik upp från Sovjet och det drog upp verksamheten. Vi fick Sven Vallmark som var ett av mina fynd och som satt hemma i Härnösand och som var så kompetent och ajour med ryska förhållanden [...] Jag hade skaffat en lista på svensktalande människor eller i värsta fall danskar, norrmän eller svenskinningar som kunde inom en timme ge en försvarlig rapport om vad som fanns i närhe-ten. Jag hade en svart vaxduksbok som jag hade antecknat namnen i och antingen det var en fartygskatastrof eller flyg-olyckor eller något annat så talade en människa som sa »här i stan« eller »här i landet«, vi läste inte hemmakommentarer utan vi var på plats och det gav ett intryck av att radion slog ned överallt.⁴⁹

Till slut drev utvecklingen fram en egen korrespondentorganisa-tion. Första gången en egen korrespondent fördes på tal var hösten 1957 i samband med en genomgripande omorganisation av talavdelningens nyhetsredaktion. Bland de omplaceringar och förflyttningar som diskuterades ingick att en medarbetare »skul-le erbjudas att med placering i Bonn tjänstgöra som Sveriges Radios korrespondent och samtidigt tilldelas en bestämd var-ning« (för alkoholförtäring) »och, om han inte accepterar denna förflyttning, uppsägas från sin anställning«.⁵⁰ Ingetdera verkställ-des, men hösten 1958 beslöt styrelsen att en av Sveriges Radios tjänstemän försöksvis skulle placeras som fast korrespondent i Bonn.⁵¹ Det blev Lars Orup som fick uppdraget.⁵² I december

1958 anställdes Björn Ahlander som SR:s korrespondent i Washington och på samma möte beslöt styrelsen att inrätta och utlysa en tjänst som korrespondent i Paris.⁵³

Detta var första gången en utrikeskorrespondenttjänst utannonserades. Den lockade 21 sökande, många välmeriterade interna och externa kandidater, bland andra ett flertal tidningsjournalister, som redan arbetade utomlands eller tidigare hade gjort det. Den som fick tjänsten var Bo Järborg, som arbetat som tidningsanställd frilans i flera år. Han ingick inte bland de 21 ursprungliga kandidaterna, men var en av de sju »lämpligaste sökandena«, som arbetsutskottet till slut valde mellan.⁵⁴

Järborg flyttade 1962 till London och efterträddes i Paris av internrekryterade (från Ekots utrikesredaktion) Magnus Faxén. 1963 hade radion nått fram till sitt eget korrespondentnät med sex fasta utlandsmedarbetare: Göran Byttner, Bonn; Bo Järborg, London; Magnus Faxén, Paris; Gunnar Kumlien, Rom; Arne Thorén, New York och Björn Ahlander, Washington. Dessutom frilansade de två veteranerna bland de radorapporterande tidningsjournalisterna: Alf Martin, London, och Sven Aurén, Paris. Övriga frilansmedarbetare var Bengt Göran Gauffin i Amsterdam och Bryssel, Vanna Beckman i Beirut, Lars Hansegård och Håkan Hedberg i Tokyo, Gustav Svensson i Genève, Kåre Nyblom, Östeuropa/Moskva, Rune Ström i Wien och Hans Granqvist i Hongkong.⁵⁵

Tillsättningen av utrikeskorrespondenterna och deras placering beslöts till en början av styrelsen eller arbetsutskottet; det var alltså ingen intern fråga för nyhetsredaktionen. »Den enda gång styrelsen gick emot [företagets förslag] i en sådan fråga var TG Wickboms placering i Fjärran östern. Det var Lars Gyllensten som agerade«, erinrar sig Olof Rydbeck.⁵⁶ Det var å andra sidan en tillspetsad situation, som ingick i ett större utnämningsskomplex kring årsskiftet 1968/69, då inte mindre än sex tjänster samtidigt skulle tillsättas: i Paris, London, Wien, Bonn, Fjärran Östern och Asien. Hela 51 sökande hade anmält sig: 20 interna och 31 externa.

Männen ute i världen. Radions och televisionens utrikesreportrar och fotografer hemma i Stockholm för en korrespondentträff i mitten av 1970-talet. Fr.v. Bo Nellhag, Rolf Söderberg, Björn Bondesson, Knut Ståhlberg, Lars Gunnar Erlandsson, Håkan Nilsson, Ulf Gudmundsson, Arne Thorén, Ove Joanson, Christer Pettersson, Olle Stenholm, Ingemar Odlander, Rune Ström och Bo Järborg.

Frågan bereddes av radions och televisionens nyhetschefer, Per Persson och Per-Martin Hamberg. Det förslag de kom fram till ställde sig även direktionen bakom. Det gick ut på att T. G. Wickbom skulle få tjänsten i Fjärran Östern, Olle Tolgraven placeras i Asien, Kåre Nyblom i Wien, Bo Isaksson i Bonn, Lennart Winblad i London och Håkan Nilsson i Paris. Förordnandena skulle omfatta en tid av två, högst tre år. Arbetsutskottet beslöt emellertid att tilldela Olle Tolgraven tjänsten i Fjärran Östern och att vakanssätta tjänsten i Mellersta Östern. Wickbom utnämndes inte till någon post.⁵⁷

När radiochefen senare samma dag anmälde arbetsutskottets beslut för styrelsen förklarade Allan Hernelius (Svenska Dagbla-

dets chefredaktör) »att han ansåg T. G. Wickbom som den mest kompetente för tjänsten i Fjärran Östern och till denna uppfattning anslöt sig hrr Westerlind, Modig och Sundin«. Ingen av dessa fyra ingick i arbetsutskottet. Vid AU-mötet samma dag deltog enligt protokollet sex styrelseledamöter: hrr Eckerberg, Fockstedt, Gyllensten, Lundgren, Ramstén och fru Skantz, medan hr Göth anmält förhinder.⁵⁸

Lars Gyllensten gav sin version av detta utnämningsärende i ett radioprogram 1978. Enligt Gyllensten hade radiochefen bestämt sig för Wickbom, och hans föredragning hade närmast karaktären av en anmälan:

Men det väckte opposition av två skäl. Dels ansåg vi, att vi var överspelade av radiochefen, vi ville inte acceptera en sådan behandling av en viktig fråga. Det var en viktig befattning under politiskt mycket oroligt skede med Vietnamkriget i full gång och opinioner, som inte hade stagnerat ännu i denna situation. Han [Wickbom] hade framträtt som försvarare får man lov att säga av den amerikanska politiken, tillrättaläggare av den amerikanska politiken. Det ansågs därför att han inte var lämplig som observatör i området. Majoriteten ansåg, att han inte var neutral alltså, att han inte kunde – hade förutsättningar att göra en opartisk rapportering utan att hans rapportering skulle – ja, inte kunna accepteras, misstros.⁵⁹

Vid det kommande AU-mötet tillsattes sedan Marcus Ölander som korrespondent i Mellersta Östern. Han var sedan hösten 1968 chef för Finlands radios svenskspråkiga nyhetsredaktion. Övriga slutkandidater var Olle Stenholm och Hans von Friesen. Men radions och tv:s nyhetschefer ansåg att Stenholm behövdes bättre hemma och att von Friesens håg mer stod åt det kommenterande hållet än den rena nyhetsrapporteringen.⁶⁰ Både Stenholm och von Friesen kom dock senare att få tjänster som utrikeskorrespondenter inom SR eller SVT. Det gällde för övrigt hela

20 (14 internsökande och 6 externsökande) av de 51 kandidaterna till de sex platser som utannonserades hösten 1968.

Vem som skulle tillsätta, arbetsleda och förfoga över utrikeskorrespondenterna blev en mer komplicerad fråga i takt med att Ekoredaktionen och televisionens nyhetsredaktioner växte. Vid tv:s kanalklyvning kom det en ny instruktion, där det fastslogs att korrespondenterna alltså skulle tillhöra radions nyhetsredaktion, men också medarbeta i radions och tv-enheternas program.⁶¹ Senare fick varje nyhetsredaktion sina egna korrespondenter.

Påpassade populärmusiker

Inom flera av de programområden som expanderade starkt under 1950- och 1960-talen uppstod en avvägning mellan att anställa specialmedarbetare och att skaffa den önskade kompetensen på annat sätt, till exempel genom frilansare och tillfälliga medarbetare. Radioutredningen rekommenderade generellt den senare linjen, då man också har »att räkna med det allmänna problemet att enskilda människors skapande förmåga, deras idéer och deras möjligheter att förnya sig, efter hand sinar».⁶²

De specialister som anställdes kom att bli nyckelpersoner inom de genrer där de verkade. Dels producerade de program, dels gjorde de ofta urvalet av medverkande och frilansmedarbetare. Men det var en påpassad grupp.

Företagsledningen fick i början av 1960-talet anledning att principiellt klargöra hur man såg på detta problem inom ett av de mest utsatta områdena, underhållningsmusiken, som för övrigt blev ett strategiskt programfält i konkurrensen med Radio Nord 1961 och som senare fick en egen kanal, Melodiradion.

Upprinnelsen var en skrivelse från Åke Gerhard (Larsson) om bland annat Eurovisionsschlagertävlingen i TV 1960. Han reagerade mot att en av de två kapellmästarna, Thore Ehrling, »Sveriges Radios under ett 20-tal år mest lanserade» och därtill en av

landets ledande musikförläggare, samtidigt var en av de större aktieägarna i ett gramfonbolag som ägdes av musikchefen på SR:s underhållningsavdelning. Ett annat anmärkningsvärt förhållande var, skrev Åke Gerhard, »att minst fyra av medlemmarna i kapellmästarens privata orkester under senare år lämnat denna för anställningar inom Sveriges Radios underhållningsavdelningar«. Han vände sig också mot den omfattning Sveriges Radios f.d. yrkesmusicerande tjänstemän – på sin fritid – tävlade med yrkesmusiker om arbetstillfällen: »Radio- och TV-tjänstemännens ställning inom den privata nöjesbranschen belyses kanske bäst av förhållandet att två av de mest sålda och framgångsrika svenska upphovsmännen på skiva f.n. äro radions respektive televisionens underhållningschef.«

Styrelsen gav två ledamöter, Gunnar Helén och Stig Lundgren, i uppdrag att med biträde av en utomstående juridisk expert (Industriförbundets chefsjurist Lennart Körner) skyndsammast utreda de anklagelser som framförts i brevet samt vidare undersöka tjänstereglementets bestämmelser och övriga regler rörande de anställdas uppdrag utanför Sveriges Radio.⁶³

Gruppen gick omsorgsfullt tillväga. Gunnar Helén berättar i memoarboken *Alltför många jag*:

Det blev rena åklagarjobbet utan några formellt rättsliga befogenheter. Att »förhöra« personer som Tage Danielsson, Hatte Furuhausen och andra kvickhuvuden var inte så lätt. De var givetvis helt rena, men vi måste höra alla som rent teoretiskt kunde ha begått felsteg av matchningstyp. Sent en kväll i Gamla riksdagshuset på Helgeandsholmen – jag har antecknat att det var »förhör« 109 och 110 – fann vi belägen. Ett kuvert med tretusen kronor (i 1960 års penningvärde) hade något år före vår upptäckt lämnats i handen på en sektionschef inom ljudradion av en gramfonproducent. Sektionschefen erkände och suspenderades av styrelsen på tre månader. Några andra varnades.⁶⁴

Ingen av de före detta yrkesmusiker som nu arbetade på Sveriges Radio hade dock med denna sak att göra. I en åttasidig promemoria till styrelsen ansåg också radiochefen att det var orimligt att ett anlitande av musiker, anställda hos Sveriges Radio, skulle underlätta lanseringen av ett grammofonbolags plattor, »då både kapellmästare och musiker saknar varje tillfälle till inflytande på grammofonmusikrepertoaren«. De radiotjänstemän som under tidigare perioder av sin verksamhet medverkat i Thore Ehrlings orkester var, enligt Rydbeck's PM, följande: Stig Holm, Hasse Tellemar, Henry Wallin, Gunnar Lundén-Welden och Curt Blomqvist. Men, betonade radiochefen, »rekryteringen av musi-

Thore Ehrlings orkester var en plantskola för radions musik- och underhållningsavdelningar. Fyra av musikerna på den här orkesterbildningen från 1943 blev så småningom fast anställda på Radiotjänst: gitarristen Sven Stiberg, pianisten Stig Holm, basisten Thore Jederby (tvåa, trea, fyra från vänster) samt flöjtisten Curt Blomqvist (tre från höger). Senare kom bl.a. Hasse Tellemar och Gunnar Lundén-Welden via Ehrlings orkester till Sveriges Radio.

ker ur Thore Ehrlings orkester har ingen annan grund än att musikerna är sakkunniga på sitt område, inte minst genom sin medverkan i en av landets främsta orkestrar på underhållningens område». ⁶⁵

Utöver promemorian skrev Rydbeck ett brev till styrelsen. I detta utvecklade han sin principiella hållning:

När det gäller att taga ställning till Sveriges Radios och dess personals förhållande till den kommersiella nöjesindustrien [...] måste man hålla i minnet att Sveriges Radio för upprätthållandet av sin underhållningsverksamhet i största utsträckning är beroende av att därifrån hämta både programstoff och kompetent personal. Samma förhållande gäller alla andra länders radio- och TV-företag [...] I praktiken utnyttjas också för radions och televisionens ändamål praktiskt taget alla de artister, författare etc. som bedöms något så när uppfylla de krav på kvalitet som Sveriges Radio måste ställa [...] I samband med omorganisationen av Sveriges Radio 1956 fastställdes som en ledande princip att personalorganisationen på programsidan skall hållas vid det minimum som krävs för att svara för en sakkunnig planering och produktion inom resp. programområde. I övrigt skall Sveriges Radio i största möjliga utsträckning lita till medverkande utifrån [...] Den personal som anställs för produktionsledande uppgifter rekryteras självfallet med hänsyn till sin erfarenhet, sakkunskap och lämplighet just för det programområde vederbörande skall verka inom [...] Bland programmedarbetarna har vi exempelvis flera som är specialister på vissa vetenskapliga eller konstnärliga områden. Det måste ur Sveriges Radios synpunkt ofta vara av intresse att de får tillfälle att hålla kontakt med sitt specialområde och att producera sig i skrift.⁶⁶

Rydbeck försvarade alltså i huvudsak den rådande ordningen. Det var viktigt att Sveriges Radio skaffade sig experter inom olika

specialområden. Vid rekryteringen fästes stor vikt vid sakkunskaper. Men även vid förmågan att föra ut dessa kunskaper till en stor publik. När en befattning som programproducent för jordbruks- och skogsprogrammen i radio skulle tillsättas 1964 kallades till exempel kandidaterna i slutomgången till »en pratstund framför mikrofon« sedan de först tagits ut via betyg och personförfrågningar. En av de tre sökande agronomerna, Bengt Rosendahl, anställdes.⁶⁷

Vad som var viktigast – mediekunskap eller sakkunskap – diskuterades livligt, när en tjänst som »TV-producent med huvudsaklig uppgift att delta i produktionen av religiösa program« utannonserades 1966. Den lockade 28 sökande, varav 7 inom företaget. Gunnar Dahmén, som var huvudansvarig för de religiösa programmen i både radio och TV, menade att »den kännedom om programmens förutsättningar, om kyrkor, samfund och medverkande som behövs har jag själv. Vad jag behöver är en person som står i fortlöpande kontakt med produktionskontor, programplanering och alla andra trådar som löper samman.« En sådan teknisk producent, Torbjörn Olausson, utsågs också på ett år, men samtidigt beslöt arbetsutskottet att utreda om inte den religiösa programverksamheten borde delas upp på vartdera mediet.⁶⁸

Inom den unga televisionen avvek en specialredaktion från den gängse självförsörjningsprincipen på personalsidan. Det var dokumentärfilmsektionen, vars personalstab under Lennart Ehrenborgs ledning hölls så liten som möjligt. Själva produktionen lades i stor utsträckning ut på en vid krets av frilansande filmare. Dokumentärfilmsektionen och dess arbetssätt har ingående beskrivits av Leif Furhammar i boken *Med TV i verkligheten* inom denna skriftserie. Dokumentärfilmsektionen levde i hög grad upp till radioutredningens önskemål om en minimerad fast personal. Men, som Furhammar påpekar, samtidigt fanns under 1960-talet de finansiella resurserna för en generös utläggningspolitik.⁶⁹

Hallåprov inom radion och televisionen

En grupp som anställdes efter särskilda tester var hallåpersonalen eller programpresentatörerna. I ett tidigare avsnitt har hallåproven på 1940-talet beskrivits. De fortsatte efter samma modell på radiosidan.

»Kraven är inte små«, summerade Nils-Olof Franzén i en artikel i *Språkvård* 1966, och medgav att »vi [...] periodvis faktiskt haft svårigheter med rekryteringen«:

Vi begär ju allmänna kunskaper av ganska betydande omfattning [...] Vi kräver ett i stort sett dialektfritt språk. Principen kan onekligen diskuteras, men jag ska inte göra det här. Jag ska bara tillägga att dialektfriheten gäller hallåt i Stockholm, inte ute i landet [...] Till alla dessa krav på kunskaper och insikter kommer så kvalifikationer som endast kan anges i ännu mindre precisa formuleringar. Rösterna ska vara angenäm att lyssna till; den ska ha personlighet men får inte dominera över stoffet; den ska vara korrekt men ändå levande.

Proven avlyssnades av en jury, som kunde vara ganska stor. Här fanns representanter för programledningen, radions talpedagog, en representant för Språknämnden och några äldre radiotjänstemän med särskilt intresse för hallåt.⁷⁰ Till avlyssningen av hallåproven 1957 var således 15 män kallade, de flesta centrala chefspersoner, vilka varje onsdag på en bestämd tidpunkt skulle lyssna av cirka 70 inspelningar.⁷¹

För dem som blev accepterade av denna erfarna församling fanns, liksom tidigare, goda möjligheter att producera program inom olika intresseområden. Två av de producenter som i hög grad präglade ungdomsprogrammens innehåll och utformning, Arne Weise (på 1950-talet) och Hasse Linder (på 1960-talet), hade till exempel startat som hallåmän.⁷²

Ett särskilt intagningstest, där röstprov ingick, genomfördes av

sportredaktionen inför VM i fotboll 1958. Över 400 sökande anmälde sig, varav 14 kallades till mikrofonprov. Kandidaterna fick bland annat referera en allsvensk fotbollsmatch och förhördes på sina kunskaper av sportredaktionens chef, Lennart Hyland. En av dem som togs ut var Lars-Gunnar Björklund, som sedan kom att tillämpa och utveckla ett liknande antagningsförfarande när han själv blev ansvarig för radions och televisionens gemensamma sportredaktion i Göteborg.⁷³ Mer därom senare.

Hallåproven inom televisionen har haft en annan uppläggning. Regelbundna standardiserade prov har inte förekommit på samma sätt som inom radion. Bedömningskriterierna har också delvis varit andra på grund av skillnaden i mediernas karaktär.

Den första större antagningen av hallåpersonal till televisionen skedde 1957. Annonseringen lockade 99 kvinnliga och 73 manliga sökande, alla utom fyra från Stor-Stockholm. Den vanligaste yrkesbakgrunden hos de externa kvinnliga sökandena var student (24), kontorist/sekreterare (8), teaterlev/skådespelare (8), flygvärdinna (3) och folkskollärarinna (3). Medelåldern var 23,5 år. Åtskilliga av de sökande hade bott utomlands.

Av 43 i arkivhandlingarna noterade omdömen gällde 17 utseendet, som »snygg, halvsöt, hårburr, smal mun, fågelansikte, parant«, 11 rösten eller det muntliga framförandet, till exempel »överartikulerad, barnslig intonation, nasal, knarrigt snack, skånska« och 14 övriga omdömen, som »resolut, stabil, allvarlig, äldre«(om 32-åring).

För de manliga kandidaterna är inte lika detaljerade ansökningshandlingar sparade, men två (sedermera kända tv-ansikten) sände in sina porträtt.⁷⁴

Televisionens urval av hallåor och hallåmän var – särskilt under tv:s första år – ett kärt diskussionsämne både inom och utom radio- och tv-husens väggar. Den interna kritiken gällde bl.a. att televisionen fäste alltför stort avseende vid den kvinnliga hallåpersonalens utseenden. I personaltidningen skrev Berndt Friberg 1967:

INGRID MATTSSON

ÅKE EDIN

DAGNY ELIASSON

EWONNE WINBLAD

RAGNA NYBLOM

AMELIE APPELIN

ARNE WEISE

BIRGITTA SANDSTEDT

Några av televisionens första hallåor och hallåmän. Den första större antagningen av hallåpersonal till televisionen skedde 1957. 99 kvinnor och 73 män sökte. Medelåldern var 23,5 år.

Jag har aldrig förstått att man vid rekryteringen av hallå-damer till tv nöjer sig med en enda jury. Det enda vettiga vore naturligtvis att komplettera den både seende och hörande juryn med en jurygrupp som bara lyssnar. Det är ju ändå ganska viktigt även i bildmediet tv att hallåorna har förmåga att uttrycka sig enkelt och lättfattligt, att de kan improvisera vid oförutsedda händelser och – naturligtvis – att de också låter bra.⁷⁵

Interntillsatta distriktschefer

De flesta chefstillsättningarna under perioden skedde utan någon större dramatik. I styrelse- och AU-protokollen kan bara några enstaka konflikter spåras. Protester från personalen eller fackliga invändningar var också sällsynta. I det ständigt växande företaget inrättades alltfler chefsposter, vilka mestadels tillsattes via intern befordran.

Detta gällde inte minst distriktsorganisationen. Denna växte från 15 personer 1955 till 366 budgetåret 1968/69. Tio distrikt inrättades, vilka alla hade egna regionala radiosändningar utöver riksprogramproduktionen för radio och tv. Före 1955 fanns bara fast anställd personal i Göteborg, Malmö och Sundsvall.⁷⁶ Så gott som alla distriktschefer tillsattes internt. De allra flesta utan att någon annonsering skedde.

En chefspost i den nya distriktsorganisation som arbetsutskottet hösten 1957 gav Paul Björk i uppdrag att utreda reserverades till exempel för Björk själv.⁷⁷ Han utsågs sedan i januari 1959 till chef för Värmlandsregionen med placering i Karlstad.⁷⁸ I april samma år »anmälde radiochefen att Lennart Dansk förklarat sig beredd att söka posten som distriktsredaktör i Norrköping«, vilken arbetsutskottet beslöt tilldela honom på ett senare möte. Likaså tilldelade styrelsen Rune Ruhnbro tjänsten som distriktsredaktör i Örebro i juli 1959, medan AU i november förordnade Karl Gustav Svensson till distriktschef i Luleå.⁷⁹ 1961 beslöt ut-

skottet, på radiochefens förslag, att tilldela Åke Söderlind, skolradion, tjänsten som distriktschef i Umeå.⁸⁰

Däremot utannonserades tjänsten i Sundsvall, när den dittillsvarande chefen där, Sven-Olof Olsson, utnämndes till chef för det nyinrättade smålandsdistriktet i Växjö 1962. Bland nio sökande utsågs Ola Allard, fil. mag. och SR:s ombud i Örnsköldsvik, i konkurrens med två interna sökande, två utan mediebakgrund och fyra journalister.⁸¹ Året därpå beslöt AU att utan ledigförklaring utse Lars Ramsten, allmänreporter vid SR i Stockholm, till chef för det nya Gävle-Dala-distriktet, det sista i ordningen av de tio distrikt Paul Björk föreslagit i sin utredning.⁸²

Därefter blev det regel att distriktschefstjänsterna utannonserades både internt och externt, men det skedde inte så ofta, eftersom omsättningen inte var särskilt stor. De flesta distriktschefer som utnämndes åren kring 1960 kom att stanna minst tio, somliga över tjugo, år på sina poster. Tjänsterna var till en början inte heller tidsbegränsade.

Detta förändrades dock från och med 1964, då tjänsten i Göteborg ledigförklarades, sedan Nils Dahlbeck bett att få lämna befattningen. Tjänsten utlystes som ett femårigt förordnande. Bland sex interna och fem externa sökande, varav tre med licentiat- eller doktorsexamen, utsågs John Forsberg, sektionschef vid radion i Stockholm och tekn. lic.⁸³

1968 anmälde radiochefen för AU »att vissa undersökningar gjorts beträffande möjligheterna att tidsbegränsa distriktschefernas förordnanden«.⁸⁴ Det dröjde dock till 1974 innan alla distriktschefer, även de som utnämnts före 1964, fick denna anställningsform.⁸⁵

För programtjänsterna i Stockholm aktualiserades tidsbegränsade förordnanden för programcheferna i slutet av 1962. Då var musik- och underhållningscheferna inom ljudradion tillsatta på viss tid. Denna ordning borde gälla samtliga avdelningschefer på programsidan, menade arbetsutskottet, och det blev också regel.⁸⁶

Paketlösning om kanalchefer

Håkan Unsgaard, kanalchef för TV 1 1968–1979 och dessförinnan chef för distriktsorganisationen i tio år, menar i boken *Tala till och tala med* att han aldrig upplevde utnämningar av chefer i sin organisation som något problem. »Däremot har jag en bestämd känsla av att utnämningarna av programdirektörer för tvåkanalsystemet starkt engagerade styrelsen«, skriver han i samma bok, där han ger sin personliga version av förspelet till sin egen utnämning.

»Första gången jag kände, att mitt namn brändes som chef för en av de bägge TV-kanalerna var på ett styrelsemöte i Luleå den 19 april 1968«, skriver Unsgaard och återger ett mycket sent nattligt samtal med Stig Lundgren (ABF-ordförande och »mycket aktiv socialdemokrat«, enligt Unsgaards beskrivning av de olika styrelseledamöterna tidigare i boken), där de båda kom att tala om hur politiska värderingar växer fram:

Jag klargjorde, att jag sedan min anställning på Radiotjänst 1945 och framgent valt rollen som opolitisk ämbetsman. Emellertid kunde jag inte förneka mitt starka engagemang under 40-talets senare hälft för Wigforss och hans socialistiska ideologi. För objektivitetens skull berättade jag också om min far, som jag hade haft föga kontakt med på grund av hans svårartade lungsot. Som skogsarbetare i norra Hälsingland var det naturligt att han var brinnande kommunist. Vidare, att min mor under hela sin tidigare tjänstgöring inom sjukvården hade haft Stormklockan som sitt liv- och husorgan. Men att på senare år röstade hon på folkpartiet. Slutligen, att min huvudsaklige fostrare, fysiskt och andligt, min morfar som skogsvaktare i Wallenbergföretaget Kopparfors AB alltid röstade med högern enligt önskan – eller direktiv – från bolagsherrarna i Ockelbo och Åmot. Alltså fanns i mig skiktade många olika åskådningar. Lundgren nämnde då, att jag var en stark kandidat till chef

för den ena kanalen [...] Samtidigt gav han mig det välmenande rådet, att inte föra min bisarra politiska bakgrund fram i ljuset förrän utnämningarna skett.⁸⁷

Den som främst drev Unsgaards kandidatur var Olof Rydbeck – trots att radiochefen inte tillhörde styrelsen. Rydbeck beskrev i en intervju 1993 kanalchefsutnämningarna som ett resultat av en uppgörelse mellan honom och styrelsens ordförande Per Eckerberg: »det var sannolikt den enda möjligheten att få en enig styrelse«. Rydbeck och Eckerberg stannade för en pakettösning, där den ene kanalchefen skulle hämtas utifrån, medan den andre skulle ha erfarenhet av huset. »Av olika skäl valde jag Håkan Unsgaard, som jag hade mycket att göra med inför förberedelserna av TV 2«, berättar Rydbeck i intervjun. »Jag hade lärt mig uppskatta hans duglighet, idériedom och integritet. Per Eckerberg delade härvidlag min uppfattning«, skriver han i memoarboken. Rydbeck såg det också som naturligt att den internrekryterade kanalchefen skulle leda TV 1, eftersom denna till en början var den enda rikskanalen (TV 2 byggdes ut successivt).⁸⁸

Utnämningen av TV 1-chefen var den enklare, att döma av Rydbecks redogörelse, även om han i memoarboken noterar att försök gjordes i styrelsen »att misskreditera Unsgaard med skvalreruppgifter inifrån huset. De var ren nonsens, men sådan var atmosfären.«⁸⁹ Vem som skulle bli chef för TV 2 var en mer öppen fråga. Enligt Rydbeck var det dock »från början klart att politik var med i spelet och att kandidaten måste vara acceptabel för LO, TCO och socialdemokraterna«. ⁹⁰ Enligt Unsgaard ansågs det »tämligen självklart, att den ene kanalchefen skulle ha nära anknytning till socialdemokratien«:

På många håll inom denna rörelse upplevdes dåvarande SR som ett säkert fäste för akademiker med i huvudsak politiskt borgerlig förankring [...] Radiochefen Olof Rydbeck, född i Djursholm i en bankdirektörsfamilj, med mångårig karriär inom corps diplomatique och med sin akademiska

bakgrund, både fil. och jur. kand i Uppsala – Stockholms nation därtill – sågs som ett starkt värn för en borgerlig, akademisk överklass. Nu skulle åtminstone den ena TV-kanalen få en klart socialdemokratisk ledning.⁹¹

En nyckelroll i denna utnämningsfråga har tillskrivits Gunnar Helén, då ledamot av SR-styrelsen, sedermera folkpartiledare. Enligt Rydbeck (i memoarer och intervju) hade Helén bestämda invändningar mot en av de aktuella kandidaterna, Harry Schein. Han uppvaktade till och med Rydbeck i hans bostad samma morgon som beslutet skulle fattas för att förhindra att det blev Schein. Helén var då omedveten om att »saken var fix«, som Rydbeck uttrycker det i intervjun.

Eckerberg (som inte heller ville ha Schein, enligt Rydbeck) och Rydbeck hade stannat för den slutgiltiga kombinationen Håkan Unsgaard–Örjan Wallqvist.⁹² Men Wallqvists namn hade inte funnits med från början, enligt Gunnar Heléns version i memoarboken *Alltför många jag*:

Vid det första av fyra sammanträden med Sveriges Radios styrelse maj–juni -68 under Per Eckerbergs ordförandeskap föreslog en företrädare för den socialdemokratiska majoriteten tre – enligt hans mening – likvärdiga namn. Vi på den icke-socialistiska sidan skulle få välja bland dessa, var hans underförstådda mening. Namnen var Lars Ag, Roland Påls-son och Harry Schein. Ingen rangordning angavs. Efter några kritiska inlägg av äldre och ordinarie ledamöter, ytt-
rade jag – enligt Rydbeck »i bestämda, men hovsamma ordalag« – att var och en av dessa tre personer hade sina förtjänster men av hänsyn till TV 2:s integritet mot statsmakten var oacceptabla. Alla tre hörde till den nära bekantskapskretsen, för att inte säga vänkretsen kring Olof Palme – redan då ansvarigt statsråd för radion och offentligt utpekad som Sveriges blivande statsminister. »Hur menar ni att vi skall kunna upprätthålla ens en fiktion av televisio-

nens självständighet gentemot regeringen med en sådan chefsutnämning?» frågade jag [...] Någon vecka senare kom Per Eckerberg och sökte upp mig: »Vi tycker det ligger mycket i din erinran. De tre namnen är borta ur bilden. Hur skulle du ställa dig till Örjan Wallqvist?» Jag svarade ganska positivt men begärde någon tids respit för att undersöka hans administrativa kvalifikationer. Efter betänketiden svarade jag med glädje ja.⁹³

Rydbeck å sin sida uppger att han inte kände Örjan Wallqvist, att han aldrig hade träffat honom när hans namn dök upp. »Jag visste vem han var och att han hade ett mycket gott anseende som chefredaktör för Vi så jag hade inga invändningar mot honom [...] Han var uppe hos mig och hälsade på innan beslutet fattades.«⁹⁴

Av dessa berättelser framgår att Eckerbergs och Rydbecks paketlösning var väl förankrad bland styrelseledamöterna när det i juni 1968 var dags att fatta beslut. Den enligt Rydbeck »nödvändiga enigheten« hade uppnåtts, ordföranden hade »kunnat förvissa sig om att paketet Unsgaard–Wallqvist skulle kunna tas med akklamation«.⁹⁵

Lönen inget lockbete

Lönen var inget konkurrensmedel, när det gällde att locka medarbetare till Sveriges Radio under denna tid. Tvärtom utnyttjade företaget ibland sin position som en attraktiv arbetsplats. Detta gällde främst vid nyanställningar. Det finns exempel på hur tidningsjournalister fick gå ner i lön, när de började på SR.⁹⁶ Men också på hur preliminärt utsedda medarbetare tackade nej av ekonomiska skäl.⁹⁷

Personalchefen, Nils Ragnå, presenterade i januari 1958 en ganska ingående rapport om löneläget för förvaltningsutskottet. Han tog först upp den kritik som ibland framförts vid styrelse-

mötena mot att programtjänstemännens löner var för höga, att företagsledningen var för generös vid den individuella lönesättningen etc. Men han ansåg det inte särskilt anmärkningsvärt

att ett företag av vår typ har ett löneläge, som ligger högre än genomsnittet [...] Tidigare utförda undersökningar visar dock att lönerna för den svenska radions tjänstemän i relation till lönerna för exempelvis adjunkter, lektorer, professorer och byråchefer inte är vare sig högre eller lägre för kollegerna i de nordiska länderna, om samma jämförelse göres där. Samtidigt som man konstaterar att vårt löneläge på vissa områden är högt är det lätt att förklara hur det har uppkommit. För det första torde det ligga i ett monopolföretags karaktär att ha relativt höga löner. Vidare har löneläget kommit att pressas uppåt onormalt genom att man använt de offentliga arbetsgivarnas lönesystem med lönegrader och löneklasser men utan en fast tjänsteförteckning.

Ragnå anför sedan att genomsnittslönen i företaget ökat från 1 234 kr till 1 337 kr mellan 1955 och 1958 eller med 8,3 %. Den generella lönehöjningen hade under samma tid uppgått till 16,2 %. SR-medarbetarna som kollektiv hade alltså inte fått ut stort mer än hälften. Detta resultat hade uppnåtts genom att lönenivån för de nyanställda kunnat hållas avsevärt lägre än för tidigare anställda i företaget. För tv:s del hade genomsnittslönen trots de generella höjningarna minskat från 1 305 kr till 1 236 kr, det vill säga med 4,3 %. Detta berodde på att det »till televisionen överfördes i början en del relativt högt avlönade radiotjänstemän, under det att antalet nyrekryterade tjänstemän var obetydligt«.

Av olika skäl, främst därför att utbildad personal inte funnits att tillgå, har rekryteringen fått ske så, att relativt ung personal anställts för att sedan erhålla sin utbildning här. Som en konsekvens av detta har också lönerna satts förhållandevis lågt. Det råder väl inte heller någon tvekan om att

vi i någon mån utnyttjat den fördel, som ligger däri, att TV-arbetet i sig för många är attraktivt och att vederbörande därför i varje fall till en tid är beredda att gå för lägre lön än de skulle ha i annan verksamhet

påpekar Ragnå sammanfattningsvis för förvaltningsutskottet.⁹⁸

Vid vissa tillfällen var dock företaget berett att betala relativt konkurrenskraftiga löner för att engagera eller behålla nyckelpersonal. De första utrikeskorrespondenterna fick till exempel goda villkor i jämförelse med hemmaredaktionens personal. När Björn Ahlander anställdes i Washington 1958 erhöll han bara en dryg tusenlapp mindre i månaden än den lön radiochefen fick ett halvår senare.⁹⁹ Företagets utåt mest kände medarbetare, Lennart Hyland, fick 1964 ett generellt tillägg på 20 000 kr/år, som tidigare »honorerats« från fall till fall.¹⁰⁰ Fyra år tidigare, vintern 1960, hade Radio Nords chef Jack Kotschack försökt locka över Hyland och accepterat dennes löneanspråk, 100 000 kr om året, vilket var mer än dubbelt så mycket som Hyland tjänade på Sveriges Radio.¹⁰¹ Kotschack hade gett Hyland anbudet per telefon från New York, men när han efter hemkomsten skulle bekräfta uppgörelsen föreföll Hyland »en aning tveksammare«, berättar Kotschack i boken *Radio Nord kommer tillbaka* (1963):

Själva arbetet och lönen hade han inga invändningar emot, men för att säkerställa sig begärde han nu även en femårsgaranti – alltså mer eller mindre en deposition på en halv miljon kronor. Jag kan säga att jag förstår Lennarts inställning, men en utfästelse av denna storlek kunde jag inför mina finansärer inte ta på mitt ansvar och vi enades rätt snart om att låta planerna falla.¹⁰²

Företagets administrativa personal, som till skillnad från många tekniker och programmedarbetare hade en alternativ arbetsmarknad utanför Sveriges Radio, hade – att döma av en under-

Aspiranten Lennart Hyland anställdes 1945 som extra tjänsteman med en lön av 500 kr i månaden (Förvaltningsutskottets protokoll 25 juli 1945, se nedan). Hyland blev sedan snabbt en av förnyarna av radio-reportaget. 1948 skildrade han i programmet Att sopa rent för andras dörrar hur det kändes att vara sogubbe. Några år därefter ledde han Karusellen, ett av radions allra populäraste program. Som radiosportens chef genomförde Hyland ett stort rekryteringsprojekt av referenter inför fotbolls-VM 1958. I början av 1960-talet försökte Jack Kotschack locka över honom till Radio Nord med en lön som var dubbelt så stor som den han fick på Sveriges Radio, men Hyland blev Sveriges Radio trogen.

4 §.

Beslöt förvaltningsutskottet hos styrelsen tillstyrka anställande som extra tjänstemän av nedanstående aspiranter:

Nils Linnman från den 1.6. med bibehållande av den nuvarande lönen,
Kr. 500:-- per månad,

Rolf Lundgren från den 15.7. med en lön av Kr. 500:-- per månad,

Lennart Hyland " " 1.7. " " " " " 500:-- " "

Karl Zetterlund " " 1.7. " " " " " 350:-- " "

Vidare beslöt förvaltningsutskottet bevilja extra tjänsteman Inga Renström tjänstledighet med C-avdrag under tiden 13.8.-1.9. 1945 samt Karl Zetterlund tjänstledighet med B-avdrag från och med den 4.7. 1945 omkring en månad framåt för beredskapstjänstgöring.

sökning som personalavdelningen gjorde 1962 och 1963 – löner i god nivå med den externa marknaden. SR-lönerna låg dessa år 3,8 % respektive 4,6 % över genomsnittet för den administrativa personalen inom SAF-området.¹⁰³

En utomstående bedömning av företagets lönepolitik gjorde radioutredaren Ingemar Lindblad i *Etermediernas värld* (1970), där han kom till slutsatsen att arbets- och lönevillkoren inom Sveriges Radio inte anmärkningsvärt skilde sig från motsvarande offentliga och enskilda arbetsplatser. Lindblad påpekade också:

Tidigare hade man inom företaget en inofficiell löneplan, men denna har övergivits som alltför stel och ersatts med individuell lönesättning. Med löneplanstänkande var man tvungen att befordra skickliga programmän till administrativa chefsposter – som de kanske inte alls önskade eller var lämpade för – för att kunna ge dem lön i förhållande till deras attraktivitet. Numera har man möjlighet att erbjuda en nyckelman som Lennart Hyland en lön som är i nivå med radiochefens, eller att locka politiskt erfarna journalister med löner som är vida högre än deras kolleger kan påräkna. Likväl torde inte företaget genomgående kunna konkurrera med de dagstidningar i Stockholm som har de högsta lönerna. En stor spännvidd mellan högsta och lägsta lön inom den vaga kategorin »producenter« är en följd av den nya politiken.¹⁰⁴

Sammanfattning

Den obrutna expansionen under denna tid med fyra nyanställningar (netto) i veckan ställde särskilda krav på företagsledningen och personalorganisationen. Liksom i andra snabbväxande företag vid denna tid inrättades en central personalavdelning, som praktiskt fick hantera denna anstormning. En god förutsättning för en konsekvent handläggning av den övergripande rekry-

teringspolitiken var att tre nyckelbefattningar – radiochefen, styrelseordföranden och personalchefen – innehades av samma personer under hela perioden. Alla var dessutom nytillträdde. Konflikter i anställningsärenden är sällsynta i styrelsens och arbetsutskottets handlingar, även om både radiochefen och styrelseordföranden vid enstaka tillfällen hade invändningar mot personvalen.

Däremot kom den stora radioutredningen 1965 med mycket kritik mot den dittillsvarande rekryteringen. Utredningen citerade »utbredda uppfattningar» som att producentrekryteringen var slumpartad och att personliga förbindelser med redan anställda skulle jämna vägen in i företaget. Utredningens sekreterare spädde några år senare på denna kritik i ett par debattböcker, i vilka han också efterlyste fler medarbetare med kunskaper om arbetsmarknad, fackliga villkor, ideella folkrörelser, livsåskådning, kyrko- och samfundsliv. Det mer formaliserade anställningsförfarande som radioutredningen efterlyste var dock till stora delar genomfört när utredningen kom 1965. I slutet av 1960-talet var det rutin att alla tjänster utannonserades och att alla nya programchefer fick tidsbegränsade förordnanden.

Under uppbyggnadsfasen fram till dess är det emellertid riktigt att de flesta chefstjänsterna tillsattes internt, ofta i samband med omorganisationer. Ett typexempel var distriktscheferna, som nästan alla var internbefordrade och som kom att inneha sina befattningar i tio–tjugo år. De nya distriktscheferna hade i sin tur goda möjligheter att under 1960-talets första år påverka valen av sina närmaste medarbetare, vilka mestadels hämtades från Stockholm eller från de lokala miljöer där de nya distriktskontoren etablerades.

En stor grupp nya medarbetare var journalisterna, som rekryterades till radions och televisionens snabbt växande nyhetsredaktioner. Många handplockades till en början från tidningarna. Åtskilliga journalister gick sedan vidare till nya uppgifter inom företaget. Särskilt Dagens Eko-redaktionen fick karaktären av plantskola. Hundratals journalister passerade Ekot på vägen

från tidningsvärlden till televisionens aktualitetsredaktioner, korrespondenttjänster eller chefsbefattningar inom och utom Sveriges Radio. Inom televisionen hade nyhetsprogrammen inte riktigt samma dignitet som inom radion. Täta chefsbyten och begränsade resurser hämmade verksamheten.

I slutet av 1950-talet började Sveriges Radio att tillsätta egna utrikeskorrespondenter. Det var mycket attraktiva tjänster, som kunde locka 50-talet kvalificerade interna och externa sökande. Fram till 1960-talets slut var det styrelsen som utnämnde korrespondenterna. Här gick arbetsutskottet och styrelsen för en gångs skull emot företagsledningen i ett utnämningsärende hösten 1968, då föreslagne T. G. Wickbom inte tilldelades tjänsten som Fjärran Östern-korrespondent. Styrelsemajoriteten, främst de socialdemokratiska ledamöterna och Lars Gyllensten, ansåg att han inte var neutral i Vietnamkonflikten, medan minoriteten, i huvudsak de borgerliga ledamöterna, instämde i radiochefens och företagsledningens förslag.

Politik var också med i bilden, när cheferna för de nya tv-kanalerna skulle utses 1968. Styrelseordföranden Eckerberg och radiochefen Rydbeck presenterade då en pakettlösning, som efter en ingående förankringsprocess kunde accepteras av hela styrelsen. Denna gick ut på att den ene kanalchefen skulle ha erfarenhet av huset. Det var den enklare utnämningen (Håkan Unsgaard, på Rydbecks förslag). Den andre skulle hämtas utifrån, men – enligt radiochefens memoarer – vara acceptabel för LO, TCO och socialdemokraterna. Den som utnämndes blev till slut chefredaktören för tidningen Vi, Örjan Wallqvist, vilken till skillnad från tre andra föreslagna namn från den socialdemokratiska styrelsemajoriteten, också godkändes av de borgerliga styrelseledamöterna. Om styrelsen skulle bli enig fanns alltså inte utrymme för politiskt starkt profilerade chefskandidater.

Styrelsen spelade en aktiv roll i dessa båda tillsättningsärenden 1968. »Vardagsrekryteringen« sköttes däremot internt, såvida inte något ärende hamnade i mediefokus eller hade principiella ingredienser. Det var fallet när några musikproducenter, tillika före

detta musiker, i början av 1960-talet beskylldes för att lansera tidigare orkesterkollegers grammofonskivor. Styrelsen tillsatte då en utredning, som friade de f.d. musikerna men som hittade ett annat fall av misstänkt »matchning«.

Underhållnings- och populärmusikproducenterna var en kategori som vid denna tid alltmer framstod som företagets röster eller ansikten gentemot den breda publiken. Det hängde samman med att utbudet starkt ökade inom detta område, särskilt i radion. Rekryteringen av medarbetare följdes därför noga inom denna bransch med dess starka kommersiella intressen. Här, liksom på en del andra fält, skedde ständigt avvägningar mellan hur många som skulle få fast anställning och hur många som skulle engageras på andra sätt. Radioutredningen krävde på denna punkt en begränsning av den fasta medarbetarstabens; varje avdelning skulle inte engagera fler än man med säkerhet behövde på längre sikt.

Ett gott exempel härvidlag var dokumentärfilmsektionen inom televisionen. Denna avdelning baserades i stor utsträckning på frilansmedverkan, medan andra verksamheter inom televisionen fick byggas upp helt internt, eftersom ingen extern kompetens ännu fanns att tillgå. Företaget fick här åta sig ett stort internutbildningsuppdrag av främst nyanställda tekniker, men även producenter. Stommen i televisionens första programpersonal utgjordes annars av de radiomedarbetare som vidareutbildats i det nya mediet och som i många fall fick chefsposter i den snabbt växande tv-organisationen.

Sveriges Radio var särskilt under dessa år en mycket attraktiv arbetsplats, vilket även radioutredningen underströk. I viss mån utnyttjade företaget detta. Tidningsjournalister gick ibland ner i lön för att få börja vid Sveriges Radio. En föraning om framtida konkurrenstider fick man dock då Radio Nord utmanade monopolen i början av 1960-talet och bland annat erbjöd företagets mest kända medarbetare, Lennart Hyland, en årslön som var mer än dubbelt så stor som den han hade på Sveriges Radio.

Hyland drog för övrigt igång ett av de större enskilda rekry-

teringsprojekten under denna period i samband med VM i fotboll 1958. Bland över 400 sökande kallades ett tiotal till mikrofonprov. Inom radion fortsatte annars hallåproven med samma uppläggning som under föregående period, medan televisionen lade särskild vikt vid utseendet vid antagningen av hallåpersonal. Det gällde särskilt kvinnorna. Programmen presenterades, liksom på de flesta håll i världen, oftast av kvinnor. Däremot var kvinnorna fortfarande i stor minoritet på till exempel nyhetsredaktionerna. Den första kvinnliga Dagens Eko-reportern anställdes i slutet av 1950-talet, medan redaktionen på TV-Aktuellt 1968 bestod av 34 män och 4 kvinnor; dock finns en intern uppgift om att Sverige var det första land i världen som använde kvinnliga nyhetsuppläsare i tv.

1969–1979: Anställningstopp trots anställningsstopp

I rena siffermått fortsatte radio- och tv-verksamheten att expandera från TV 2-starten 1969 och hela 1970-talet ut. Sändningstiden i både radio och tv fördubblades.¹ Antalet licensbetalare ökade med 700 000 till 3,1 miljoner, varav 2,3 miljoner löste den särskilda tilläggsavgiften för färg-tv.² Personalstyrkan växte från 3 296 tillsatta tjänster 1968/69 till 5 331 tio år senare,³ det vill säga en fortsatt ökning med i genomsnitt 200 per år. Räknat i medeltalet anställda noterades den högsta siffran någonsin, 7 347, budgetåret 1979/80. Det var dock ingen jämn ökning, mellan 1974 och 1975 minskade Sveriges Radios personal för första gången, om än bara med 40 tjänster.⁴ Hösten 1970 hade också företagsledningen proklamerat ett anställningsstopp. Det skedde i samband med att man tillsatte en översynsutredning för att höja effektiviteten och produktiviteten inom företaget. Personalökningen tog fart igen sedan en ny verksamhet, lokalradion, startat.

De största förändringarna i den procentuella fördelningen mellan olika utbudskategorier var att musikandelen sjönk något i radion, medan faktaprogrammen ökade i televisionen. I tv minskade också underhållningen till en bottennotering på bara några procent vid 1970-talets mitt.⁵

De stora organisatoriska händelserna under perioden var starten av TV 2 i december 1969, starten av lokalradion 1977 och riksdagsbeslutet 1978 om en uppdelning av Sveriges Radio AB på fyra olika programföretag samlade i en koncern. De fyra programföretagen, vars namn fastställdes till Sveriges Television AB (SVT), Sveriges Riksradio AB (RR), Sveriges Lokalradio AB

(LRAB) och Sveriges Utbildningsradio AB (UR), fick var sitt avtal med staten och en stor självständighet. Moderbolaget i koncernen, Sveriges Radio AB, tilldelades främst övergripande funktioner.

Hela förändringen var genomförd den 1 juli 1979, men uppdelningen av Sveriges Radio inleddes i praktiken 1975, då Sveriges Lokalradio AB etablerades som ett dotterbolag inom Sveriges Radio AB.

Vid uppdelningen 1979 hade »gamla« Sveriges Radio (ljudradion/televisionen och gemensamma avdelningar) 4 450 tillsatta tjänster, medan Lokalradios anställda uppgick till 530 och Utbildningsradions till 351.⁶

Anställningspolitikens ramar

Det externa intresset för företagets rekrytering tilltog under dessa år. 1960 års radioutredning hade som ovan framgått ganska detaljerade synpunkter på företagets anställningspolitik. Nu kom också riksdag och regering med fingervisningar. Internt började de fackliga organisationerna spela en större roll. Därtill kom synpunkter från styrelsen eller enstaka styrelseledamöter.

Rekryteringspolitiken hamnade i fokus i samband med en omfattande programdiskussion i styrelsen den 17 december 1969, knappt två veckor efter TV 2-starten den 5 december och någon vecka efter det att LKAB-strejken brutit ut. Styrelseledamoten Nils Ramstén, tillika informationschef i LO, menade att den praktiska tillämpningen av programpolicyn i hög grad var beroende av personalrekryteringen och frågade vilka möjligheter styrelsen hade att inverka på denna. Radiochefen erinrade om de principer som fastställts för Sveriges Radios verksamhet genom riksdagsbeslut, bland annat att den nya organisationen innebar en decentralisering av ansvaret för personalrekryteringen. I en bilaga till protokollet från detta möte, en promemoria »angående Sveriges Radios styrelses befattning med programfrågor«, citeras

de av riksdag och regering godkända riktlinjerna, bland annat proposition 136/1966, där det heter: »Programledningarna skall vidare äga betydande frihet att organisera och dimensionera sina programredaktioner« samt »Rekrytering av personal och avgöranden i andra personalfrågor bör därför väsentligen delegeras till resp. programenheter».⁷

All personal var dock anställd vid Sveriges Radio och utsågs formellt av den gemensamma företagsledningen, som också förbehöll sig rätten att pröva förslagen med hänsyn till anställningsvillkoren. Löneförhandlingarna sköttes av personalavdelningen i nära kontakt med programledningarna. Ett villkor för enhets- och distriktschefernas befogenheter i personalfrågorna var att inte hela personalen i programstyrande befattningar blev fast anställd och att de tidsbegränsade kontrakten inte gällde längre än till den tidpunkt då de rekryterande chefernas egna förordnanden gick ut.⁸

1974 års radioutredning betonade bland annat vikten av att frilansare, »fria kulturarbetare« och »fristående yrkesutövare« gavs större möjligheter att producera program och delta i programproduktionen. Utredningen underströk att en bred och kontinuerlig utläggningspolitik och samarbete med fria filmare är ett av de allra viktigaste områdena för denna medverkan av fristående yrkesutövare.⁹ Utredningens resonemang på denna punkt diskuterades utförligt och bemöttes delvis i Sveriges Radios remissyttrande över 1974 års radioutredning. Företaget påpekade bland annat problemen med att anlita icke anställda i programarbetet på grund av lagen om anställningsskydd.¹⁰

I regeringens proposition 1977/78:91 kom dock frågan igen och här utvecklade den nye kulturministern, Jan-Erik Wikström, sin syn:

De fyra programföretag som blir samlade inom koncernen kommer att vara de enda i landet som har rätt att bedriva allmän programverksamhet i radio och TV. Samtidigt kommer de att ha praktiskt taget hela landets befolkning som

publik. Programföretagens ställning blir sådan att vart och ett av dem måste kunna kräva ett ansvar för en vid yttrandefrihet i radio- och TV-programmen liksom för mångfald i programverksamheten. Detta gör det nödvändigt att också personer som inte är fast anställda inom programföretaget kan medverka i programmen. Staten måste också av programföretagen kunna kräva ett omfattande kulturpolitiskt ansvar. Alla vårt lands mest framstående utövare av konstnärlig, vetenskaplig, publicistisk och i vid mening opinionsbildande verksamhet måste kunna utnyttjas i programverksamheten. En omfattande frilansmedverkan är alltså nödvändig för att programföretagen skall kunna fullgöra de krav som samhället måste ställa på programverksamheten [...] Den fast anställda personalen måste svara för mediekunnandet och för att de frilansengagerades insatser skall komma till sin rätt i radio och TV [...] För programföretagen är det av största vikt att urvalet av experter, artister och andra medverkande inte blir ensidigt utan att det verkligen bidrar till mångfalden i programmen. Mot bakgrund av vad jag nu har anfört anser jag att det inte finns några principiella motsättningar mellan den fast anställda personalens berättigade krav på trygga anställningsförhållanden och ett ökat anlitande av frilansmedverkande.¹¹

Ytterligt detaljerade förslag för lokalradiostationernas personalorganisation framfördes i betänkandet av 1969 års radioutredning:

Stationschefen bör utöver sysslan som administrativ chef även medverka i det löpande redaktionella arbetet [...] Programpersonalen måste utbildas så att den behärskar stationen och kan operativt sköta dennas tekniska utrustning. Enkla discjockey-program kan skötas av en person. Första delen av nyhetssändningen på morgonen bör kunna skötas av en person med material som delvis färdigställs kvällen

före. Enmansbetjäning skall alltså bli vanligast men vid vissa nyhetssändningar behövs fler personer. Personalen bör anställas under stationschefens medverkan och grundutbildas inom ett särskilt organ. Erfarenheter från ljudradio och lokal- eller länspress bör tillföras lokalradion vid rekryteringen.¹²

I propositionen om lokalradion fastställdes sedan att den genomsnittliga personalstyrkan per station skulle bli 14 personer.¹³

I samband med lokalradions tillkomst 1976 kom också företaget (SR/LRAB) och facket (SIF) överens om att stimulera en frivillig överflyttning av personal från SR till LRAB. Vidare avtalades att om en SR-anställd tvångsförflyttades till en annan tjänstgöringsort skulle denne under 36 månader ha företrädesrätt till en ny anställning inom SR eller LRAB på den förutvarande tjänstgöringsorten.¹⁴

Även de personalpolitiska riktlinjerna vid SR:s omorganisation två år senare var inriktade på anställningstryggheten. Enligt de övergripande reglerna borde varje anställd beredas ett likvärdigt arbete i den nya organisationen. Ett annat mål var att ingen geografisk tvångsförflyttning skulle förekomma. I följdreglerna betonades att »största möjliga återhållsamhet« skulle iakttas vad gäller externrekrytering till såväl det gamla som det nya SR innan hela omfördelningsarbetet var avslutat. Vidare skulle ingen externrekrytering till de nya bolagens staber ske innan personalen vid de dittillsvarande SR-staberna var fördelad. Undantag kunde dock göras för vissa ledningsgrupper, redaktionschefer och vissa stabschefer efter överläggningar mellan de nya bolagen och information till personalavdelningen.¹⁵

Arbetslagstiftningen bjöd också på ett par viktiga nyheter under denna tid: lagen om anställningsskydd (LAS, 1974) och medbestämmandelagen (MBL, 1977). Båda kom att få stor betydelse för Sveriges Radio. Enligt LAS skulle en arbetstagare som huvudregel vara tillsvidareanställd. Tidsbegränsade anställningar fick bara ske undantagsvis. Lagen gick därmed stick i stäv mot

företagets strävan att begränsa antalet fasta anställningar i enlighet med önskemålen från bland annat 1960 års radioutredning.

Liksom de flesta tidningsföretag åtog sig också Sveriges Radio att regelbundet ta emot praktikanter från journalisthögskolorna. Från slutet av 1960-talet rörde det sig om ett 50-tal praktikanter om året från journalisthögskolorna i Göteborg och Stockholm. De praktikanter som gjorde väl ifrån sig hade goda möjligheter att bli anställda; en uppföljning av några praktikantkullar från början av 1970-talet visar att cirka hälften så småningom fick fast anställning och att större delen av dessa alltjämt var anställda på Sveriges Television eller Sveriges Radio 25 år senare.¹⁶

Sammantaget påverkades rekryteringspolitiken av betydligt fler faktorer och direktiv än tidigare. Därtill var företaget och dess anställda mycket påpassade i den intensiva politiska diskussionen i slutet av 1960-talet och början av 1970-talet. Ett hett debattämne gällde rekryteringen till den nya tv-kanalen, TV 2.

TV 2-rekryteringen

När radioutredningen 1965 föreslog en andra tv-kanal beräknade Sveriges Radio att en personalförstärkning på 650 personer skulle behövas.¹⁷ I de mer konkreta planerna två år senare hade siffran sjunkit till 500 nyanställningar.¹⁸ I förslaget till budget 1968/69 upptogs 471 tjänster för förtidsanställning, varav 78 redan återfanns i budgeten för 1967/68. En styrelseledamot, Allan Herne-lius, var tveksam till det föreslagna behovet av personalökningar, men företaget fick i stort sett det begärda tillskottet av statsmakterna.¹⁹ Under det intensivaste uppbygggnadsåret, från budgetåret 1968/69 till budgetåret 1969/70, ökade medeltalet anställda med 432 personer, varav 260 direkt avsåg tv-personal, men även de gemensamma avdelningarna i Stockholm och distrikten växte till följd av TV 2-starten.²⁰

Sveriges Radio valde att nyrekrytera i stort sett alla medarbetare som behövdes för televisionens expansion. Man planerade

TV 2-personalen 1969 tar första spadtaget till TV 2-barackerna.

alltså i termer av total självförsörjning. Alternativet, att köpa in program och/eller tekniska resurser från fristående produktionsbolag, ansågs inte realistiskt, eftersom det utanför Sveriges Radio enbart fanns filmteknik att tillgå vid den här tiden. Inför starten av TV 2 fattades därför beslut om företagets dittills mest omfattande rekryterings- och utbildningsprojekt. Enbart på programsidan skulle 130 medarbetare anställas.²¹ För första gången annonserade också företaget på bred front efter programmedarbetare.

Detta skedde innan kanalcheferna var utsedda. I juni 1968 utsågs Håkan Unsgaard till programchef för TV 1, Örjan Wallqvist till programchef för TV 2 och Per-Martin Hamberg till chef för den centrala nyhetsredaktionen. På sensommaren och hösten 1968 tillsattes de övriga cheferna i kanalledningarna. I enlighet

med propositionstexten om att personalrekryteringen skulle delegeras till programledningarna informerade radiochefen i styrelsen om vilka val Unsgaard respektive Wallqvist hade gjort.²² Däremot kom arbetsutskottet på ett extramöte att diskutera anställningsvillkoren för de externt rekryterade toppcheferna i TV 2. Två av AU:s ledamöter fick i uppdrag att utreda följden av de krav i anställningsvillkoren som ställts i samband med TV 2-rekryteringen. Två huvudproblem diskuterades ingående av AU: 1) i vad mån kontraktansättning skulle förenas med bestämmelser om fortsatta förpliktelser från SR:s sida efter kontraktstidens utgång och 2) i vad mån lönesättningen för nyanställda skulle tillåtas avvika från den lönestruktur som då gällde för Sveriges Radios personal.

AU uttalade att anställningsvillkoren för cheferna inom TV 1 och TV 2 inte fick ha prejudicerande verkan för anställningsvillkoren i övrigt inom kanalerna. Diskussionen gällde uppenbarligen främst Gustaf Douglas, som Wallqvist utsett till administrativ chef för TV 2. AU »beslöt medge« att han enligt ovannämnda principer för en tid av fem år kontraktanställdes som administrativ och ekonomisk chef för TV 2.²³

Under hösten 1968 tillsattes också en samrådsgrupp med representanter för företagsledningen och personalen. Till denna kunde problem rörande uppdelningar av personal mellan TV 1 och TV 2 hänskjutas.²⁴

Parallellt med chefsutnämningarna och uppdelningen av den »gamla« personalen pågick intagningen och utbildningen av nya programmedarbetare inför TV 2-starten. Detta blev ett mycket uppmärksammat och omdiskuterat rekryteringsprojekt. Det kan därför vara skäl att behandla det lite utförligare.

ORGANISERADE GALNINGAR?

Den riksomfattande annonseringen efter medarbetare skedde i två omgångar, 1967 och 1968. Totalt svarade 2 461 sökande på annonserna, varav 2 141 ville bli producent och 320 scripta. Köns-

fördelningen bland de producentsökandena var 1 496 män (69,9 %) och 645 kvinnor (30,1 %).²⁵

Vilka var det då företaget önskade hitta? Ingrid Edström, TV 2:s första barnredaktionschef och en av dem som ledde utbildningen av de nya medarbetarna, berättar i en intervju:

Målsättningen var bland annat att söka människor som hade viss akademisk utbildning utan att ha levt hela sitt liv innanför universitetets väggar. De skulle också ha en viss yrkeserfarenhet. Gärna varit på sjön. Sedan sa man också att man ville ha organiserade galningar. Det betydde väl att man sökte kreativa människor som var lite vilda men ändå hade en struktur och känsla för organisation i sig. Man var helt enkelt ute efter talanger som skulle stå ut med att arbeta både kreativt och administrativt inom givna ramar och i ett högt produktivt tempo.²⁶

Gallringen inleddes med en genomgång av de sökandes formella meriter. Efter denna kvarstod bland de producentsökande i 1967 års ansökningsomgång 60 % av männen och 78 % av kvinnorna. 1968 var motsvarande tal 41 % respektive 48 %. De kvinnliga sökande hade alltså genomgående bättre meriter.

De kvarvarande i 1967 års omgång kallades därefter till ett psykologiskt test, som utarbetats speciellt för denna rekryteringsprocess. 1968 förekom inga tester. Efter testomgången återstod 1967 drygt 20 %, i absoluta tal 231, av de producent-sökande. Dessa kallades till personliga intervjuer, vilka utfördes av en grupp chefer och producenter inom Sveriges Radio. Gruppen reducerades slutligen till 53 personer – 41 män och 12 kvinnor (4,6 % av de sökande) – vilka antogs till producentutbildningen.

Inför dessa slutintervjuer instruerade Olof Rydbeck i ett »strängt personligt brev« de fem som skulle ha huvudansvaret för urvalet (TV:s programdirektör Nils Erik Bæhrendtz, bitr. TV-programdirektören Olle Wahlund, chefen för distriktscentralen

Håkan Unsgaard, personalutbildningens chef Olle Lindgren och psykolog Åke-Bertil Johansson) vilka synpunkter som skulle anläggas vid bedömningen av de sökande. För det första måste de antagna ha ett allmänt gott omdöme. För det andra borde kandidaterna »på olika sätt och ingående prövas ifråga om sin förbehållslösa beredvillighet att underkasta sig de villkor som följer av radiolagen, avtalet med staten och gällande programregler. Sökande som ger anledning till frågetecken i detta avseende bör icke antagas.» Radiochefen eftersträvade också

en så användbar skara av allmänproducenter som möjligt med förutsättningar att sättas in på relativt olikartade uppgifter inom tv. Utbildning vid filmskolor e.d. bör därför inte tillmätas alltför stor vikt. Snarare är det angeläget att om möjligt få in folk med en mera samhällsinriktad utbildning eller läggning, med en viss bredd i intresseinriktningen och så långt möjligt även ifråga om tidigare erfarenheter och utbildning.

Efter dessa riktlinjer utarbetades ett formulär med totalt 17 olika bedömningspunkter. De intervjuade gavs därefter en sammanfattningspoäng på en skala från 1 (bör absolut inte anställas) till 5 (bör absolut anställas). Nästan alla som antogs fick poängen 4 (bör anställas).²⁷

När intervjuerna pågick som bäst uppstod en offentlig diskussion om de frågor som ställdes.

Signaturen Dr Gormander hävdade i Aftonbladet att Sveriges Radio anställde politiska förhör.²⁸ Radiochefen bemötte detta i ett svarsinlägg:

Man måste vara fången i ett konspirativt tänkande om man tror att en fråga om engagemang i politiska föreningar eller i dagens stora frågor såsom exempelvis Vietnam nödvändigtvis skulle ha till syfte att sälla ut misshagliga. Det har inte fallit Dr Gormander in att syftet kan vara det precis

motsatta. Det är nämligen mycket angeläget för Sveriges Radio att förvärva folk med intresse för och kunnighet i samhällsfrågor och inte minst med de erfarenheter som ett aktivt fackligt eller politiskt engagemang kan ge. Våra medarbetare både får och bör ha åsikter, men det är bara det att de måste underordna sig kravet på opartiskhet.²⁹

I sina memoarer, 22 år senare, återkommer Rydbeck till denna fråga:

Det gick självfallet inte an att fråga efter deras politiska åsikter, men det fanns en fråga som ställdes till alla kandidaterna och det var: är du beredd att oavsett dina egna åsikter strikt respektera Sveriges Radios förpliktelse till opartiskhet? [...] jag träffade själv samman med varje grupp efter utbildningens slut för samtal under vilka jag också ställde denna fråga. Jag fick alltid jakande svar. Det var mest unga akademiker och de gjorde nästan alla ett alert och trevligt intryck. Men det kunde inte undvikas vid en massanställning just vid denna tid att åsiktsfördelningen inom denna skara blev mycket ensidig.³⁰

Som ovan framgått var det radiochefen och hans närmaste medarbetare som drog upp riktlinjerna för rekryteringsprojektet. De nya tv-kanalcheferna och kanalledningarna kunde inte påverka urvalet, eftersom de ännu inte var utsedda när de flesta antagningarna gjordes våren 1968. Detta förhållande vållade en hel del intern kritik. TV 2:s förste kanalchef Örjan Wallqvist menar i en återblicksintervju att intagningen var »grundad på väldigt egendomliga kriterier. Det fanns övervikt för en viss typ människor som var produkter av 68. Akademiker, ingen med en arbetslivserfarenhet. Det fick vi komplettera på olika sätt.« Wallqvist uppger att han själv anställde Margareta Strömstedt, Bernt Egerbladh och »några andra personer som skulle bryta konformiteten«, men konstaterar också att när man gjorde en utvärde-

ring av dem som hade deltagit i utbildningen inför TV 2-starten, i mitten eller slutet av 1970-talet, så var inte konformiteten så stor. »Det hade skett en utveckling under resans gång.«³¹

DE ANTAGNA

Lägger man samman ansökningsomgångarna 1967 och 1968 blev det till slut 72 personer (3,4 % av de sökande) som antogs till producentutbildningarna. 57 av dessa (79 %) var män, de flesta under 35 år och akademiker med eller utan examen. Medelåldern bland de nyanställda var 26 år; detta innebar en klar förnyring av Sveriges Radios medarbetarskara vid denna tid.³² Kvinnornas genomsnittligt bättre utbildningsmeriter påverkade inte det totala antagningsresultatet. Den manliga övervikten var till och med större bland de antagna (79 %) än bland de sökande (70 %) som framgår av tabell 4:1. Denna tabell, liksom tabell 4:2 och 4:3, är sammanställd av psykolog Åke-Bertil Johansson, som ledde rekryteringsarbetet.

Bland de antagnas yrkesbakgrund dominerade de verbala och visuella yrkena; däremot anställdes ganska få pedagoger i förhållande till ansökningstalen (tabell 4:2). Geografiskt rädde en stark överrepresentation för huvudstadsregionen; nästan tre av fyra antagna kom från Stockholmsområdet (tabell 4:3).

De som anställdes delades in i grupper med cirka 12 deltagare i varje (8 producenter och 4 scriptor) och fick genomgå en utbildning på ett halvår, bestående av 15 veckors timbunden undervisning och därefter praktik. Av dem som antogs efter 1967 års annonseringsomgång komponerades sex grupper, vilka samtliga startade under 1968, medan de två grupper som sattes samman efter 1968 års annonsering genomförde utbildningen i början av 1969.

Detta är den största enskilda utbildningsinsats som någonsin har gjorts inom SR-området. Samtidigt pågick flera andra avancerade kurser, bland annat för nyanställda filmredigerare och scenografer. Personalutbildningen hade därmed en nyckelroll inför tvåkanalsystemets införande i svensk television.³³

Tabell 4:1. Utbildningsnivå, ålder och könsfördelning för samtliga sökande respektive antagna till producentutbildningarna 1967 och 1968

Utbildning och ålder	Män		Kvinnor		Totalt	
	Antal sökande	Antal antagna	Antal sökande	Antal antagna	Antal sökande	Antal antagna
Studentex. eller kortare utb. <25 år	179	1	26	2	205	3
Studentex. eller kortare utb. 26–35 år	250	10	50	1	300	11
Studentex. eller kortare utb. 35 år >	147	1	36	1	183	2
Påbörjad akad. utb. < 25 år	298	9	155	4	453	13
Påbörjad akad. utb. 26–35 år	243	16	87	4	330	20
Påbörjad akad. utb. 35 år >	79	1	32	0	111	1
Akademisk examen < 25 år	50	1	67	1	117	2
Akademisk examen 26–35 år	198	15	161	2	359	17
Akademisk examen 35 år >	52	3	31	0	83	3
Summa	1 496	57	645	15	2 141	72
Procentuell fördelning	70	79	30	21		

Tabell 4:2. Yrkesbakgrund för samtliga sökande respektive antagna till producentutbildningarna

Yrke	Män		Kvinnor		Totalt	
	Antal sökande	Antal antagna	Antal sökande	Antal antagna	Antal sökande	Antal antagna
Verbala	433	22	190	7	623	29
Visuella	160	13	44	0	204	13
Pedagogiska	245	6	161	2	406	8
Tekniska	124	4	1	0	125	4
Kontorsyrken	144	0	77	4	221	4
Övriga yrken	111	5	42	1	153	5
Uppgift saknas	279	7	130	1	409	8

Tabell 4:3. Bosättningsort för samtliga sökande respektive antagna till producentutbildningarna. Procentuell fördelning

	Sökande	Antagna
Stockholmsområdet	66,9	72,2
Göteborg och Malmö*	21,5	20,8
Övriga landet	11,6	6,9

* Göteborg och Malmö: Sveriges Radios västra och södra distrikt, dvs. även landskapen Bohuslän, Dalsland, Västergötland, Halland, Skåne, Blekinge.

En uppföljning av de 72 kursdeltagare – 48 producenter och 24 scriptor – som genomgick de kurser som anordnades under 1968 (och som baserades på 1967 års annonsering) visar att 56 alltså var anställda i företaget fem år senare. Ytterligare fem år senare, 1978, återfinns 57 av de 72 i personalkatalogen; ökningen med en person beror sannolikt på en tidigare tjänstledighet eller återanställning. 1983 är 54 kvar, 1988 har gruppen reducerats till 48 och 1993 återstår 38 av de ursprungliga 72.

Relativt många lämnade alltså företaget ganska snart efter utbildningen. Några sade upp sig, några fick inte sina förordnanden förlängda efter praktikperioden. Företaget utnyttjade alltså även denna gallringsmöjlighet. Men de som blev kvar kom i de flesta fall att stanna kvar inom företaget i åtminstone 15–20 år. Efter 25 år var mer än hälften alltså anställda.

18 av dessa – 10 kvinnor och 8 män – hade i princip samma arbetsuppgifter 1993 som 1973, i de allra flesta fall producentsysslor. Det bör då påpekas att rekryteringen 1967–68 i första hand avsåg programproducenter och tv-regissörer, i mindre utsträckning reportrar. Bara cirka 10 av de 48 som antogs till producentkurserna kunde betecknas som reportrar eller nyhetsjournalister. TV 2:s nyhetsredaktion, Rapport, byggdes upp helt vid sidan av denna satsning, även om några av kursdeltagarna så småningom kom att hamna här.

Av de 24 som antogs till scriptautbildningarna – samtliga kvinnor – hade år 1993 två tredjedelar, eller 16 st, blivit producent, reporter eller chef. 2 arbetade alltså som scripta, medan 6 hade slutat.

8 av de 72 antagna har eller har innehaft chefsbefattningar på kanallednings- eller avdelningschefsnivå. Av dessa är 2 kvinnor, båda ur scriptagruppen. Utöver de 10 kursdeltagare som anställdes i distrikten kom ytterligare 7 att under årens lopp flytta från Stockholm till något distrikt, medan en kursdeltagare flyttade i motsatt riktning, från ett distrikt till Stockholm.³⁴

Rekryteringen av programmedarbetare inför TV 2-starten var en väl förberedd och kontrollerad process. Urvalet skedde systematiskt och stegvis, först på pappersmeriter, sedan via tester och intervjuer. Stora resurser satsades på utbildningen av de antagna. Företaget hade också möjlighet att i efterhand, efter praktikperioden, gallra bort dem som inte ansågs lämpliga. Möjligen fanns utrymme för »organiserade galningar«, men knappast »galningar i organisationen«.

Större delen av de anställda blev sedan företaget trogna, de allra flesta i producentbefattningar av olika slag. I den bemärkelsen blev TV 2-rekryteringen en lönsam utbildningssatsning.

I relation till alla som anställdes vid denna tid rörde det sig om en liten grupp, inte ens hundratalet programmedarbetare. Under femårsperioden 1965–1970 anställdes totalt 1 400 personer vid Sveriges Radio. Det är därför tveksamt om den externa och interna diskussion som i efterhand skett kring TV 2-rekryteringen egentligen syftar på denna förhållandevis lilla, men väl kontrollerade grupp. Parallellt pågick rekryteringar av bland andra filmredigerare, scenografer och journalister till nyhetsredaktionerna. Samtidigt engagerades ett stort antal reportrar och producenter på frilansbasis för kortare eller längre perioder. När lagen om anställningsskydd (LAS) kom, blev många av dessa anställda. Dessa »oplanerade« anställningar var avsevärt fler än de som skedde i samband med TV 2-rekryteringen 1967 och 1968.

Oloph Hansson, som berört TV 2-rekryteringen i en lång rad av sina intervjuer inom projektet Etermedierna i Sverige, gör denna summering i en intervjufråga till Örjan Wallqvist:

Det finns ju en myt, nämligen att det var den här gruppen, de bortskämda 40-talisterna som här liksom på Dagens Nyheter i Adrups historia steg upp på redaktionsborden och höll de ledande anförandena. Men om man ser på vilka som var dom ledande på vänsterkanten inom framförallt faktaredaktionen så kom dom ju inte från den här gruppen

utan det var goda liberaler som hade blivit omvända under slutet av 60-talet [...] Jag tror att det är Guillou som har formulerat att ett av vietnamtågen delades i två delar, den ena halvan gick till Sida, den andra till TV 2. Det gick inte till på det sättet utan det var faktiskt människor som redan arbetade i företaget som drev vänsteropinionen.³⁵

Roland Hjelte, den förste chefen för TV 2:s faktaredaktion, ger uttryck för samma uppfattning i Hanssons intervjuserie:

Det inflytande som man idag tillskriver dom nyanställda det hade dom ju inte. Det fanns enstaka som profilerade sig starkt, men den vänsterinriktning som förekom svarade de unga, nyanställda medarbetarna inte för. Det var redan anställda producenter som under de här åren gjorde några stora politiska kliv från mitten ut mot vänsterkanten eller från socialdemokratin till vänstern.³⁶

Hansson och Hjelte, som båda satt med i den första TV 2-ledningen, tillbakavisar alltså den väl underhållna myten om producentrekryteringen inför TV 2-starten som ett förklätt Vietnamtåg. Av ovanstående redogörelse för utbildningssatsningen inför TV 2-starten framgår också att varje medarbetare var noga prövad av etablerade chefspersoner, ingen antogs eller anställdes av en slump.

Halva Rapport från Ekot

TV 2:s nyhetsredaktion Rapport kom till under andra förhållanden än de stegvis uppbyggda nyhetsprogrammen Dagens Eko och Aktuellt. Rekryteringen skedde i ett sammanhang inför kanalstarten 1969. Redaktionen samtrimmades, hade tillfälle att göra övningsprogram och utforma en gemensam policy innan man gick i luften för första gången.

En (av riksdagen given) förutsättning var att programmet skulle vara av kommenterande karaktär. Den »raka« nyhetsförmedlingen skulle skötas av den gemensamma centralredaktionen som svarade för TV-nytt i båda kanalerna.

Riksdagsbeslutet 1966 att varje kanal skulle ha en kommenterande nyhetsredaktion med in- och utrikespolitiska kommentarer ledde till att redaktionerna fick en övervikt av in- och utrikespolitiska medarbetare.

»Om jag idag skulle gjort samma rekrytering hade jag anställt fler ekonomireportrar och näringslivsreportrar«, menar den förste Rapportchefen Oloph Hansson. »Ser man tillbaka på perioden efter andra världskriget fattades många beslut av andra än politiker.« Nu anställdes bara en ekonomijournalist, Berndt Ahlqvist.

Hansson hade fria händer att sätta samman sin egen redaktion. Han var medveten om sitt goda utgångsläge: »Många var attraherade av att jobba på Rapport, det var spännande att börja på en ny redaktion, dessutom hade kanalchefen Örjan Wallqvist hög status i journalistkretsar.«

Från fackligt håll fanns inga invändningar att vänta. MBL existerade inte ännu. »Däremot förhindrade personalchefen Nils Ragnå att vi lockade medarbetare från andra enheter inom Sveriges Radio med högre lön. Lönen var å andra sidan inte avgörande. I några fall fick folk gå ner i lön.«

Hansson påminner om tidsandan – rekryteringen började året efter Båstad och kårhusockupationen – och uppger att han »var besatt av tanken att få så bred politisk rekrytering som möjligt. Men det gällde att hitta de absolut bästa. Och det skulle inte bli någon kompisrekrytering. De man känner har ett försteg ...«

Det var dock inget villkor att Rapportjournalisterna skulle vara duktiga bildmänniskor. »Vi var fast beslutna att bilden inte skulle vara avgörande för vår redaktion. Om inslaget inte gick att illustrera skulle detta inte hindra nyheten [...] vi skulle hålla bilden kort.«³⁷

Denna uppfattning underströk Oloph Hansson även i andra

sammanhang, till exempel vid ett internationellt symposium i maj 1971:

Felet med tv är att vi ibland *bara* skildrar dramatiken, bara de arga ansiktena [...] Om jag sammanfattar så ligger tv:s styrka i att televisionen når många människor, att den arbetar med både text och bild, att den kan ge en närbild som andra media har svårt att ge. Svagheten är det lilla utrymmet, att bilden i dåliga journalisters händer kan styra nyhetsurvalet och att den sakliga analysen ofta kommer i skymundan.³⁸

Allt som allt anställdes 18 redaktionella medarbetare: 3 redaktionssekreterare och 15 reportrar. De tre redaktionssekreterarna hämtades alla från pressen – Sune Kempe (Kvälls-Posten), Gunnar A. Olin (Läkartidningen) och Hannes Oljelund (Svenska Dagbladet) – medan 8 av de 15 reportrarna kom från Dagens Eko, 4 från Aktuellt och de övriga från Aftonbladet, Svenska Dagbladet och nyhetsbyrån FLT. Till stor del blev det alltså en intern SR-rekrytering, över hälften av reportrarna kom från Ekot. Det kunde blivit ännu fler, men Hansson uppger att han och Ekochefen Anders Wilhelmson gjorde en uppgörelse att det fick räcka med dessa.³⁹

Kraftkorn av skilda kulörer

Eftersom nyhetsredaktionerna bevakar dagspolitiken är de givetvis extra påpassade, när det gäller sammansättningen av medarbetarkåren. Olika journalisters föregivna politiska sympatier – och antipatier – är ett kärt ämne i den politiska diskussionen.

Det är dock mycket sällsynt med exempel på medarbetare som anställts – eller förhindrats att medverka i nyhetsprogrammen – på politiska grunder eller meriter (utom inför de politiska valen,

då SR/SVT-medarbetare som kandiderat på partilistor placerats i »karantän«). Därför har de fall där misstanke om detta funnits fått mycket stor uppmärksamhet, såsom när tre reportrar med bred politisk erfarenhet från olika håll, högerns förre partisekreterare Sam Nilsson, den socialdemokratiska statsministerns sekreterare Allan Larsson och tidningen Lands chefredaktör Ivar Peterson – de s.k. blå, röda och gröna kraftkornen – rekryterades till TV:s centrala nyhetsredaktion 1969.

Förslaget kom från redaktionens chef, Per-Martin Hamberg, som också gjorde upp med de tre medarbetarna enligt den delegationsordning som tillämpades. Radiochefen informerade arbetsutskottet och styrelsen »om bakgrunden till de överväganden som gjorts [...] och anmälde att uppgörelse om anställning träffats«. I protokollet kan man spåra missnöje, eftersom arbetsutskottet uttalade

- att vid ett kommande sammanträde en redogörelse skall ges för principerna för den delegering i personalrekryteringsfrågor som fastställs i styrelsens arbetsordning,
- att formerna för kontakt och information mellan styrelsens ledamöter och företaget i övrigt bör övervägas,
- att när principiella programfrågor tas upp till behandling i arbetsutskott och styrelse programdirektörerna för ljudradion, TV 1 och TV 2 bör vara närvarande.⁴⁰

Radiochefen förnekade i den häftiga presspolemiken att trion valts på politiska meriter. Han talade i stället om att »den samlade kontaktytan inom den inrikesorienterade delen« av TV:s nyhetsredaktion nu »måste bli så bred som möjligt«.⁴¹ »Trots Rydbecks förklaring är det rimligt att se anställningarna som ett uttryck för den tidstypiska tanken om att kravet på opartiskhet skulle tillgodoses genom att de tre medarbetarna balanserade eller kompletterade varandra«, menar Bengt Lindroth, chef för SR:s samhällsredaktion, i en mot balanstänkandet kritisk artikel i antologin *Public service i praktiken*. Han ser utnämningen av

Chefen för tv:s centrala nyhetsredaktion Per-Martin Hamberg (längst t.v. på bilden ovan) gjorde en uppmärksammas rekrytering, när han 1969 samtidigt anställde tre journalister som alla hade en tydlig politisk förankring. Det var de s.k. kraftkornen, tidningen Lands chefredaktör Ivar Peterson (det gröna kornet), högerns förre parti-sekreterare Sam Nilsson (det blå kornet) och den socialdemokratiska statsministerns sekreterare Allan Larsson (det röda kornet). Nilsson och Peterson sitter här på främsta raden tillsammans med Hamberg på ett välbesökt internt diskussionsmöte.

Mötet, "Kris à la Malta", var föranlett av att den ny tillträdde radiochefen Otto Norden-skiöld (från sin semester på Malta) kritiserat Allan Larsson för att han avslöjat 1971 års statsverksproposition innan den blev offentlig. Till vänster: Allan Larsson och diskussionsledaren Lars Orup i en mötes-paus.

»kraftkornen« som kulmen på den »politiskt-korporativistiska filosofi« som då härskade i alla läger.⁴²

»Det som talade för idén var att vi hade behov av kanaler åt olika håll«, menade Olof Rydbeck i intervjun med Oloph Hansson 1993 där även andra politiska inslag i nyhetsarbetet och programverksamheten fördes på tal.⁴³ Ett exempel var den avstängning från hallåttjänsten och det direkta programarbetet som 1952–1958 rådde för Bo Teddy Ladberg på grund av dennes politiska (kommunistiska) inställning.⁴⁴ Rydbeck:

När jag kom till företaget så var det i styrelsen en stark antikommunistisk attityd. Man ville försäkra sig om att ingen som var känd för kommunistiska böjelser skulle få en plats i etern som kunde bli farlig i ett kritiskt skede. Det här var ju 1955. Det var ganska kort efter Prag-kuppen. Den som blev lidande på detta var ju Bo Teddy Ladberg [...] för hans röst borde inte bli känd [...] motståndet var benhårt, framför allt från TT-chefen Olle Sundell. Det tog mig ganska lång tid att luckra upp det här. Så småningom kom vi därhän att Bo Teddy »frigavs« och vi blev dessutom mycket goda vänner. Han var ju oskulden själv.⁴⁵

I memoarboken *I maktens närhet* kommenterar Rydbeck hur han uppfattade sin roll i den offentliga debatten om Sveriges Radio, som ofta gällde den politiska bevakningens utformning och innehåll:

Själv hade jag som regel att endast bemöta tidningskritik om den rörde något väsentligt och baserades på felaktigheter i sak, eller om den tog heder och ära av någon. När den fanatiska extremvänstern framemot slutet av sextiotalet härjade som värst blev det senare inte så ovanligt. Sakligheten fick då ofta helt vika, kritikernas syfte var att i den ideologiska renlärighetens namn såra och oskadliggöra. Aftonbladet riktade sålunda till exempel de mest per-

fida angrepp mot vår Washingtonkorrespondent Björn Ahlander.⁴⁶

Några klara politiska skiljelinjer i utnämningsärendena går dock inte att skönja i styrelsens och arbetsutskottets protokoll under denna tid. Möjligen låg det politiska överväganden bakom de socialdemokratiska styrelseledamöterna Nils Ramsténs och Stig Lundgrens anmälan att inte delta i beslutet att utse Gustaf Olivecrona till inrikeschef vid TV:s nyhetsredaktion 1971. Formellt sade de sig vilja invänta nyhetsutredningen.⁴⁷

Någon formalisering av det politiska inflytandet över radio- och tv-verksamheten fördes aldrig på tal i Sverige under dessa politiskt turbulenta år. Så skedde dock i Finland, där motsvarigheten till Sveriges Radios styrelse, YLE:s förvaltningsråd, i maj 1974 med 15 röster för, 1 blank röst och 2 emot antog följande uttalande:

Då man utser de personer som ansvarar för programverksamheten och dem som i praktiken förverkligar denna, skall man förutom yrkesskickligheten och utvecklingsmöjligheterna också beakta det relativa styrkeförhållandet mellan de politiska åskådningarna i samhället.

Detta uttalande fick en mycket negativ uppmärksamhet inte bara i Finland utan i hela Norden. Vid sitt följande möte beslöt därför YLE:s förvaltningsråd, »i sårad ton« (som det heter i boken om Rundradions historia i Finland 1926–1936), att slå till reträtt:

Då man med anledning av detta förslag, med vilket man velat uppnå politisk balans, i offentligheten hävdat att man på detta sätt skulle bryta mot lagen och internationella avtal, bordlägges ärendet tills man kunnat utreda det berättigade i påståendena.

Beslutet tolkades som att förvaltningsrådet ville begrava ärendet

i all tysthet, att via bordläggningen rädda ansiktet och därefter låta saken bli vilande. Att utnämningarna skulle ha varit politiska på 1970- och 1980-talet bestyrks av en del och bestrids av andra. Direktörsplatserna var dock helt klart politiska mandat.⁴⁸

Även i andra nordiska länder har häftiga diskussioner uppstått kring de radio- och tv-anställdas politiska anknytning, inte minst på Island, där den förste radiochefen, Jonas Thorbergsson, till och med valdes in i alltinget (riksdagen) och parallellt verkade som radiochef och alltingsman under en hel valperiod.⁴⁹

»Lars-Gunnar Björklunds radio- och tv-skola«

Rekryteringen till sportredaktionerna följde lite annorlunda mönster än till de övriga aktualitetsredaktionerna. När Lennart Hyland tog ut radioreportrar till VM i fotboll 1958 testade han främst fackkunskaper och uttrycksförmåga i direktsändningar. En av dem som Hyland vaskade fram var Lars-Gunnar Björklund, som i mitten av 1960-talet började bygga upp en sportredaktion på Sveriges Radio i Göteborg. Efter samma modell som Hyland spårat talanger inför fotbolls-VM började Björklund söka efter medarbetare i Göteborg och Västsverige. Björklunds initiativ kom att utvecklas till ett av de lyckosammaste rekryteringsprojekten i Sveriges Radios historia.

Björklund startade bland annat tv-programmet Tipsextra och inför detta annonserade han i mars 1969 efter sportkrönikörer som på frilansbasis skulle bevaka idrottshändelser i Västsverige. 170 ansökningar kom in. 24 kandidater kallades till en samtidig testomgång, som bestod av tre moment: 1) att direktreferera en fotbollsmatch, 2) att göra en uppföljande intervju efter matchen och 3) att skriva och läsa upp ett efterhandsreferat på cirka två minuter från matchen. Direktreferatet och intervjun bandades för senare avlyssning.

Slutligen uttogs fem av de sökande som frilansmedarbetare på sportredaktionen i Göteborg, bland dem två som kort tid där-

efter fick fasta anställningar: Agne Jälevik, som sedan fortsatte till TV-sporten, och Tomas Bresky, som så småningom blev samhällsreporter på riksradiön och televisionen i Luleå.

I takt med att sportbevakningen i Göteborg ökade fyllde Lars-Gunnar Björklund på med fler frilansmedarbetare, utvalda efter i stort sett samma principer. Många av dem fick snart fasta anställningar – i Stockholm, i Göteborg eller i andra distrikt. Bland de reportrar som Björklund på detta sätt rekryterade och under sin Göteborgstid skolade in i radio-tv-verksamheten fanns (förutom Jälevik och Bresky) bland andra Bo Gentzel (senare chef för radiosporten och TV-sporten i Stockholm), Leif Larsson

Sveriges Radios fotbollslag i Göteborg efter en förmatch på Ullevi 1976. Halva laget bestod av spelare som Lars-Gunnar Björklund rekryterat som reportrar, varav flera sedan blev framträdande programledarprofiler i tv: Fredrik Belfrage, Ingvar Oldsberg, Leif Larsson, Leif "Loket" Olsson och Arne Hegerfors, vilka alla känns igen i den övre raden. Övriga spelare: Rune Levin, Rickard Farbotko, Jonny Blomgren, Per Grevér, Uno Adolfsson, Josef Blazenin och – knästående – Jan Åsäter, Lars-Gunnar Björklund och Lars-Åke Engblom.

(som efterträdde Lars-Gunnar Björklund som sportchef i Göteborg), Torbjörn Winsnes (Dagens Eko), Arne Hegerfors, Christer Ulfbåge (båda TV-sporten, Stockholm), Fredrik Belfrage, Ingvar Oldsberg och Leif »Loket« Olsson, de tre sistnämnda välkända programledare i televisionen.

Ett viktigt inslag i »Björklundmodellen« var vidareutbildningen inom redaktionen. De som engagerades hölls flitigt sysselsatta både i radio och tv, både på lokal- och riksplplanet och fick fort-löpande kritik för sina insatser. De fick inte minst vana vid direktsändningar i båda medierna.⁵⁰ »Björklunds radio- och tv-skola« i Göteborg var ett inofficiellt och framgångsrikt mentor-system. Bland dem som »examinerades« återfinns flera av de senaste decenniernas mest framträdande radio- och tv-profiler inom sport- och underhållningsområdet.

»Rekryteringen under min Göteborgstid är det som jag är mest stolt över i mitt arbetsliv«, förklarar Lars-Gunnar Björklund i ett brev.⁵¹ Modellen hade han alltså hämtat och utvecklat från de prov han själv genomgick inför fotbolls-VM 1958. På samma sätt har sedan Bo Gentzel och Leif Larsson testat sökande till radions och televisionens sportredaktioner i Stockholm och Göteborg. Hösten 1995 annonserade sportredaktionen i Göteborg efter frilansmedarbetare och fick cirka 140 svar. Ett 50-tal togs ut till en informationsträff och ett första röstprov. Den fortsatta gallringen skedde efter referat- och intervjuövningar och ett kunskapsprov med idrottsfrågor. Juryn bestod av sportredaktionens fyra ordinarie medarbetare. Till slut återstod fyra medarbetare, som engagerades på frilansbasis.⁵²

Präst eller producent till religionsradion?

Många kände sig kallade, när chefsposten för de religiösa programmen i Sveriges Radio utannonserades på försommaren 1969. Tjänsten lockade 47 sökande, varav tre SR-medarbetare. Av de 44 externa kandidaterna var nästan samtliga präster, pastorer

eller teologiskt utbildade. Tillsättningen är en god illustration av dilemmat extern eller intern rekrytering.

Beredningen följde två linjer. Dels engagerade sig radiochefen Olof Rydbeck personligen i frågan och förklarade vid ett styrelsemöte att han avsåg att ha underhandskontakt med styrelseledamoten Gunnar Hallingberg för att få synpunkter på personvalet.⁵³ Dels bereddtes frågan linjevägen av ljudradions programdirektör, Nils-Olof Franzén.

Hallingberg önskade i en skrivelse en förnyelse av den religiösa programverksamheten, som enligt hans mening haft en konventionell uppläggning och präglats av initiativfattighet. Han förordade en av de externa kandidaterna, John Ronnås, teologie licentiat och styrelseledamot i Svenska Missionsförbundet. Franzén stannade för en av de tre SR-medarbetarna, Monica Boëthius. Därefter placerade han Ronnås, därefter Margit Sahlin (Sveriges första kvinnliga präst) och på 4:e och 5:e plats de två övriga interna kandidaterna.

Franzén prioriterade uppenbarligen medieerfarenheten framför den teologiska förankringen att döma av hans motivering för Boëthius:

Hennes förtrogenhet med svenskt religiöst liv är obestridlig. Hon är radikal men inte ultra, och hennes ekumeniska intressen är klart bestyrkta [...] Vad som saknas är onekligen teoretiska fackkunskaper [...] Vi har därför överenskommit att därest hon skulle komma ifråga för platsen, hon skulle under c:a ett halvår få tjänstledigt för att läsa in en kurs i grundläggande religionskunskap. Målet bör vara att hon läser in en hel teol. kand.⁵⁴

I stället för att vidareutbilda någon av de 40-talet sökande teologerna i radioproduktion var alltså Franzén beredd att låta en av de tre radioproducenterna studera teologi. »En skicklig och erfaren radioproducent synes mig vara vad vi framför allt behöver«, skrev Franzén i en promemoria inför styrelsemötet den

30/9 1969. Hallingberg kunde, enligt samma skrivelse, förlika sig med tanken på Boëthius, »det var ett gott namn«.⁵⁵

Den som till slut fick tjänsten var dock Ronnås, sedan Boëthius backat ur.⁵⁶ Han tillträdde vid årsskiftet 1969/70 och innehade befattningen till 1988.⁵⁷

Över 100 nya chefer

Till följd av verksamhetens expansion med TV 2:s och lokalradions tillkomst, men framför allt på grund av omorganisationen 1978/79, kom ett mycket stort antal programchefer, över hundratalet, att tillsättas från slutet av 1960-talet och ett decennium framåt.

Även på radiochefsbefattningen blev det skifte. I en kommuniké den 28 februari 1970 meddelades att Olof Rydbeck den 1 oktober 1970 skulle lämna sin befattning för att återinträda i utrikesdepartementet och inom kort tillträda en ambassadörs-post. Samtidigt tillkännagavs att ordföranden och direktören i TCO, Otto Nordenskiöld, utsetts att efterträda Rydbeck.

Rydbeck antyder i sina memoarer att han möjligen kunde tänkt sig en förlängning:

Jag visste att tre ledamöter, Ramstén från LO, Fockstedt från TCO och Stig Lundgren (s) ville bli av med mig, men – som jag skrev till Eckerberg – jag utgick ifrån att det inte var en trio i arbetsutskottet som skulle bestämma om företagets framtida ledning. Jag ansåg mig kunna göra anspråk på den samlade styrelsens uppfattning efter så lång tjänst i företaget [...]

Jag framhöll samtidigt att jag väl insåg att det kunde anses principiellt önskvärt med en omväxling på radiochefsposten. Vartefter tiden gick utan att jag hörde något från styrelsen växte min övertygelse att detta var just styrelsemajoritetens mening. Och jag tyckte det var en mycket

naturlig ståndpunkt. Jag hade suttit i femton år och det kunde vara tid för en ny kraft. Men tydligen kunde man inte förmå sig att säga detta direkt till mig, utan hoppades på att jag skulle bespara styrelsen obehaget genom att själva ta initiativet.

Rydbeck uppger att Nordenskiölds utnämning i praktiken varit klar redan i januari 1970, en dryg månad innan kommunikén publicerades. Då hade han haft ett samtal med statsminister Palme och utrikesminister Torsten Nilsson, av vilket det »framgick att Palme och Per Eckerberg haft en överläggning i ärendet och att Palme kände till att en efterträdare utsetts och vem denne var, vilket jag då inte gjorde. Han hade ändå vänligheten att säga att om han över huvud taget skulle ha någon uppfattning i radiochefsfrågan så fanns från regeringens synpunkt ingen anledning att önska ett skifte.« Dock utgår jag ifrån, fortsätter Rydbeck, »att inte bara beslutet om byte på chefsposten och valet av efterträdare, utan också Per Eckerbergs beslut att föranstalta en översynsutredning, hade behandlats vid hans samtal med sin uppdragsgivare regeringen och fått dennas godkännande«. För en sådan utredning ville Rydbeck »under inga förhållanden ta ansvaret. En oprövad, komplicerad och dyrbar organisation hade ålagts oss av statsmakterna och hade just trätt i kraft. Att börja utreda denna innan den knappt börjat fungera var i sig enligt mitt sätt att se en orimlighet.«⁵⁸

Nordenskiölds utnämning, som uppenbarligen förberetts av styrelsemajoriteten och sanktionerats av regeringen, kopplades alltså samman med den av styrelsen tillsatta översynsutredningen. Ljudradions dåvarande programdirektör Nils-Olof Franzén menar i en kritisk kommentar i sina *Radiominnen* att Nordenskiölds utnämning »var en klar deklaration från styrelsens (även kommunikationsdepartementets?) sida: landets viktigaste kulturinstitution, radio-TV, skulle ledas av en person som endast förväntades administrera, rationalisera och av vilken man alltså knappast förväntade sig några insatser när det gällde radio- och

TV-verksamhetens målsättning och innehåll». ⁵⁹ Däremot hämtades Jan-Otto Modig, som 1973 utsågs till biträdande radiochef, direkt från mediebranschen. Han var vid utnämningen direktör i Tidningarnas Telegrambyrå, TT. ⁶⁰

Flertalet av de programstyrande chefer som utnämndes i samband med kanalklyvningen i tv, liksom nästan alla distriktschefer och många av riksradiocheferna, omförordnades flera gånger under 1970-talet, mot slutet av perioden för allt kortare perioder i avvaktan på den nya organisationen. I mars 1973 omförordnades till exempel 21 chefstjänstemän inom TV 1, TV 2, ljudradion och centrala kansliet. ⁶¹ I oktober 1976 omförordnades 22 programchefer i Stockholm på grund av radioutredningens förse- ning. I april 1978 förlängdes förordnandena för samtliga 41 chefer som styrelsen eller arbetsutskottet tillsatt fram till halvårsskiftet 1979, då bolagsklyvningen skulle vara fullbordad. Dessa beslut var tämligen okontroversiella. ⁶² Bara några enstaka fall av fackliga invändningar och oenighet bland personalen i chefsfrågorna finns dokumenterade i styrelse/AU-protokollen under 1970-talet före den stora omorganisationen. ⁶³

Vilka krav som ställdes på cheferna är omvittnat i handlingarna kring distriktschefstillsättningarna i Luleå och Norrköping 1970: »(1) God administrativ förmåga (2) Ledaregenskaper (3) God kontaktförmåga med kolleger inom företaget och med utomstående (4) Kännedom om journalistisk verksamhet (5) God kännedom och kunskap om programverksamhet inom ljudradion och televisionen.« Om alla fem kriterierna skulle tillämpas var det alltså mycket svårt för en extern sökande att konkurrera. Handläggningen beskrevs också: granskning av ansökningshandlingar och personakter, samtal eller intervjuer med flera av sökande, samtal med vissa av sökandes chefer, samtal med personaldirektören samt överläggningar i direktionen. Då, 1970, var alltså inga kontakter med personalen föreskrivna, inte heller med de fackliga organisationerna. ⁶⁴

Politiskt spel om direktörstjänster

Sju år senare, 1977, hade facket två representanter i den inre krets, bestående av fem styrelseledamöter, som skulle bereda alla chefsförordnanden inför omorganisationen.⁶⁵ Frågan är dock hur mycket denna grupp hade att säga till om ifråga om de allra högsta cheferna, det vill säga direktörsbefattningarna. Oloph Hansson menade i ett anförande vid Stiftelsen Etermediernas seminarium i november 1996 att direktörstillsättningarna i praktiken skedde utanför denna krets, att de var resultatet av informella politiska uppgörelser på partiledar- och ministernivå. Hansson byggde denna slutsats på de intervjuer han gjort för etermedieprojektet med politiker, styrelseledamöter, chefer och andra nyckelpersoner inom radion och televisionen.⁶⁶ Det bör nämnas att Hansson själv i hög grad berördes av detta spel, eftersom han utnämndes till en av de sex toppbefattningarna.

Styrelsen behandlade direktörstjänsterna den 15 juni 1978. Ordföranden rapporterade att beredningsgruppen inte blivit enig i sina förslag. Till verkställande direktör för moderbolaget föreslog emellertid gruppen enhälligt Örjan Wallqvist, vilket också beslutades. Därefter lyder protokollet:

Beredningsgruppen hade vidare diskuterat vilka personer som skulle rekommenderas dotterbolagen för televisionsverksamheten och riksradioverksamheten som verkst. direktörer respektive programdirektörer. Gruppens majoritet bestående av ordföranden, Hans Gustafsson och radiochefen förordade som verkst. direktör för TV-bolaget, Magnus Faxén, som chef för TV 1, Sam Nilsson, som chef för TV 2, Oloph Hansson. Till verkst. direktör för riksradiobolaget föreslog majoriteten Britt-Marie Bystedt, och som vice verkst. direktör och programdirektör för riksradien, Torsten Byggdal. Kristian Romare anmälde att personalrepresentanterna avsåg att reservera sig mot styrelsens förslag.

Gullan Lindblad yrkade att någon programdirektör i riksradiobolaget inte för närvarande skulle föreslås.

Efter diskussion beslöt SR-styrelsen att rekommendera TV-bolagets respektive Riksradiobolagets styrelser att utse ovan nämnda personer. Mot beslutet reserverade sig SIF-representanterna Kristian Romare och Lars Åke Winqvist, eftersom de hade ställts inför kombinationen av namn först samma dag som beslutet i styrelsen skulle fattas och »således inte fått skäligt rådrum att pröva och förankra förslaget hos medlemmarna«. Det bedömde man som särskilt allvarligt, eftersom förslaget gick emot »starkt uttalade önskemål från ljudradiopersonalen i namnfrågan« och inte heller beaktade »de principiella synpunkter om en önskvärd balans mellan nyhetsinriktning och allmän programinriktning som framförts av klubbens företrädare i beredningsgruppen«. Även den moderata styrelseledamoten Gullan Lindblad reserverade sig, till förmån för sitt eget förslag att för närvarande ej föreslå någon programdirektör i Riksradiobolaget.⁶⁷

Grunden till dessa beslut lades, enligt Hanssons beskrivning, vid en informell middag hos Filminstitutets chef Harry Schein med oppositionsledaren Olof Palme och utbildningsministern Jan-Erik Wikström. Vad Schein minns bäst av kvällen är att chefsfrågorna inom Sveriges Radio kom upp och berättar i intervjun med Hansson: »Där satt de och blandade korten och gav, chefer och mellanchefer på Sveriges Radio och Filminstitutet. För mig, med min bakgrund som företagsledare, var detta chockerande. Det är styrelser och ingen annan än styrelser som skall tillsätta chefer.«

Diskussionen fortsatte sedan på Palmes rum i riksdagshuset, berättar Hansson, och nu var även SR-styrelseledamoten Hans Gustafsson (s) med. Wikström hade gjort en namnlista och ganska snart nåddes enighet om Örjan Wallqvist som verkställande direktör för moderbolaget. Sedan tog Palme, Wikström och Gustafsson itu med de övriga namnfrågorna. Wikström berättar hur man förde ett resonemang om hur önskvärt det var att få

balans mellan de olika cheferna, att inte göra tillsättningar som var oacceptabla för de övriga partierna utan eftersträva namn för vilka det fanns ett brett underlag. Det var också budskapet till styrelsens ordförande Erik Huss när han kallades till ett möte hos statsminister Thorbjörn Fälldin, i vilket också Wikström och moderatledaren Gösta Bohman deltog. Hansson:

Förspelet hemma hos Schein och på Palmes rum kände Huss inte till. Han levde i föreställningen att frågan hantearades av honom i samarbete med Hans Gustafsson som skötte kontakterna med socialdemokrater och folkrörelser. Själv höll han kontakt med de ledamöter som representerade näringsliv, press och borgerliga partier. Att Hans Gustafsson kontinuerligt höll Palme underrättad [...] kände Huss heller inte till. Kanske inte heller Wikströms, Fälldins och Bohmans kontakter med sina riksdagsmän [...] Huss och Gustafsson enades om rätten att dela på tillsättningen [...] För att åstadkomma en politisk balans var man nu tvungen att söka ta reda på var olika kandidater stod politiskt. I ett par tre fall var det ganska enkelt [...] Sam Nilsson hade plockats till Aktuellt från posten som partisekreterare hos moderaterna [...] Oloph Hansson var socialdemokrat och Örjan Wallqvist var vänster [...] Något svårare var det att etikettera övriga kandidater. De som inte arbetat på socialdemokratiska tidningar eller tillhört någon socialdemokratisk organisation ansågs borgerliga.

I den fällan placerades Magnus Faxén, skriver Hansson och återger Faxéns version av ett poängrikt samtal med den centerpartistiske styrelseledamoten Per Olof Sundman, där denne försöker utröna huruvida Faxén möjligen var centerpartist, men där Faxén envist hävdar att han inte vill företräda något parti.

Men det fanns också ett starkt tryck att rekrytera åtminstone någon av de fem verkställande direktörerna utifrån och att minst en skulle vara kvinna. Aktuella namn i diskussionen var stats-

sekreterare Margareta Hegardt, överantikvarie Margareta Biörnstad och SR-medarbetarna Birgitta Rembe och Christina Jutterström. De föll dock bort av olika skäl. I slutskedet gick budet så till en kvinna i styrelsesekretsen, Britt-Marie Bystedt, nyutnämnd personalchef i Kabi Vitrum med förflutet i bland annat Industrieförbundet. Jag skulle »kunna beskriva det som så att man slog ihop bägge handikappen och frågade mig«, berättar Bystedt i Hanssons intervjuserie. Hon var styrelseledamot på näringslivets mandat, så styrelseordföranden Huss förutsatte att hon inte var socialist. Bystedt förklarade sig villig att kandidera på två villkor: politisk enighet och inget fackligt motstånd, »därför att då vet jag att det är kört från början«. Bystedt utnämndes, men eftersom hon saknade programerfarenhet ansåg styrelsen att hon borde kompletteras med en programman och utsåg, enligt Hansson,

Sextetten som blev slutresultatet av det politiska spelet om direktörstjänsterna 1978: Magnus Faxén (VD för TV-bolaget), Sam Nilsson (TV 1-chef), Oloph Hansson (TV 2-chef), Örjan Wallqvist (VD för moderbolaget), Britt-Marie Bystedt (VD för Riksradiön) och Torsten Byggdal (vice VD och programdirektör för Riksradiön).

»raskt en av tjänstemännen i centrala kansliet, Torsten Byggdal, också han socialdemokrat. Han fångades in i hangaren, den stora entréhallen, och blev av Nordenskiöld mer eller mindre beordrad att ta en i hast nyuppfunnen tjänst som programdirektör.«⁶⁸

Utnämningsvåg i bolagsklyvningens spår

Uppdelningen av det tidigare sammanhållna bolaget ledde till en omfattande omorganisation. En rad nya chefsbefattningar inrättades. Vart och ett av de nya bolagen fick ett centralt kansli. Inom lokalradion (LRAB) utnämndes 24 lokalradiochefer. Inom riksradiation (RR) och televisionen (SVT) dubblerades antalet distriktschefer, när de blev självständiga bolag. Sammanlagt tillsattes ett 70-tal nya chefer med programstyrande funktioner från våren 1976 till vintern 1979. Varken förr eller senare har så många nya programchefer tillsatts under så kort tid. Denna utnämningsvåg ger därför ett utmärkt tillfälle att göra en tidsmässigt koncentrerad studie av chefsrekrytering.

LOKALRADION

Den 9 april 1975 fattade riksdagen beslut om att etablera Sveriges Lokalradio AB, som skulle starta verksamheten under 1977 i 24 lokalradioområden. Ett centralt kansli, lett av en verkställande direktör, inrättades i Stockholm, medan varje enhet skulle få en egen ledning och till en början omfatta cirka 15 anställda. Programmen skulle inriktas på lokalinformation. LRAB fick en styrelse med nio ledamöter, fem inklusive ordföranden utsågs av regeringen, två representerade personalen och två moderbolaget Sveriges Radio.⁶⁹

Sedan rekryteringsprocessen inletts med att styrelsen för det nya bolaget utsett kanslidirektören vid Sveriges Radio, Nils Petter Lindskog, till verkställande direktör, utannonserades de övriga tjänsterna vid centrala kansliet både internt och externt. Tjänsten som programadministrativ chef och vice vd lockade 16 sökande,

varav 8 SR-interna och 8 externa, medan 36 (6 interna, 30 externa) sökte ekonomichefstjänsten, 16 (2 interna, 14 externa) personalchefsposten och 14 (6 interna, 8 externa) befattningen som teknisk chef.

Inför styrelsemötet den 8 september 1976 hade VD berett utnämningarna genom att göra en sammanställning över de viktigaste kriterierna för varje tjänst. Han kom också med namnförslag på de 3–5 bäst meriterade för de aktuella posterna.

Den för programverksamheten mest centrala utnämningen gällde befattningen som programadministrativ chef och vice VD. Av de 16 sökande var 13 män och 3 kvinnor, hälften hade en akademisk examen, medelåldern var 40 år och som ovan nämnts kom 8 från SR och 8 utifrån. Nils Petter Lindskog angav i en promemoria att bland annat följande krav beaktats vid bedömningen:

erfarenhet av massmediaverksamhet och helst även radio, förmåga att bedöma idéer, uppslag och själv bidra med detta, förmåga att bedöma utvecklingstendenser i programverksamheten, väl känna de regler och principer som gäller för massmedias verksamhet, samarbets- och kontaktförmåga, förmåga att planera och koordinera samt kännedom om hur det svenska samhället fungerar.

VD bedömde fem sökande som bäst meriterade, en kvinna och fyra män. Två i kvintetten var SR-anställda, bland dem Monica Boëthius, som var chef för ljudradions centrala programredaktion och som också blev den som utsågs. Det skedde utan invändningar, men eftersom hennes förordnande tidsbegränsades till den 30 juni 1980 krävde facket representant, Kerstin Gulbrandsen, att även övriga tre centrala chefsförordnanden skulle tidsbegränsas. Detta förorsakade en första principiell diskussion i LRAB-styrelsen, där VD Nils Petter Lindskog med hänvisning till »principer som tillämpats inom Sveriges Radio« inte ville föreslå tidsbegränsade förordnanden för ekonomichefen, tek-

niske chefen och personalchefen. Eftersom programverksamheten »är ständigt i utveckling« var det däremot motiverat att tillsätta den programadministrativa chefen på begränsad tid. Vid den votering som följde gick VD:s förslag igenom med 6 röster mot 3.⁷⁰

I oktober 1975 utlystes de 24 lokalradiochefstjänsterna. Vid styrelsemötet den 12 december 1975 förelåg en förteckning med sammanlagt 165 sökande till de olika stationerna, flest till Uppsala och Östersund (18 vardera), minst till Gotland (3). 16 av de sökande hade inte angett någon speciell ort.

102 av de sökande var externa, 63 interna. En sammanställning av de sökande enligt dessa kategorier ser ut som följer:⁷¹

Interna SR-sökande

Kön

Män	59
Kvinnor	4

Externa sökande

Män	83
Kvinnor	19

Geografisk tjänstgöringsort

Stockholm	23	Stockholm	43
Övriga landet	40	Övriga landet	56

Befattning

Reporter/producent, radio	26	Reporter, journalist	35
Arbetsledare, radio	13	Arbetsledare, medier	26
Reporter/producent TV	9	Informatör/inform.chef	15
Administratör	7	Chef, offentlig förvaltning	6
Arbetsledare, TV	4	Lärare, skolledare	6
Producent,		Akademiska lärare/	
Personalutb./Centralred.	4	forskare	4
		Chef, näringslivet	3
		Övriga	4
		Uppgift saknas	3

Under vintermånaderna 1975–1976 fortsatte sedan urvalsprocessen i tre steg. För det första gjordes en bedömning av de sökandes meriter. De mest intressanta kallades till intervjuer. Därefter skedde urvalskonferenser.⁷² För var och en av de aktuella kandidaterna nedtecknades kortfattade omdömen om bland annat personliga egenskaper och arbetsledar erfarenheter.

Till styrelsens möte den 17 februari 1976 förelåg ett första förslag till placering av de 24 lokalradiocheferna. 16 av de kandidater som fanns på denna lista kom sedan att bli utnämnda vid det påföljande styrelsemötet, den 6 april 1976, då alla tillsättningar skedde. Relativt många ändringar gjordes alltså mellan de båda styrelsemötena, även geografiska omflyttningar, jämfört med det ursprungliga förslaget.⁷³

I en promemoria till februarimötet diskuterade VD också förordnandetidens längd. Han skrev att det med hänsyn till behovet av förnyelse och möjligheter att utveckla verksamheten torde »vara riktigt att tidsbegränsa förordnandena för lokalradioområdenas chefer. Detta innebär att cheferna har anställningstryggheten men att de inte kan inneha en befattning mer än en begränsad tid.» Därefter framförde han tre alternativ: »1. Fem års förordnande, med möjlighet till förlängning av högst en femårsperiod med placering på samma plats. 2. Tre års förordnande med möjlighet till förlängning av högst en treårsperiod på samma plats. 3. Förordnande på fem år att gälla under uppbyggnadsskedet.»

Han stannade för det sistnämnda förslaget, eftersom ett förordnande på fem år »synes rimligt med hänsyn till att en tid skall ges för etablering i ny miljö för chefer och även familjer [...] Med hänsyn till att förordnanden är föremål för styrelsebehandling och i framtiden även personalinflytande» kunde han inte heller se att en begränsning i antalet förordnanden var motiverad. Det blev också styrelsens beslut.⁷⁴ I praktiken kom det sedan att bli en ganska stor rörlighet bland de nyutnämnda lokalradiocheferna. Efter fyra år hade en tredjedel lämnat sina poster.⁷⁵

Inför utnämningssmötet den 6 april 1976 fanns i en bilaga,

daterad dagen före, förslag till tjänsteinnehavare i alla områden, i tre fall endast ett förslag, i något fall fyra alternativ. Det upplystes också att fem kandidater av dem som var med i slutfasen återtagit sina ansökningar.⁷⁶ Huvudförslagen var understrukna. I samtliga fall utom två beslöts enligt dem. Undantagen var Halland och Kronoberg. Hallandstjänsten blev föremål för votering mellan kandidaterna Olof Christiansson och Bengt E. Anderson. Fem av ledamöterna röstade för Christiansson och fyra för Anderson, som i stället kom att hamna i Kronoberg.

De övriga förslagen gick alltså igenom, även om styrelsen inte var enig beträffande tjänsterna i Jönköping och Göteborg/Borås. Ledamoten Kerstin Sandborg anmälde en avvikande mening om valet i Jönköping, där hon förordade Siewert Öholm i stället för utsedde Stig Lidbecker. Om tjänsten i Göteborg/Borås blev det votering mellan Bo Carlsson och Pelle Bergendahl, varvid sju av ledamöterna röstade för Carlsson och två för Bergendahl. Personalrepresentanterna Bertil Gustafsson och Raul Blücher hävdade att Bergendahl förbigåtts på grund av prickning i Radionämnden, vilket styrelsens majoritet »bestämt« tillbakavisade. Personalrepresentanterna insisterade och antecknade till protokollet att de ansåg »att den mer kvalificerade kandidaten P-E Bergendahl förbigåtts med den principiellt oacceptabla motiveringen att han skulle ha prickats av Radionämnden och trots att Bergendahl har den berörda personalens förord gentemot Carlsson«.⁷⁷

Frågan fick ett efterspel vid det kommande styrelsemötet, vilket ordföranden Bertil Löfberg inledde med att »uttrycka sitt starka missnöje med dels publiciteten kring utnämningen av lokalradiochefer, där pressen erhållit detaljerade beskrivningar av styrelsens interna diskussioner, dels offentliggörandet av personalrepresentanternas reservation angående lokalradiochefsvalet i Göteborg, då reservationen ej redovisat styrelsens mening på ett riktigt sätt«. Efter diskussion enades styrelsen om att »man i framtiden skall iaktta diskretion vad gäller enskilda styrelsemedlemmars i sammanträden redovisade uppfattningar och att den formella handläggningen och innehållet i framtida reservationer

skall helt klarläggas vid det sammanträde reservationer framläggs». ⁷⁸

De nyutnämnda lokalradiocheferna utgjorde en tämligen homogen grupp om man ser till deras yrkesbakgrund. 23 av de 24 hade tidningserfarenhet. Av dessa hade 14 arbetat på enbart borgerliga tidningar, 6 på enbart socialdemokratiska och 3 på både borgerliga och socialdemokratiska tidningar.

11 av de 24 var vid utnämningen arbetsledare i massmediebranschen, 3 hade tidigare varit arbetsledare, medan 10 inte hade någon direkt arbetsledarerfarenhet. 2 var fackligt aktiva.

Medelåldern bland de utsedda var 41 år. Gruppen hade en markant manlig övervikt, 21 män mot 3 kvinnor. Drygt hälften, 13, arbetade redan inom Sveriges Radio, medan 11 var externt rekryterade. Av dessa hade dock 6 tidigare varit anställda inom SR.

Ser man till den formella skolutbildningen hade 4 avlagt en akademisk grundexamen, 13 studentexamen och/eller journalistexamen, 7 hade tagit realexamen eller studerat på folkhögskola eller motsvarande. ⁷⁹

Den typiske lokalradiochefen var alltså en manlig journalist i 40-årsåldern, som hade börjat arbeta direkt efter studentexamen eller journalisthögskolan och som var eller hade varit anställd på Sveriges Radio.

SVERIGES TELEVISION

Sveriges Television AB startade sin programverksamhet den 1 juli 1979. Förberedelserna hade då pågått i cirka ett år. Det nya bolagets första styrelsesammanträde hölls den 29 augusti 1978. Elva av styrelsens tretton ledamöter hade utsetts av moderbolagets, Sveriges Radios, styrelse. De övriga två var personalrepresentanter.

Ingen förändring av kanalstrukturen gjordes i samband med att Sveriges Television etablerades. TV 1:s och TV 2:s organisation bibehölls i stort sett. Däremot klövs verksamheten i de tio distrikten mellan televisionen och radion, så att tio tv-distrikt och tio radiodistrikt bildades. Tio nyinrättade tv-distriktschefstjäns-

ter annonserades därför ut. Även programchefstjänsterna i Stockholm utlystes inför det nya företags start. Till stabsbefattningarna i Stockholm skedde också en nyrekrytering.⁸⁰

SVT:s första styrelsemöte 27 juni 1978 blev i viss mån en uppföljning av SR-styrelsens stora utnämningssmöte några veckor tidigare. SR-styrelsen hade formellt inte utsett verkställande direktören och programdirektörerna för SVT; det var den nya bolagsstyrelsens uppgift, som också fullgjordes. Av skäl, som inte närmare framgår, anmälde Björn Andersson, Anders Björck och Anders Ferm att de inte önskade delta i dessa beslut, medan Lars Åke Winqvist och Erène Bergman från SIF i konsekvens med personalrepresentanternas ställningstagande i SR:s styrelse reserverade sig mot beslutet »med hänvisning till handläggningen av de berörda chefsutnämningarna samt att hänsyn inte tagits till framförda synpunkter om balans mellan nyhetsinriktning och allmän programinriktning».⁸¹

Detta var utgångsläget för TV-bolagets nytilsatte VD, Magnus Faxén, när han vid styrelsesammanträdet den 18 september 1978 ville vidta förberedelser för att rekrytera fem stabsbefattningar inom områdena ekonomi, personal, distrikt, teknik och kansliadministration. Han räknade med att presentera namnförslag till mötet den 10 november 1978. För att planeringen av kommande års utbud i de båda kanalerna skulle komma igång under januari 1979 påpekade Faxén att utnämningen av chefer på kanalerna och för distriktskontoren måste göras vid styrelsemötet den 14 december.

Faxén fick dock mothugg av ledamoten Anders Björck. Han reserverade sig mot att styrelsen gav VD det begärda bemyndigandet. Av Björcks reservation att döma avsåg VD att bara annonsera tjänsterna internt, men detta ändrades efter styrelsens diskussion. Tjänsterna utlystes både internt och externt. Anders Björcks reservation gällde det sätt på vilket ärendet beretts:

Ärenden av denna vikt skall finnas med på föredragningslistan och någon form av skriftlig dokumentation finnas

angående innehållet i VD:s förslag. Innan personalsamrådet skall styrelsen, som enligt gällande lagstiftning har det yttersta ansvaret, ha haft möjlighet att diskutera frågor av denna vikt och fastställt sina förslag till riktlinjer. Det är fortfarande oklart hur TVAB:s organisation skall se ut. Några diskussioner om arbetsordningen har ännu ej förts i styrelsen. Tjänstetillsättningar av det slag som nu är aktuella har en stor betydelse för organisationen visavi kanalerna. Huvuddragen av organisationen måste rimligtvis först diskuteras i styrelsen [...] Mot denna bakgrund anser jag att frågan om rekrytering av fem chefstjänstemän borde ha bordlagts till det sammanträde med styrelsen som är utsatt till torsdagen den 5 oktober.⁸²

Den externa utannonseringen ledde till en övervikt av sökande utifrån. 23 (varav 4 interna) sökte tjänsten som ekonomichef, 9 (varav 2 interna) som teknikchef, 11 (varav 1 intern) som personalchef och 21 (varav 10 interna) som kanslichef. Vid styrelsemötet den 10 november 1978 utnämndes Olle Robin, Åkers Styckebbruk, till ekonomichef, medan de övriga stabscheferna hämtades från SR. Lena Wennberg blev kanslichef, Sven Olof Ekholm teknisk chef och Sven Wahlström personalchef (Wahlström utnämndes dock inte förrän vid det följande styrelsemötet).

Anders Björck reserverade sig mot beslutet att utse TV 2:s faktachef Lena Wennberg till kanslichef; han menade att en annan SR-medarbetare hade meriter som var »överlägsna Wennbergs« för den befattning som avsågs.⁸³

Procedurfrågorna kom på nytt i förgrunden vid styrelsemötet den 14 december 1978. Nu gällde det hur beredningen skulle ske av de tio distriktschefsposterna jämte tre chefsbefattningar på TV 1 och sju på TV 2. Styrelsen beslöt efter votering med röstetalet 8 för och 5 emot att tillsätta en arbetsgrupp för handläggning av ansökningarna till dessa poster. I arbetsgruppen skulle ingå ordföranden, vice ordföranden, VD samt två arbetstagarrepresentanter från styrelsen med möjlighet att byta ut en av dem

– särskilt vid distriktschefstillsättningar. Programdirektörerna skulle inkallas som sakkunniga. Enligt beslutet skulle arbetsgruppen tillsättas uteslutande för beredning av dessa tjänster och betraktas som en engångsföreteelse.

Anders Björck reserverade sig än en gång och menade att rekryteringen borde ske »på normalt sätt, dvs att VD framlägger förslag för styrelsen som sedan har att ta ställning till dessa [...] En arbetsgrupp med det aktuella utseendet får lätt karaktär av arbetsutskott, vilket styrelsen hittills varit ense om ej skall inrättas.« Björck invände också mot argumentet att man velat bereda personalen inflytande vid tillsättandet av de aktuella tjänsterna i och med att någon förhandling enligt medbestämmandelagen inte skulle komma att ske. »Det förtjänar då att erinras om att personalen är representerad i styrelsen och därigenom, liksom övriga styrelseledamöter, har möjligheter att påverka och delta i det slutliga avgörandet«, hävdade Björck i sin skriftliga reservation.⁸⁴

Björck hade också invändningar, när beredningsgruppen vid styrelsemötet den 20 februari 1979 presenterade sina förslag till åtta distriktschefsutnämningar och åtta program- och redaktionschefer i Stockholm. Han beskrev i ett särskilt yttrande hur han upplevde mötet:

Beredningsgruppens förslag presenterades för styrelsen vid sammanträdets början kl. 09.30. Av olika skäl måste sammanträdet sluta kl. 12.10. Det kan mot denna bakgrund inte hävdas att styrelsen hade den erforderliga tiden för att bilda sig en egen uppfattning om beredningsgruppens förslag. På grund av tidsknappheten kunde man i slutskedet bara ägna någon minuts diskussion per tillsättning. Det rimliga vid tillsättandet av ett så stort antal viktiga chefsposter hade naturligtvis varit att styrelsen i god tid hade fått besked om beredningsgruppens förslag, därefter haft en diskussion, varefter frågan bordlagts om så hade begärts till ett följande sammanträde.⁸⁵

Styrelseledamoten Anders Björcks kritik av tillsättningsförfarandet sätter alltså tydliga spår i SVT:s tidiga styrelseprotokoll. Björcks reservationer ger samtidigt information om vari konflikterna under utnämningsprocessen bestod. Personfrågorna diskuterades inte så mycket i själva styrelsen utan behandlades främst i beredningsorganen, särskilt den grupp som tillsattes vid styrelsens decembermöte 1978 och som uppenbarligen kom med ett färdigt förslag till de flesta programstyrande posterna vid styrelsens möte i februari 1979. Därefter gjordes bara några kompletteringsutnämningar senare samma vår.

En genomgång av 13 program- och redaktionschefsutnämningar som gjordes i Stockholm under våren 1979 och av de 10 distriktschefsutnämningar som skedde samtidigt visar att i stort sett alla rekryterades internt. Bara en av sammanlagt 23 programstyrande chefer, TV 2:s barnprogramchef Helena Sandblad, hämtades utifrån.

I stort sett alla som utnämndes hade redan chefsbefattningar i företaget. Det återspeglas även i genomsnittsåldern för de utnämnda cheferna, i Stockholm 44 år, i distrikten 48. Drygt 20 % – eller 5 av de 23 – var kvinnor, 3 i Stockholm, 2 i distrikten.

Den formella skolutbildningen varierade både i Stockholm och i distrikten. I Stockholm hade en av cheferna en högre akademisk examen, fem hade avlagt en akademisk grundexamen, fyra student- eller journalistexamen, två var utbildade folkskollärare och en hade realexamen/folkhögskola som grund. Bland distriktscheferna hade två en högre akademisk examen, lika många en akademisk grundexamen, medan två hade folkskollärarexamen och fyra realexamen eller folkhögskola som skolutbyggnad.

Huvudintrycket är att SVT satsade på beprövade kort i chefskarusellen; många av de tidigare SR-cheferna fick förnyade förordnanden i det omorganiserade företaget.

Sveriges Riksradio startade, i likhet med Sveriges Television, sin programverksamhet den 1 juli 1979. I företaget ingick Sveriges Radios tidigare ljudradioenhet inklusive teknik i Stockholm, radiodelen av de förutvarande SR-distrikten, enheten för utlandsprogrammet samt symfoniorkestern. Styrelsen bestod av tretton ledamöter: elva utnämnda av moderbolaget och två personalrepresentanter.⁸⁶ Det allra första styrelsemötet, den 26 juni 1978, var för övrigt en parallell till SVT:s första möte i det avseendet att SIF-ledamoten upprepade den kritik som personalrepresentanterna framfört mot VD- och programdirektörsförslagen i SR-styrelsen.⁸⁷

De personalpolitiska riktlinjerna om »största möjliga återhållsamhet« vad gäller externrekrytering kom att tillämpas mer bokstavligt i Riksradians fall än inom övriga bolag, åtminstone då det gällde de ledande stabsbefattningarna vid sidan av VD. Vid styrelsens möte den 27 september 1978 fick VD Britt-Marie Bystedt fullmakt att vidta förberedelser för rekrytering av fyra stabsbefattningar, för ekonomi, personal, teknik och kansli och därvid enbart företa internannonsering.⁸⁸ På VD:s förslag internannonserades också alla distriktschefstjänster i de åtta mindre distrikten. Bara tjänsterna i Göteborg och Malmö externannonserades. Där gällde förordnandena tre år, i de mindre distrikten två.

Inom Riksradians styrelse restes heller inga invändningar mot att bilda en arbetsgrupp för att bereda ansökningarna inför styrelsens beslut. I arbetsgruppen ingick styrelsens ordförande och vice ordförande samt VD och två representanter för SIF-klubben. Fackklubben kunde byta ut en av sina representanter, då olika distrikt behandlades.⁸⁹

Men kontroverser uppstod även på Riksradiation i vissa principfrågor. I februari 1979 hade företagsledningen och SIF-klubben olika åsikter huruvida tillsättningen av en planeringschef föll inom MBL:s tillämpningsområde eller ej. Man nådde inte enighet i principfrågan, men eftersom SIF inte hade någon erinran

mot det beslut företaget avsåg att fatta – att utnämna Hans Bonnevier till posten – förde man i detta fall inte lagtolkningsfrågan vidare.⁹⁰

Den beredningsgrupp som skulle förbereda tillsättningen av de tio distriktschefstjänsterna under våren 1979 lyckades inte heller bli enig. De fyra nordligaste distrikten blev man överens om inför utnämningmötet den 23 mars och man enades också om att utlysa tjänsten i Växjö på nytt. Motsättningen gällde främst det faktum att inte någon kvinna fanns bland de föreslagna cheferna. Personalrepresentanterna i Riksradios styrelse, Gunnel Granlid och Lars Gustafsson, förordade kvinnliga motkandidater i både Göteborg och Norrköping och reserverade sig mot det majoritetsbeslut som fattades, nämligen att utse åtta män till de åtta chefsposter som blev föremål för beslut vid detta möte. De ansåg att styrelsen hade »ett särskilt ansvar för att främja jämställdheten inom Riksradiobolaget».⁹¹

Konflikten fick en upprepning, då styrelsen vid nästkommande möte, den 15 maj 1979, skulle tillsätta de två distriktschefsposter som resterade, i Växjö och Örebro. Flera styrelseledamöter ville förordna en kvinnlig kandidat i Örebro, men förlorade i voteringen med 6–5. Fackets representanter reserverade sig ånyo. Därmed kom samtliga tio RR-distriktschefer att bli män.

Vid samma möte fick Britt-Marie Bystedt fullmakt att internt och externt utannonsera 13 redaktionschefstjänster. Riksradiion hade alltså inte så bråttom som SVT att tillsätta programcheferna i Stockholm utan gick in i den nya organisationen med den gamla chefsbesättningen. De nya förordnandena skulle sedan gälla i tre år, till den 30 september 1982.⁹² Åtta av dessa poster var klara för tillsättning vid styrelsemötet den 27 augusti 1979, sedan beredningsgruppen lämnat ett enigt förslag. Fem män och tre kvinnor utnämndes vid detta tillfälle⁹³ och könsfördelningen utjämnades till 5–5 vid nästa möte, då ytterligare två kvinnor tog plats i redaktionschefsguppen.

Den ena av dessa utnämningar vållade den enda protokollförda dispyten i en personfråga i samband med Riksradios chefs-

utnämningar under 1978–1979. Den gällde förslaget att utse Gunnel Törnander till chef för Riksradios samhällsredaktion. Styrelseledamoten Åke Norling meddelade i ett brev att han ansåg att

beredningsgruppens förslag att utse Gunnel Törnander till chef för samhällsredaktionen synes mig helt oförklarligt. Hennes meritförteckning visar på intressen för Algeriet, Tunisien, Vietnam m.m. vilket knappast torde överensstämma med radiolyssnarnas intresseinriktning. Jag känner inte alls till sökanden och kan alltså inte bedöma om andra meriter under hand kunnat uppvärderas. Enligt min mening borde posten tilldelas någon förtjänt inrikesjournalist med en mera »normal« svensk intresseinriktning. Jag vill inte förorda någon annan av de sökande utan föreslår utannonsering på nytt.

Norling var inte närvarande på det styrelsemöte, då beslutet fattades, men en annan styrelseledamot, Sture Eskilsson från Arbetsgivareföreningen, anmälde avvikande mening mot utnämningen av Törnander.⁹⁴

Den slutliga sammansättningen av Riksradios redaktionschefsgrupp i Stockholm blev sju män och fem kvinnor. Genomsnittsåldern bland stockholmscheferna var 50 år; även här omförordnades åtskilliga av de tidigare cheferna i samband med omorganisationen. Två av de tolv hämtades utifrån, samhällsredaktionens chef Gunnel Törnander från Statens kulturråd och barn- och ungdomsredaktionens chef Margareta Toss från Kamratposten.

De tio distriktscheferna arbetade alla inom företaget, alla var alltså män och genomsnittsåldern i denna grupp var 46 år. De flesta stockholmscheferna hade akademiska titlar, en hade tagit en högre akademisk examen och åtta hade en akademisk grundexamen. Bland distriktscheferna fanns alla utbildningsnivåer representerade, vilket framgår av tabell 4:4, som är en summe-

ring av chefernas bakgrund i alla tre bolagen beträffande ålder, kön, SR-anknytning och formell skolutbildning.

Tabell 4:4. Nyutnämnda programchefer respektive lokalradiochefer bakgrund inom SVT och RR 1978–1979 och LRAB 1976

	SVT program- chefer Stockholm	SVT distrikts- chefer	RR program- chefer Stockholm	RR distrikts- chefer	LRAB lokal- radio- chefer
Antal	13	10	12	10	24
Genomsnittsålder	44	48	50	46	41
Män	10	8	7	10	21
Kvinnor	3	2	5		3
Externt rekryterade	1		2		11
Internt rekryterade	12	10	10	10	13
<i>Skolutbildning:</i>					
Högre akademisk examen	1	2	1	1	
Akademisk grundexamen	5	2	8	3	4
Studentexamen / JH	4		1	2	13
Folkskollärarexamen	2	2		1	
Realexamen / folkhögskola	1	4	2	3	7

Källor: Styrelseprotokoll med bilagor för SVT, RR och LRAB, ansökningshandlingar och begärda uppgifter från SR:s arkiv.

Av det 70-tal programstyrande chefer som tillsattes inom lokalradion, televisionen och riksradiation under omorganisationen 1976–79 var alltså de allra flesta väl förtrogna med Sveriges Radios verksamhet. 42 av 45 chefer inom SVT och RR hämtades internt och bara 6 av de 24 lokalradiocheferna hade aldrig förekommit på Sveriges Radios lönelistor.

Chefsprofilerna för de tre företagen varierade, beroende på tradition och skillnader i verksamheterna. Lokalradion, som

hade ett mer utpräglat journalistiskt uppdrag än de »gamla« SR-företagen, kom i stor utsträckning att ledas av journalister, som i 23 fall av 24 också hade arbetat på tidningar. I SVT:s och RR:s fall fortsatte de som redan var chefer att vara chefer. Omorganisationen medförde bara en marginell förnyelse. Detta gällde även könsfördelningen. 13 av 69 chefer (19 %) i tabell 4:4 var kvinnor. Fyra av dessa var externrekryterade.

Inom SVT:s och RR:s styrelser diskuterades inte heller så många personfrågor. I praktiken avgjordes utnämningarna i de interna beredningsgrupper som styrelserna tillsatte, där både företagsledning och fack hade stort inflytande. Inom SVT gick tillsättningsproceduren snabbt, alltför snabbt enligt åtminstone en av styrelsens ledamöter som ideligen reserverade sig mot handläggningen; inom RR tog man det lugnare och lät de gamla cheferna sitta kvar flera månader efter omorganisationen. LRAB hade en mer systematisk och öppen tillsättningsprocess, som stegvis går att följa i arkiverade dokument. I LRAB:s fall rådde också ovisshet in i det sista om flera utnämningar.

Konsekvenser av arbetsmarknadslagarna

I juli 1974 började lagen om anställningsskydd (LAS eller »trygghetslagen«) att gälla. Den fick så småningom till följd att företaget fick inrätta ca 150 nya tjänster.⁹⁵ Det var alltså fler som anställdes på grund av denna lag än som rekryterades till det stora utbildningsprojektet inför TV 2-starten fem år tidigare. Men turlerna fram till dess var många.

Våren 1974 brottades Sveriges Radio med akuta ekonomiska problem. I statsverkspropositionen i januari fick företaget 24 miljoner kr mindre än man äskat. Problemen ökade, när den allmänna kostnads- och lönenivån steg; exempelvis fick SR-personalen 14 % (mot beräknade 9 %) i löneökningar. Till slut fick SR tillstånd att dra 15 miljoner kr ur radiofonden. Den akuta medelsbristen uppgick därmed till ca 15 miljoner kr.⁹⁶

En av företagsledningens första åtgärder var att göra det anställningsstopp som proklamerats 1970 absolut och gälla inom hela Sveriges Radios anställningsområde.⁹⁷ En intern utredning, »panik-gruppen«, kartlade samtidigt personalläget.⁹⁸ En förteckning över uppsägningsbara medarbetare upprättades. Större delen av denna grupp var visstidsanställda, vars temporära anställningar löpte ut senast den 30 juni 1974 och som varit engagerade mindre än två år. Sammanlagt föreslogs en minskning med 187 medarbetare.⁹⁹ Efter förhandlingar med SIF-klubben beslöts att inga fast anställda medarbetare skulle sägas upp. Däremot fick många heltidsarbetande, som inte hade en formell anställning, sluta. Denna grupp bestod av frilansare av olika slag.¹⁰⁰ Nettominskningen av personalens storlek inskränkte sig dock till 40 från den 30 juni 1974 till den 30 juni 1975. Det anställningsstopp som införts hösten 1970 hade också, enligt personalstatistiken, haft en begränsad effekt. Mellan 1971 och 1974 ökade antalet besatta tjänster med cirka 300 från 4 038 till 4 328.¹⁰¹

Denna ökning berodde på att anställningsstoppet inte var ovillkorligt. En intern prövningsnämnd kunde ge tillstånd till återbesättande och nyinrättningar av tjänster. Därutöver kunde programenheter engagera extrapersonal, såsom producenter, tekniker, redaktionsmedverkande via programbudgetarna. Ofta fick de enskilda redaktionerna själva avgöra i vad mån frilansare skulle anlitas, bara budgeten hölls. Någon samlad överblick av hur många som på detta sätt engagerades fanns inte. När personalavdelningen 1974 gjorde en inventering av antalet personer engagerade på programmedel befanns att ett stort antal människor, utan att vara anställda vid Sveriges Radio, i flera år arbetat som om de vore fast anställda.¹⁰²

»Det betyder att anställningsstoppet paradoxalt nog tycks ha givit upphov till en mindre stram rekryteringspolitik«, menade den interna utredningsgrupp som 1977 analyserade trygghetslagens inverkan på ljudradions programproduktion:

Tidigare hade programenheterna varit tvungna att noga prioritera vilka de anställde och ta fullt arbetsgivaransvar för dessa. Nu uppstod olika, lösare rekryterings- och engagemangsformer. Redaktionerna vandes vid improviseringsmöjligheter. För de berörda medarbetarna blev sämre anställningsvillkor och otrygghet följden, dvs det uppstod ett stort antal sådana problem som LAS tillkom för att råda bot på.¹⁰³

Många frilansarbetare sades alltså upp innan den nya lagen hunnit gälla. Andra kom på förturslistor för tillsvidareanställning. De kommande åren ledde till en rad tvister mellan SIF-klubben och företaget om hur lagen skulle tillämpas och tolkas. En del frilansare bildade bolag på egen hand eller tillsammans med andra. Dessa bolagstjänster köptes sedan in av SR, en verksamhet som kritiserades hårt av facket. I samband med att medbestämmandelagen (MBL) 1977 trädde i kraft fick SIF-klubben möjlighet att ingripa mot dessa, som man betecknade dem, »grå firmor«. Företaget var enligt den nya lagen tvunget att förhandla med facket vid anlitande av uppdragstagare utifrån. I januari 1977 införde klubben ett i det närmaste totalt frilansstopp. Man accepterade enbart sådana personer som kom in för tillfälliga uppdrag och sålde sina specialkunskaper, programidéer eller färdiga program.

Detta fackliga veto bidrog till att ett stort antal medarbetare, såväl producenter som tekniker, efter hand erbjöds fast anställning.¹⁰⁴ Denna grupp bestod till stor del av vikarier, som på egen hand sökt sig till företaget eller som varit tillfälligt engagerade som praktikanter från journalisthögskolorna med flera utbildningar.

I samband med MBL:s tillkomst kom SIF-klubben också överens med företaget om att förhandlingsplikt alltid skulle gälla vid chefstillsättningar. Enligt SR-protokollen tycks förhandlingar också i allmänhet ha skett, men i så gott som samtliga fall har besluten fattats enligt företagets vilja. Till samma slutsats kom-

mer en specialgranskning av SIF-protokollen från denna period.¹⁰⁵

En annan lag som påverkade rekryteringspolitiken var lagen om jämställdhet i arbetslivet, som visserligen inte stiftades förrän 1980, men i vars anda jämställdhetsarbetet inom SR-koncernen började utvecklas i slutet av 1970-talet. Till detta bidrog att politikerna i förarbetena till den nya radiolagen 1978 tolkade in jämställdheten mellan kvinnor och män i lagtextens formulering om att programföretagen skulle hävda »principen om alla människors lika värde».¹⁰⁶

Sammanfattning

Trots att ett anställningsstopp infördes 1970 fortsatte personalstyrkan att växa med i genomsnitt 200 personer per år fram till toppnoteringen 1979/80 på över 7 300 anställda. Men det var en ojämn ökning. Det år då lagen om anställningsskydd (LAS) började gälla, 1974, minskade till och med antalet tjänster. Det berodde på att företaget av ekonomiska skäl drog in ett stort antal befattningar. Samtidigt sade företaget upp många frilansmedarbetare, som programenheterna engagerat på programmedel och som enligt den nya lagen annars blivit fast anställda. Åtskilliga frilansare kom dock efter hand att anställas som en följd av arbetsmarknadslagarna.

1974 års radioutredning, som kom 1977, betonade också vikten av att frilansare gavs större möjligheter att producera program och delta i programproduktionen, dock inte som anställda utan som fria kulturarbetare eller fristående yrkesutövare. Företaget menade att detta önskemål gick stick i stäv mot lagen om anställningsskydd. Enligt LAS skulle en arbetstagare som huvudregel vara tillsvidareanställd. Tidsbegränsade anställningar fick bara ske undantagsvis.

Personalökningen tog ny fart i slutet av 1970-talet på grund av lokalradions tillkomst och den administrativa utbyggnad som

klyvningen av Sveriges Radio på fyra olika programbolag och ett moderbolag medförde. Cirka 1 500 nya tjänster tillsattes mellan 1975 och 1980, den största personalökningen någonsin under en femårsperiod.

Rekryteringspolitiken påverkades av betydligt fler faktorer och direktiv än tidigare. Internt började facket spela en större roll, bland annat på grund av arbetsmarknadslagarna och företagets försämrade ekonomiska situation. Medbestämmandet blev en central fråga. Därtill var radio- och tv-verksamheten politiskt mycket påpassad under dessa år. I samband med TV 2-starten och LKAB-konflikten, vilka sammanföll i tid i december 1969, uttryckte en av styrelseledamöterna, LO:s informationschef, sitt missnöje över rekryteringen och frågade vilka möjligheter styrelsen hade att inverka på den. I riksdagsbeslutet om Sveriges Radios nya organisation inför TV 2-starten hade dock personalrekryteringen till stor del delegerats till programenheterna, vilket radiochefen inte var sen att påpeka.

Inför tillsättningen av de högsta cheferna vid omorganisationen 1978 eftersträvades också en politisk balans. Landets ledande politiker agerade i kulissen, liksom regeringen gjorde när Olof Rydbeck 1970 ersattes av Otto Nordenskiöld, trots att Rydbeck inte var helt främmande för en fortsättning. En omdiskuterad rekrytering gjordes 1969 av chefen för TV:s nyhetsredaktion, när han anställde tre reportrar med bred politisk erfarenhet från olika håll, de så kallade kraftkornen. Den låg i linje med samma tanke som inför chefsrekryteringen 1978: att kravet på opartiskhet kunde tillgodoses genom att medarbetarna balanserade varandra. Någon formalisering av det politiska inflytandet över radio- och tv-verksamheten fördes dock, till skillnad från i Finland, aldrig på tal i Sverige.

Ett hett debattämne gällde rekryteringen av programmedarbetare inför TV 2-starten. Av cirka 2 500 sökande antogs efter tester och intervjuer ett hundratal – i en väl förberedd och kontrollerad process – till en specialutbildning. Tre av fyra antagna kom från Stockholmsområdet, de flesta var unga akademiker

med eller utan examen. I relation till alla som anställdes vid denna tid rörde det sig om en liten grupp. De producenter och reportrar som via tillfälliga engagemang knöts till programredaktionerna under »anställningsstoppet» i början av 1970-talet – och varav många efter lagen om anställningsskydd fick fast anställning – var betydligt fler. Det är därför tveksamt om den externa och interna diskussion om vänstervridning, som i efterhand skett kring TV 2-rekryteringen, egentligen syftar på den väl granskade skara som antogs till specialutbildningen 1968 och 1969. Fakta- och nyhetscheferna på TV 2 vid kanalstarten menar i intervjuer att de nyanställda hade ett begränsat inflytande. Det var producenter som redan arbetade i företaget som drev vänsteropinionen. De tillbakavisar den väl underhållna myten om utbildningsintagningen inför TV 2-starten som ett förklätt Vietnamtåg. Den granskning av förberedelserna, genomförandet och resultatet av utbildningssatsningen som gjorts i denna undersökning kommer till samma slutsats.

TV 2:s nyhetsredaktion sattes samman på ett helt annat sätt; den handplockades i stor utsträckning från andra SR-redaktioner, främst Dagens Eko. I ett avseende fanns en parallell, nämligen den svaga kvinnorepresentationen. 15 av 18 redaktionella medarbetare i den första Rapportredaktionen var män, liksom 79 % av dem som antogs till producentutbildningen inför TV 2-starten. Däremot var samtliga som uttogs till scriptautbildningen kvinnor (och vilka senare i de flesta fall blev producenter). Jämställdhetsarbetet tog riktig fart först på 1980-talet; vid det här laget, kring 1970, var vissa redaktioner helt enkönade, som sporten. Det lyckosamma rekryteringssystem som Lars-Gunnar Björklund åstadkom i Göteborg alstrade till exempel bara manliga sport- och underhållningsprofiler.

I samband med den stora omorganisationen 1976–1979 tillsattes ett 70-tal programstyrande chefer inom lokalradion, televisionen och riksradien. De var också till största delen internrekryterade. 42 av 45 chefer inom SVT och RR hämtades internt, och bara 6 av de 24 lokalradiocheferna hade aldrig förekommit på

Sveriges Radios lönelistor. Chefsprofilerna för de tre företagen varierade. Lokalradion kom att ledas av journalister, som i 23 fall av 24 också hade arbetat på tidningar. I SVT:s och RR:s fall fortsatte de som redan var chefer att vara chefer. Omorganiseringen medförde bara en marginell förnyelse i det avseendet. Det gällde även könsfördelningen. Knappt 20 procent var kvinnor.

I praktiken avgjordes chefsutnämningarna inom SVT och Riksradiion i styrelsetillsatta beredningsgrupper, där både företagsledningen och facket hade stort inflytande. Inom SVT gick tillsättningarna snabbt, alltför snabbt enligt ständigt protesterande styrelseledamoten Anders Björck. Riksradiion hade inte fullt så bråttom utan lät de gamla cheferna sitta kvar under en övergångstid. Lokalradion valde en mer systematisk tillsättningsprocess med intervjuer och urvalskonferenser inför utnämningen av de 24 lokalradiocheferna. In i det sista var det också ovisst vilka som skulle bli lokalradiochefer på en del platser.

1980- och 1990-talen: Komprimering och konkurrens

De fyra programföretagen under Sveriges Radios »paraply« fick från 1980-talets början konkurrens av andra etermedieföretag. Den tekniska utvecklingen bröt public service-företagets monopol. Detta hade börjat luckras upp genom 1978 års radio-tv-beslut, då närradion tillkom, men de stora förändringarna kom med satellit- och kabel-tv-kanalernas etablering i mitten av 1980-talet. Samtidigt ändrades det ideologiska klimatet så att reklamfinansierad radio och television blev alltmer accepterad. 1992 inledde den tredje markbundna tv-kanalen, privatägda och reklamfinansierade TV 4, sina sändningar. På drygt ett decennium förvandlades radion och televisionen i Sverige från en enhetlig organisation inom Sveriges Radios ram till ett blandsystem av aktörer och kanaler.

Denna utveckling mot ett mer kommersialiserat etermediesystem har på flera sätt påverkat Sveriges Radio-företagens organisation. SVT förändrade 1987 kanalsystemet så att kanal 1 blev Stockholmsbaserad, medan distrikten fick ett huvudansvar för TV 2. Vid årsskiftet 1995/96 upphävdes denna princip. SVT:s båda kanaler samplaneras sedan dess centralt. På radiosidan slogs Sveriges Riksradio och Sveriges Lokalradio samman till ett bolag 1992. Samtidigt beslöt statsmakterna att avskaffa moderbolaget Sveriges Radio. Tre självständiga företag, Sveriges Television (med SVT 1 och SVT 2), Sveriges Radio (med P 1, P 2, P 3, P 4) och Sveriges Utbildningsradio (UR) svarar sedan dess för programverksamheten. Moderbolaget är ersatt av en regeringsutsedd stiftelse.

Den förändrade etermediemiljön, den yttre konkurrensen och de interna omorganisationerna har starkt påverkat anställningspolitiken. Efter tidigare decenniers expansion har en kraftig neddragning skett av personalstyrkan, systematiskt och successivt under hela perioden. Medeltalet anställda reducerades från 7 347 budgetåret 1979/1980 till 5 703 år 1996, det vill säga en minskning med 1 644 personer eller 22 %.¹

Neddragningen hade främst ekonomiska orsaker. Den ständiga ökningen av antalet licenser och färg-tv-avgifter som möjliggjort tidigare decenniers expansion upphörde. Den ökade konkurrensen på tv-sidan höjde priset på eftertraktade sändningsrättigheter. Eftersom personalkostnaderna var den största utgiftsposten för SR-företagen försökte man framför allt skära ner dessa för att få fram mera programmedel.

Utbudsmässigt är den mest märkbara ändringen att fakta- och kulturprogrammets andel inom televisionen minskat, medan underhållningsprogrammen ökat något.² Men det mest slående i programstatistiken under denna tid är den oerhört kraftiga ökningen av den totala sändningstiden, både i radio och tv, som framgår av tabell 1:2.

Anställningspolitikens ramar

De ekonomiska resurser som statsmakterna tilldelade SR-koncernen och dess programbolag reglerade indirekt anställningspolitiken. Däremot fanns inga direktiv eller önskemål om personalsammansättningen i de utredningar om radio och tv som gjordes under denna period.

Inom de givna ramarna hade varje programföretag därmed en ganska stor självständighet. Som läget var kunde dock denna frihet nästan bara nyttjas för att bestämma hur nedskärningarna skulle göras. Rationaliseringsarbetet skedde i nära kontakt med de fackliga organisationerna: SIF-klubben, Journalistklubben (SJF), SACO/SR-föreningen och Radiosymfonikernas förening.

Utgångspunkten var att enighet mellan företagen och facken skulle nås i varje enskilt ärende. Inga uppsägningsvarsel fick läggas utan att parterna koncerngemensamt i trygghetsavtalets anda prövat andra möjligheter. Totalt stopp deklarerades för externrekrytering till tillsvidareanställningar. Undantag kunde dock göras för »vissa funktioner för vilka inte kompetens finns bland internsökande [...] eller då bolagsstyrelserna fordrar bredare urvalskrets«. ³

Hur rationaliseringen i praktiken gick till framgår bland annat av de olika företagens årsberättelser och anslagsframställningar. Varje bolag och enhet upprättade en målorganisation som regelbundet stämdes av. Arbetet gick naturligtvis inte alldeles smärtfritt. Extra styrelsemöten fick inkallas och fackliga invändningar restes. ⁴ Sammantaget lyckades dock programbolagen reducera antalet tjänster med över 20 % under perioden.

I en sammanfattning av SVT:s rationaliseringsprogram 1981–1988, vilket resulterat i en minskning med 585 tjänster, heter det att

gångse stödåtgärder [...] använts för att stimulera anställda till avgång ur företaget exempelvis avtalspensioner, avgångsvederlag, hjälp att starta eget, utbildnings- och omskolningsinsatser för att underlätta för enskilda medarbetare och företaget att finna alternativ inom eller utom SVT [...] Arbetet med personalneddragningen bedrivs i form av målmedvetet utnyttjande av naturlig avgång och koncentration på intern rekrytering till vakanta tjänster. ⁵

Efter de sparkrav som riksdagen i juni 1995 ställde på SVT, SR och UR – motsvarande en budgetminskning på 550 miljoner eller 11 procent fram till och med 1998⁶ – forcerades personalreduktionen från 1990-talets mitt. SVT, som ålades att spara 350 av de 550 miljonerna, inrättade ett s.k. stödprojekt. När det slutredovisades i december 1997 hade 396 personer – varav 60 chefer – skrivit avtal om avtalspension eller avgångsvederlag, 299 i

Stockholm och 97 i distrikten. Över hälften av dessa var 60 år eller äldre. Stödprojektet kontaktade efter ett år de 160 första som slutade. De flesta sade sig vara mycket nöjda, men det finns också de som uttrycker bitterhet. Många nämner, som bidragande orsak till att de valde att lämna SVT, de senaste årens allt tätare organisationsförändringar.⁷

Interna eller externa chefer?

Chefstillsättningarna dominerar stort bland de rekryteringsärenden som blev föremål för styrelsebehandling under 1980- och 1990-talen. Skilda uppfattningar fanns bland annat om huruvida tjänsterna skulle besättas med interna eller externa kandidater, i vad mån utannonsering skulle ske när tidsbegränsade förordnanden löpte ut samt hur medbestämmandelagens § 2 skulle tillämpas. Enligt denna kunde tjänster som avsåg verksamhetens mål och inriktning undantas från medbestämmandeprocessen.⁸

SVERIGES TELEVISION

SIF-representanterna i SVT:s styrelse yrkade konsekvent på MBL-förhandlingar inför chefstillsättningarna under 1980-talets första år.⁹ Det gällde även när en ny VD skulle utses efter Magnus Faxén, som avgick sommaren 1981. En oenig styrelse beslöt då att ärendet skulle MBL-förhandlas; dock fick beslutet inte vara prejudicerande inför kommande utnämningar av programdirektörer, distriktschefer och andra programstyrande chefer inom televisionen. Styrelsen förutsatte därvid att SIF-klubben inte skulle delta i de fortsatta överläggningarna om kandidater till VD-posten. Däremot gavs klubben tillfälle att redovisa sina allmänna synpunkter: att arbetet med att finna en ny VD skulle gå snabbt och att den nye VD:n skulle sökas inom koncernen SR.¹⁰

Själva utnämningen tog inte heller lång tid. Vid det kommande styrelsemötet fick ordföranden i uppdrag »att tillfråga kandi-

dat till VD-posten om vederbörande stode till förfogande» och den 29 september 1981, en dryg månad efter det att styrelsen behandlat Faxéns uppsägning, förordnades TV 1-chefen Sam Nilsson enhälligt till verkställande direktör. Vad som inte står i protokollet är dock att utnämningen av Nilsson föregicks av en provomröstning, där styrelsens ledamöter valde mellan två kandidater. Den andre var TV 2-chefen Oloph Hansson. I denna förberedande omröstning höll styrelsens borgerliga ledamöter och näringslivsrepresentanter på Nilsson, medan de socialdemokratiska ledamöterna förespråkade Hansson, med ett undantag, Anders Ferm, som i en intervju 1998 uppger att han fällde utslaget till Nilssons favör.¹¹

Vid det möte då den nye tv-chefen utsågs yrkade SIF-klubben på nytt på MBL-förhandlingar beträffande Nilssons efterträdare som TV 1-chef, men denna gång beslöt styrelsen att MBL § 2 inte skulle tillämpas.¹² Den omstridda paragrafen diskuterades på nytt i oktober 1982. De fackliga representanterna menade då att den inte var tillämplig på distriktschefs- och programchefstjänster. Styrelsen vidhöll dock detta, fast man kunde tänka sig att göra undantag för de moment i befattningarna som rörde de administrativa och personalledande uppgifterna.¹³ I december 1983 förefaller samförstånd ha uppnåtts mellan företaget och facket. I en instruktion för tjänster som skall tillsättas av SVT:s styrelse uppdrogs åt VD att rutinmässigt uppta och slutföra MBL-förhandlingar. Dessa rutiner avsåg endast de fall då tjänstetillsättningar skulle MBL-förhandlas, men uppenbarligen blev detta regel eftersom inga tvister om MBL:s paragraf 2 därefter påträffats i styrelsehandlingarna.¹⁴

En mer långlivad dispyt gällde om cheferna skulle hämtas inifrån företaget eller utifrån. Denna konstant aktuella fråga för alla bolag inom SR-familjen föranledde ett flertal diskussioner och markeringar i SVT-styrelsen under 1980-talet. Den främste opponenter mot den förhärskande internrekryteringen var den moderate styrelseledamoten Anders Björck. Han protesterade på denna grund mot besluten i hela den tillsättningskedja som blev

Sveriges Televisions styrelse 1980. Stående fr.v. Sven-Erik Larsson, Anders Ferm, Björn Andersson, Sven-Erik Nordin, Bo Furumo, Carl Olov Sommar, Arne Argus, Eréne Bergman, Sam Nilsson (TV 1-chef), Lars Åke Winqvist, Åke O. Liljefors, Anders Björck, Oloph Hansson (TV 2-chef). Sittande: Magnus Faxén (VD) och styrelsens ordförande Lennart Sandgren.

Magnus Faxén avgick hösten 1981 som verkställande direktör. Han efterträddes av Sam Nilsson efter ett snabbt tillsättningsförfarande. Det föregicks av en icke protokollförd provvotering, där ledamöterna från näringslivet och de borgerliga partierna lade sina röster på Nilsson, medan de socialdemokratiska ledamöterna röstade på Hansson – med ett undantag, Anders Ferm. Denne avgjorde därmed i praktiken frågan. Styrelsen valde sedan enhälligt den som fick flest röster, dvs. Sam Nilsson.

följden av TV 1-chefen Sam Nilssons utnämning till VD. Först mot att biträdande TV 2-chefen Olle Berglund utsågs till TV 1-chef, sedan mot att distriktschefen i Malmö Ingrid Edström utsågs att efterträda Berglund och därefter mot att Rapportchefen Ingvar Bengtsson blev ny distriktschef i Malmö efter Edström.¹⁵ I samband med att TV 1-chefen Olle Berglund – efter

procedurdiskussionen enhälligt – utsågs begärde Björck att till protokollet få antecknat:

Sveriges Radio har länge – och enligt min mening med rätta – beskyllts för att i alltför hög grad internrekrytera till ledande befattningar. Detta är särskilt tveksamt för ett företag i massmediebranschen där förnyelse, kreativitet och idéutbyte med andra företag är av största vikt [...] Jag har gång på gång i styrelsen hävdad vikten av ökad externrekrytering till inte minst chefsbefattningar. Detta har skett i en rad konkreta fall och i mera principiella sammanhang. Styrelsens majoritet har emellertid i praktiken inte varit intresserad.[...] Utnämningen av chef för en av de två TV-kanalerna skulle kunnat bli starten på en förnyelse inom Sveriges Television. Nu har denna, liksom så många andra chanser, missats under de senaste åren. Även om det inom företaget är populärt att skylla alla problem på statsmakterna framstår det alltmer uppenbart för dem som följt verksamheten att problemen i hög grad är självförvållade.¹⁶

Björck upprepade sin kritik i samband med att tre programchefer vid kanal 1 – Ewonne Winblad, Rolf Gustafsson och Ingrid Dahlberg – utsågs hösten 1986. »Om man efter många års försök tvingas konstatera att det inte är möjligt att externrekrytera är detta en allvarlig tankeställare för företagets framtid«, skrev Björck till protokollet. Vid detta tillfälle vidgades styrelsediskussionen till att gälla de generella förutsättningarna för en aktivare externrekrytering. Styrelsen konstaterade bland annat att det inte tycktes vara möjligt att locka kvalificerade sökande utanför företaget med gällande lönesättningsprinciper för chefstjänster inom koncernen. TV-chefen fick samtidigt i uppdrag att framlägga förslag till konkreta åtgärder för att stimulera en ökad extern rekrytering vid chefstillsättningar.¹⁷

Redan till nästa styrelsemöte förelåg en kartläggning av chefsrekryteringen till SVT 1978–1986 av personaldirektören Sven

Wahlström. Denna byggde på en genomgång av samtliga 185 chefer på de tre högsta ansvarsnivåerna. Av dessa hade under perioden 40 hämtats från annat håll än SVT, varav 21 från övriga »SR-familjen«. De rent externa rekryteringarna uppgick alltså till 19. Av de 185 cheferna verkade 66 inom programproduktionen. Av dessa hade 55 rekryterats inom SVT, 7 kom från SR-koncernen i övrigt, medan 4 var helt externrekryterade.¹⁸

Utan att fatta några konkreta beslut dryftade styrelsen i januari 1987 »ingående formerna för chefsrekryteringen till företaget i syfte att dels stimulera flera att söka ledigförklarade tjänster och dels att undvika problem av det slag som inträffat vid ett par tillsättningsärenden«. Samtidigt diskuterades möjligheterna till extern rekrytering av den nya samordnaren för televisionens förkunnelseprogram samt noterades en protest från frilansorganisationen Oberoende filmares förbund mot det förord som givits för en extern sökande som chef för dokumentärredaktionen på kanal 1.¹⁹ En illustration till problemen med externrekrytering gavs året därpå, då TV-chefen förordat Anders Parmström till chef för TV-sporten men inte lyckats slutföra förhandlingarna. Även en annan extern kandidat, Bo Gentzel, tackade nej vid detta tillfälle.²⁰

Svårigheterna att hitta externa – och ibland även interna – chefskandidater vid denna tid belyses också av att distriktschefstjänsten i Umeå fick utannonseras två gånger 1989 innan ett headhunting-företag kopplades in för ett tredje försök. Tjänsten tillsattes slutligen, efter ett halvår, med en extern sökande.²¹

Vid det här laget, i slutet av 1980-talet, fanns annars klara och oomtvistade rutiner vid chefstillsättningarna. I början av decenniet invände SIF mot att distrikts- och programchefer kunde omförordnas utan utannonsering.²² Vid utnämningen av en ny distriktschef i Göteborg i november 1983 protesterade två ledamöter mot handläggningen och försökte bordlägga ärendet, men förlorade voteringen med 5 röster mot 9.

Den som utsågs till chef vid detta tillfälle var John-Sune Carlsson, de som reserverade sig var de moderata styrelseledamöterna

Anders Björck och Gunnar Hökmark. I den skarpt formulerade reservationen hänvisade de först till arbetsordningens formulering att styrelsen bland annat skall tillsätta chefer för distrikten:

Om styrelsens medverkan på denna punkt icke blott skall vara en formalitet krävs att dess ledamöter ges tillräcklig tid och underlag för att ta ställning till tillsättningsärendena. Vad gäller utseendet av distriktchef i Göteborg delades, när punkten började behandlas i styrelsen, ut en lista upptagande namn och kortare meritförteckning på de sökande. Samtidigt meddelades vilken av dessa som enligt facket och direktionen skulle få tjänsten.[...] Om inte bordläggning beviljas i lägen som det aktuella, minskar styrelsens möjligheter att fullgöra sina uppgifter på ett tillfredsställande sätt. Vi vill samtidigt uttrycka ett önskemål om att nya rutiner skapas som bättre medger för styrelsen att ta annat än rent formell beröring med viktiga tillsättningsärenden. Det är vår förhoppning att förslag i detta avseende snarast skall föreläggas styrelsen.

TV-chefen fick vid detta möte i uppdrag att ta fram alternativa handläggningsrutiner för framtida tillsättningsärenden samt att inför nästa styrelsesammanträde belysa de allmänna villkoren för SVT vad gäller företagets möjligheter att konkurrera om kompetenta medarbetare på chefs- eller expertnivå.

Till kommande möte förelåg en detaljerad rutinbeskrivning för de befattningar som det var styrelsens sak att tillsätta. Denna reglerade bland annat hur och var annonseringen skulle ske, vem som skulle få läsa ansökningshandlingarna, hur urvalet av kandidater skulle ske, vilka som skulle delta vid anställningsintervjuerna, hur styrelseledamöterna skulle kunna ge synpunkter på kandidaterna och hur MBL-processen skulle gå till.²³

Därefter är det ovanligt med procedurkonflikter i anställningsfrågorna. De voteringar och reservationer som förekommer beror mest på skiftande bedömningar i personfrågorna.²⁴ Ge-

nomgående, och det gäller hela perioden, är det också TV-chefens eller direktionens förslag som går igenom i samtliga chefs-tillsättningsärenden, inklusive utnämningarna av programdirektörer 1991 och av samtliga enhetschefer, regionchefer, distriktschefer och redaktionschefer i Stockholm vid kanalförändringen 1995.²⁵

TV-chefen fick även gehör för sin åsikt, när han i början av 1990 föreslog att SVT vid nya chefsutnämningar borde upphöra med tidsbegränsade förordnanden. Året därpå beslöt styrelsen, utan protester, att tillsvidareförordna samtliga distrikts- och programchefer utom programdirektörerna.²⁶

Denna åtgärd låg i linje med en uttalad satsning på en vidareutveckling av de chefer och chefsämnen som redan fanns i organisationen.²⁷ SVT:s chefsutnämningar har i en uppsats av Anette Carlsson om den nya TV 2-organisationen 1987 relaterats till motsvarande process på BBC. Carlsson refererar den engelske sociologen Tom Burns studie om arbetsklimatet, villkoren för beslutsfattande och kreativitet på BBC åren 1963–1973.²⁸ SVT och BBC skiljer sig åt i ett avseende, menar Carlsson. Den formella utnämningen sker i styrelsen i båda företagen, men BBC har ett betygssystem för de anställda som ska vägleda styrelsen. Något sådant finns inte på SVT. »Vägen till en chefspost där kan ändå bli märkvärdigt lik den på BBC«, skriver Carlsson och citerar Burns, som menar att i 90 % av fallen hade »vinnaren« redan blivit utsedd före styrelsemötet. »Inte heller i SVT:s styrelse fattas de verkliga besluten vid chefstillsättningar. När förslaget hamnar på styrelsens bord är det i praktiken redan avgjort, VD har gjort sitt val och kan räkna med att inte bli motsagd«, en slutsats som bekräftas på flera håll i denna undersökning.²⁹

SVERIGES RIKSRADIO

Svårigheterna att hitta chefskandidater diskuterades av Riksradios personaldirektör Christer Frey i en promemoria 1981. Frey menade att den typ av chefsjobb som finns inom RR oftast är av den karaktären »att en individ känner att han eller hon kan

utvecklas lika bra, eller till och med bättre, i t.ex. sin egen producentbefattning« än inom ett övergripande chefsjobb. Dessutom, ansåg Frey, hade 1970-talets lönepolitik inom SR-koncernen i förening med de skattemässiga aspekterna skapat en situation där det oftast inte var mödan värt att ta det ökade ansvar som följde med en chefsbefattning. För att motverka denna effekt hade RR försökt att lönemässigt höja statusen på chefsjobben.

Många var inte heller beredda att genomgå det offentliga förfarande det innebar att anmäla sig som sökande till ett utlyst chefsjobb inom RR enligt Frey: »Möjligheterna att nå lämpliga kandidater förutsätter därför en mer aktivt uppsökande verksamhet där t ex direktionen efter interna diskussioner närmar sig en person som man bedömt vara lämplig för ett utlyst jobb.« Detta förfarande kunde dock innebära konflikter med gällande principer och praxis, till exempel att antalet externrekryteringar måste begränsas i det rådande ekonomiska läget. Många jobb inom RR förutsatte också kunskaper och erfarenheter som inte kunde inhämtas någon annanstans än inom SR-koncernen och som ofta var nödvändiga för att en chef på högre nivå skulle ha möjlighet att lyckas. »Bl a av detta skäl har s k internrekrytering av chefer ofta föredragits framför externrekrytering.«³⁰

Ett stort antal chefstillsättningar inom Riksradiön kom att beröra just detta förhållande. Den från näringslivet externrekryterade verkställande direktören Britt-Marie Bystedt försvarade internrekryteringen som princip, när en ny chef för Dagens Eko skulle tillsättas i oktober 1981. Bystedt pekade enligt protokollet »på företagets höga värdering av kunskaper om företaget samt traditionerna att ta stor hänsyn till personalens synpunkter«, när hon förordade Roland Hjelte till tjänsten. Styrelseledamöterna från SAF, moderaterna och folkpartiet protesterade mot förslaget och ville återföra ärendet till direktionen för vidare beredning, men detta avslogs med sex röster mot tre och två nedlagda. Hjelte utsågs sedan med samma röstetal.³¹ När Hjelte lämnade Ekot två år senare ansåg styrelsens ledamöter att tjänsten borde utannonseras externt, vilket skedde, även om Ekomedarbetaren

Ove Joanson utsågs.³² När Joanson sedan avgick för att bli VD för hela Riksradiön externrekryterades den nye Ekochefen (Björn Elmbrant), vilket föranledde SIF-representanten Gunilla Ivarsson att personligen reservera sig mot beslutet, medan den moderate ledamoten Per Unckel föreslog att man skulle leta efter en ny kandidat med motiveringen att Elmbrant under de senaste åren varit ledarskribent och chefredaktör för en socialdemokratisk tidning. Unckel vände sig mot att en politisk chefredaktör gick direkt till ett arbete som chef för Ekoredaktionen och menade att det behövdes en karenstid. Företagsledningen, liksom de flesta styrelseledamöterna, ansåg dock att det inte var någon risk för att Elmbrant skulle driva redaktionen journalistiskt i socialdemokratisk riktning. Jan O. Berg från Industriförbundet »kände en betydande tveksamhet«, men biträdde ändå förslaget.³³

Nästa gång det var dags att tillsätta en chef för Ekot, vintern 1987, annonserades tjänsten inte ens ut. Direktionen ansåg att en fördröjning av beslutet om förord skulle ha fått till följd »att icke påverkbara faktorer såsom tidsgränser och avhopp hade riskerat att avgöra ärendet«. Eftersom det låg i »såväl Eko-redaktionens som Riksradiöns intresse att direktionen fattade ett snabbt beslut beslöt direktionen att förordna Erik Fichtelius«, vilken också utsågs av en enhällig styrelse. Den moderate ledamoten Gunnar Hökmark anmälde att han likväl ansåg att tjänsten borde annonserats ut, men att han för övrigt var nöjd med rekryteringsarbetet och att han inte motsatte sig förslaget.³⁴ Hökmark kom med en liknande invändning, när styrelsen i det sammanslagna radiobolaget 1992 internrekryterade en ny chef för Radio Stockholm. Hökmark ville ta det lugnt för att se om någon extern stod att finna.³⁵

Ibland kunde önskemålen om externa chefer komma inifrån företaget. Radiöns musikredaktion – eller delar av den – försökte vid ett par tillfällen lansera externa chefskandidater. Så skedde i februari 1983, då – med hänsyn till den ekonomiska situationen – enbart två av sex lediga programchefstjänster, för kulturredak-

tionen och för P 3, externannonserades. »Övriga lediga tjänster kommer att sökas av nuvarande innehavare. Tjänsterna utanannonseras endast internt«, förklarade styrelsen. En av dessa var befattningen som chef för musikradion. Musikredaktionen menade i ett brev att denna post kunde betraktas som den viktigaste i svenskt musikliv och hänvisade till att tjänsten som biträdande musikchef nyligen utannonserats såväl externt som internt på grund av sin kulturpolitiska betydelse. Till slut omförordnades dock musikchefen Bengt Emil Johnson med röstsiffrorna 7–5 sedan de lokala MBL-förhandlingarna avslutats i oenighet.³⁶ När Johnson halvtannat år senare utnämndes till programdirektör skrev nio medlemmar av redaktionen och förordade två externsökande som musikchef i stället för den av företagsledningen föreslagne riksradiochefen i Örebro, Björn W. Ståhlne. Brevet ändrade inte företagsledningens bedömning, några fackliga protester kom inte heller. Ståhlne utsågs.³⁷

Däremot hade Journalistklubben invändningar mot utnämningen av en extern kandidat, Bo Swedin, till chef för Radions invandrarredaktion 1987. Det berodde på att Swedin enligt Journalistklubben saknade journalistisk och arbetsledande erfarenhet, medan han enligt Riksradios VD hade lång erfarenhet och stor sakkunskap om invandrarfrågor. I en intern omröstning inom redaktionen fanns Swedins namn som ett av två på samtliga listor och det var »med glädje« som VD i ett brev till styrelsen förordade honom till ny chef för Invandrarredaktionen. I detta fall vägde alltså expertkunskapen inom ett ämnesområde upp avsaknaden av medie- eller radioerfarenhet.³⁸ På samma sätt prioriterades fackkunskaperna, när Leif Stenström 1982 som en av två externsökande utnämndes till chef för vetenskapsredaktionen i konkurrens med 16 interna kandidater.³⁹ En viktig faktor som påverkade möjligheterna att externrekrytera var, som personaldirektören Christer Frey påpekade i sin ovan nämnda promemoria, lönesättningen. Styrelseledamoten Jan O. Berg föreslog 1987 att styrelsen skulle göra ett uttalande om »att rådande lönestruktur på chefsnivå inom Riksradion i vissa fall utgör en re-

striktion på möjligheterna att externrekrytera chefer». Han ansåg också att styrelsen i enskilda fall kunde diskutera behovet att frånga gällande lönestruktur. SIF-representanten Gunnel Granlid invände att lönestrukturen inte enbart måste diskuteras på chefsnivå utan generellt för företaget, när det gällde att rekrytera personal. Frågan bordlades därefter och sedan VD anmält ärendet i koncerndirektion tog Berg tillbaka sitt förslag. Likaledes gjorde SIF-klubben med sitt skriftligt formulerade motförslag.⁴⁰

De fackliga representanterna var, liksom i övriga bolag, stundtals mycket aktiva i procedurfrågorna. Det kunde ibland leda till höga skadeståndskrav.⁴¹ Däremot accepterade man för det mesta de namnförslag som lades fram till nybesättningar eller omförordnanden.⁴² Vid flera tillfällen var klubben skeptisk till de omorganisationer som gjordes och avstod därför från att komma med synpunkter i personfrågorna.⁴³ På grund av handläggningen deltog inte heller SIF-representanterna i styrelsens beslut, när Ove Joanson i juni 1984 utsågs till ny verkställande direktör efter Britt-Marie Bystedt.⁴⁴

SIF-representanten Gunnel Granlid reserverade sig sedan i januari 1986 mot förslaget att ge VD nytt förordnande med den främsta motiveringen att det vore klokt att avvakta regeringspropositionen om Sveriges Radio-koncernen. Dessutom menade hon att SIF-klubben fått alltför liten tid att överväga förslaget. De övriga fackklubbarna hade samma uppfattning. Ove Joansons VD-förordnande förlängdes dock, liksom samtliga förordnanden för de redaktions- och distriktschefer som önskade fortsätta.⁴⁵ SJF-representanten i styrelsen, Veli Raasaka, reserverade sig mot att VD i oktober 1987 fick ett icke tidsbegränsat förordnande, däremot var styrelsen ense om avtalet i övrigt.⁴⁶ När en VD skulle utses för det sammanslagna riksradio- och lokalradiobolaget i november 1991 kritiserades handläggningen från ett annat håll, från näringslivsrepresentanterna i styrelsen, Jan Hyttring och Sture Lindmark, vilka menade att man borde haft ett öppet ansökningsförfarande. Nu ställdes styrelsens ledamöter inför i

praktiken fullbordat faktum, eftersom det bara fanns en kandidat att ta ställning till (Joanson).⁴⁷

De fackliga representanterna hade i några fall hellre sett andra kandidater till chefer, som när invandrarredaktionen fick en chef utan medievana (som ovan skildrats) eller när den manlige kandidaten (Peter Fogelin) 1986 förordades framför den kvinnliga huvudkandidaten (Anette Carlsson) som chef för västra distriktet. Personalrepresentanterna ansåg att man borde ta fasta på skrivningen om jämställdhet i annonsen. De påpekade dock att de inte hade något emot Fogelin, som också utsågs.⁴⁸

Sammanfattningsvis lyckades även företagsledningen inom Riksradiön få igenom alla sina tillsättningsförslag i styrelsen under de 14 år, då Riksradiön var ett eget företag. Styrelseledamoten Jan Arvid Hellström ville dock åstadkomma en förändring av rutinerna hösten 1986, eftersom »direktionens förslag till chefsbefattningar har visat sig nå offentligheten minst lika tidigt, som de kommer till styrelsens kännedom«. I praktiken innebär detta, skrev Hellström i ett brev, »att styrelsens valfrihet blir rent illusorisk«. Han föreslog att direktionens förslag först skulle diskuteras i styrelsen innan det blev ett formellt förslag, men tog tillbaka sitt krav vid ett följande sammanträde under förutsättning att de informella kontakterna förbättrades.⁴⁹

I det sammanslagna Riksradio/Lokalradio-bolaget fick företagsledningen omgående en pärs, då de nya kanalcheferna skulle tillsättas i mars 1992. Skälet var att namnförslagen offentliggjorts innan styrelsen fattat beslut om förordnandena. VD menade att det var omöjligt att hålla förslagen sekreta tills MBL-förhandlingarna avslutats. Eftersom det var risk för inkorrekt publicitet beslöt företagsledningen att offentliggöra förslagen sedan de fackliga organisationerna tagit del av dem. Styrelseledamoten Jan Hyttring påtalade att ingen annan ordning för publicering av styrelsebeslut borde tillämpas än för andra företag. Gunnar Hökmark erinrade om att föregående möte beslutat att styrelsen på förslag av VD skulle utse bland annat kanalchefer, det var viktigt att detta inte endast blev till formen. Sture Lindmark

anmälde att han ansåg publiceringen oacceptabel och att den minskade respekten för företagsledningen.

Styrelsens ordförande Jan-Erik Wikström meddelade att VD tre dagar före styrelsemötet informerat honom om att Expressen skulle publicera namnen på några av kandidaterna. Han gjorde då samma bedömning som VD – att radiobolaget måste publicera namnförslagen – men beklagade att detta måste göras före styrelsens beslut. Journalistklubben hade inga invändningar, medan SIF ansåg att företagsledningen brutit mot medbestämmandelagen genom publiceringen av förslagen beträffande bland annat rikskanalcheferna. Radiosymfonikernas förening delade SIF-klubbens synpunkter och begärde liksom SIF-klubben skadestånd.

Samtidigt uttalade flera styrelseledamöter sin uppskattning över antalet kvalificerade kvinnliga chefer.⁵⁰ De fortsatta utnämningarna gick därefter ganska smärtfritt vad namnen beträffar.⁵¹ När en ny kanalchef för Radio Stockholm skulle tillsättas lät VD för övrigt en chefsrekryteringskonsult göra ingående intervjuer och tester med de tre kandidaterna, en dittills sällsynt beredningsform inom public service-sfären.⁵²

Sammanlagt utnämndes 29 kanalchefer i det nya radiobolaget, för de 3 rikskanalerna, de 25 lokala kanalerna och för Radio Sweden. Samtliga hämtades från »SR-familjen«. 18 kom från Lokalkradion, 9 från Riksradiion och 2 från Sveriges Television. En fjärdedel av cheferna (7 av 29) var kvinnor, vilket enligt VD:s mening inte var »tillräckligt bra, men rejält högre än något av Sveriges största företag enligt Jämos undersökning, som presenterades 1992-05-12«. ⁵³ En genomgång av ansökningshandlingarna visar att 17 av cheferna hade någon tidningsbakgrund (9 på enbart borgerliga tidningar, 5 på enbart socialdemokratiska och 3 på både socialdemokratiska och borgerliga tidningar). 3 av de 29 cheferna kom inte ursprungligen från mediemiljön, en var etnolog, en zoolog och en teolog. 2 hade en högre akademisk examen (dr eller lic.), 8 en akademisk grundexamen, 17 student- och/eller journalisthögskoleexamen och 2 realexamen eller mot-

svarande grundutbildning. Åldersuppgifterna är ofullständiga, men de flesta som utnämndes var mellan 40 och 50 år; några yngre, några äldre än så.⁵⁴

I och med att »paraplybolaget« Sveriges Radio avskaffades upphörde de koncerngemensamma reglerna i personalfrågorna att gälla. Radiobolagets styrelse hänvisade till den nyvunna självständigheten, när man sommaren 1993 träffade ett nytt anställningsavtal med radiochefen Ove Joanson. Detta gavs en offentlighet, som kontrasterade mot hur liknande personalfrågor tidigare behandlats och som gjorde det uppenbart att nya förutsättningar nu gällde för chefsrekryteringen inom public service-verksamheten. I ett pressmeddelande uppgav styrelsen att »Joanson ger upp sin anställningstrygghet i företaget och därmed sin rätt att efter VD-skapet bli utrikeskorrespondent. I gengäld höjs hans lön till 120 000 kr i månaden och han får rätt till ett avgångsvederlag på tre årslöner när han slutar sin anställning.« I pressmeddelandet uttalade styrelseordföranden, landshövding Jan-Erik Wikström, att »när vi inte längre är bundna av koncerngemensamma regler har vi träffat ett rakt och enkelt avtal«.⁵⁵ Wikström hade på styrelsens uppdrag tillsammans med ledamöterna Sture Lindmark och Catarina Nystedt-Ringborg förhandlat fram det nya avtalet med Joanson.⁵⁶

LOKALRADION

Inom lokalradion var det mera undantag än regel att en chefställning skedde utan protester. För det mesta kanaliserades kritiken genom SIF- och/eller SJF-representanter. Liksom i SVT och RR backade dock inte företagsledningen från något av de förslag man förde fram till styrelsen, trots att kritiken ibland var mycket hård.

Kontrovershoten kring MBL:s paragraf 2 undanröjdes dock genom att företaget inrättade en beredningsgrupp för lokalradiochefsförordnanden med ordföranden, vice ordföranden, en styrelseledamot, två personalrepresentanter och VD. Företaget hade ingen skyldighet att förhandla i detta ärende, eftersom det

gällde verksamhetens mål och inriktning, men det uteslöt inte ett samråd med berörd personal före beslut, skrev Lokalradions VD Nils Petter Lindskog i en promemoria inför de omförordnanden av stationscheferna som skulle beslutas 1980.

Lindskog utvecklade i samma PM hur han tolkade begreppet tidsbegränsade förordnanden. De innebar, enligt Lindskog, en möjlighet till omprövning och en möjlighet till byte på befattningen. »Utgångspunkten bör dock vara att de befattningshavare som skött sina åligganden på ett tillfredsställande sätt skall erbjudas förlängt förordnande om de själva så önskar.»

Lindskog hade funnit att alla lokalradiochefer skött sig på sådant sätt att de borde erbjudas fortsatta förordnanden. Han föreslog därför att tjänsterna inte skulle utannonseras, då han ansåg att det var »styrelsens uppgift att värna om sina chefer så att man undviker en onödigt smärtsam procedur i likhet med vad som skedde i samband med omorganisationen av SR med ibland offentlig exponering av icke önskvärt slag».⁵⁷ Förslaget resulterade i sex protestskrivelser från olika lokalradiostationer med i stort sett samma innehåll: »VD slätar över problem som han vet finns i företaget«, hette det i en av dem. Den slutade med ett yrkande att lokalradiochefstjänsterna måste utannonseras »och att personalen ges ett reellt inflytande över vilka chefer som tillsätts».⁵⁸ 18 lokalradiochefer omförordnades dock i september 1980. Personalrepresentanterna reserverade sig mot handläggningen och deltog ej i beslutet. Styrelseledamoten Lars Ahlmark reserverade sig på grund av den sammansättning beredningsgruppen fått. Vid detta möte uttrycktes också bekymmer över det ringa antal sökande som var intresserade av några av de ledigförklarade tjänsterna.⁵⁹ Detta problem kvarstod i högre eller lägre grad under hela perioden. Förslagen till lösning varierade. När tjänsten i Västerbotten hösten 1981 skulle tillsättas (för fjärde gången på fem år) föreslog den facklige företrädaren att företagsledningen och personalen tillsammans skulle diskutera eventuell handplockning.⁶⁰ Till chefsposten i Skaraborg genomfördes också, efter två utannonseringar, en handplockning hös-

ten 1984 (av Smålands Folkblads redaktionschef Tom Lundgren, sommaren 1997 utnämnd till P 1-chef).⁶¹ Hösten 1985 startade även LRAB en chefsutvecklings/aspirantkurs med 12 deltagare (7 män och 5 kvinnor).⁶² Det inträffade dock att vissa tjänster lockade ett stort antal kandidater. 14 sökande, många med redaktionell arbetsledar erfarenhet på hög nivå, var till exempel intresserade av att bli lokalradiochef i Gävleborg 1983. Vid samma tillfälle fanns 16 respektive 10 sökande till chefsposterna vid Radio Halland och Radio Trestad.⁶³

Styrelseledamoten Ahlmark menade i mars 1983 att det var viktigt »att även visa en öppen attityd för möjligheten till rekrytering utanför företaget och Sveriges Radio-koncernen. Det kan ge ny erfarenhet och nytt tänkande. Skapas däremot känslan att internsökande har en favoriserad ställning påverkas också långsiktigt rekryteringsarbetet på ett negativt sätt.«⁶⁴ Moderaten Ahlmark sällade sig alltså till de partikolleger i SVT:s och Riksradios styrelser som ville få fram fler chefer med extern bakgrund.

Ett annat problem var det stundtals spända förhållandet mellan företagsledningen och facket. Mycket få chefstillsättningar under 1980-talet skedde i samstämmighet mellan företagsledningen, facket och samtliga styrelseledamöter. Den enhälliga utnämningen av Lena Wennberg till ny VD efter Nils Petter Lindskog 1983 var ett av dessa undantag.⁶⁵

Twisterna mellan företagsledningen och facket föranledde enskilda styrelseledamöter, främst näringslivsrepresentanten Sture Lindmark, att önska att på ett närmare sätt få delta vid chefsrekryteringen. »I synnerhet tyckte man det var svårt med lägen, där företagsledningen och facket var oense, något som ju händer allt oftare«, refererade LRAB:s informationschef Anne Chaabane styrelsediskussionen den 17 februari 1983 i ett brev till lokalradiocheferna.⁶⁶ De rutiner för chefstillsättningar som gällde inom lokalradion, liksom inom övriga SR-bolag, gav inte styrelseledamöterna särskilt stora möjligheter att påverka personvalen. I praktiken var det företagsledningarna som dirigerade tillsätt-

ningsprocessen. Enligt de rutiner som lokalradions styrelse fastställde 1983 skulle en rekryteringsgrupp med två representanter för företaget och facket träda i funktion redan före utannonseringen, bland annat för att förvarna tänkbara kandidater. Efter annonseringen sammanställdes en konfidentiell meritförteckning till styrelsens ledamöter, direktionen, de fackliga organisationerna och rekryteringsgruppen. Därefter vidtog själva urvalsarbetet med att rekryteringsgruppen intervjuade dem som hade erforderliga meriter. Gruppen föreslog sedan en eller flera sökande till att delta i en personlig intervju med VD och programdirektören. Vid denna intervju kunde en ledamot av styrelsen beredas möjlighet att delta. I slutomgången arrangerades även ett möte med stationens personal. Ärendet bereddes sedan i direktion, där VD tog ställning till vilken av de sökande som skulle få förord i styrelsen. Därefter upptog företaget MBL-förhandling med berörda fackliga organisationer innan VD:s förord förelades styrelsen för beslut.⁶⁷

Om någon styrelseledamot skulle delta i intervjuerna bestämdes från fall till fall.⁶⁸ Däremot var styrelsen representerad i de arbetsgrupper som beredde VD-utnämningarna. När Lena Wennberg 1987 begärde entledigande bestod denna grupp av ordföranden, vice ordföranden och styrelseledamoten Sture Lindmark – således ingen facklig representant från SIF eller SJF. De fackliga organisationerna deltog av detta skäl inte i beslutet att utse Jan Engdahl till Wennbergs efterträdare.⁶⁹

En speciell situation uppstod i maj 1982, då lokalradiochefen i Göteborg, Bo Carlsson, tvingades avgå i samband med den s.k. Frank Gunnarsson-affären. Gunnarsson hade ådragit sig ett 20-tal fällningar i Radionämnden och Carlsson entledigades vid ett extra styrelsemöte för att han inte utövat sitt programutgivaransvar tillräckligt. I det turbulenta efterspelet med häftiga protester från personalen och de fackliga organisationerna stängdes stationen under flera dagar. Vid ett extra styrelsemöte förordnades personaldirektören Lars Frithiof som tf. lokalradiochef för att starta programverksamheten på nytt.⁷⁰

Under sommaren utannonserades så tjänsten och lockade 11 sökande. Vid styrelsemötet den 24 augusti utsågs Pelle Bergendahl. Det skedde utan den handläggning som normalt tillämpades. »Det skulle innebära en ytterligare fördröjning av en lösning på problemen vid Radio Göteborg«, menade VD i sin motivering, där han också hävdade att Bergendahl hade en särställning bland de sökande ifråga om programerfarenhet. Han såg det som ett plus att Bergendahl under hela sin yrkesverksamma tid varit verksam i Göteborg; det innebar »en fördel för att så snabbt som möjligt normalisera situationen och en tillgång för att på nytt förankra Radio Göteborg i området«. Samråd hade också skett med SIF-klubben och samförstånd uppnåts. Däremot reserverade sig styrelseledamoten Lars Ahlmark, sedan han förgäves yrkat på återremiss. Han ville att ärendet skulle återupptas i samband med att man utsåg en biträdande lokalradiochef i Göteborg.⁷¹

I en efterhandskommentar till händelserna i Göteborg menade SR-koncernens SIF-klubb att det ändå kunde noteras en rad saker på pluskontot, till exempel att personalen vid Radio Göteborg/Sjuhärad fick ett faktiskt inflytande vid tillsättandet av ny lokalradiochef.⁷² Det hindrade inte de fackliga representanterna att fem år senare, med en skrivelse från 38 anställda som argument, kräva utannonsering av tjänsten, när Bergendahls förordnande löpte ut. Efter en ingående diskussion omförordnade dock styrelsen Bergendahl på samma sätt som man stod emot fackets kritik (på grund av en formell underlåtenhet) när Åke Lind förordnades till stf. VD och programdirektör i juni 1987.⁷³ Styrelsen gav också företagsledningen sitt stöd i den tvist som uppstod kring vem som skulle efterträda Åke Lind som chef för Radio Kristianstad. Facket föreslog, med åberopande av SR-koncernens jämställdhetsprogram, Annika Ågren, som varit tf. chef under en period, medan VD förordade lokalradiochefen i Kalmar, Sven Linderöth, i kraft av en tyngre meritlista.⁷⁴ Företaget och personalrepresentanterna var inte heller helt överens, när Gunilla Ivarsson utsågs till Bergendahls efterträdare som Göteborgschef i mars 1988. SIF/SJF-representanterna klagade på att man inte

kunnat förankra huvudkandidaterna bland personalen. VD framhöll att sökanden krävt konfidentiell behandling, samt »i det fall man inte varit första namn, att man önskade dra tillbaka sin kandidatur. Vidare att personalen haft möjlighet att reagera på VD:s förslag samt ge alternativ i samband med MBL-förhandlingen.«⁷⁵

Året därpå, 1989, var det första under hela decenniet utan reservationer i chefsfrågorna i LRAB-styrelsen. Fram till sammanslagningen med Riksradiion förekom sedan bara någon enskilda konflikt. Av de 24 lokalradiochefer som utnämnts 1976 återstod femton år senare bara två, Rolf Egil Bergström, Radio Dalarna, och Bengt Frykman, Radio Värmland. De lämnade också sina poster 1991 och 1992.⁷⁶

Rekrytering i extern konkurrens

»Möjligheterna att rekrytera och behålla inskolad yngre arbetskraft är en av de viktigaste utmaningarna för SVT:s personalpolitik under nittiotalet.« Detta betonades i en promemoria om 1990-talets krav på personalpolitiken, som presenterades för Sveriges Televisions styrelse i maj 1989. Den stigande medelåldern i företaget och konkurrensen från andra tv-kanaler och produktionsbolag sågs som de huvudsakliga problemen. Läget var i stort sett detsamma inom SR-koncernens radiobolag.

Den enda yrkesgrupp inom SVT där det fanns ett överskott på medarbetare var bland producenterna (och bara i Stockholm). Gemensamt för de yrkeskategorier som behövde fyllas på var att rekryteringen krävde en längre upplärningstid och utbildning. »Liksom fallet varit tidigare torde huvuddelen av dem som anställs i 'TV-specifika' yrken även i fortsättningen behöva få huvuddelen av sin yrkesutbildning inom företaget. Många mindre företag kommer inte heller i framtiden att kunna grundutbilda sin personal utan behöver anställa personal med utbildning och erfarenhet. För sådana företag kommer även i framtiden SVT att

vara en rekryteringsbas«, hävdades i promemorian. Det gällde alltså »att, i konkurrens med nya aktörer på TV-och videomarknaden, attrahera och behålla yngre arbetskraft samtidigt som utbudet av yngre arbetskraft totalt sett minskar«. Som ett bote-medel föreslogs bland annat en medveten, konsekvent och förankrad belöningspolitik.⁷⁷

Inom Lokalradion sågs vid samma tid – strax före de privata radio- och tv-kanalernas stora etableringsfas – personalomsättningen som det stora problemet. Under 1987 fördubblades denna till totalt 105 avgångar (cirka 15 %), under 1988 slutade totalt 86 medarbetare (12,5 %) och under 1989 cirka 10 %. Inom SVT var motsvarande tal enligt ovannämnda PM cirka 6 %. Av dem som slutade vid Lokalradion angav de flesta resursknappheten som det främsta skälet. 49 % av dem blev vikarier/frilansare, medan 18 % fick fast jobb på tidningar, 15 % inom näringslivet, 10 % inom SR-koncernen och 3 % inom offentliga sektorn. »Den åtgärd som är överlägset viktigast för att minska personalomsättningen är att förbättra arbetsvillkoren [...] dvs fler medarbetare till varje lokalradiostation«, menade den utredare som fick i uppdrag att analysera personalomsättningen. »Drygt 80 % av de journalister som slutat är i grunden mycket positivt inställda till verksamheten och företaget. En tämligen snar expansion torde därför kunna innebära att rutinerade medarbetare kan handplockas.«⁷⁸

Det nya radiobolagets styrelse fick anledning att diskutera den externa konkurrensen sedan några medarbetare på P 3 och Radio Stockholm lämnat företaget hösten 1993 för att börja på kommersiella kanaler. Enligt de diskussionsprotokoll som detta år fördes i radiostyrelsen ansåg VD att det var »en helt naturlig utveckling och det skulle vara betydligt allvarigare om Sveriges Radios medarbetare inte skulle vara attraktiva för de nya kanalerna«.⁷⁹

Personalpolitiken fick alltså en delvis annan inriktning under den här perioden. Nu gällde det att i första hand behålla nyckelgrupperna, till exempel specialister inom tv- och radioproduk-

tionen med lång upplärningstid, som var svåra att ersätta och samtidigt attraktiva för konkurrerande företag. Dessutom skulle strategiska nyanställningar göras av främst yngre medarbetare. Med den ökande konkurrensen om publiken ställdes nya krav på programmedarbetarna med en stark betoning av presentationsförmågan. I platsannonser blev det exempelvis obligatoriskt med insända röstprov.⁸⁰

Samtidigt fortsatte de traditionella hallåproven under 1980- och 1990-talet för rekrytering av medarbetare till i första hand riksradios sändningsredaktion. Proven hade i stort sett samma utformning som i radions barndom, läsning av olika slags texter, annonsering av grammofonmusik, uppläsning av ett dagsprogram, presentation av seriösa och underhållande program, läsning av efterlysningar och andra meddelanden och textstycken på engelska, tyska och franska. Juryn var dock reducerad till en handfull personer, vari bland andra chefen för sändningsredaktionen och en talpedagog ingick.⁸¹

Även på andra håll inom SVT och SR inleddes ett mer systematiskt rekryteringsarbete av programpresentatörer och programledare. När SVT i Växjö fick ansvaret för ungdomsprogrammen i TV 2 hösten 1987 testades cirka 200 programledarkandidater. Uttagningsproven bestod bland annat av att de sökande fick spela upp olika scener, vilka videobandades och bedömdes av redaktionen.⁸²

SVT i Malmö fick 262 ansökningar, när man våren 1996 annonserade efter programledare till kommande, opreciserade programserier. De sökande uppmanades att skicka in en videokasset, ett foto och några rader om sig själva. 42 ansökningar sorterades ut som intressanta, varav 11 – plus 5 som var handplockade via tips – till slut gick vidare till särskilda urvalsprover. Samtliga 16 var kvinnor, eftersom Malmö-TV under uttagningsgången hade bestämt sig för att göra ett program efter fransk förlaga med kvinnor som huvudsaklig målgrupp. Testerna delades upp på fyra delmoment: studiointervju med journalist, studiointervju med »besvärlig« person, ett kåseri samt ett gruppsamtal

i studio. Av dessa 16 kvinnor valdes sedan en till programledare. Valet gjordes av en rekryteringsgrupp på två personer. Även andra redaktioner inom SVT har granskat och sökt programledare från de ansökningar som sorterades ut i Malmö.⁸³

Vid SVT i Göteborg utvecklades under hösten 1997 en manual för programledartester i förhoppning om att hitta programledarämnen för framtida behov, med »karisma, entusiasm, viss livserfarenhet och helst någon form av scen- eller TV/radiovana«. Det var en fördel, men »absolut inget krav«, om de sökande (som helst skulle bifoga foto) hade journalistisk erfarenhet.⁸⁴

Under 1990-talets andra hälft har också ett par rekryteringsprojekt försökt att ta tillvara invandrarnas speciella kompetens och kontaktnät. Hösten 1996 och våren 1997 utbildades inom Sveriges Radio 20 arbetslösa ungdomar med invandrarbakgrund i radioproduktion inom ramen för ett EU-projekt: On Air – More colour in the Media. Ett flertal av ungdomarna fick fortsatt arbete inom SR och SVT. Det följdes upp av ett nytt projekt med start i januari 1998. I detta deltar 22 ungdomar. Utbildningen och praktiken pågår under ett år. Projektet genomförs av SVT och SR i Stockholm och Göteborg i samarbete med journalisthögskolorna på dessa orter.⁸⁵

Rekrytering i konkurrentföretag

I vad mån de nya kommersiella kanalernas rekryteringsprinciper skiljer sig från det gamla monopolföretagets framgår delvis av några undersökningar om rekryteringen till Kinnevikkanalerna TV 6 och Z-TV samt till TV 4:s nyhetsprogram Nyheterna.

TV 6-studien baseras på en rekrytering i tävlingsform som kanalen genomförde 1996.⁸⁶ Förstapriset var en tre månaders provanställning som programpresentatör på TV 6. Kanalen fick 3 000–4 000 påringningar, medan drygt 600 fullständiga ansökningar inklusive videokassetter skickades in. Av dessa valdes 158 ut för arkivering. I undersökningen görs en jämförelse med den

inventering av programledartalanger som SVT i Malmö genomförde ungefär samtidigt. Jämförelsen omfattar de 158 respektive 42 ansökningar som sparades av TV 6 och SVT Malmö för framtida behov.

Den »typ-person« TV 6 stannade för har följande karakteristika: Hon är en ung kvinna från Stockholm, utan medie- eller journalistutbildning och sällan med akademisk utbildning. Hon har ett stort intresse för mediebranschen, en vilja att synas och att förverkliga drömmar. Motsvarande typ för SVT Malmö är en ung kvinna eller man, dock något äldre än för TV 6. Hon/han kommer från en storstad, har ganska ofta medie- eller journalistutbildning och oftast någon form av medieerfarenhet. Han/hon söker sig till tv på grund av ett samhällsintresse och en vilja att synas. Mer exakt har 22 % av TV 6-kandidaterna någon medieutbildning och 25 % någon medieerfarenhet mot 43 % respektive 60 % av dem som SVT Malmö plockat ut. Bland det totala antalet sökande är det en stark överrepresentation av kvinnor: 85 % för TV 6 och 62 % för SVT Malmö. Storstadskoncentrationen bland kandidaterna är också tydlig – över hälften av de sökande är uppvuxna i Stockholm, Malmö eller Göteborg.

Z-TV-undersökningen, som också innefattar en jämförelse med Växjö-TV:s ungdomsredaktion sedan starten 1987, visar att de som varit programledare för Z-TV och Växjö-TV:s ungdomsprogram ofta har cirkulerat mellan olika jobb inom radio- och tv-branschen. 11 av de 28 programmedarbetare som svarade på enkäten (22 från Z-TV, 6 från Växjö-TV) hade en akademisk utbildning. Var tredje svarande hade erfarenhet från musikbranschen. Många hade också arbetat i restaurang- eller servicebranschen; det vanligaste förekommande yrket (vid sidan av mediebranschen) var bartender (21 %). Materialet i denna undersökning är så begränsat att det är svårt att göra några jämförelser mellan Z-TV och SVT; dock visar även denna studie att det är en annan kategori av ungdomar som på 1990-talet söker sig till tv-branschen än under närmast föregående decennier.⁸⁷

Nyheterna, TV 4:s nyhetsprogram, premiärsände den 15 september 1990 i samband med den nya tv-kanalens start. Till att börja med kunde TV 4 bara tas emot via satellit, men hösten 1991 vann TV 4 tävlingen om koncessionen för den tredje markbaserade tv-kanalen i Sverige. Därmed fick TV 4-Nyheterna en lika stor publikpotential som Aktuellt i ettan och Rapport i tvåan.

TV 4:s nyhetsredaktion startade med att Gunnar Bergvall och Ingemar Leijonborg – som drev företaget Nordisk Television, ursprunget till TV 4 – hösten 1989 värvade två SVT-medarbetare, Aktuelltchefen Lars Weiss och ABC-nyttchefen Jan Andersson. »När man letar efter kompetenta chefer hamnar man till slut på Sveriges Radio, det är där de finns«, förklarade Leijonborg i en intervju i Sveriges Radios personaltidning Antennen. I samma artikel berättas att Nordisk Television fick 1 100 svar, när man annonserade efter programledare till den nya kanalen.⁸⁸

Weiss och Andersson, som i stort sett hade samma bakgrund, fick – liksom Oloph Hansson på Rapport 20 år tidigare – fria händer att bygga upp den nyhetsredaktion som de ville ha.⁸⁹ Andersson bekräftar i en intervju att hans och Weiss tankar fick härska fritt: »Men det var ju också förutsättningarna för att vi skulle ta det [...] men jag menar, vi följde ju i princip de idéer som kanalen hade, nämligen att man ska ta in en del ungdomar, som ska läras upp, samtidigt som man måste bygga på att ha en kompetens i botten.«⁹⁰

Enligt Andersson var det tre kategorier man inriktade sig på: »1) Personer vi kände från främst ABC eller Aktuellt, 2) Duktiga reportrar, 3) Ungdomar, som varit ute på distrikten eller i vikariesvängen [...] De som kom från TV köpte vi över, de fick alltså något högre lön. De tidningsjournalister vi engagerade fick inte mera lön utan kom för att de var nyfikna och sugna på någonting nytt.«⁹¹ Filosofin var att alla funktioner var lika viktiga för att producera tv-program, skriver Andersson i ett brev:

Därför la vi ner minst lika mycket möda på att hitta de rätta

när det gällde fotografer / redigerare / bildproducenter / scriptor etc. Huvuduppdraget var dock att göra ett nyhetsprogram i TV som var ett TV 4-alternativ till Rapport och Aktuellt. Och även om vi fick ihop ett väldigt bra gäng var det många som sa nej: Pelle Wendel, Lasse Anrell, Pernilla Ström, Kjell Dabrowsky m fl.⁹²

Andersson och Weiss sökte människor som ställde upp på den typ av nyheter som de själva ville göra. De allra flesta kände de sedan tidigare. De som rekryterades kände också ofta varandra. TV 4-Nyheternas redaktion bestod i grunden av ett stort nätverk. Fast, betonade Andersson i en intervju 1991, »en del av de yngre, både reportrar, redigerare och fotografer, har faktiskt sökt hit«. I samma intervju utvecklade han hur värvningen gick till:

För det första har vi plockat hit folk, som vi jobbat med förut, som vi vet är jätteduktiga. Kriteriet på alla ska vara att de är jätteduktiga och att de är jättetrevliga. Så vi plockade en del från TV som vi visste var jättebra och var bra att jobba med, typ Bengt Magnusson [...] Sven Irving som jag jobbat med på ABC och på Ekot eller Lennart Ekdal, som vi jobbat med båda två. Och sen plockade vi också hit folk, eller frågade folk, ska jag säga, som vi tyckt var bra i pressen. Steffo Törnqvist har jag gillat i många år till exempel. Så honom frågade vi och han var dessutom kompis med Lennart Ekdal [...] Sen har vi fyllt på med människor, som precis har börjat sin journalistiska karriär. En del frilansare, en del kom direkt från Journalisthögskolan, en del kom direkt från sådana här videobolag.⁹³

Sammanlagt rekryterades 37 reportrar/redaktionella arbetsledare till TV 4:s Nyheterna. Av dessa 37 kom 22 från fasta anställningar eller vikariat på SVT (7 från Aktuellt, 2 från Rapport, 5 från ABC, 8 från övriga regional-TV-program), 5 från Riksradiation eller Radio Stockholm, 7 från dagspressen (varav 4 från Expressen,

2 från Svenska Dagbladet och 1 från Göteborgs-Posten), 2 medarbetare från tidskrifter och 1 från TT. Könsfördelningen bland dessa TV 4-Nyheter-pionjärer var 23 män och 14 kvinnor. Redaktionen medelålder var 33 år. Av de 9 fotografierna kom 7 från SVT, av de 7 redigerarna kom 5 från SVT, alla 3 bildproducenterna kom från SVT, liksom 1 av de 3 scriptorna.

Detta innebar att 43 medarbetare av totalt 59 (eller 73 %) hade ett förflutet inom SR-koncernen (SVT, RR, LRAB). Av de 8 som rekryterades från andra orter än Stockholm kom 5 att arbeta i distriktsorganisationen, medan 3 hämtades från övriga landet till Stockholm.⁹⁴

1990-talets SVT- och SR-medarbetare

Vilken sammansättning har då SVT- och SR-personalen vid 1990-talets slut – efter 1960- och 1970-talets omfattande rekryteringar och 1980- och 1990-talets neddragningar? SVT:s stödprojekt gjorde i sin slutrapport i december 1997 en prognos för åldersstrukturen vid SVT år 1999. Drygt hälften av medarbetarna kommer då att ha fyllt 50 år. Den beräknade medelåldern hade dock varit väsentligt högre om inte så många av de äldre medarbetarna slutat under 1980- och 1990-talets personalavvecklingsprojekt. Till exempel var 245 av de 396 personer som skrev avtal om avtalspension eller avgångsvederlag inom SVT:s stödprojekt 1995–1998 över 60 år.⁹⁵

Den bäst kartlagda personalkategorin är journalisterna. Med hjälp av data från 1995 års journalistundersökning, Journalist '95, kan SVT/SR-journalisternas uppväxtförhållanden, sociala bakgrund, utbildning och partisympatier belysas.⁹⁶ Tack vare det välorganiserade jämställdhetsarbetet inom SVT/SR finns också detaljerade uppgifter om den könsmässiga fördelningen av yrken, arbetsuppgifter, löneförhållanden m.m.

Enligt Journalist '95 avviker radio- och tv-företagens journalister något från journalistkåren i allmänhet vad avser uppväxt-

förhållanden. De SR-anställda (Riksradians/Lokalsradions medarbetare) kommer i större utsträckning från både rena landsbygden och storstäderna än journalistkåren i gemen, medan tv-medarbetarna mera sällan vuxit upp på landsbygden.

Beträffande den sociala bakgrunden ligger SVT och SR ligger ganska nära genomsnittet för landets journalister med någon övervikt (främst för SVT) för högre tjänstemän/akademiker. Journalisterna på övriga tv-företag (främst TV 4 och dess lokal-tv-stationer) kommer dock i betydligt större omfattning från tjänstemanna- och akademikerhem, medan bara en femtedel av dem är uppväxta i arbetar- eller jordbrukarmiljö, som framgår av tabell 5:1.

Tabell 5:1. Social bakgrund. Journalistkåren i dess helhet, journalisterna på SVT, SR och andra tv-företag

	Hela journalistkåren	SVT-journalister	SR-journalister	Journalister på andra tv-företag
Arbetsfamilj	31,7	31,5	32,1	16,1
Jordbrukarfamilj	5,5	3,7	5,4	3,2
Tjänstemannafamilj	32,4	31,5	30,4	41,9
Högre tjänstemanna-/akademikerfamilj	20,9	27,8	23,2	32,3
Egen företagare	10,6	5,6	12,5	9,7

Källa: Journalist '95

Bryter man ner denna fråga på kvinnor och män för hela urvalet, SVT-urvalet och SR-urvalet framträder markanta skillnader när det gäller de manliga och kvinnliga journalisternas sociala bakgrund, både inom journalistkåren i gemen och bland SVT/SR-journalisterna (tabell 5:2). De manliga journalisterna kommer i betydligt större utsträckning från arbetarmiljö, medan en klar

majoritet av de kvinnliga journalisterna är uppvuxna i akademiker/tjänstemannamiljö. En bieffekt av den könsmässiga utjämningen kan därmed vara att den sociala snedrekryteringen till journalistyrket förstärkts. Omräknat i procent kommer 71 % av de kvinnliga journalisterna i landet (och 55 % av de manliga) från tjänstemanna/akademiker/företagarhem. För de kvinnliga SVT/SR-journalisterna är motsvarande siffra 74 %, medan 53 % av de manliga SVT/SR-journalisterna kommer från denna miljö mot 47 % från arbetar/jordbrukarhem.

Tabell 5:2. Social bakgrund. Män och kvinnor. Journalistkåren i dess helhet, SVT- och SR-journalisterna

Social bakgrund	Journalistkåren i dess helhet (Urval: 991 personer)		SVT-journalister (Urval: 56 personer)		SR-journalister (Urval: 54 personer)	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
Arbetarfamilj	207	107	16	1	7	11
Jordbrukarfamilj	30	25	0	2	1	2
Tjänstemannafamilj	180	141	10	7	6	11
Högre tjänstemanna-/akademikerfamilj	84	123	5	10	3	10
Företagarfamilj	47	58	2	1	1	6

Källa: Journalist '95

En bearbetning av resultaten från Journalist '95 och en motsvarande undersökning från året innan, Journalist '94, visar att SVT/SR-journalisterna har den största andelen universitetsutbildade av alla journalistkategorier (tabell 5:3). Med universitetsutbildning avses i denna tabell andra studier vid universitet/högskolor än Journalisthögskolan. Även här framträder klara könsmässiga skillnader. Intresset för akademiska studier verkar vara klart högre hos kvinnor, i hela journalistkåren har 71 procent av kvinnorna

mot 51 procent av männen universitetsstudier bakom sig. Kvinnorna har oftare läst humanistiska ämnen och manliga journalister har något större andel naturvetenskaplig inriktning.⁹⁷

Tabell 5:3. Andel utbildade journalister inom olika medier (procent)

Utbildning	SR& SVT	Andra radio/TV-företag	Stor-stadspress	Lands-ortspress	Frilans-verksamhet	Övriga medier	Totalt (antal)
Folkhögskola	13	28	12	21	18	13	17 (322)
Poppus eller liknande	5	8	6	5	13	15	9 (172)
Journalist-institut	2	—	7	3	2	3	3 (64)
Journalist-högskola	32	26	36	19	27	36	29 (563)
Universitet	68	59	60	47	66	67	60 (1 167)

De svarande kunde ange flera svarsalternativ, därför kan det summerade procenttalet bli över 100 %.

Källa: Journalist '94 och Journalist '95 i bearbetning av Maria Edström, *Journalisters utbildning och dess betydelse*. (Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet, 1997), s. 10.

I journalistundersökningen 1995 ställdes också frågan: »Vilket parti tycker du bäst om idag?» Bland SR-journalisterna fick vänstern och socialdemokraterna det starkaste stödet, medan miljöpartiet var största parti bland SVT-journalisterna och miljöpartiet och folkpartiet bland anställda på övriga tv-företag. SVT-journalisterna var något mer högerinriktade än journalistkollektivet i stort, medan anställda på andra tv-företag (TV 4 med flera) var betydligt mer högerinriktade. Riksradio/lokalradio-journalisterna var något mer vänsterinriktade än journalistkåren i gemen.

Tabell 5:4. Partisympatier 1995. Journalistkåren i dess helhet, journalisterna på SVT, SR och andra TV-företag (procent)

	Hela journalist- kåren	SVT-jour- nalister	SR-journa- listers	Journalister på andra TV-företag
V	21,8	16,7	23,2	9,7
S	19,8	18,5	19,6	12,9
C	3,6	1,9	5,4	6,5
Fp	10,6	9,3	10,7	16,1
M	11,1	13,0	8,9	6,5
Kds	1,8	1,9	—	6,5
Mp	15,3	22,2	12,5	19,4
Annat	1,2	—	1,8	—
Ej svar	13,8	16,7	16,1	22,6

Källa: Journalist '95.

Det bör betonas att detta var läget 1995. Journalistkårens partisympatier har visat starka variationer i de mätningar som gjorts under årens lopp. Sett i ett längre tidsperspektiv (de senaste 40 åren) har enligt Kent Asp fyra stora förändringar i journalisternas partisympatier ägt rum: 1) vänsterpartiets starka frammarsch i journalistkåren som påbörjades någon gång mellan 1968 och 1973, 2) socialdemokraternas tillbakagång som i tiden sammanfaller med vänsterpartiets framgångar, 3) folkpartiets starka tillbakagång från början av 1970-talet och 4) miljöpartiets ökande opinionssiffror från slutet av 1980-talet. I undersökningen från 1995 var vänsterpartiet, miljöpartiet och folkpartiet klart överrepresenterade i journalistkåren jämfört med väljarkåren i stort, medan socialdemokraterna och moderaterna var klart underrepresenterade. Hösten 1995 hade dock vänsterpartiet och miljöpartiet inte bara en stark ställning bland journalister utan även i väljaropinionen med 13 respektive 12 procent.⁹⁸ Som framgår av tabell 5:4 avvek inte SR- och SVT-journalisterna markant från

kollegerna i andra medier i denna undersökning. Det finns anledning att förmoda att SR/SVT-journalisterna även tidigare följt de politiska trenderna bland landets journalister, även om undersökningar saknas som belägger detta.

Den mest påtagliga förändringen i journalistkårens sammansättning de senaste decennierna är annars den ökade kvinnliga rekryteringen till yrket. De kvinnliga journalisternas antal var 1995 sex gånger så stort som 1970 och utgjorde drygt 40 % av Journalistförbundets cirka 18 000 medlemmar. 1996 var könsfördelningen bland Sveriges Radios reportrar, producenter och programledare 314 kvinnor (41 %) och 456 män. Vid Sveriges Television utgjordes producent- och reporterstaben hösten 1995 av 192 kvinnor (43 %) och 259 män.⁹⁹

Fyra av Rapportredaktionens kvinnliga reportrar i slutet av 1980-talet: Ewonne Winblad, Eva Marling, Ann Lindgren och Elisabeth Hedborg. Under 1980- och 1990-talen har könsfördelningen bland Sveriges Radios och Sveriges Televisions producenter och reportrar blivit jämnare. 1997 var cirka 40 % kvinnor, 60 % män.

ETT SLÄKTFÖRETAG?

En ofta framförd uppfattning om Sveriges Radio/Sveriges Television är att det är ett släktföretag. Det anses att osedvanligt många är gifta med varandra, många är också barn till tidigare medarbetare. Är detta en myt eller en riktig bild av SR/SVT? Och avviker Sveriges Radio/Sveriges Television från andra företag i detta avseende?

Någon ledning ges inte i de nyss refererade journalistundersökningarna, då frågan om släktbakgrund inte ställdes. Det gjorde däremot Olof Petersson och Ingrid Carlberg i undersökningen *Makten över tanken* (1990) med ett bruttourval av 1 500 journalister och med en svarsandel på 62 %.

Det visade sig att en journalist av tio hade en förälder som också varit aktiv i journalist- eller informationsarbete. En lika stor andel bodde ihop med en annan journalist eller informatör. Sammanlagt hade 36 % av journalisterna någon anförvant som var eller hade varit verksam i journalist- och informationsarbete. För SVT var denna andel 40 %, för Lokalradion 37 % och för Riksradiön 34 %.¹⁰⁰ SR/SVT avvek alltså inte märkbart från journalistkåren i gemen. Den kompletta tabellen i Petterson–Carlbergs rapport ser ut som följer:

Släkt med journalist/informatör (procentuell andel av tillfrågade)	SVT	RR	LRAB	Samtliga journalister i undersökningen
Förälder	6	10	9	9
Maka, make, sammanboende	13	7	6	10
Barn	6	3	0	5
Någon av ovanstående eller släkting	40	34	37	36

Inom ramen för denna undersökning har också en mindre studie gjorts. Sveriges Televisions distriktskontor i Göteborg, det största SVT-distriktet med 241 medarbetare, har jämförts med ett annat kunskapsföretag, Högskolan i Jönköping, en stiftelse

med tre utbildningsbolag: Högskolan för lärarutbildning och kommunikation, Internationella Handelshögskolan, Ingenjörshögskolan samt ett servicebolag, Högscoleservice. Högskolan i Jönköping har 291 medarbetare.¹⁰¹ Resultatet visar att det inte är någon större skillnad mellan dessa arbetsplatser i detta avseende:

	SVT Göteborg	Högskolan i Jönköping
Antal medarbetare	241	291
Gifta par	11 (22 individer)	9 (18 individer)
Etablerade samboförhållanden inom SR-koncernen/Högskolan	4 (8 individer)	2 (4 individer)
Gift med tidigare medarbetare inom SR-koncernen/Högskolan	3	3
Föräldrar/barn inom SR-koncernen/Högskolan	4	4
Svägerskor/svågrar inom SR-koncernen/Högskolan	2	3
Syskon inom SR-koncernen/Högskolan	2	
Summa individer med släktrelationer	41 (17 %)	32 (11 %)

Ett stickprov på två SVT-arbetsplatser, SVT Falun och SVT Växjö, visar att 3 av 48 anställda (6 %) i Falun år 1988 hade släktrelationer inom distriktet. Motsvarande siffror samma år för Växjödistriktet var 6 av 66 medarbetare (9 %). En brist i dessa provstudier – om man skall studera just rekryteringen till SR/SVT – är att det inte framgår om personerna var släkt redan innan de började på företaget.

Av det begränsade material som här redovisats förefaller dock inte SVT/SR avvika från mediebranschen i stort i det här avseendet.

Sammanfattning

Efter SR-företagens expansion under tidigare decennier präglades 1980- och 1990-talen av stora personalneddragningar. De berodde dels på sparkrav från statsmakterna, dels på att public service-företagen ville få fram mera programmedel för att möta konkurrensen från de nya konkurrerande kanalerna. Personalkostnaderna var den största utgiftsposten. Genom olika »stödåtgärder« och personalavvecklingsprojekt reducerades antalet anställda från 1980-talets början till 1990-talets mitt med över 20 %.

Rationaliseringarna skedde i nära kontakt med de fackliga organisationerna, som efter 1970-talets fackliga högkonjunktur nu fick en mer defensiv roll i takt med krympande resurser och tilltagande extern konkurrens. Ett mer eller mindre totalt stopp infördes för nyanställningar. Men samtidigt gällde det att behålla de nyckelgrupper som var svåra att ersätta och därtill attraktiva för konkurrerande företag. En särskilt svår medtävlare fick SVT i nystartade TV 4, som till stor del rekryterade både programmedarbetare och tekniker från Sveriges Television. Tre fjärdedelar av personalen, inklusive de två högsta cheferna, vid TV 4:s nyhetsprogram Nyheterna hade således ett förflutet inom SR-koncernen.

De rekryteringsärenden som bolagsstyrelserna främst sysslade med var chefstillsättningar på programsidan. Skilda uppfattningar rådde ofta om huruvida tjänsterna skulle besättas med interna eller externa kandidater och i vad mån utannonsering skulle ske när tidsbegränsade förordnanden löpte ut. Moderata styrelseledamöter och näringslivsrepresentanter drev i samtliga bolag kraven på en utökad externrekrytering, medan de fackliga organisationerna ofta motsatte sig automatiska förlängningar av chefsförordnanden.

Genomgående lyckades dock företagsledningarna i alla programbolagen få igenom sina förord i styrelserna. De enskilda styrelseledamöterna hade i praktiken mycket lite att säga till om, eftersom beredningsprocessen sköttes av chefstjänstemännen i

bolagen. Förslagen var dessutom ofta förankrade i de fackliga organisationerna. Men även när företagsledningen och facket var oense, vilket ofta var fallet inom främst Lokalradion under 1980-talet, gick besluten ledningens väg. Efter de mest kontroversiella tillsättningsärendena utformade företagsledningarna nya rutin-beskrivningar eller gjorde särskilda utredningar för att dämpa kritiken.

I alla bolagen fick man från och till problem med att hitta lämpliga chefskandidater. En viktig faktor som påverkade möjligheterna att externrekrytera var lönesättningen. De koncern-gemensamma reglerna utgjorde här ett tak, som programbolagens styrelser måste ta hänsyn till. Det försvann när »paraply-bolaget» Sveriges Radio avskaffades. Radiobolagets styrelse hänvisade till den nyvunna självständigheten, när man skrev ett nytt uppmärksammat anställningsavtal med radiochefen Ove Joanson 1993. Det nya radiobolaget hade året dessförinnan tillsatt 29 nya kanalchefer i samband med sammanslagningen av Riksradion och Lokalradion. Detta var dock en chefsutnämning i traditionell Sveriges Radio-stil. Samtliga chefer hämtades från »SR-familjen», 18 från Lokalradion, 9 från Riksradion och 2 från Sveriges Television. En fjärdedel var kvinnor.

Nya kriterier för rekryteringen kom delvis att gälla under 1990-talet till följd av konkurrensen med de nya radio- och tv-kanalerna. Större vikt än tidigare lades vid den programpresenterande förmågan. SVT/SR försökte, liksom de privata radio- och tv-kanalerna, att systematiskt spåra upp nya programledartalanger för kommande behov.

SVT- och SR-personalens sammansättning i slutet av 1990-talet skiljer sig inte särskilt mycket från övriga medieföretag i landet förutom att medelåldern är högre på SVT/SR än på de nystartade radio- och tv-företagen. Den hade dock varit ännu högre om inte så många av de äldre medarbetarna valt att sluta under 1980- och 1990-talens så kallade stödprojekt. De undersökningar som gjorts av journalistförbundets medlemmar 1994 och 1995 visar att SVT/SR-journalisterna ligger ganska nära journa-

listkåren i allmänhet vad avser social bakgrund, utbildning och partisympatier. SVT-journalisterna avviker något mer än SR-journalisterna. SVT-journalisterna kommer mera sällan från arbetar- eller jordbrukarhem, speciellt gäller detta kvinnorna. De är också något mer högerinriktade än journalistkollektivet i stort (som dock i sin tur ligger till vänster om väljaropinionen). De SVT/SR-anställda har genomgående en något längre utbildning än övriga journalister. Däremot torde inte programmedarbetarna inom Sveriges Television och Sveriges Radio vara mer släkt med varandra än vad som är vanligt inom mediebranschen.

Sammanfattning

Rekryteringsvägarna

Medarbetarna till radion och televisionen har huvudsakligen rekryterats genom 1) handplockning, 2) tester, 3) annonsering och 4) tillfälliga engagemang. Ibland har olika sätt kombinerats.

Handplockning av programmedarbetare förekom framför allt under radions första decennier, men också senare i samband med uppbyggnaden av nyhetsredaktionerna och vissa specialredaktioner. En form av handplockning gjordes även, då de första producenterna och teknikerna till televisionen togs ut bland redan anställda radiomedarbetare.

Olika former av tester har tillämpats under alla perioder. De hallåprov som började ordnas på 1930-talet förekommer med i stort sett samma uppläggning i slutet av 1990-talet. Till en början var hallåtjänsterna kombinerade med programarbete och därmed en inkörsport till många andra verksamheter. För vissa tjänster, som programpresentatör och nyhetsuppläsare i radion, har hallåproven varit obligatoriska. Likaså har sportredaktionerna i Stockholm och Göteborg anställt en lång rad medarbetare efter fackkunskaps- och mikrofontester. Inför TV 2-starten utformades ett psykologiskt test, som över 1 000 sökande fick genomgå. Under 1970- och 1980-talen var det mindre vanligt med tester, annat än till speciella uppgifter, men i 1990-talets konkurrenssituation har både SR/SVT och de privata företagen försökt utveckla metoder för att finna bland annat programledarämnen. Radio/TV-företagen har även regelmässigt börjat begära röst- eller videoprov i platsannonserna.

Till att börja med fanns inga regler om vilka tjänster som

skulle annonseras ut. Först under 1960-talet blev det rutin att nyinrättade tjänster ledigförklarades i externa och/eller interna annonser. Inför de stora anställningsvågorna i samband med TV 2-starten och lokalradions tillkomst rekryterades hundratala nya medarbetare på detta sätt. De eftertraktade befattningarna som utrikeskorrespondent utannonserades också från första början. Däremot omförordnades många chefer på 1970- och 1980-talen utan att någon annonsering skedde. De externa annonserna har minskat i antal under de senaste decennierna, eftersom många tjänster av främst ekonomiska skäl återbesatts genom omplaceringar.

En fjärde rekryteringsväg har gått via tillfälliga anställningar och uppdrag. Den blev särskilt vanlig i början av 1970-talet, då programenheterna tilläts att engagera frilansmedarbetare över programbudgetarna. När lagen om anställningsskydd (LAS) kom blev många av dessa löst knutna medarbetare fast anställda. Praktikanterna från journalisthögskolorna är en annan grupp ur vilken många permanenta medarbetare kommit. Även före journalisthögskolornas och LAS tid ledde vikariat och provanställningar ofta till fasta engagemang.

Rekryteringen har med tiden skett under alltmer reglerade former. Under alla år har dock alla fyra anställningsformerna förekommit parallellt, fast urvalet inom varje kategori gjorts med en ökad systematik. Schematiskt kan rekryteringsprocessen av programmedarbetarna beskrivas på följande sätt:

Rekryteringssätt

Slag av medarbetare	<i>Sluten rekrytering</i>	<i>Öppen rekrytering</i>
<i>Specialmedarbetare</i>	Handplockning	Tester
<i>experter</i>		
<i>Allmänreportrar</i>	Tillfälliga	Annonsering
<i>producenter</i>	engagemang	

Vissa tjänster har redan i rekryteringsskedet krävt en hög grad av special- eller expertkompetens, medan det stora flertalet programmedarbetare – anställda som eller internutbildade till allmänreportrar/producenter – haft en ganska bred bakgrund. En indelning kan också göras i ett slutet och ett öppet rekryterings-sätt, beroende på om det rått offentlig konkurrens om platserna eller om de varit förbehållna en begränsad grupp.

Typexempel på handplockade specialmedarbetare är författaren Hjalmar Gullberg och kompositören Lars-Erik Larsson på 1930-talet och de politiska »kraftkornen« Allan Larsson, Sam Nilsson och Ivar Peterson 1969, exempel på en öppen rekrytering med tester är radions hallåprov (vem som helst kunde söka, men testerna avgjorde vem som skulle antas). Exempel på tillfälligt engagerade medarbetare från en sluten krets med goda möjligheter att sedan bli anställda är praktikanterna från journalisthögskolorna. Det öppnaste – och med tiden vanligaste – rekryteringssättet har varit offentlig utannonsering av reporter- och producenttjänster. Olika kombinationer har också förekommit, fränsett polerna i schemat: handplockning och annonsering. Det stora utbildningsprojektet inför TV 2-starten omfattade till exempel både annonsering och tester.

Yttre förutsättningar

Till en början hade företaget mycket fria händer i anställningsfrågorna. Det är sparsamt med fingervisningar från statsmakterna fram till radioutredningens betänkande 1965 och TV 2-propositionen året därpå. Radioutredningen föreslog, förutom en mer formaliserad anställningsprocess, att antalet fast anställda skulle begränsas till förmån för fler frilans- och kontraktsanställda. Propositionen och efterföljande riksdagsbeslut decentraliserade i hög grad rekryteringspolitiken från företagsledningen till programledningarna, vilka gavs »betydande frihet att organisera och dimensionera sina programredaktioner«, dock inom de eko-

nomiska ramar som företagsledningen – ytterst politikerna – bestämde.

1974 års radioutredning tryckte på vikten av att fria kulturarbetare och fristående yrkesutövare gavs större möjligheter att producera program, ett krav som upprepades i kommande proposition. Från Sveriges Radio anfördes att detta krav kolliderade med lagen om anställningsskydd, enligt vilken företaget vid 1970-talets mitt fått erbjuda ett stort antal tillfälligt anställda fasta tjänster. Statsmakternas direktiv om utökad extern medverkan i programproduktionen, i kombination med de rationaliseringskrav som ställdes på verksamheten, bidrog starkt till att personalen reducerades med över en femtedel under 1980- och 1990-talen.

Chefstillsättningarna

De allra flesta programstyrande chefer har internrekryterats. Under radions allra första decennier handplockades visserligen flera kulturpersonligheter till ledande befattningar, men när företaget började växa i stor skala från 1950-talet hämtades som regel cheferna från de egna leden. Många chefer utnämndes i samband med omorganisationer utan att tjänsterna formellt utlystes, till exempel de första distriktscheferna som nästan alla internbefordrades och som kom att inneha sina befattningar i tio–tjugo år. Från slutet av 1960-talet fick alla programchefer tidsbegränsade förordnanden, ett system som avskaffades på 1990-talet.

Den stora omorganisationen av Sveriges Radio i slutet av 1970-talet medförde bara en marginell förnyelse på chefssidan inom televisionen och riksradiion. De flesta som var chefer fortsatte att vara chefer. Av de nya lokalradiocheferna hade tre fjärdedelar ett SR-förflutet. Det var också en stark manlig dominans. De allra flesta hade en journalistisk bakgrund.

Detta mönster bestod i huvudsak under 1980- och 1990-talen.

Det var sällsynt att externa kandidater utsågs till höga poster eller till programchefer, trots att en falang i bolagsstyrelserna konsekvent drev detta krav för att få en förnyelse till stånd. Mot denna uppfattning hävdades att chefsjobben förutsatte kunskaper och erfarenheter som inte kunde inhämtas någon annanstans än inom SR-koncernen. Det är betecknande hur den enda vid bolagsklyvningen 1979 externrekryterade programdirektören pekade »på företagets höga värdering av kunskaper om företaget samt traditionerna att ta stor hänsyn till personalens synpunkter« när hon förespråkade en intern kandidat som Dagens Eko-chef 1981. Den externa chefsrekryteringen hölls också tillbaka av att chefslönerna inom SR var relativt låga i förhållande till delar av näringslivet.

Styrelsernas inflytande

Formellt avgjordes alla anställningsärenden under de första 25 åren av Radiotjänsts styrelse, men denna var närmast en bekräftelseinstans utom i några enstaka fall. Från 1950-talet drogs enbart tjänster över en viss lönenivå i styrelsen. För det mesta följde styrelsen företagsledningens förslag, men det hände att enskilda ledamöter, till och med ordföranden, reserverade sig mot personvalen.

Styrelserna sysslade främst med chefstillsättningar men avgjorde också till en början vilka som skulle bli utrikeskorrespondenter och var dessa skulle placeras. I samband med TV 2-starten och LKAB-strejken efterlyste några styrelseledamöter ett större inflytande på personalrekryteringen. Då hade dock riksdagen genom att decentralisera en stor del av ansvaret för personalpolitiken till programenheterna kringskurit styrelsens möjlighet att påverka anställningspolitiken. I ett radioprogram några år efter sin avgång kritiserade styrelsens ordförande 1955–1976, Per Eckberg, skarpt de – enligt hans mening – begränsade möjligheter styrelsen hade att påverka bland annat rekryteringen. Styrelse-

ledamöterna uppfattades enligt Eckerberg som »utomstående figurer som skulle hållas kort«.

Den styrelse som tillsattes för det nybildade lokalradiobolaget hade ett reellt inflytande i samband med utnämningen av de 24 lokalradiocheferna och ändrade i ett par fall företagsledningens förslag. Annars hade styrelserna i de olika programbolagen efter SR-klyvningen 1979 små möjligheter att påverka chefsrekryteringen. Beredningen sköttes av chefstjänstemännen i bolagen. Förslagen var ofta förankrade hos de fackliga organisationerna. Genomgående lyckades företagsledningarna i alla programbolagen få igenom sina förord i styrelserna. Uppstod kontroverser dämpades kritiken genom att styrelserna utlovades nya rutinbeskrivningar eller en översyn av tillsättningsprinciperna till kommande möten.

Fackets roll

De fackliga organisationerna påverkade bara i ringa mån anställningspolitiken fram till 1970-talet. Då fick SIF-klubben – och senare även SJF- och SACO-föreningarna – en helt annan betydelse än tidigare på grund av arbetsmarknadslagarna och företagets ekonomiska situation. Samtidigt ökade det fackliga intresset bland de anställda.

SIF-klubben var särskilt aktiv i samband med tillämpningen av lagen om anställningsskydd. Som en indirekt följd av det fri-lansstopp som SIF proklamerade 1977 för att få bort vad man betecknade som »grå arbetskraft« kom företaget att fast anställa ett 100-tal tillfälliga medarbetare. I samband med medbestämmandelagens införande kom SIF-klubben överens med företaget om att förhandlingsplikt alltid skulle gälla vid chefstillsättningar. Besluten fattades dock nästan alltid i enlighet med företagets vilja.

Alla fackliga organisationer hade gott om synpunkter på chefstillsättningarna under framför allt 1970- och 1980-talen.

SIF-klubben motsatte sig som regel automatiska förlängningar av chefsförordnanden. Likaså var fackklubbarna ofta skeptiska till externa rekryteringar. Om inte personalrepresentanterna fått vara med i beredningen av chefsfrågorna avstod man oftast från att delta i styrelsebesluten, gjorde anteckningar till protokollen eller reserverade sig. I lokalradion var på 1980-talet företaget och de fackliga organisationerna sällan eniga om chefstillsättningarna.

Personalnedskärningarna på 1980- och 1990-talen gav de fackliga organisationerna en mer defensiv roll. Samtidigt tonades partskonflikterna ned i den yttre konkurrens som SVT och SR började känna av från de privata radio- och tv-kanalerna.

Politiska aspekter

Till skillnad från totalitära stater, men även en del västerländska demokratier, har inga chefer eller medarbetare i det nationella radio- och tv-monopolet i Sverige officiellt tillsatts på politiska grunder. Vid ett par tillfällen har dock en politisk »balansrekrytering« skett, som när de tre s.k. kraftkornen anställdes på TV:s nyhetsredaktion 1969 och när programdirektörsposterna 1978 fördelades mellan de politiska blocken. Politiska hänsyn togs också, när de första kanalcheferna för TV 1 och TV 2 skulle tillsättas.

Flera exempel finns på hur enskilda styrelseledamöter och personalgrupper agerat för att förhindra rekryteringen av politiskt etiketterade chefer och medarbetare. Ibland har detta skett med en öppen argumentering, som när en socialdemokratisk chefredaktör föreslogs och utnämndes till Dagens Eko-chef. Ibland har styrelseledamöter eller olika grupperingar, både till höger och till vänster, på formella grunder försökt fördröja utnämningarna av politiskt kontroversiella chefer.

Vandringshistorien om Vietnamdemonstranterna som gick in på radiohuset och fick fast anställning på TV 2 är en av de myter

som kan avfärdas, åtminstone om man avser den grupp som antogs till producentkurserna 1968. Många i denna hade säkert ett starkt samhällsengagemang, men det var en väl kontrollerad skara, utvald via tester och intervjuer bland 2 500 sökande. Denna grupp var också betydligt mindre än antalet frilansare och vikarier som direktengagerades av redaktionerna under 1970-talets första år. Sannolikt avvek inte journalistkårens politiska sammansättning inom SR/SVT från den svenska journalistkåren i gemen under denna tid, lika lite som SR/SVT-journalisterna skiljer sig politiskt från kollegerna i andra medier i 1995 års journalistundersökning.

Kvinnor och män

Radiotjänst och Sveriges Radio var länge ett företag med en tydlig uppdelning i manliga och kvinnliga yrken. Programverksamheten var mycket mansdominerad. Under de första femton åren fanns inga kvinnliga programmedarbetare över huvud taget och det dröjde till 1944 innan hallåmännen fick sin första kvinnliga kollega. 1956 begärde den nye Ekochefen i en promemoria att få undersöka möjligheterna att få en kvinnlig reporter för viss tjänstgöring. 1968 bestod Aktuellredaktionen av 34 män och 4 kvinnor, dock torde Sverige varit först i världen med kvinnliga nyhetsuppläsare. Av dem som antogs till tv-producentutbildningen 1968 var nästan 80 % män. Fördelningen män–kvinnor vid chefsutnämningarna till de nya programbolagen i slutet av 1970-talet var ungefär densamma.

Under de senaste decennierna har könsfördelningen blivit jämnare bland programmedarbetare och programstyrande chefer. Bland producenterna och journalisterna var 1997 cirka 60 % män och 40 % kvinnor. De vanligaste kvinnoyrkena inom SR/SVT är på 1990-talet producent och reporter. På 1970-talet var det sekreterare, scripta och kontorist.

Det kan tyckas anmärkningsvärt att genombrottet för en mer

jämställd rekrytering av programmedarbetare sammanfaller med 1980- och 1990-talets neddragningsperiod, då personalomsättningen dessutom var mycket låg. Under dessa år blev dock jämställdheten mellan kvinnor och män en allt viktigare politisk fråga. Den mer jämställda könsfördelningen inom journalisthögskolorna och den högre utbildningen slog nu också igenom. Till detta kom, i Sveriges Radio-företagens fall, att både de fackliga organisationerna och företagsledningarna under denna period började prioritera jämställdhetsarbetet. Politikerna gjorde också sitt genom att föra in jämställdheten i förarbetena till radiolagen 1978. Undersökningar som påvisade att kvinnor saknades och marginaliserades i olika programtyper bidrog också till att kvinnor (åtminstone inom vissa områden) uppmuntrades i programarbetet och karriären.

Utbildning och social bakgrund

Tre fjärdedelar av programmedarbetarna vid Radiotjänsts 20-årsjubileum 1945 var akademiker; de övriga hade mestadels musikalisk bakgrund. Likaså var de flesta landsortsombuden akademiker med radioverksamheten som bisyssla. Företagets karaktär av akademisk institution bestod till slutet av 1950-talet, då televisionens, nyhetsverksamhetens och så småningom distriktens expansion innebar att allt fler journalister med en varierad utbildningsbakgrund kom att anställas. Aktuelltredaktionen 1968 bestod till exempel av 4 medarbetare med akademisk grundexamen, 27 med studentexamen eller motsvarande och 7 med realexamen. Eftersom många nyhetsjournalister sedan blev chefer för redaktioner och distrikt kom denna fördelning att påverka chefskollektivet som helhet. Bland de cirka 70 programchefer som utsågs vid omorganisationen 1976–1979 hade de flesta en akademisk grundexamen, journalisthögskola eller studentexamen. En handfull hade avlagt en högre akademisk examen och lika många var ursprungligen folkskollärare.

1995 års journalistundersökning visar att en större andel SVT/SR-medarbetare än genomsnittet i journalistkåren har gått journalisthögskolan, medan en något större andel än kåren i stort har annan universitets- eller högskoleutbildning. Samma undersökning visar att SVT-journalisterna oftare kommer från storstäderna och att de manliga SR/SVT-journalisterna i betydligt större utsträckning än de kvinnliga kommer från arbetarhem. En klar majoritet av de kvinnliga SR/SVT-journalisterna har föräldrar som är akademiker eller högre tjänstemän.

Storstadsdominansen bland tv-medarbetarna var också påtaglig bland både sökande och antagna till TV 2-utbildningen 1968. Detta förhållande består bland dem som på 1990-talet söker till SVT eller de privata programföretagen.

En föreställning om SR/SVT är att släktförbindelserna skulle vara ovanligt många. Att döma av en journalistundersökning från 1990 och ett par mindre undersökningar som gjorts inom ramen för detta arbete avviker inte Sveriges Radio-företagen från mediebranschen i övrigt.

Tre anställningsvågor: akademiker, journalister, kvinnor

Den första radiostyrelsen hade en nyckelroll. Dess uppgift var att hitta de personer som skulle ange tonen i programverksamheten för lång tid framöver. Förhoppningsvis skulle dessa val svara mot både styrelsens intentioner och publikens önskemål.

Styrelsen valde till stor del akademiker, vilka sedan bidrog till att rekrytera fler akademiker, så att tre fjärdedelar av programpersonalen efter tjugo år bestod av akademiskt utbildade av något slag. Radiotjänst liknade härvidlag jämförbara radioföretag i Norden och Västeuropa. Programmedarbetarna vid den främsta förebilden, BBC, var enligt engelska forskare en kulturell elitgrupp (en Oxford- och Cambridgeklav) och så kunde även Radiotjänsts medarbetare ibland betraktas. Den krets som kunde

komma ifråga som hallåmän under radions första decennier var i varje fall starkt begränsad av den utbildningsbakgrund och det kulturella kapital som var en första förutsättning för ett lyckat hallåprov.

De som antogs till hallåmän, och som sedan kom att utgöra en förhållandevis stor del av radions programpersonal på 1930-, 1940- och 1950-talen, var därför en mycket homogen skara: unga, manliga, språkkunniga akademiker från Stockholmsregionen med dokumenterade kulturella intressen, särskilt inom musikområdet. Detta bidrog sannolikt till den distans med vilken radion kunde upplevas i övriga landet.

Radion uppfattades ofta som en myndighet, vars anställda ingick i ett etablissemang, till vilket bara ett fåtal var utvalda. Denna bild förändrades så småningom, långsamt till en början, men från mitten av 1950-talet allt snabbare i takt med att radio- och tv-företaget växte med nya kanaler och verksamheter. Anställningskriterierna ändrades också; det blev till exempel inte längre obligatoriskt med hallåprov eller röstprov för journalister på nyhetsredaktionerna eller de nyinrättade distriktskontoren. Dialekter tilläts i sammanhang där de tidigare varit otänkbara.

Akademikerna utgjorde alltså den första stora anställningsvägen. Nästa var journalisterna. Större delen av de journalister som etablerade de första nyhetsprogrammen i radio och tv i Sverige hade sin bakgrund i tidningsjournalistiken. Det gällde speciellt Dagens Eko-redaktionen på 1950- och 1960-talen, där hundratals tidningsjournalister blev radiojournalister, varav många sedan fortsatte till televisionens nyhetsprogram. Dagens Eko var under lång tid den stora plantskolan för samtliga nyhetsredaktioner inom Sveriges Radio-företagen.

De större nyhetsredaktionerna (Ekot, Aktuellt, Rapport och TV 4-Nyheter) sammansattes ursprungligen genom handplockning. Annonsering och tester var ovanliga. För dem som skulle läsa telegram i Ekosändningarna krävdes dock godkända röstprov. Några andra speciella krav med hänsyn till radio- eller

tv-mediets karaktär har inte spårats i materialet. Den förste Rapportchefen betonade till och med att han inför risken att bilden överordnades nyhetsurvalet inte sökte några utpräglade bildmänniskor.

Dagens Eko och TV-Aktuellt byggdes upp successivt under 1950- och 1960-talen. Nya medarbetare anställdes inför nya redaktionella åtaganden. Det gällde framför allt Dagens Eko, där redaktionschefen Per Persson med stöd av den nyhetsintresserade radiochefen Olof Rydbeck på bara några år formade en redaktion som kunde svara för en självständig nyhetsbevakning av hela samhällsfältet inklusive utlandet och Sverige utanför Stockholm. Inom televisionen fick nyhetsverksamheten till en början inte samma centrala position som inom ljudradion. Täta chefsbyten och små personella resurser hämmade också verksamheten.

Rekryteringen av personal till Rapport 1969 och till TV 4:s Nyheterna tjugo år senare har många likheter. I båda fallen var det helt nya verksamheter som skulle etableras. Startdatum var givet. Redaktionscheferna fick fritt spelrum att inom angivna ramar anställa vilka de ville. Inga fackliga eller byråkratiska hinder låg i vägen. Resultatet blev ungefär detsamma. Redaktionscheferna plockade till två tredjedelar ihop sina arbetslag från de närmaste konkurrenterna, i Rapports fall Dagens Eko och Aktuellt, i Nyheternas fall Aktuellt och TV 2:s riks- och regionalredaktioner. Några tidningsjournalister kompletterade. Nästan samtliga som anställdes var verksamma i Stockholm. Redaktionscheferna hade i båda fallen ett förflutet på de redaktioner som de rekryterade mest från. Rapport- och TV 4-redaktionerna utgjorde därmed i starten ett slags nätverk, där nästan alla kände alla.

Rekryteringen till nyhetsredaktionerna hade inte bara betydelse för nyhetsverksamheten, eftersom påfallande många nyhetsjournalister sedan fortsatte till centrala funktioner inom och utom radion och televisionen. En majoritet av Sveriges Radios tio första distriktschefer hade till exempel ett förflutet på Dagens

Eko. Fem av sex programdirektörer som tillsattes vid den stora omorganisationen av företaget 1978 hade journalistisk bakgrund. 23 av de 24 första lokalradiocheferna hade börjat sin yrkesbana som nyhetsjournalister.

En tredje tydlig rekryteringsvåg kan märkas under 1980- och 1990-talen, då de kvinnliga programmedarbetarna starkt växer i antal och proportion. Programverksamheten var länge mycket mansdominerad, vilket för övrigt gäller hela mediebranschen. Men på de senaste decennierna har en markant utveckling mot en ökad jämställdhet skett. Det kvinnliga genombrottet kommer under den tid då SR-företagen börjar minska personalstyrkan och personalomsättningen är låg. Dessa återhållande faktorer har kompenseras av det planmässiga jämställdhetsarbete som företagsledningarna och de fackliga organisationerna bedrivit under samma tid. Utvecklingen inom SVT och SR är inte unik; den gäller även tidningarna och konkurrerande radio-tv-företag, men den offentliga uppmärksamheten har varit särskilt riktad på de licensfinansierade public service-företagen, som förväntats vara föregångare inom detta fält.

På samma sätt som akademikerna och journalisterna kom att stärka sina positioner genom att i hög grad besätta chefspositionerna har kvinnorna under främst 1990-talet gjort en stark inbrytning i chefskollektivet. Andelen kvinnliga chefer uppgick 1996 till 34 % inom Sveriges Television och till 38 % bland Sveriges Radios programchefer.

Inför millennieskiftet kan man börja skönja konturerna av en fjärde rekryteringsvåg från en grupp som hittills är mycket sparsamt företräd bland programmedarbetarna i den svenska radion och televisionen, nämligen invandrarna. Här görs, liksom inom jämställdhetsarbetet, särskilda insatser för att bredda medarbetarkårens sammansättning och bakgrund.

Rekryterings konsekvenser för programutbudet

Idealet är att programpolitiken och anställningspolitiken är koordinerad, att de människor som anställs är de lämpligaste för den programverksamhet som skall bedrivas. Detta har rimligen varit SR-företagens strävan ända från starten av Radiotjänst för snart 75 år sedan.

Frågan är hur man lyckats. Denna undersökning om hur rekryteringen skett, vilka som anställts och vilka som blivit chefer har förhoppningsvis lämnat något bidrag till svaret. Samtidigt har givetvis många andra faktorer än personalsammansättningen påverkat innehållet. Utbudet bestäms inte bara av aktörer inom medierna utan även av aktörer utom medierna (som politikerna) och, direkt och indirekt, av publiken.

Lättast att överblicka är pionjärtiden från 1925 och ett par decennier framåt. Hela programutbudet producerades och administrerades då av några tiotal programtjänstemän. De hade ett mycket stort inflytande över vad som skulle sändas, även om styrelsen till en början också var aktiv i programfrågorna och de externa önskemålen många. Därtill fanns fastslagna begränsningar. TT skulle sköta nyhetssändningarna och enbart riksprogram fick sändas ut. Ser man till utbudets karaktär med en tonvikt på musik, kultur och faktaprogram stämmer det väl överens med programmedarbetarnas akademiska eller musikaliska bakgrund. Programmedarbetarna såg sig gärna som folkbildare och det var deras värderingar och smak som avgjorde vad lyssnarna fick höra.

Under efterkrigstiden breddades producentkretsen med flera journalistiskt inriktade unga medarbetare, som introducerade och utvecklade nya programformer inom till exempel samhällsreportaget, evenemangsbevakningen och underhållningen. Det fanns gott om utrymme för nya idéer och initiativ från de programmedarbetare som på olika sätt ville förnya mediet. Den stora publiken uppskattade också i hög grad detta breddade utbud. Fortfarande var emellertid folkrörelserna, kvinnorna och

landsortsmedarbetarna starkt underrepresenterade bland programtjänstemännen. Radion bibehöll därmed, fast populärare än någonsin, sin officiella huvudstadsprägel.

Den journalistiska eran inleddes på allvar, när radion vid 1950-talets mitt fick egna nyhetssändningar. Journalisterna gjorde radion folkligare och förstärkte dess roll som informationsmedium. När distriktsorganisationen sedan byggdes ut och företaget fick egna medarbetare på de orter där fritidsombud dittills svarat för bevakningen, breddades programutbudet i hög grad i landsorten. På samma sätt bidrog de nyinrättade tjänsterna som utrikeskorrespondenter till en förbättrad kvantitet och kvalitet i utlandsbevakningen.

En kategori som med sina personliga bedömningar kunde påverka en stor del av radions utbud var underhållnings- och populärmusikproducenterna, särskilt sedan melodiradion fått en egen kanal i början av 1960-talet. Men det var också en mycket påpassad grupp, eftersom det musik- och artisturval som dessa producenter gjorde ofta fick kommersiella konsekvenser.

Ett direkt samband mellan rekryterings- och programutbudets karaktär kan man skönja hos den unga televisionen. Många av de radio- och frilansmedarbetare som uttogs för att utveckla det nya mediet var inriktade på konstnärliga och kulturella program och på underhållning, medan bara någon enstaka företrädde aktualitetsjournalistiken. Det dröjde också en bit in på 1960-talet innan televisionen fick dagliga nyhetssändningar, medan underhållningens andel av utbudet åren kring 1960 vida översteg 1970- och 1980-talets.

Så småningom blev journalisterna och samhällsproducenterna en stor grupp även inom televisionen, vilket ledde till en kraftig ökning av faktautbudet. Ur denna grupp rekryterades även de allra flesta programchefer under 1970- och 1980-talen. Journalisternas inflytande över programutbudet i både radio och tv blev därmed extra påtagligt.

Den kvinnliga inbrytningen på reporter-, producent- och chefsbefattningarna under de senaste decennierna har också

börjat få effekter på utbudet. En del forskningsresultat visar dock att programinnehållet inte automatiskt blir mer kvinnorelaterat med fler kvinnliga medarbetare, journalistkulturen kan förtränga kvinnliga drag. Men sammantaget har den förbättrade jämställdheten och systematiken vid rekryteringen ökat möjligheterna att finna rätt person till rätt plats.

Noter

INLEDNING

- 1 *Betänkande angående Rundradion i Sverige, dess aktuella behov och riktlinjer för framtida verksamhet* (SOU 1946:1), s. 116.
- 2 *Radions och televisionens framtid i Sverige* (SOU 1965:20), s. 257.
- 3 För en diskussion om protokoll som källmaterial, se t.ex. exkurs i Lars-Åke Engblom, *Arbetarpressen i Göteborg* (Göteborg: Ekonomisk-historiska institutionen, 1980), s. 381 ff.
- 4 Sveriges Radios verksamhetsberättelse 1979/80, s. 22. Medeltalet anställda uppgick till 6 679 i koncernen och 668 i moderbolaget, totalt 7 347. Antalet tillsatta tjänster (se not 5) uppgick dock bara till 5 779.
- 5 *Hört och sett. Radio och television 1925–1974* (Stockholm: Sveriges Radios förlag, 1974), s. 319 samt Sveriges Radios, Sveriges Televisions samt Utbildningsradions verksamhets- och förvaltningsberättelser 1974–1996. I Sveriges Radios verksamhetsberättelser t.o.m. 1985/86 redovisas *antalet tillsatta tjänster*, medan förvaltningsberättelserna fr.o.m. 1977/78 även redovisar *medeltalet anställda under verksamhetsåret* enligt den av bokföringsnämnden rekommenderade beräkningsmetodiken (KFS 1978:2), där antalet årsanställda beräknas enligt de principer som tillämpas vid rapporteringen av arbetsgivareuppgifter till riksförsäkringsverket. Fr.o.m budgetåret 1986/87 redovisas enbart den senare siffran (ingående i förvaltningsberättelsen) i företagets tryckta verksamhetsberättelser.
- 6 Årsberättelser för Sveriges Television, Sveriges Radio och Utbildningsradion 1996.
- 7 Historik personalavdelningen, upprättad av Gunilla Norrby. Sveriges Radios dokumentarkiv. När chefen för den år 1947 inrättade administrationsavdelningen, Erik Mattsson, 1952 även blev verkställande direktör för företaget tog han med sig personalfrågorna och var sam-

- tidigt personalchef. Denna ordning upphörde, då Olof Rydbeck 1955 blev både radiochef och vd.
- 8 *Utredning och förslag angående rundradion i Sverige* (SOU 1935:10), s. 117 f.
 - 9 *Hört och sett*, 1974, s. 313 f.
 - 10 Slutrapport 4 juli 1977 från en projektgrupp, som utrett Trygghetslagens inverkan på ljudradions programproduktion (TRIPP) 1972/73–1975/76. T 78 F:1:1.
 - 11 Utbildningsradion redovisas för första gången i personalstatistiken i Sveriges Radios verksamhetsberättelse 1978 och noteras då för 342 tjänster. Motsvarande siffra för Lokalradion samma år är 412; 1979: 530. Sveriges Radios verksamhetsberättelser 1978/79 och 1979/80.
 - 12 *Hört och sett*, 1974, s. 318.
 - 13 SOU 1935:10, s. 25.
 - 14 1958 fick Paul Björk, som då handlade distriktsfrågorna, i uppdrag att utreda Sveriges Radios distriktsorganisation med hänsyn till de arbetsuppgifter man kunde önska tilldela distrikten. Björks »Utredning rörande Sveriges Radios provinsorganisation« är daterad den 12 maj 1958 och föreslog bl.a. en omfattande teknisk upprustning i distrikten. I den överarbetning av Björks utredning, som är signerad E[ddie] P[loman] och daterad 12.1.1959 – »Förslag till provinsorganisation« – framläggs en regional indelning, som endast på några punkter skiljer sig från den som alltjämt gäller för Sveriges Television. *Regional utveckling 1970–75. Förslag avgivet av 1968 års distriktsutredning inom Sveriges Radio* (Stockholm: Sveriges Radios förlag, 1969), s. 32 ff.
 - 15 Årsberättelser för Sveriges Radio, Sveriges Television och Utbildningsradion 1967–1996.
 - 16 SOU 1935:10.
 - 17 Årsberättelser för Sveriges Radio, Sveriges Television och Utbildningsradion 1967–1996.
 - 18 Ulla B. Abrahamsson, *Hälften vunnet?* (Stockholm: SR/PUB, 1992), s. 27, 33.
 - 19 Jämställdhetsplan för SVT 1997–98, jämställdhetsplan för SR 1997.
 - 20 Philip Elliot, »Media organisations and occupations – an overview«, i James Curran (red.), *Mass communication and Society* (London: Edward Arnold, 1977), s. 143.
 - 21 Herbert Söderström & Pelle Ahrnstedt, *Svenska dagstidningsjourna-*

- listers utbildning, rekrytering, attityder m.m.* Journalistundersökningen 1955–1956 (Statsvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet, 1958), s. 40, 56, bilaga s. 12. Svarsfrekvensen skiftade starkt mellan de olika tidningsgrupperna: bland högerpressens medarbetare svarade endast 15 % sedan Svenska Dagbladets ledning och Svenska Tidningsutgivareföreningen protesterat mot några av frågorna (vilka utformats i samarbete med Svenska Journalistförbundet). För att öka representativiteten bortrationaliserades de tidningar där svarsfrekvensen var låg eller mycket låg.
- 22 *Journalistkåren i Sverige*. En undersökning utförd vid Journalisthögskolan i Stockholm (Stockholm: Gebers, 1970), s. 15 f.
 - 23 *Svensk press. Pressens funktioner i samhället* (SOU 1975:78), s. 240.
 - 24 Lennart Weibull, m.fl., *Svenska journalister. Ett grupporträtt* (Stockholm: Tiden, SJF, 1991), s. 91.
 - 25 Margareta Melin-Higgins, *Pedagoger och spårhundar. En studie av svenska journalisters yrkesval* (Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, 1996), s. 11 ff.
 - 26 Olof Petersson & Ingrid Carlberg, *Makten över tanken. En bok om det svenska massmediesamhället* (Stockholm: Carlssons, 1990), s. 87 f.
 - 27 Lars Furhoff, *Makten över journalistiken* (Stockholm: Natur och Kultur, 1986), s. 47 f.
 - 28 Lars Engwall, *Från vag vision till komplex organisation. En studie av Värmlands Folkblads ekonomiska och organisatoriska utveckling* (Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala, 1985), s. 387.
 - 29 Bl.a. Irene Grundberg, *Massmediaorganisationer och dess professioner, medieproduktion, organisation och professionalism i tidigare forskning* (Sociologiska institutionen, Uppsala universitet, 1991); idem, *Organisatoriska och ekonomiska aspekter på TV-produktion i svensk television* (Sociologiska institutionen, Uppsala universitet, 1993); idem, *Programidéers väg till program inom underhållning i public service och kommersiell television* (13. nordiska konferensen för masskommunikationsforskning, Jyväskylä, 1997). Grundberg baserar enligt avhandlingsplanen sina resultat på 70 djupintervjuer.
 - 30 Gunnar Hallingberg, *Radion i Sverige I. Rundradiorörelsen, radio-programmen och lyssnarna. Från 20-tal till 50-tal.* (Oppublicerat manus, 1997).
 - 31 Olle Sjögren, *Den goda underhållningen* (Stockholm: Stiftelsen Eter-

- medierna i Sverige, 1997). Pågående undersökningar av Alf Björnberg (musik), Ingegerd Rydin (barn), Michael Forsman (ungdom), Peter Dahlén och Bo Reimer (sport).
- 32 Svennik Høyer, »Får vi noe opprør fra midten?«, i *Pressens årbog 1981/82* (Odense: Dansk pressehistorisk selskab, 1982), s. 195 ff.
 - 33 Helge Østbye, *Norsk Rikskringkasting. Oppbygging – Programvirksomhet – Publikumsreaksjoner* (Bergen: Institutt for sosiologi og statsvitenskapelige fag, 1977), s. 139 ff.
 - 34 Arne Ejbye-Ernst, »Journalisten, 'spidserne' og bisserne«, i *Pressens årbog 1981/82* (Odense: Dansk pressehistorisk Selskab, 1982), s. 181.
 - 35 Furhoff, 1986, s. 152.
 - 36 Ejbye-Ernst, 1982, s. 186 ff.
 - 37 Sanomalehtimies/Journalisten, 1988:18.
 - 38 Henrika Zilliacus-Tikkanen, *Journalistikens essens i ett könsperspektiv* (Helsingfors: Rundradions jämställdhetskommitté, 1997) s. 75, 148 f.
 - 39 Vibeke Pedersen m.fl., *Studieværter og køn i Norden* (13. nordiska konferensen för masskommunikationsforskning, Jyväskylä, Finland, 1997), s. 36.
 - 40 Ulla B. Abrahamsson, *Programledare i tv* (Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Stockholms Universitet, 1996), s. 23.
 - 41 Regeringens proposition 1962:59 om journalistutbildningen.
 - 42 Melin-Higgins, 1996, s. 13.
 - 43 Ben H. Bagdikian, »Shaping media content: professional personnel and organizational structure«, i *Public Opinion Quarterly*, 1973–1974: Winter, s. 569 ff.
 - 44 Tom Burns, *The BBC. Public Institution and Private World* (London och Basingstoke: Macmillan, 1977), s. 99, 211 f.
 - 45 Elliot, 1977, s. 143.
 - 46 Melin-Higgins, 1996, s. 19.
 - 47 Donald Broady, *Sociologi och epistemologi. Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin* (Stockholm: HLS förlag, 1990), s. 171 ff.
 - 48 Göteborgs-Posten 10.5.1997. Intervju med Pierre Bourdieu av Chris Forsne.

1925–1955: HANDPLOCKADE, HALLÅPROVADE HERRAR

- 1 *Hört och sett*, 1974, s. 14.
- 2 *Rundradion 1926–1996. Rundradions historia i Finland* (Helsingfors: Rundradion AB, 1997), s. 275.
- 3 Hans-Fredrik Dahl, *Hallo – Hallo. Kringkastningen i Norge 1920–1940* (Oslo: Cappelen, 1975), s. 233 f.
- 4 *Hört och sett*, 1974, s. 309, 312.
- 5 Ingela Schyller, *Radio- och tv-utbudet 1925–1994* (Arbetsrapport nr 1, Stiftelsen Etermedierna i Sverige, 1966), s. 130 f.
- 6 Torsten Thurén, *Medier i blåsväder. Den svenska radion och televisionen som samhällsbevarare och samhällskritiker* (Stockholm: Stiftelsen Etermedierna i Sverige, 1997), s. 50 ff. Thurén diskuterar här Hugos roll som »folkbildare med höga ambitioner, inte minst när det gällde att fostra svenska folket till demokratiska medborgare» och jämför honom med den »omaka parhästen» Sven Jerring. »I själva verket var både Jerring och Hugo engagerade i samma projekt, det svenska folkhemsbygget», menar Thurén, »men med olika uppgifter. Om Sven Jerring företrädde en traditionell, snarast konservativ konsensusinställning, stod Yngve Hugo för en mera aktivistisk och modernistisk konsensus med socialdemokratiska förtecken.»
- 7 SOU 1946:1, s. 116 f.
- 8 Radiotjänsts styrelseprotokoll 21.3.1945. AA 04 A2 AA:8.
- 9 Schyller, 1996, s. 130.
- 10 Radiotjänsts styrelseprotokoll, Arbetsutskottet (AU) 10.12.1929, 8.12.1931. A 04 A2 BA:2,3.
- 11 Radiotjänsts styrelseprotokoll, AU 7.11.1927, 21.11. 1927, 27.5.1930, 3.2.1931. A 04 A2 BA:1,3. *Hört och sett*, 1974, s. 314.
- 12 Radiotjänsts styrelseprotokoll, AU 3.2.1931. A 04 A2 AA:2.
- 13 Nils-Olof Franzén, *Radiominnen* (Stockholm: Natur och Kultur, 1991) s. 65; Radiotjänsts styrelseprotokoll, veckosammanträde 27.1.1943. A 04 A2 BA:15.
- 14 Radiotjänsts styrelseprotokoll, veckosammanträde 21.8.1940. A 04 A2 BA:12.
- 15 Radiotjänsts styrelseprotokoll 23.2.1938. Bilaga. A 04 A2 AA:4.
- 16 Franzén, 1991, s. 266.
- 17 Kristina Lundgren, »'Vi ville ut och se allt ...' Kvinnliga journalister på 30-talet«, i: *Presshistorisk årsbok 1997* (Stockholm: Pressarkivets

- vänner, 1997), s. 121.
- 18 Stig Hadenius, »Medelsvenssons tidning«, i: G. Fredriksson, m. fl.: *Aftonbladet en svensk historia* (Stockholm: Tiden, 1980), s. 231.
 - 19 SOU 1946:1, s. 116.
 - 20 Franzén, 1991, s. 158.
 - 21 SOU 1946:1, s. 116.
 - 22 Radiotjänsts styrelseprotokoll 24.10.1924. A 04 A2 AA:1. Styrelsen bestod 1924–1936 av sju ledamöter, varav Kungl. Maj:t utsåg två. Fr.o.m. 1936 utsåg Kungl. Maj:t ordföranden + tre av de övriga ordinarie sex ledamöterna.
 - 23 Radiotjänsts styrelseprotokoll 13.11.1924. A 04 A2 AA: 1.
 - 24 *Hört och sett*, 1994, s. 26.
 - 25 Franzén, 1991, s. 50.
 - 26 Radiotjänsts styrelseprotokoll, AU 23.12.1930, AU 21.3.1931. A 04 A2 BA: 3.
 - 27 Radiotjänsts styrelseprotokoll, AU 22.1.1929, 10.9.1929, 10.3.1931, 29.3.1932. A 04 A2 BA: 3,4
 - 28 Radiotjänsts styrelseprotokoll, AU 16.6.1931. A 04 A2 BA:3.
 - 29 Radiotjänsts styrelseprotokoll, AU 28.6.1935. A 04 A2 BA:7. Radiotjänsts styrelseprotokoll 27.8.1935. A 04 A2 AA:2.
 - 30 Radiotjänsts styrelseprotokoll, AU 14.10.1936, 24.3.1937. A 04 A2 BA:8,9.
 - 31 Radiotjänsts styrelseprotokoll, månadssammanträde 12.1.1938. A 04 A2 AA:4.
 - 32 Radiotjänsts styrelseprotokoll, månadssammanträde 18.1.1939. A 04 A2 AA:4.
 - 33 Radiotjänsts styrelseprotokoll, veckosammanträde 5.11.1941. A 04 A2 BA:13.
 - 34 Radiotjänsts styrelseprotokoll 21.1.1942. A 04 A2 AA:6.
 - 35 Radiotjänsts styrelseprotokoll, månadssammanträde 29.11.1944. A 04 A2 AA:7. Under hösten 1947 (4.8–8.12) var förvaltningsutskottet (FU) ersatt av en »beredningsnämnd« med samma uppgifter och befogenheter som FU.
 - 36 Radiotjänsts styrelseprotokoll 23.1.1946, 11.8.1949, 22.4.1955. A 04 A2 AA: 9,12,18.
 - 37 Radiotjänsts styrelseprotokoll 11.10.1951. A 04 A2 AA:14.
 - 38 Historik, personalavdelningen, Sveriges Radios dokumentarkiv.
 - 39 Radiotjänsts styrelseprotokoll 16.9.1947. A 04 A2 AA:10.

- 40 Radiotjänsts styrelseprotokoll 27.3.1946, FU 21.3.1946. A 04 A2 BA:17.
- 41 Radiotjänsts styrelseprotokoll 12.5.1949. A 04 A2 AA:12.
- 42 Radiotjänsts styrelseprotokoll, FU 1.3.1950. A 04 A2 BA:19.
- 43 Radiotjänsts styrelseprotokoll, FU 7.11.1959. A 04 A2 BA:27.
- 44 Radiotjänsts styrelseprotokoll 14.2.1952. A 04 A2 AA:15. Jerstedts motkandidat, Göran Smith, var engagerad på arbetsgivarsidan som sekreterare i Sveriges Textilindustriförbund och Sveriges Konfektionsindustriförbund.
- 45 Franzén, 1991, s. 209.
- 46 Jörgen Cederberg & Göran Elgemyr, »Radion och det journalistiska oberoendet«, i: Jörgen Cederberg & Göran Elgemyr (red.), *Tala till och tala med. Perspektiv på den svenska radion och televisionen* (Stockholm: Legenda, 1984), s. 183 f. Enligt Göran Elgemyr, »Politruktjänsten som skakade radion«, i: Carlsson, Ulla (red.), *Forskning om journalistik* (Göteborg: Nordicom, 1988), s. 75 har dåvarande styrelseledamoten, Erik Lönnroth, uppgett att det var han som fällde utslaget: »I den här frågan uppstod det en partimotsättning, vilket var mycket ovanligt. Lönnroth valde att rösta på socialdemokraterna, därför att han ansåg att det var sakligt riktigt att tillsätta den här tjänsten [...] Lönnroth gör samtidigt gällande att Jonsson inte ställde någon kabinetsfråga i styrelsen.« En samtida tidningsuppgift styrker dock Ehnmarks påstående, menar Elgemyr.
- 47 Radiotjänsts styrelseprotokoll, FU 7.8.1952. Bilaga. A 04 A2 BA:19.
- 48 Radiotjänsts styrelseprotokoll 11.9.1952. A 04 A2 AA:15.
- 49 Radiotjänsts styrelseprotokoll 23.10.1952. Bilaga. A 04 A2 AA:15.
- 50 Franzén, 1991, s. 209.
- 51 Radiotjänsts styrelseprotokoll, FU 7.7.1955. A 04 A2 BA:22.
- 52 Nils Ragnå i intervju med Oloph Hansson 26.2.1992.
- 53 *Antennen*, april 1967.
- 54 Karin Nordberg, »I begynnelsen var farbror Sven. Kvinnoröster och kvinnoperspektiv i svensk radio 1925–1990«, i: *Presshistorisk årsbok 1992* (Stockholm: Pressarkivets vänner, 1992), s. 79, 81.
- 55 Gunnar Hallingberg, *Radion i Sverige I. Rundradiorörelsen, radio-programmen och lyssnarna. Från 20-tal till 50-tal.* (Opublicerat manus, 1997), s. 141.
- 56 Franzén, 1991, s. 189.
- 57 *Antennen*, april 1967.
- 58 Franzén, 1991, s. 142.

- 59 SOU 1946:1, s. 116 f.
- 60 Hallingberg, 1997, s. 135 f.
- 61 Ronny Ambjörnsson, *Mitt förnamn är Ronny* (Stockholm: Bonnier Alba, 1996), s. 15.
- 62 *Röster i Radio*, 1935:3 A.
- 63 *Radiolyssnaren*, 1930:47.
- 64 »Icke nog med att man säger sig ha svårt att förstå skånskan, man talar onda ord om skåningarna och rekommenderar Radiotjänst att portförbjuda dem«, heter det i rapporten som citeras i Cecilia von Feilitzen, *Publik och publikundersökningar – avsnitt om 1940-talet*. (Uppsats för forskarseminarium med Stiftelsen Etermedierna i Sverige, 19–20/11 1997), s. 26.
- 65 Per Rahbek, *Riks-, regional- eller lokalradio? En undersökning av radioideologier* (Stockholm: Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, 1994), s. 31.
- 66 Radiotjänsts styrelseprotokoll 24.10.1950. A 04 A2 AA:13. En förteckning över löner och anordnarearvoden åt programchefer och ombud i landsorten i en bilaga till Radiotjänsts styrelseprotokoll 21.1.1942 (A 04 A2 AA:6) visade ersättningsnivån: Programcheferna i Göteborg och Malmö 1 000 kr i månaden, Sundsvall 200, Luleå 150, Östersund 75, Uppsala 66, Norrköping och Karlstad 50; resten av ombuden hade anordnarearvoden på 20 kr i månaden. Till detta kom särskild betalning för varje uppdrag för fritidsombuden.
- 67 SOU 1935:1, s. 26.
- 68 Radiotjänsts styrelseprotokoll 12.6.1952. A 04 A2 AA:15.
- 69 Radiotjänsts styrelseprotokoll 22.1.1959. Bilaga. A 04 A2 AA:23.
- 70 Matrikel över Radiotjänsts personal 1949. Sveriges Radios dokumentarkiv.
- 71 Radiotjänsts styrelseprotokoll, AU 4.12.1934. A 04 A2 BA:6.
- 72 Radiotjänsts styrelseprotokoll 12.6.1952. A 04 A2 AA:15.
- 73 Radiotjänsts styrelseprotokoll 8.9.1955. A 04 A2 AA:19.
- 74 Radiotjänsts styrelseprotokoll 27.8.1935. A 04 A2 AA:2.
- 75 Radiotjänsts styrelseprotokoll 9.6.1942. A 04 A2 AA:6.
- 76 Radiotjänsts styrelseprotokoll 11.8.1949. A 04 A2 AA:12.
- 77 Radiotjänsts styrelseprotokoll 22.4.1955. A 04 A2 AA:18.
- 78 Olof Rydbeck, *I maktens närhet. Diplomat, radiochef, FN-ämbetsman* (Stockholm: Bonniers, 1990), s. 118. Rydbeck uppger att han accepterade erbjudandet endast under förutsättning »att det rörde

sig om det högsta odelade chefskapet«.

- 79 Franzén, 1991, s. 190.
- 80 Franzén, 1991, s. 313.
- 81 Radiotjänsts styrelseprotokoll 27.6.1945. A 04 A2 AA:8.
- 82 Radiotjänsts styrelseprotokoll 22.8.1945. A 04 A2 AA:8.
- 83 Radiotjänsts styrelseprotokoll, veckosammanträde 14.6.1944. A 04 A2 BA:16; Franzén, 1991, s. 164 ff.
- 84 Radiotjänsts styrelseprotokoll, AU 31.5.1932. A 04 A2 BA:4.
- 85 Radiotjänsts styrelseprotokoll 31.3.1931, 28.4.1931. A 04 A2 AA:2; Dagens Nyheters styrelseprotokoll 19.12.1930 (Bilaga).
- 86 Radiotjänsts styrelseprotokoll, AU 22.1.1936, 14.10.1936, 29.12.1937. A 04 A2 AA:3; Dagens Nyheters styrelseprotokoll, december 1935; Statförslag för 1936, Dagens Nyheters styrelseprotokoll 20.12.1937.
- 87 Radiotjänsts styrelseprotokoll 26.4.1939. A 04 A2 AA:4.
- 88 Radiotjänsts styrelseprotokoll 30.4.1941. A 04 A2 AA:5.
- 89 Radiotjänsts styrelseprotokoll 5.4.1951. A 04 A2 AA:14.
- 90 Radiotjänsts styrelseprotokoll, FU 1.4.1954. A 04 A2 BA:21.
- 91 Radiotjänsts styrelseprotokoll 29.6.1950. A 04 A2 AA:13.
- 92 Radiotjänsts styrelseprotokoll 31.1.1950. A 04 A2 AA:13.
- 93 Radiotjänsts styrelseprotokoll 13.9.1951. A 04 A2 AA:14.
- 94 Tjänsteförteckning 30.9.1952. Organisationskommittén. Handlingar rörande omorganisationen. Sveriges Radios dokumentarkiv.
- 95 Radiotjänsts styrelseprotokoll, veckosammanträde 12.2.1941. A 04 A2 BA:13.
- 96 Radiotjänsts styrelseprotokoll 19.4.1944. AA 04 A2 AA:7.
- 97 Radiotjänsts styrelseprotokoll, veckosammanträde 5.5.1943. A 04 A2 BA:15.
- 98 Radiotjänsts styrelseprotokoll, veckosammanträden 1.11.1944, 8.11.1944. A 04 A2 BA:16.
- 99 Radiotjänsts styrelseprotokoll 26.5.1937. A 04 A2 AA:3.
- 100 Radiotjänsts styrelseprotokoll 21.1.1942. A 04 A2 AA:6.
- 101 Franzén, 1991, s. 147.
- 102 Radiotjänsts styrelseprotokoll, FU 31.8.1949. A 04 A2 BA:18.
- 103 SOU 1946:1, s. 117.
- 104 Radiotjänsts styrelseprotokoll, AU 12.12.1926. A 04 A2 BA:1.
- 105 Radiotjänsts styrelseprotokoll, AU, 26.1.1932. A 04 A2 BA:4.
- 106 Radiotjänsts styrelseprotokoll, FU 28.6.1952. A 04 A2 BA:19.
- 107 Radiotjänsts styrelseprotokoll 15.1.1953. A 04 A2 AA:16.

- 108 Radiotjänsts styrelseprotokoll 11.3.1954. A 04 A2 AA:17.
- 109 Radiotjänsts styrelseprotokoll, FU 1.4.1954. Bilaga. A 04 A2 BA:21.
- 110 Radiotjänsts styrelseprotokoll 10.6.1954. Bilaga. A 04 A2 AA:17.
Uttagningen av personalen bekräftades av styrelsen 8.7.1954.
- 111 Radiotjänsts styrelseprotokoll 17.1.1955. Bilaga. A 04 A2 AA:18.
- 112 Radiotjänsts styrelseprotokoll, FU 2.9.1955. A 04 A2 BA:23. Prel.
lista över personal under andra försöksåret 1955/56 för television.
- 113 Uppföljningen har gjorts med hjälp av Tore Nöjd, Sveriges Radios
personalavdelning.
- 114 SOU 1954:32, s. 84 f.

KAPITEL 2

1956–1968: PERMANENT PÅFYLLNING AV PERSONAL

- 1 *Sveriges Radios årsbok 1969*, s. 240. Budgetåret 1968/69 uppgick
medeltalet anställda till 3 296. Av dessa var 781 personer sysselsatta
inom den gemensamma organisationen, 825 inom ljudradion,
1 581 inom televisionen och 109 i övrig verksamhet.
- 2 *Hört och sett*, 1974, s. 15; *Sveriges Radios årsbok 1969*, s. 212, 216.
- 3 Schyller, 1996, s. 130 f.
- 4 *Hört och sett*, 1974, s. 309; *Sveriges Radios årsbok 1969*, s. 218. Fr.o.m.
1 april 1969 benämndes licensen allmän mottagaravgift. Vid de
sista mättillfällena före övergången fanns 2 904 646 radiolicenser
och 2 363 466 tv-licenser.
- 5 Leif Furhammar, *Med TV i verkligheten. Sveriges Television och de
dokumentära genrerna* (Stockholm: Stiftelsen Etermedierna i
Sverige, 1995), s. 45.
- 6 *Radions och televisionens framtid i Sverige* (SOU 1965:20),
s. 255–258.
- 7 SOU 1965:20, s. 261.
- 8 Ingemar Lindblad, *Låt hundra röster höras* (Stockholm: Gummes-
sons, 1965), s. 104.
- 9 Ingemar Lindblad, *Etermediernas värld* (Stockholm: Bonniers,
1970), s. 130.
- 10 *Framtidens radio och tv. Remissyttrande från Sveriges Radio*, Sve-
riges Radio informerar 1 (Stockholm: Sveriges Radio, 1965), s. 53 f.
- 11 Sveriges Radios styrelseprotokoll 24.8.1966. A 04 A2 AA:31.
- 12 Sveriges Radios styrelseprotokoll 16.1.1956. A 04 A2 AA:19.
- 13 Sveriges Radios styrelseprotokoll 11.4.1956. A 04 A2 AA:19.

- 14 Sveriges Radios styrelseprotokoll 15.10.1956. A 04 A2 AA:20.
- 15 Sveriges Radios styrelseprotokoll 25.10.1956. Bilaga; Företagsnämndens sammanträde 21.9.1956. A 04 A2 AA:20.
- 16 Sveriges Radios styrelseprotokoll, AU 20.9.1961. A 04 A2 BA:29.
- 17 Sveriges Radios styrelseprotokoll, AU 26.8.1964. A 04 A2 BA:32.
- 18 Sveriges Radios styrelseprotokoll, AU 12.2.1963, AU 13.2.1968. A 04 A2 BA: 27, 34.
- 19 Sveriges Radios styrelseprotokoll 16.5.1957, AU 21.8.1968, 17.9.1968. A 04 A2 AA:22, A 04 A2 BA:37.
- 20 Sveriges Radios styrelseprotokoll, AU 22.1.1959. A 04 A2 BA:26.
- 21 Sveriges Radios styrelseprotokoll, AU 5.6.1963. A 04 A2 BA:30. Skälet framgår inte, men »i detta sammanhang meddelade radiochefen att ett förslag till publikundersökningarnas uppgifter, omfattning och organisation kommer att framläggas för styrelsen hösten 1963«.
- 22 Sveriges Radios styrelseprotokoll, AU, extrasammanträde 13.3.1968. A 04 A22 BA:34.
- 23 Sveriges Radios styrelseprotokoll, AU 18.3.1968. A 04 A2 BA:34.
- 24 Radioprogrammet *Timmen R*, 24.2.1978 i P 1.
- 25 Nyhetsjournalistikens utveckling inom radion och televisionen belyses av bl. a. Monica Djerf-Pierre i *Gröna Nyheter* (1996), s. 378 ff. och i ett särskilt delprojekt inom Etermedierna i Sverige.
- 26 Elgemyr, 1987, s. 11.
- 27 Dagens Ekos uppkomst och utveckling beskrivs närmare av Göran Elgemyr i »Maktkampen kring Dagens Eko« s. 9 ff. i Kerstin Brunnberg & Göran Elgemyr (red.), *Dagens eko. Nyheter i radio under 50 år* (Stockholm: Sveriges Radios förlag, 1987), s. 9 ff.
- 28 Radiotjänsts styrelseprotokoll 10.3.1931. A 04 A2 BA:3.
- 29 Radiotjänsts styrelseprotokoll 23.2.1938. Förteckning över löner och arvoden år 1938. A 04 A2 AA:4.
- 30 Elgemyr, 1987, s. 17 f.
- 31 Olof Rydbeck i intervju med Oloph Hansson 2.10.1993.
- 32 Per Persson i intervju med Oloph Hansson 27.8.1992. Bedrup anställdes i lönegrad 27 (1 850 kr/mån), två lönegrader över vad två nyanställda medarbetare på Utlandsprogrammet fått under samma år. (Sveriges Radios styrelseprotokoll 16.9.1957, FU 14.2.1957. A 04 A2 AA: 21, A 04 A2 BA: 24.)
- 33 Persson, 1987, s. 96 ff.
- 34 Per Persson i intervju med Oloph Hansson 27.8.1992.

- 35 Ibid.
- 36 Persson, 1987, s. 104, 131 f.
- 37 Per Persson i intervju med Oloph Hansson 27.8.1992.
- 38 Ibid.
- 39 Radiotjänsts styrelseprotokoll 10.6.1954. A 04 A2 AA:17.
- 40 *Hört och sett*, 1974, s. 210 f., 240, 314 ff.
- 41 Olof Rydbeck i intervju 2.10.1993 med Oloph Hansson. Av AU-protokollet 10.6.1965 framgår att det fanns nio sökande till posten som chef för tv:s nyhetsredaktion, Hamberg var inte bland dessa. Radiochefen fick av AU i uppdrag att i samråd med ordf. och vice ordf. bereda ärendet. Det »noterades att vid behov lämplig kandidat kan sökas inom företaget, även om ansökan icke ingivits«. Vid AU:s möte 21.6.1965 (per capsulam) beslöts att utse Hamberg till chef och Åke Holmberg till bitr. chef. (Sveriges Radios styrelseprotokoll, AU, 10.6, 21.6.1965. A 04 A2 BA:32).
- 42 Oloph Hansson i intervju 2.10.1993 med Olof Rydbeck. Dock hade Ingemar Odlander först utsetts till innehavare av tjänsten (som politisk medarbetare på TV:s nyhetsredaktion), men han backade ur efter löneförhandlingen, »varför budet gick till Oloph Hansson. Med denne kunde en för båda parter acceptabel löneuppgörelse träffas.« (Sveriges Radios styrelseprotokoll, AU 30.8.1965. A 04 A2 BA:33.)
- 43 *Hört och sett*, 1974, s. 211.
- 44 Personalförteckning, Aktuellts medarbetare 1962. Sveriges Radios dokumentarkiv.
- 45 *Hört och sett*, 1974, s. 269.
- 46 Personal inom TV:s administration och programverksamhet i Stockholm 1.6.1968. Promemoria 31.7.1968/af. Sveriges Radios dokumentarkiv.
- 47 1956 honorerades varje utrikesinslag i Dagens Eko med 225 kr till korrespondenten och 75 kr till den tidning där denne var anställd. 1957 slöts en ny uppgörelse, enligt vilken korrespondenten fick 300 kr och tidningen 125 kr. Samtidigt förhandlades ett avtal om de lokala sportkrönikorna, som mestadels sköttes av tidningsjournalister. Dessa fick 60 kr och deras tidningar 25 kr för varje krönika. (Sveriges Radios styrelseprotokoll, FU, 11.3.1957. A 04 A2 AA:24.)
- 48 Elgemyr, 1987, s. 19 ff.
- 49 Per Persson i intervju 27.8.1992 med Oloph Hansson.

- 50 Sveriges Radios styrelseprotokoll, FU 27.9.1957. A 04 A2 BA:25.
- 51 Sveriges Radios styrelseprotokoll 27.8.1958. A 04 A2 AA:23.
- 52 Persson, 1987, s. 126.
- 53 Sveriges Radios styrelseprotokoll 5.12.1958. A 04 A2 AA:23.
- 54 Sveriges Radios styrelseprotokoll, AU 23.2.1959, 16.3.1959. A 04 A2 BA:26.
- 55 Persson, 1987, s. 126 f.
- 56 Olof Rydbeck i intervju 2.10.1993 med Oloph Hansson.
- 57 Sveriges Radios styrelseprotokoll, AU 12.12.1968. A 04 A2 BA:37.
- 58 Sveriges Radios styrelseprotokoll 12.12.1968, AU 12.12.1968. A 04 A2 AA:36, A 04 A2 BA:37.
- 59 Radioprogrammet *Timmen R*, 10.3.1978 i P 1.
- 60 Sveriges Radios styrelseprotokoll, AU 17.1.1969. A 04 A2 BA:38.
- 61 *Nyhetsverksamheten inom Sveriges Radio. Betänkande avgivet av Sveriges Radios nyhetsutredning* (Stockholm: Sveriges Radio, 1971), s. 30.
- 62 SOU 1965:20, s. 257.
- 63 Sveriges Radios styrelseprotokoll 24.3.1960. A 04 A2 AA:24.
- 64 Gunnar Helén, *Alltför många jag* (Stockholm: Bonniers, 1991), s. 290.
- 65 Sveriges Radios styrelseprotokoll 24.3.1960. A 04 A2 AA:24. Radiochefens kansli 22.3.1960. Promemoria i anledning av herr Åke Gerhard (Larssons) skrivelse till Sveriges Radios styrelse av den 10 mars 1960.
- 66 Sveriges Radios styrelseprotokoll 24.3.1960. A 04 A2 AA:24. Radiochefens kansli 21.3.1960. Brev till Sveriges Radios styrelse.
- 67 Sveriges Radios styrelseprotokoll, AU 26.8.1964. A 04 A2 BA:32.
- 68 Sveriges Radios styrelseprotokoll, AU 14.2.1966. A 04 A2 BA:34.
- 69 Furhammar, 1995, s. 43 ff.
- 70 Nils-Olof Franzén, »TV-radio och språkvården«, *Språkvård*, 1966:1.
- 71 CPR. Handlingar rörande hallåttjänst, väderleksrapporter m.m. från sändningsledningen u.å. 1933–76. B 01 F 8:1.
- 72 Forsman, 1997, s. 30.
- 73 Intervju med Lars-Gunnar Björklund 25.3.1996.
- 74 TV:s programsektion. Ansökningar till hallåttjänst. C:15 E 5:1.
- 75 Berndt Friberg, »Att hallåa i radio och TV«, *Antennen*, april 1967.
- 76 Sveriges Radios styrelseprotokoll, AU 16.11.1961. A 04 A2 BA:29. PM av Nils-Olof Franzén ang. distriktens programverksamhet.

- 77 Sveriges Radios styrelseprotokoll, FU 24.9.1957. A 04 A2 BA:25. FU anbefallde hos styrelsen att »Åt Paul Björk skall uppdragas att under ett halvår utreda provinsorganisationen, varefter han förut-sätts inträda på någon post inom denna«. Styrelsen beslöt enligt förslaget 14.10.1957. (Sveriges Radios styrelseprotokoll 14.10.1957. A 04 A2 AA:22.)
- 78 Sveriges Radios styrelseprotokoll 22.1.1959. A 04 A2 AA:23.
- 79 Sveriges Radios styrelseprotokoll, 1.7.1959, AU 3.4., 2.6., 13.11.1959. Dansk och Svensson var medarbetare vid radions nyhetsredaktion, Ruhnbro vid SR i Malmö. A 04 A2 AA 23, A 04 A2 BA:25, 26.
- 80 Sveriges Radios styrelseprotokoll, AU 21.1.1961. A 04 A2 BA:28.
- 81 Sveriges Radios styrelseprotokoll, AU 23.2.1962, 11.5.1962. A 04 A2 BA:29.
- 82 Sveriges Radios styrelseprotokoll, AU 12.2.1963. A 04 A2 BA:30.
- 83 Sveriges Radios styrelseprotokoll, AU 28.4.1964. A 04 A2 BA:31.
- 84 Sveriges Radios styrelseprotokoll, AU 30.5.1968. A 04 A2 BA:36. Undersökningarna gällde också ett »rotationsystem« för distrikts-cheferna, vilket inte blev aktuellt.
- 85 Sveriges Radios styrelseprotokoll 28.2.1974. A 04 A2 AA:50.
- 86 Sveriges Radios styrelseprotokoll, AU 15.11.1962. A 04 A2 BA:30.
- 87 Unsgaard, 1984, s. 110 ff.
- 88 Olof Rydbeck i intervju med Oloph Hansson 2.10.1993.
- 89 Rydbeck, 1990, s. 235.
- 90 Ibid., s. 234.
- 91 Unsgaard, 1984, s. 111.
- 92 Olof Rydbeck i intervju med Oloph Hansson 2.10.1993.
- 93 Helén, 1991, s. 290 f.
- 94 Olof Rydbeck i intervju med Oloph Hansson 2.10.1993.
- 95 Rydbeck, 1990, s. 235.
- 96 Sveriges Radios styrelseprotokoll, AU 12.1.1962. A 04 A2 BA:29.
- 97 Sveriges Radios styrelseprotokoll, AU 18.8.1965, 30.8.1965. A 04 A2 BA:32, 33.
- 98 Sveriges Radios styrelseprotokoll, FU 16.1.1958. A 04 A2 BA:25. PM om löneutvecklingen 1955–1958.
- 99 Sveriges Radios styrelseprotokoll 5.12.1958, AU 30.6.1959. A 04 A2 AA:23, A 04 A2 BA:26.
- 100 Sveriges Radios styrelseprotokoll, AU 26.8.1964. A 04 A2 BA:32. Hyland hade 1960 sagt upp sin anställning men sedan uppenbar-

- ligen återtagit uppsägningen utan att det noterades i styrelse- eller AU-protokollen. (Sveriges Radios styrelseprotokoll 9.6.1960, AU 25.6.1960. A 04 A2 AA:24, A 04 A2 BA:27.)
- 101 SIF-klubben vid Sveriges Radio. Löneförslag 1962. Hylands lön var 1961 4 070 kr i månaden; han var därmed en av tre programtjänstemän i tjänstemannaklubben, vars lön översteg 4 000 kr i månaden. Ingen av tv-producenterna kom upp i denna nivå. Distriktschefernas löner varierade från 2 750 kr till 3 765 kr i månaden. (SIF-klubben vid Sveriges Radios arkiv, TCO-arkivet.)
 - 102 Jack Kotschack, *Radio Nord kommer tillbaka* (Stockholm: Roos, 1963), s. 37 f.
 - 103 Sveriges Radios styrelseprotokoll, AU 5.3.1964. A 04 A2 BA:31.
 - 104 Lindblad, 1990, s. 131.

KAPITEL 3

1969–1979: ANSTÄLLNINGSTOPP TROTS

ANSTÄLLNINGSTOPP

- 1 Sändningstiden i radio uppgick budgetåret 1968/69 till cirka 17 000 tim. riksradio och 2 600 tim. regionalradio. 1978/79 sändes 18 400 tim. riksradio, 18 700 tim. lokalradio och 700 tim. utbildningsradio. Televisionen sände sista enkanalsåret, 1968/69, 2 352 tim. riks-tv mot 4 913 tim. 1978/79. Till detta kom 130 tim. regional-tv och 456 tim. utbildnings-tv. (*Sveriges Radios årsbok* 1968/69, s. 210 ff., *Sveriges Radios årsskrift* 1978/79, s. 53 ff.)
- 2 1969 löstes 2,9 miljoner radiolicenser och 2,4 miljoner tv-licenser, tio år senare 3,1 miljoner tv-avgifter. Någon särskild radioavgift utgick inte längre, den var inbakad i tv-licensen. Avgiften för svartvit tv var 1978/79: 340 kr per år, färg-tv-tillägget 140 kr. (*Hört och sett*, 1974, s. 309; *Sveriges Radios årsskrift* 1978/79, s. 20.)
- 3 *Sveriges Radios årsbok* 1969, s. 240; *Sveriges Radios årsskrift* 1978/79, s. 65; *Sveriges Radios årsskrift* 1979/80, s. 22.
- 4 Från 4 328 tillsatta tjänster 30.6. 1974 till 4 288 ett år senare. *Sveriges Radios årsskrift* 1974/75, s. 44.
- 5 Schyller, 1996, s. 130 ff.
- 6 *Sveriges Radios årsskrift* 1978/79, s. 64 f. Könsfördelningen var 3 045 män (68 %) och 1 405 kvinnor (32 %). I distrikten var 920 (21 %) anställda.
- 7 Sveriges Radios styrelseprotokoll 17.12.1969. A 04 A2 AA:38. I en

bilaga till styrelsens protokoll (SR:s petita) 30.8.1967 diskuterades hur dessa formuleringar skulle avvägas mot företagsledningens i propositionen ålagda ansvar »för att riktlinjerna för företagets verksamhet upprätthålls och för att denna bedrivs ekonomiskt och rationellt«. Problemet är inte företagsledningens beslutanderätt, heter det, utan »i vilken grad företagsledningen med hänsyn till statsmakternas intentioner skall delegera sin bestämmanderätt i personalfrågor till programcheferna. Sin rätt härvidlag kan och bör företagsledningen återta, när det är påkallat, d. v.s. när kraven på ekonomisk och rationell drift kan sägas påfordra detta [...] Personal- och medverkandekostnaderna är den dominerande posten i Sveriges Radios driftsbudget, och löneökningar inom en enhet kan få besvärande följder för företaget i dess helhet.« (Sveriges Radios styrelseprotokoll 30.8.1967. A 04 A2 AA:33.)

- 8 *Sveriges Radio inför 1970-talet* (Stockholm: Sveriges Radio, 1969), s. 21.
- 9 SOU 1977:19, s. 157, 199.
- 10 *Sveriges Radios remissyttrande över 1974 års radioutredning* (Stockholm: Sveriges Radio, 1977), s. 83.
- 11 Regeringens proposition 1977/78:91. Radio & TV 1978–86, s. 181 f.
- 12 *Radio i utveckling. Betänkande avgivet av 1969 års radioutredning* (SOU 1973:8), s. 173.
- 13 Regeringens proposition 1975:13. Om lokalradio och vissa andra rundradiofrågor, s. 63.
- 14 Lokalradions styrelseprotokoll 20.5.1976. D 00 A2 A:2.
- 15 Sveriges Radios styrelseprotokoll, AU 19.10. 1978. A 04 A2 BA: 53.
- 16 Av 82 praktikanter från journalisthögskolorna i Göteborg och Stockholm under tre terminer (vt 1971, ht 1971 och vt 1972) återfanns 32 i Sveriges Radios personalkatalog i maj 1977 och 28 i personalkatalogen i juni 1997. Totalt återfanns 39 av de 82 praktikanterna (48 %) i någon av dessa kataloger. (Förteckning över journalisthögskolepraktikanter från Journalisthögskolorna i Stockholm och Göteborg. A 31 D 8:1. Sveriges Radios personalkataloger maj 1977 och juni 1997.)
- 17 Sveriges Radios styrelseprotokoll 27.9.1965. A 04 A2 AA:30.
- 18 Sveriges Radios styrelseprotokoll, AU 1.6.1967. A 04 A2 AA:35.
- 19 Sveriges Radios styrelseprotokoll, AU 25.8.1967. A 04 A2 AA:36.
- 20 *Sveriges Radios årsbok 1970*, s. 239.

- 21 *Sveriges Radios årsbok* 1968, s. 136.
- 22 Sveriges Radios styrelseprotokoll 22.8.1968, 1.10.1968, AU 4.6.1968, 27.9.1968. A 04 A2 AA:35, A 04 A2 BA:36,37.
- 23 Sveriges Radios styrelseprotokoll, AU 27.9.1968. A 04 A2 BA:36.
- 24 Sveriges Radios styrelseprotokoll, AU 17.9.1968. A 04 A2 BA:36.
- 25 De statistiska uppgifterna om detta rekryteringsprojekt är utarbetade och ställda till förfogande av psykolog Åke-Bertil Johansson.
- 26 Ingrid Edström i intervju med Oloph Hansson 12.6.1992.
- 27 Håkan Unsgaards arkiv, Kungliga Biblioteket. Pärm 8:4. Rekryteringen inför TV 2 1967, 1968. De 17 punkter (sex huvudpunkter med underrubriker) som de intervjuade skulle bedömas efter var följande: 1. Omdömesgrad, a) Allmänt gott omdöme, b) Vilja och förmåga att följa direktiv och att handla i ledningens anda. Grad av lojalitet, c) Förmåga att eftersträva objektivitet, att vara opartisk. Vilja att få fram ett allsidigt stoff. 2. Skaparanda, a) Förmåga att förverkliga en idé i ett program, b) Konstnärlighet. 3. Bildning, a) Allmänbildning, allmänorientering, b) Samhällsorientering, c) Speciell inriktning. 4. Vilja, a) Entusiasm inför uppgiften, b) Beslutsamhet, c) Vilja ta ansvar. 5. Organisationsförmåga, a) Ordningssinne för egna arbetet, b) Organisationsförmåga, c) Förmåga att leda produktionsarbete. 6. Intryck, a) Allmänt intryck: öppen–sluten; fåordig–talför, lugn–nervös, pigg–slö, b) Intryck i intellektuellt avseende (ger relevanta svar, skiljer på väsentligt och oväsentligt), c) Intryck i fråga om samarbetsförmåga (lätt att få kontakt med), d) Representativt intryck (artig, verkar ordentlig, talar tydligt, formulerar sig väl).
- 28 *Aftonbladet* 31.3.1968.
- 29 *Aftonbladet* 4.4.1968.
- 30 Rydbeck, 1990, s. 218 f.
- 31 Örjan Wallqvist i intervju med Oloph Hansson 1992–1993.
- 32 Den procentuella åldersfördelningen bland Sveriges Radios personal var 1968: yngre än 29 år: 34 %, 30–39 år: 29,3 %, 40–49 år: 21,9 %, 50–59 år: 11,1 %, 60 år och äldre: 3,7 % (*Sveriges Radios årsbok* 1968, s. 138).
- 33 Det var den »bästa redigerarutbildning som någonsin bedrivits i Sverige [...] och också en mycket avancerad scenografutbildning«, menar Ingrid Edström i intervjun med Oloph Hansson 12.6.1992, »när vi kom igång med produktionerna visade det sig att redigerar-

- na och scenograferna ofta kunde mer än de ansvariga producenter-
na. Många ur de här långa kurserna blev ju sedan producenter själva
och sitter i dag i ledande befattningar i företaget.»
- 34 Uppföljningen grundas på Sveriges Radios personalkataloger 1968–
1993.
 - 35 Oloph Hansson i intervju med Örjan Wallqvist 1992–1993.
 - 36 Roland Hjelte i intervju med Oloph Hansson 28.8.1993.
 - 37 Intervju med Oloph Hansson 19.6.1996.
 - 38 Oloph Hansson, »TV 2's Approach to the News«, anförande vid
International Broadcast Institute's symposium på Lidingö 4.5.1971,
i: *Nyhetsverksamheten inom Sveriges Radio. Betänkande avgivet av
Sveriges Radios nyhetsutredning* (Stockholm; Sveriges Radio, 1971),
s. 103.
 - 39 Intervju med Oloph Hansson 19.6.1996. De reportrar från Ekot som
började på Rapport 1969 var: Berndt Ahlqvist, Vanna Beckman,
Magnus Faxén, Ulf Gudmundsson, Ingemar Odlander, Christina
Jutterström, Bo G. Eriksson, Ragnar Hedlund (via frilansverksam-
het). Från Aktuellt kom: Bo Holmqvist, P. O. Karlsson, Seve Unger-
mark, Åke Wilhelmsson, från Aftonbladet: Birgitta Evers, från
Svenska Dagbladet: Tönu Nilsson, från FLT: Gunnar Palin.
 - 40 Sveriges Radios styrelseprotokoll 14.4.1969, AU 9.4.1969. A 04 A2
AA:36, A 04 A2 BA:38. Både Sam Nilsson och Allan Larsson gjorde
sedan snabba karriärer inom företaget. I november 1970 utsågs
Nilsson till biträdande chef för nyhetsredaktionen och Allan Lars-
son till chef för redaktionens inrikesgrupp. (Sveriges Radios styrel-
seprotokoll 5.11.1970, AU 19.11.1970, 22.1.1971. A 04 A2 AA:41, A 04 A2
BA:40.)
 - 41 *Expressen* 18.4.1969.
 - 42 Bengt Lindroth, »Konsten att vara partisk«, i: Erik Fichtelius (red.),
Public service i praktiken (Stockholm: Sveriges Radios förlag, 1997),
s. 115 f.
 - 43 Olof Rydbeck i intervju med Oloph Hansson 2.10.1993. Utöver de
exempel som nämns här tog Oloph Hansson upp rekryteringen av
Paul Björk som just före Rydbecks tillträde blivit chef för radions
aktualitetsavdelning. Björk hade, enligt O.H., ingen journalistisk
erfarenhet, utan var »en gammal partiombudsman som blivit chef-
redaktör i Norrländska Socialdemokraten och känd som en frifräsig
kommunisthatare«. Rydbecks kommentar: »Ja, jag misstänker att

- Conke Johnsson och de socialdemokratiska styrelseledamöterna hade något med den rekryteringen att göra.»
- 44 Cederberg & Elgemyr, 1984, s. 182 f.
- 45 Olof Rydbeck i intervju med Oloph Hansson 2.10.1993.
- 46 Rydbeck, 1990, s. 188.
- 47 Sveriges Radios styrelseprotokoll, AU 13.5.1971. A 04 A2 AA:42. Nils Ramstén var informationschef i LO, Lundgren ordförande i ABF. De betecknas som socialdemokrater i Lindblad, 1970, s. 116.
- 48 Raimo Salokangas, »Finlands Rundradio i ett föränderligt samhälle 1949–1996«. i: *Rundradion 1926–1996. Rundradions historia i Finland* (Helsingfors: Rundradion AB, 1997), s. 176 ff.
- 49 Gunnar Stefánsson, *Utvarp Reykjavík: Saga Ríkisutvarpsins 1930–1960* (Reykjavík: Sögufélag, 1997), s. 47–49, 87.
- 50 Intervju med Lars-Gunnar Björklund 25.3.1996.
- 51 Brev från Lars-Gunnar Björklund till förf. 6.3.1996.
- 52 Intervju med Leif Larsson 8.8.1996.
- 53 Sveriges Radios styrelseprotokoll, AU 13.8.1969. A 04 A2 BA:39.
- 54 Sveriges Radios styrelseprotokoll 30.9.1969. A 04 A2 AA:37.
- 55 Ibid.
- 56 Telefonintervju med Monica Boëthius 18.9.1997. Boëthius hade där-
emot inget minne av att hon skulle blivit erbjuden tjänstledighet för
att läsa teologi i Uppsala. Boëthius blev 1972 chef för ljudradions
centrala programredaktion och 1976 vice VD för Lokalradion.
- 57 Sveriges Radios styrelseprotokoll, AU 21.11.1974. A 04 A2 AA:46.
Ronnås prästvigdes sedan 1989 och tjänstgjorde som präst i Sälen
1989–91. *Vem är det* 1995 (Stockholm: Norstedts, 1994), s. 935.
- 58 Rydbeck, 1990, s. 236 f.
- 59 Franzén, 1991, s. 313.
- 60 Sveriges Radios styrelseprotokoll 11.4.1973. A 04 A2 AA:47.
- 61 Sveriges Radios styrelseprotokoll, AU 14.3.1973. A 04 A2 BA:43.
Enligt den bifogade meritförteckningen bestod gruppen av 19 män
och 2 kvinnor, medan spridningen var större beträffande grundut-
bildningen. 4 hade en högre akademisk examen, 3 en akademisk
grundexamen, 9 studentexamen, 5 realexamen eller motsvarande.
Medelåldern i gruppen var 46 år.
- 62 Sveriges Radios styrelseprotokoll, 24.11.1977, 27.4.1978, AU 27.11.1975,
28.10.1976. A 04 A2 AA:62, A 04 A2 BA:49, 51. SIF-representanten
gjorde 28.10.1976 en anteckning till AU-protokollet: »Med hänsyn

till förseningen i radioutredningen och styrelsens därav föranledda beslut om förlängning av chefsförordnanden biträder jag föreliggande förslag till förordnanden. Tidigare synpunkter på enskilda namn framförda i bl a brev från personalrepresentanterna i styrelsen till styrelseordföranden kvarstår.»

- 63 Fyra redaktionschefer på radion ville skjuta på beslutet att utse efterträdare till kulturchefen Bernhard Tarschys (Sveriges Radios styrelseprotokoll, AU 25.2.1971. A 04 A2 BA:40). TV 2:s faktaredaktion var uppdelad i två läger, när Lena Wennberg tillsattes som chef för denna; det andra ville ha John Sune Carlsson (Sveriges Radios styrelseprotokoll, AU 21.11.1974. A 04 A2 AA:56). SIF-representanten ville att utnämningen av Hans Bonnevier till planeringschef på ljudradion 1977 borde föregåtts av MBL-förhandlingar, men accepterade beslutet, eftersom enighet rådde om namnförslaget. Personalrepresentanterna antecknade också till protokollet vid Sveriges Radios styrelsemöte 28.8.1975 (A 04 A2 AA:56) att radiochefen inte samrått med SIF-klubben inför tillsättningen av chef och stf. chef för centrala kansliet. Flera styrelseledamöter ansåg denna markering obefogad, då man menade att personalrepresentanterna hade samma möjligheter som övriga styrelseledamöter att få underlag före beslut.
- 64 Sveriges Radios styrelseprotokoll, AU 9.6.1970. A 04 A2 BA:39. PM från Distriktscentralen (Olof Wahlund).
- 65 Sveriges Radios styrelseprotokoll 24.11.1977, 15.6.1978. A 04 A2 AA:62. Ett villkor för att personalrepresentanterna (Lars Åke Winqvist och Kristian Romare, SIF) skulle få vara med var dock att klubben avstod från att aktualisera MBL-förhandlingar i de kommande tillsättningarna. F.ö. bestod gruppen av ordföranden Erik Huss, ledamoten Hans Gustafsson och radiochefen Otto Nordenskiöld.
- 66 Oloph Hansson, *Chefskarusellen 1978 – politiska utnämningar* (Anförande i manuskript vid seminarium i Sundbyberg med Stiftelsen Etermedierna i Sverige, 25–26.11.1996).
- 67 Sveriges Radios styrelseprotokoll 15.6.1978. A 04 A2 AA:62.
- 68 Hansson, 1996.
- 69 *Sveriges Radios årsskrift* 1974/75, s. 13.
- 70 Lokalradions styrelseprotokoll 8.9.1975 med bilagor. D 00 A2 A:1.
- 71 Sammanställningen är en bearbetning av en förteckning som presenterades för Lokalradions styrelse 12.12.1975 (bilaga 6 till styrelse-

- protokollet). D oo A 2 A:1.
- 72 Lokalradions styrelseprotokoll 17.2.1976. D oo A2 A:2. Bilaga. Pro-
memoria 13.2.1976: »Redovisning av bedömningsprocessen för de
sökande som ej gått vidare efter urvalskonferens«.
- 73 Lokalradions styrelseprotokoll 17.2.1976, bilaga 8:3. Lokalradions
styrelseprotokoll 6.4.1976. D oo A2 A:2.
- 74 Lokalradions styrelseprotokoll 17.2.1976. D oo A2 A:2.
- 75 *Sveriges Radios årsskrift 1976 / 77*, s. 21. *Sveriges Radios årsskrift 1979 /*
80. s. 56.
- 76 Lokalradions styrelseprotokoll 6.4.1976, bilaga 9:2, version 2. D oo
A2 A:2.
- 77 Lokalradions styrelseprotokoll 6.4.1976. D oo A2 A:2.
- 78 Lokalradions styrelseprotokoll 4.5.1976. D oo A2 A:2.
- 79 Bearbetning av bilagda meritförteckningar till Lokalradions styrel-
seprotokoll 6.4.1976. D oo A2 A:2.
- 80 *Sveriges Radios årsskrift 1979 / 80*, s. 35, 53. Sveriges Televisions styrel-
seprotokoll 18.9.1978. M 12 A1 A:1.
- 81 Sveriges Televisions styrelseprotokoll 27.6.1978. M 12 A1 A:1.
- 82 Sveriges Televisions styrelseprotokoll 18.9.1978. M 12 A1 A:1.
- 83 Sveriges Televisions styrelseprotokoll 10.11.1978, 14.12.1978. M 12 A1
A:1.
- 84 Sveriges Televisions styrelseprotokoll 14.12.1978. M 12 A1 A:1.
- 85 Sveriges Televisions styrelseprotokoll 20.2.1979. M 12 A1 A:1.
- 86 *Sveriges Radios årsskrift 1978 / 79*, s. 41, 53.
- 87 Riksradians styrelseprotokoll 26.6.1978. J 10 A2 A:1. SIF-represen-
tanten Gunnel Granlid reserverade sig mot utnämningen av Bystedt
och Byggdal på grund av handläggningen och för att inte hänsyn
tagits till ljudradiopersonalens synpunkter.
- 88 Riksradians styrelseprotokoll 27.9.1978. J 10 A2 A:1.
- 89 Riksradians styrelseprotokoll 12.12.1978. J 10 A2 A:1.
- 90 Riksradians styrelseprotokoll 14.2.1979, bilaga 4. J 10 A2 A:2.
- 91 Riksradians styrelseprotokoll 23.3.1979. J 10 A2 A:2.
- 92 Riksradians styrelseprotokoll 15.5.1979. J 10 A2 A:2.
- 93 Riksradians styrelseprotokoll 27.8.1979. J 10 A2 A:3.
- 94 Riksradians styrelseprotokoll 11.10.1979 med bilagor. J 10 A2 A:3.
- 95 Sveriges Radios anslagsframställning 1977 / 78.
- 96 Beskrivning i den interna utredningen »Trygghetslagens inverkan
på ljudradions programproduktion«. Översynsutredningen tillsat-

tes på hösten 1970 och skulle vara klar i början av 1972. Det målet kunde inte nås. I stället gick utredningen 1972 in i en ny fas, sedan budgetpropositionen 1972/73 signalerat stopp för tillväxten. De följande åren fick SR medel för »oförändrad verksamhet«. När statsmakterna skar ner den av företaget äskade budgeten 1974 utgick man från att översynsutredningens förslag borde ge 10 miljoner kr i besparingar redan 1974/75. T 78 F 1:1.

- 97 Sveriges Radios styrelseprotokoll, AU 14.3.1974, 25.4.1974. A 04 A2 BA:45.
- 98 Vad man främst ville veta var vilka personer som den 30.6.1974 hade arbetat mindre än två år vid företaget och vars temporära anställningsförhållande löpte ut senast detta datum. Redan före trygghetslagen innebar 2 års anställning vid SR maximal anställningstrygghet med 6 månaders uppsägningstid. Dessutom undersöktes hur många som var engagerade på programmedel. (Utredningen »Trygghetslagens inverkan på ljudradions programproduktion«, s. 9.) I utredningen, som leddes av Birgitta Rembe, ingick medarbetare från personalavdelningen, SIF, PUB och centrala kansliet. T 78 F 1:1.
- 99 Sveriges Radios styrelseprotokoll, AU 7.6.1974. A 04 A2 BA:45.
- 100 Utredningen »Trygghetslagens inverkan på ljudradions programproduktion«, s. 10. T 78 F 1:1.
- 101 *Sveriges Radios årsskrift 1975/76*, s. 55.
- 102 Utredningen »Trygghetslagens inverkan på ljudradions programproduktion«, s. 7. T 78 F 1:1.
- 103 Ibid., s. 54.
- 104 Andreas Bengtsson, *Medbestämmande på Sveriges Radio på 70-talet* (Seminarieuppsats, Ekonomisk-historiska institutionen, Stockholms universitet, 1989), s. 10 ff.
- 105 Bengtsson, 1989, s. 24 f.
- 106 Abrahamsson, 1990, s. 14 f.

KAPITEL 4

1980–1990: KOMPRIMERING OCH KONKURRENS

- 1 Årsberättelser för Sveriges Radio, Sveriges Television, Sveriges Utbildningsradio 1980 och 1996.
- 2 Schyller, 1996, s. 130 ff.
- 3 Överenskommelse avseende övergripande personalpolitiska princi-

- per och förhandlingsordning för rationaliserings- och besparingsarbetet inom SR-koncernen (1984-03-01) mellan SR-koncernen och SIF-klubben, SACO/SR-föreningen och Journalistklubben. H 19 A1 A:2. MBL-protokoll.
- 4 Riksradios styrelse inkallades t.ex. till extra styrelsemöte 1.2.1985 för att behandla ett förslag att skära ned 92 tjänster i Stockholm, varav 14 skulle flyttas till distrikten. (Riksradios styrelseprotokoll 1.2.1985. J 10 A2 A:19.) Vid Sveriges Televisions styrelsemöte 9.6.1986 reserverade sig t.ex. SIF-representanterna mot beslutet att inrätta en Stockholms- och en rikskanal »som innebär att ytterligare 300 tjänster ska bort från SVT samtidigt som sändningstiden ökas«. SIF-representanterna ifrågasatte om den nya kanalmodellen kunde ge så kraftiga rationaliseringsvinster utan att programkvaliteten allvarligt försämrades. (Sveriges Televisions styrelseprotokoll 9.6.1986. M 12 A1 A:5.)
 - 5 Sveriges Televisions anslagsframställning för 1990, s. 30 f.
 - 6 Sveriges Televisions verksamhetsberättelse och årsredovisning 1995, s. 3.
 - 7 *vipåtv*, 1997:42.
 - 8 Paragrafen är tillämplig då arbetsgivarens verksamhet är av religiös, vetenskaplig, konstnärlig eller annan ideell natur eller om den har kooperativt, fackligt, politiskt eller annat opinionsbildande ändamål. Medbestämmande tillämpas inte i sådana fall såvitt avser verksamhetens mål och inriktning (MBL § 2).
 - 9 Sveriges Televisions styrelseprotokoll 3.11.1980, 2.12.1980, 19.8.1981, 29.9.1981. M 12 A 1 A:2.
 - 10 Sveriges Televisions styrelseprotokoll 19.8.1981. M 12 A 1 A:2. Mot beslutet om MBL-förhandling reserverade sig Arne Argus, Anders Björck, Åke Liljefors och Carl Olov Sommar, vilka anförde att § 2 MBL i detta fall borde ha tillämpats.
 - 11 Telefonintervju med Anders Ferm 8.2.1998.
 - 12 Sveriges Televisions styrelseprotokoll 9.9.1981, 29.9.1981. M 12 A 1 A:2.
 - 13 Sveriges Televisions styrelseprotokoll 6.10.1982. M 12 A 1 A:2.
 - 14 Sveriges Televisions styrelseprotokoll 12.12.1983. M 12 A 1 A:3.
 - 15 Sveriges Televisions styrelseprotokoll 30.11.1981, 16.12.1981, 15.2.1982. M 12 A 1 A:2. När likaledes internrekryterade Ingemar Odlander utsågs till Rapportchef 22.3.1982 var Björck inte närvarande.
 - 16 Sveriges Televisions styrelseprotokoll 30.11.1981. M 12 A 1 A:2.

- 17 Sveriges Televisions styrelseprotokoll 3.10.1986. M 12 A 1 A:5.
- 18 Sveriges Televisions styrelseprotokoll 22.10.1986. M 12 A 1 A:5.
- 19 Sveriges Televisions styrelseprotokoll 19.1.1987. M 12 A 1 A:6.
- 20 Sveriges Televisions styrelseprotokoll 13.6., 22.8.1988. M 12 A 1 A:7.
- 21 Sveriges Televisions styrelseprotokoll 23.1.1989, 8.5.1989, 5.6.1989. M 12 A 1 A:8.
- 22 Sveriges Televisions styrelseprotokoll 25.10.1982. M 12 A 1 A:2. SIF-representanten reserverade sig mot omförordnande av nio distrikts- och programchefer med motiveringen: »En avsikt med förordnanden är att ge möjlighet till rörlighet på de arbetsledande funktionerna, bl.a. för att ge fler personer erfarenheter av arbetsledning och för att tillföra verksamheten nya impulser. Själva grundtanken urholkas emellertid om inte samtliga chefsförordnanden utannonseras vid förordnandeperiodens utgång.«
- 23 Sveriges Televisions styrelseprotokoll 12.12.1983. M 12 A 1 A:3.
- 24 Exempel: Sveriges Televisions styrelseprotokoll 21.4.1986, 9.6.1986, 13.6.1988. M 12 A 1 A: 4, 5.
- 25 Sveriges Televisions styrelseprotokoll 15.4.1991, 26.6.1995, 24.8.1995. M 12 A 1 A:8,11.
- 26 Sveriges Televisions styrelseprotokoll 22.1.1990, 22.1.1991, 13.5.1991. M 12 A 1 A:8.
- 27 Sveriges Television, verksamhetsberättelse och årsredovisning 1993, s. 56.
- 28 Burns, 1977.
- 29 Anette Carlsson, *Sådd och skörd i bonnakanalen* (Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, 1994), s. 89 f.
- 30 Riksradios styrelseprotokoll 13.11.1981. J 10 A2 A:9. Bilaga: Regler och rutiner vid tjänstetillsättning.
- 31 Först förordnades Ove Joanson till posten, men enighet om villkoren nåddes inte, varför tjänsten utannonserades på nytt. (Riksradios styrelseprotokoll 16.6.1981, 8.10.1981. J 10 A2 A:8, 9.)
- 32 Riksradios styrelseprotokoll 19.5.1983, 6.10.1983, 10.11.1983. J 10 A2 A:13, 14.
- 33 Riksradios styrelseprotokoll 6.9.1984. J 10 A2 A:18.
- 34 Riksradios styrelseprotokoll 17.1.1987, 12.2.1987. J 10 A2 A: 23, 24.
- 35 Lokalradios/Riksradios styrelseprotokoll 19.8.1992. D 00:A 2 A:27.
- 36 Riksradios styrelseprotokoll 17.2.1983, 17.3.1983, 22.4.1983, 19.5.1983. J 10 A2 A:12, 13.

- 37 Riksradios styrelseprotokoll 8.11.1984, 30.11.1984. J 10 A2 A:14.
- 38 Riksradios styrelseprotokoll 22.4.1987. J 10 A2 A:24.
- 39 Riksradios styrelseprotokoll 4.10.1982. J 10 A2 A:12.
- 40 Riksradios styrelseprotokoll 12.2.1987, 21.5.1987. J 10 A2 A:24.
- 41 Riksradios styrelseprotokoll 18.6.1982. J 10 A2 A:11. SIF krävde företaget på 47 850 kr för att urvalsförfarandet vad gäller personaldirektören inte skötts korrekt.
- 42 Exempel: Riksradios styrelseprotokoll 6.6.1980, 25.3.1982, 18.6.1982, 1.12.1982. J 10 A2 A:8, 10, 11, 12.
- 43 Riksradios styrelseprotokoll 13.6.1985, 11.9.1986. J 10 A2 A:17, 18.
- 44 Riksradios styrelseprotokoll 20.6.1984, extramöte. J 10 A2 A:17. SIF-representanterna hade inga kritiska synpunkter på valet utan protesterade mot att de fackliga företrädarna inte haft möjlighet att delta i diskussionen om olika kandidater till VD-posten.
- 45 Riksradios styrelseprotokoll 16.1.1986, 21.3.1986. J 10 A2 A:21.
- 46 Riksradios styrelseprotokoll 15.10.1987. J 10 A2 A:25.
- 47 Lokalradios styrelseprotokoll 7.11.1991. D 00 A2 A:25. Bilaga: Rapport från styrelsen, Radiobolagsgemensamma frågor från Anne Chaabane, LRAB till lokalradiocheferna.
- 48 Riksradios styrelseprotokoll 13.6.1986. J 10 A2 A:22.
- 49 Riksradios styrelseprotokoll 4.12.1986. J 10 A2 A:23. Bilaga: Brev från Jan Arvid Hellström 13.10.1986.
- 50 Lokalradios/Riksradios styrelseprotokoll 26.3.1992. D 00 A2 A:26.
- 51 Lokalradios/Riksradios styrelseprotokoll 13.5.1992. D 00 A2 A:26.
- 52 Lokalradios/Riksradios styrelseprotokoll 10.9.1992. D 00 A2 A:27.
- 53 Lokalradios/Riksradios styrelseprotokoll 13.5.1992. D 00 A2 A:26.
- 54 Ibid., bilaga 1.
- 55 Pressmeddelande från Sveriges Radios styrelse 28.6.1993. Bilaga till Sveriges Radios styrelseprotokoll 25.8.1993. Sveriges Radios dokumentarkiv.
- 56 Sveriges Radios styrelseprotokoll 25.8.1993. Sveriges Radios dokumentarkiv.
- 57 Lokalradios styrelseprotokoll 21.3.1980, 18.4.1980. D 00 A2 A:6.
- 58 Lokalradios styrelseprotokoll 18.4.1980. D 00 A2 A:6. Bilaga. Skrivelse från personalen vid Radio Uppland.
- 59 Lokalradios styrelseprotokoll 4.9.1980. D 00 A2 A:6.
- 60 Lokalradios styrelseprotokoll 13.11.1981. D 00 A2 A:8.
- 61 Lokalradios styrelseprotokoll 4.12.1984. D 00 A2 A:14.

- 62 Lokalradions styrelseprotokoll 4.10.1985. D oo A2 A:15.
- 63 Lokalradions styrelseprotokoll 11.11.1983. D oo A2 A:13. De som utnämndes var Olle Manneborg (Radio Gävleborg), Stellan Sturesson (Halland) och Steinar Langbakk, som för andra gången utsågs till chef för Radio Trestad.
- 64 Lokalradions styrelseprotokoll 24.3.1983. D oo A2 A:12.
- 65 Ibid.
- 66 Lokalradions styrelseprotokoll 17.2.1983. D oo A2 A:12. Arkiverat brev i anslutning till protokollet: »Personligt till lokalradiochefen och ställföreträdaren nr 221, 83-02-17«.
- 67 Lokalradions styrelseprotokoll 11.11.1983. D oo A2 A:13.
- 68 Lokalradions styrelseprotokoll 23.3.1983. D oo A2 A:12.
- 69 Lokalradions styrelseprotokoll 31.3.1987, 11.6.1987, 26.6.1987. D oo A2 A:17.
- 70 Lokalradions styrelseprotokoll 26.5.1982. D oo A2 A:10.
- 71 Lokalradions styrelseprotokoll 24.8.1982. D oo A2 A:10.
- 72 Sveriges Radios SIF-klubb. Mapp med styrelsehandlingar från Lokalradion, 8.10.1982 (TCO-arkivet).
- 73 Lokalradions styrelseprotokoll 22.1.1987, 19.6.1987. D oo A2 A:17.
- 74 Lokalradions styrelseprotokoll 3.12.1987. D oo A2 A:17. Bilagor. Linderoth hade enligt VD »5 erkänt välskötta år som lokalradiochef i Kalmar, 6 väl vitsordade år som kursföreståndare vid skolan för vidareutbildning av journalister, FOJO i Kalmar«, dessutom var han filosofie doktor på en massmedieavhandling. Ågren hade efter journalisthögskoleexamen varit reporter på lokalradion i cirka 10 år, jämställdhetshandläggare på SR i Stockholm och tf. lokalradiochef i Kristianstad 1986. De fackliga organisationerna jämställde Linderoths och Ågrens meriter.
- 75 Lokalradions styrelseprotokoll 17.3.1988. D oo A2 A:18.
- 76 Lokalradions styrelseprotokoll 7.2.1991, Lokalradions/Riksradios styrelseprotokoll 13.5.1992. D oo A2 A:24, 26.
- 77 Sveriges Televisions styrelseprotokoll 8.5.1989. M 12 A1 A:8. En studie av 90-talets krav på personalpolitiken. Promemoria av Tore Broström.
- 78 Lokalradions styrelseprotokoll 23.2.1990. D oo A2 A:22. Rapport av Christer Ask, Lokalradion Jönköping.
- 79 Sveriges Radios styrelseprotokoll 3.11.1993. Sveriges Radios dokumentarkiv.

- 80 Annonns i *Journalisten*, september 1997, i vilken Radio Stockholm sökte medarbetare.
- 81 Intervju med Lars Hemmingsson, chef för sändningsledningen, 10.6.1996.
- 82 Kristina Dalin, *Jakten på ungdomen. Om rekryteringen vid TV-kanaler med en ung publik*. (Seminarieuppsats i medie- och kommunikationsvetenskap, Högskolan för lärarutbildning och kommunikation, Jönköping, 1996), s. 14 f.
- 83 Kristina Dalin, *Strategiskt urval eller magkänsla. Dagens rekrytering och urval av programledare till TV. En studie av TV 6 och SVT Malmö* (Seminarieuppsats i medie- och kommunikationsvetenskap, Högskolan för lärarutbildning och kommunikation, Jönköping, 1996), s. 16 ff.
- 84 *Göteborgsantennen* (personaltidning för SVT och SR i Göteborg) 1997:41.
- 85 *Information om projekten On Air – More colour in the Media och On Line – More colour in the Media* (Sveriges Radio och Sveriges Television, 1997).
- 86 Dalin, *Strategiskt urval eller magkänsla*.
- 87 Dalin, *Jakten på ungdomen*.
- 88 *Antennen*, 8.12.1989.
- 89 Lars Weiss var innan han blev chef för Aktuellt, projektledare på 20.00, utrikeskorrespondent och producent på Ekot, dessförinnan reporter på Aftonbladet. Andersson var innan han blev chef för det regionala nyhetsprogrammet ABC-nytt i Stockholm, dagchef/programredaktör på Aktuellt, producent på Ekot, reporter och avdelningschef på Aftonbladet. (Brev från Jan Andersson till förf. 5.5.1997.)
- 90 Ingela Stråhle, *Sanningens riddare eller Wallenbergs? En studie av nyhetsjournalisterna på TV 4* (Projektarbete i informationsteknik, Högskolan i Växjö, 1991), s. 44.
- 91 Telefonintervju med Jan Andersson 5.5.1997.
- 92 Brev från Jan Andersson 5.5.1997.
- 93 Stråhle, 1991, s. 45.
- 94 Brev från Jan Andersson 5.5.1997.
- 95 Sonja Ottosson & Sylvia Walleij, *Stödprojektets slutrapport* (Sveriges Television, 1997).
- 96 Journalist '95 är ett samarbete mellan flera olika forskningsprojekt

vid Göteborgs universitet. Liknande undersökningar genomfördes även 1989 och 1994. Journalist '95 bygger på en enkätundersökning med svar från 991 slumpvis utvalda medlemmar i Svenska Journalistförbundet, varav 56 anställda på SR (Riksradiön/ Lokalradiön), 12 på »annat radioföretag«, 54 på SVT, 31 på »annat TV-företag«, 258 på landsortstidningar, 92 på storstadsmorgontidningar, 51 på kvällstidningar samt 437 övriga journalister. Av de SVT-journalister som deltog i undersökningen arbetade 50 % i Stockholm, av SR-journalisterna 41 %.

- 97 Maria Edström, *Journalisters utbildning och dess betydelse*. (Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet, 1997), s. 13.
- 98 Kent Asp, »Röd-gröna journalister – politiska åsikter och yrkesideologi i samverkan«, i Ulla Carlsson (red.), *Medierna i samhället. Igår, idag, imorgon* (Göteborg: Nordicom, 1996), s. 122 f.
- 99 SR:s jämställdhetsplan 1997, SVT:s jämställdhetsplan 1996.
- 100 Petersson & Carlberg, 1990, s. 86 ff.
- 101 Studien har genomförts med hjälp av informationschefen Karl-Axel Jansson vid SVT Göteborg samt direktör Gudrun Engstrand, avdelningschef Lena Nero och administratör Katarina Harrysson vid Högskolan i Jönköping. I SVT:s fall har en personalförteckning, upprättad vid årsskiftet 1996/97, använts som underlag, i Högskolans fall personalkatalogen från februari 1997.

Källor och litteratur

OTRYCKT MATERIAL

- Abrahamsson, Ulla B., *Programledare i tv* (Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Stockholms universitet, 1996).
- Bengtsson, Andreas, *Medbestämmande på Sveriges Radio på 70-talet* (Seminarieuppsats, Ekonomisk-historiska institutionen, Stockholms universitet, 1989).
- Carlsson, Anette, *Sådd och skörd i bonnakanalen* (Seminarieuppsats, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet, 1994).
- Dalin, Kristina, *Jakten på ungdomen. Om rekryteringen vid TV-kanaler med en ung publik* (Seminarieuppsats, Högskolan för lärarutbildning och kommunikation, Jönköping, 1996).
- Dalin, Kristina, *Strategiskt urval eller magkänsla. Dagens rekrytering och urval av programledare till TV* (Seminarieuppsats, Högskolan för lärarutbildning och kommunikation, Jönköping, 1996).
- Edström, Maria, *Journalisters utbildning och dess betydelse* (Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet, 1997).
- von Feilitzen, Cecilia, *Publik och publikundersökningar – avsnitt om 1940-talet* (Uppsats för forskarseminarium med Stiftelsen Etermedierna i Sverige, 19–20.11.1997).
- Forsman, Michael, *Ungdomens tid. Ungdomsprogram i radio 1956–1979* (Uppsats för forskarseminarium med Stiftelsen Etermedierna i Sverige, 19–20.11.1997).
- Grundberg, Irene, *Massmediaorganisationer och dess professioner, medieproduktion, organisation och professionalism i tidigare forskning* (Sociologiska institutionen, Uppsala universitet, 1991).
- Grundberg, Irene, *Organisatoriska och ekonomiska aspekter på TV-pro-*

- duktion i svensk television (Sociologiska institutionen, Uppsala universitet, 1993).
- Grundberg, Irene, *Programidéers väg till program inom underhållning i public service och kommersiell television* (13. nordiska konferensen för masskommunikationsforskning, Jvaskylä, 1997).
- Hallingberg, Gunnar, *Radion i Sverige I. Rundradiorörelsen, radioprogrammen och lyssnarna. Från 20-tal till 50-tal.* (Opublicerat manus, 1997).
- Hansson, Oloph, *Chefskarusellen 1978 – politiska utnämningar.* (Anförande i manuskript vid seminarium i Sundbyberg med Stiftelsen Etermedierna i Sverige, 25–26.11.1996).
- Information om projekten *On Air – More colour in the Media* och *On Line – More colour in the Media* (Sveriges Radio och Sveriges Television, 1997).
- Johansson, Åke-Bertil, Statistiska sammanställningar över sökande och antagna till producent- och scriptautbildningarna 1967 och 1968.
- Ottosson, Sonja & Walleij, Sylvia, *Stödprojektets slutrapport* (Sveriges Television, 1997).
- Pedersen, Vibeke, m. fl., *Studieværter og køn i Norden* (13. nordiska konferensen för masskommunikationsforskning, Jvaskylä, 1997).
- Rahbek, Per, *Riks-, regional- eller lokalradio? En undersökning av radioideologier* (Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Stockholms universitet, 1994).
- Schyller, Ingela, *Radio- och tv-utbudet 1925–1994* (Arbetsrapport nr 1, Stiftelsen Etermedierna i Sverige, 1996).
- Strähle, Ingela, *Sanningens riddare eller Wallenbergs? En studie av nyhetsjournalisterna på TV 4* (Projektarbete i informationsteknik, Högsolan i Växjö, 1991).
- Söderström, Herbert & Ahrnstedt, Pelle, *Svenska dagstidningsjournalisters utbildning, rekrytering, attityder m m.* Journalistundersökningen 1955–1956 (Statsvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet, 1958).

Arkiv

SVERIGES RADIOS DOKUMENTARKIV

Styrelseprotokoll med bilagor för Radiotjänst, Sveriges Radio, Sveriges Lokalradio, Sveriges Television, Sveriges Riksradio
Förvaltnings- och arbetsutskottets protokoll med bilagor för Radiotjänst och Sveriges Radio
Interna utredningar och promemorior
Verksamhetsberättelser för Radiotjänst, Sveriges Radio, Sveriges Lokalradio, Sveriges Television, Sveriges Riksradio
Personalkataloger
Matrikel över Radiotjänsts personal 1949

KUNGLIGA BIBLIOTEKET

Håkan Unsgaards arkiv

TCO-ARKIVET

Sveriges Radios SIF-klubbs handlingar

DAGENS NYHETERS ARKIV

Dagens Nyheters styrelseprotokoll 1930–1937

Tidskrifter

Aftonbladet
Antennen
Expressen
Göteborgs-Antennen
Göteborgs-Posten
Journalisten
Radiolyssnaren
Sanomalehtimies/Journalisten (Finland)
Språkvård
vipåtv

Egna intervjuer

Jan Andersson
Lars-Gunnar Björklund
Monica Boëthius
Anders Ferm
Oloph Hansson
Lars Hemmingsson
Åke-Bertil Johansson
Leif Larsson
Tore Nöjd

Oloph Hanssons intervjuer för projektet Etermedierna i Sverige

Olle Berglund
Britt-Marie Bystedt
Ingrid Edström
Magnus Faxén
Roland Hjelte
Olof Rydbeck
Per Persson
Nils Ragnå
Harry Schein
Örjan Wallqvist

Radioprogram

Ljuva 60-tal. »Tittarstormar, vridningar och skjutjärn«. En serie i fyra program där Jörgen Cederberg och Göran Elgemyr granskar det politiska stoffet och samhällsbevakningen i radio och tv under 1960-talet. Program nr 1, 24.2 1978 i P 1. Program nr 3, 10.3 1978 i P 1.

Tryck

Abrahamsson, Ulla B., *Hälften vunnet?* (Stockholm: SR/PUB, 1992).
Ambjörnsson, Ronny, *Mitt förnamn är Ronny* (Stockholm: Bonnier Alba, 1996).

- Asp, Kent, »Röd-gröna journalister – politiska åsikter och yrkesideologi i samverkan«, i Carlsson, Ulla (red.), *Medierna i samhället. I går, idag, i morgon* (Göteborg: Nordicom, 1996).
- Asp, Kent & Weibull, Lennart, *Svenska journalister om mångfald och medier*, Arbetsdokument från Rådet för mångfald inom massmedierna 1996:3 (Stockholm, 1996).
- Bagdikian, Ben H., »Shaping media content: professional personnel and organizational structure«, *Public Opinion Quarterly*, 1973–1974: Winter, s. 569–579.
- Bourdieu, Pierre, *Sur la television* (Paris: Liber, 1996).
- Broady, Donald, *Sociologi och epistemologi. Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin* (Stockholm: HLS förlag, 1990).
- Burns, Tom, *The BBC. Public Institution and Private World* (London och Basingstoke: Macmillan, 1977).
- Cederberg, Jörgen & Elgemyr, Göran, »Radion och det journalistiska oberoendet«, i Cederberg, Jörgen, & Elgemyr, Göran (red.), *Tala till och tala med. Perspektiv på den svenska radion och televisionen* (Stockholm: Legenda, 1984).
- Cederberg, Jörgen & Elgemyr, Göran (red.), *Tala till och tala med. Perspektiv på den svenska radion och televisionen* (Stockholm: Legenda, 1984).
- Dahl, Hans-Fredrik, *Hallo – Hallo! Kringkastningen i Norge 1920–1940* (Oslo: Cappelen, 1975).
- Djerf Pierre, Monica, *Gröna Nyheter. Miljöjournalistiken i televisionens nyhetssändningar 1961–1994* (Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, 1996).
- Ejbye-Ernst, Arne, »Journalisten, 'spidserne' og bisserne«, i *Pressens årbog 1981/82* (Odense: Dansk pressehistorisk Selskab, 1982), s. 181–194.
- Elgemyr, Göran, »Maktkampen kring Dagens Eko – uppkomst och utveckling«, i Brunnberg, Kerstin & Elgemyr, Göran (red.), *Dagens Eko. Nyheter i radio under 50 år* (Stockholm: Sveriges Radios förlag, 1987), s. 9–34.
- Elgemyr, Göran, »Politruktjänsten som skakade radion«, i Carlsson, Ulla (red.), *Forskning om journalistik* (Göteborg: Nordicom, 1988).
- Elliot, Philip, »Media organisations and occupations – an overview«, i Curran, James (red.), *Mass communication and Society* (London: Edward Arnold, 1977).

- Engblom, Lars-Åke, *Arbetarpressen i Göteborg* (Göteborg: Ekonomisk-historiska institutionen, 1980).
- Engwall, Lars, *Från vag vision till komplex organisation. En studie av Värmlands Folkblads ekonomiska och organisatoriska utveckling*, Acta Universitatis Upsaliensis (Uppsala, 1985).
- Fichtelius, Erik (red.), *Public service i praktiken* (Stockholm: Sveriges Radios förlag, 1997).
- Framtidens radio och tv. Remissyttrande från Sveriges Radio*, Sveriges Radio informerar 1 (Stockholm: Sveriges Radio, 1965).
- Franzén, Nils-Olof, *Radiominnen. Historia och hågkomster* (Stockholm: Natur och Kultur, 1991).
- Furhammar, Leif, *Med TV i verkligheten. Sveriges Television och de dokumentära genrerna* (Stockholm: Stiftelsen Etermedierna i Sverige, 1995).
- Furhoff, Lars, *Makten över journalistiken* (Stockholm: Natur och Kultur, 1986).
- Hadenius, Stig, »Medelsvenssons tidning«, i Fredriksson, G. m. fl., *Aftonbladet – en svensk historia* (Stockholm: Tiden, 1980).
- Hadenius, Stig & Weibull, Lennart, *Massmedier. Press, Radio & TV i förvandling* (Stockholm: Bonnier Alba, 1997).
- Hansson, Oloph, »TV 2's Approach to the News«, i *Nyhetsverksamheten inom Sveriges Radio. Betänkande avgivet av Sveriges Radios nyhetsutredning* (Stockholm: Sveriges Radio, 1971).
- Helén, Gunnar, *Alltför många jag. Memoarer* (Stockholm: Bonniers, 1991).
- Hört och sett. Radio och television 1924–1954* (Stockholm: Sveriges Radio, 1974).
- Høyer, Svennik, »Får vi noe opprør fra midten?«, i *Pressens årbog 1981/82* (Odense: Dansk pressehistorisk Selskab, 1982), s. 195–216.
- Journalistkåren i Sverige*, En undersökning utförd vid Journalisthögskolan i Stockholm (Stockholm: Gebers, 1970).
- Jämställdhetsplan för Sveriges Television AB 1997–1998*.
- Jämställdhetsplan för Sveriges Radio AB 1997*.
- Kotschack, Jack S., *Radio Nord kommer tillbaka* (Stockholm: Roos, 1963).
- Lindblad, Ingemar, *Etermediernas värld* (Stockholm: Bonniers, 1970).
- Lindblad, Ingemar, *Låt hundra röster höras. En debattbok om frihet och mångfald i Sveriges radio-TV* (Stockholm: Gummessons, 1965).

- Lindroth, Bengt, »Konsten att vara partisk«, i Fichtelius, Erik (red.) *Public service i praktiken* (Stockholm: Sveriges Radios förlag, 1997).
- Lundgren, Kristina, » 'Vi ville ut och se allt ...' Kvinnliga journalister på 30-talet«, i *Presshistorisk årsbok 1997* (Stockholm: Pressarkivets vänner, 1997).
- Melin-Higgins, Margareta, *Pedagoger och spårhundar. En studie av svenska journalisters yrkesval* (Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, 1996).
- Nordberg, Karin, »I begynnelsen var farbror Sven. Kvinnoröster och kvinnoperspektiv i svensk radio 1925–1990«, i *Presshistorisk årsbok 1992* (Stockholm: Pressarkivets vänner, 1992).
- Nyhetsverksamheten inom Sveriges Radio. Betänkande avgivet av Sveriges Radios nyhetsutredning* (Stockholm: Sveriges Radio, 1971).
- Persson, Per, »Från Ställdalenkatastrofen till Hammarskjölds död«, i Brunnberg, Kerstin & Elgemyr, Göran (red.), *Dagens Eko. Nyheter i radio under 50 år* (Stockholm: Sveriges Radios förlag, 1987), s. 87–141.
- Petersson, Olof & Carlberg, Ingrid, *Makten över tanken. En bok om det svenska massmediesamhället* (Stockholm: Carlssons, 1990).
- Pujik, Roel, *Virkeligheter i NRK* (Gjøvik/Lillehammer: R. Pujik, 1990).
- Regional utveckling 1970–75. Förslag avgivet av 1968 års distriktsutredning inom Sveriges Radio* (Stockholm: Sveriges Radio, 1969).
- Rundradion 1926–1996. Rundradions historia i Finland* (Helsingfors: Rundradion AB, 1997).
- Rydbeck, Olof, *I maktens närhet. Diplomat, radiochef, FN-ämbetsman* (Stockholm: Bonniers, 1990).
- Salokangas, Raimo, »Finlands Rundradio i ett föränderligt samhälle 1949–1996«, i *Rundradion 1926–1996. Rundradions historia i Finland* (Helsingfors: Rundradion AB, 1997).
- Sjögren, Olle, *Den goda underhållningen. Nöjesgenrer och artister i Sveriges radio och TV 1945–1995* (Stockholm: Stiftelsen Etermedierna i Sverige, 1997).
- Stefánsson, Gunnar, *Utlarp Reykavík. Saga Ríkisutvarpsins 1930–1960* (Reykjavík: Sögufélag, 1997).
- Sveriges Radio inför 1970-talet* (Stockholm: Sveriges Radio, 1969).
- Sveriges Radios remissyttrande över 1974 års radioutredning* (Stockholm: Sveriges Radio, 1977).
- Sveriges Radios anslagsframställningar.

Sveriges Radios årsböcker.

Sveriges Radios årsredovisningar.

Thurén, Torsten, *Medier i blåsväder. Den svenska radion och televisionen som samhällsbevarare och samhällskritiker* (Stockholm: Stiftelsen Etermedierna i Sverige, 1997).

Tunstall, Jeremy, *Journalists at work* (London: Constable, 1971).

Unsgaard, Håkan, »Sveriges Radio och statsmakterna«, i Cederberg, Jörgen & Elgemyr, Göran (red.), *Tala till och tala med. Perspektiv på den svenska radion och televisionen* (Stockholm: Legenda, 1984).

Vem är det 1995 (Stockholm: Norstedts, 1994).

Weibull, Lennart m. fl., *Svenska journalister. Ett grupporträtt* (Stockholm: Tiden, SJF, 1991).

Zilliacus-Tikkanen, Henrika, *Journalistikens essens i ett könsperspektiv* (Helsingfors: Rundradions jämställdhetskommitté, 1997).

Østbye, Helge, *Norsk Riksringkasting. Oppbygging – Programvirksomhet – Publikumsreaksjoner* (Bergen: Institutt for sosiologi og statsvitenskapelige fag, 1977).

Offentligt tryck

Regeringens proposition 1962:59 om journalistutbildningen.

Regeringens proposition 1975:13 om lokalradio och vissa andra rundradiofrågor.

Regeringens proposition 1977/78:91, Radio & TV 1978–86.

Utredning och förslag angående rundradion i Sverige (SOU 1935:10).

Betänkande angående rundradion i Sverige, dess aktuella behov och riktlinjer för dess framtida verksamhet (SOU 1946:1).

Televisionen i Sverige (SOU 1954:32).

Radions och televisionens framtid i Sverige (SOU 1965:20).

Radio i utveckling. Betänkande avgivet av 1969 års radioutredning (SOU 1973:8).

Svensk press. Pressens funktioner i samhället (SOU 1975:78).

Radio och tv 1978–1985 (SOU 1977:19).

TV-politiken (SOU 1989:73).

Bildkällor

Omslag: Sveriges Television, Bildservice

- S. 48. Sveriges Television, Bildservice, Kenneth Thorén
- 51. Sveriges Television, Bildarkivet, Bertil Danielsson
- 52. Sveriges Television, Bildarkivet, Sören Hoffman
- 73. Sveriges Television, Bildarkivet, Bertil S:son Åberg
- 73. Sveriges Television, Bildarkivet, Bertil S:son Åberg
- 80. Sveriges Television, Bildarkivet
- 80. Sveriges Television, Bildarkivet
- 80. Sveriges Television, Bildarkivet, Bertil S:son Åberg
- 90. Sveriges Television, Bildarkivet
- 99. Sveriges Television, Bildarkivet
- 103. Sveriges Television, Bildarkivet, Sören Hoffman
- 108. Affischbild, Sveriges Television
- 117. Sveriges Television, Bertil Danielsson
- 129. Sveriges Television, Bildarkivet, Bo-Aje Mellin
- 143. Sveriges Television, Bildservice, Kenneth Thorén
- 143. Sveriges Television, Bildservice, Kenneth Thorén
- 147. Aftonbladet, Charlie Gustavson
- 156. Sveriges Television, Bildarkivet, Bo-Aje Mellin
- 183. Sveriges Television, Bildarkivet, Anders Roth
- 211. Sveriges Television, Bildarkivet, Bengt O Nordin

Personregister

- Abrahamsson, Ulla B. 32
Adolfsson, Uno 147
Ag, Lars 133
Ahlander, Björn 98, 116, 145
Ahlmark, Lars 195f, 198
Ahlqvist, Berndt 140
Ahrnstedt, Pelle 25
Allard, Ola 110
Alving, Barbro 64
Ambjörnsson, Ronny 54
Andersson, Bengt E. 161
Andersson, Björn 163, 183
Andersson, Ingvar 59f, 62
Andersson, Ivar 96
Andersson, Jan 204f
Andersson, Kurt 89, 92
Andersson, Sven 59
Anrell, Lasse 205
Apelqvist, Seved 59
Appelin, Amelie 108
Arborelius, Erik 72
Argus, Arne 183
Arnbom, Arne 72f, 83
Askelöf, Bertil 85
Asp, Kent 26, 210
Aurén, Sven 90, 96
Bæhrendtz, Nils Erik 94, 131
Bagdikian, Ben 33
Beckman, Vanna 91, 98
Bedrup, Bengt 88
Belfrage, Fredrik 147f
Bengtsson, Ingvar 183
Berg, Jan O. 189ff
Bergendahl, Pelle 161, 198
Berggren, Manne 51
Berggren-Axberger, Kerstin 41f
Bergholtz, Britta 52f
Berglund, Olle 183
Bergman, Erène 163, 183
Bergman, Gösta 55
Bergman, Karin 41
Bergsten, Erik 15f, 53, 72f, 83, 93
Bergström, Rolf Egil 199
Bergvall, Gunnar 204
Biörnstad, Margareta 156
Björck, Anders 163ff, 177, 183f, 186
Björk, Paul 109f
Björklund, Lars-Gunnar 107, 146ff, 176
Blazenin, Josef 147

- Blixt, Gösta 84
 Blomgren, Jonny 147
 Blomqvist, Curt 103
 Blücher, Raul 161
 Boëthius, Monica 149f, 158
 Bohman, Birgitta 83
 Bohman, Gösta 155
 Bohman, Pontus 51
 Boman, Marianne 72, 83
 Bondesson, Björn 99
 Bonnevier, Hans 168
 Boström, Stig 72
 Bourdieu, Pierre 35
 Brandelius, Pia 91
 Bresky, Tomas 147
 Broman, Natanael 43, 64
 Brundin, Göran 90
 Brunius, Palle 51
 Burns, Tom 34, 187
 Byggdal, Torsten 153, 156f
 Bystedt, Britt-Marie 153, 156,
 167, 188, 191
 Byström, Karin 12
 Byttner, Göran 88f, 98

 Carlberg, Ingrid 27ff, 212
 Carlsson, Anette 12, 187, 192
 Carlsson, Bo 161, 197
 Carlsson, John-Sune 185
 Castegren, Nils 51
 Cederberg, Jörgen 47
 Chaabane, Anne 196
 Christensson, Henry 95
 Christiansson, Olof 161

 Dabrowsky, Kjell 205
 Dahlbeck, Nils 46, 70f, 110
 Dahlberg, Ingrid 184
 Dahmén, Gunnar 105
 Danielsson, Bertil 71
 Danielsson, Tage 64f, 83, 102
 Dansk, Lennart 109
 Dennis, Bengt 92
 Douglas, Gustaf 130
 Dyfverman, Henrik 51, 70f,
 83
 Dymling, Carl Anders 41f,
 44, 58ff, 64, 87

 Eckerberg, Per 79f, 85, 100,
 112ff, 120, 150f, 221f
 Edin, Åke 108
 Edström, Ingrid 131, 183
 Edström, Maria 209
 Egerbladh, Bernt 133
 Ehnmark, Elof 47, 49f, 59f,
 66
 Ehrenborg, Lennart 72, 83,
 105
 Ehrling, Thore 101ff
 Ejbye-Ernst, Arne 31
 Ekdal, Lennart 205
 Ekholm, Sven Olof 164
 Ekman, Hans 71
 Elgemyr, Göran 47, 96
 Eliasson, Dagny 108
 Elmbrant, Björn 189
 Engblom, Christina 13
 Engblom, Jakob 13
 Engblom, Lars-Åke 147

- Engdahl, Jan 197
 Engerstedt, Åke 87
 Engström, Gert 93f
 Engström, Rolf 87
 Engwall, Lars 28f
 Ericson, Helge 60
 Ericsson, Thorsten 72
 Ericsson, Åke 71
 Eriksson, Gösta 84
 Erlandsson, Lars Gunnar 99
 Eskilsson, Sture 169
- Fahlén, Lennart 71
 Falck, Åke 69ff
 Farbotko, Rickard 147
 Faxén, Magnus 89, 98, 153, 155f, 163, 181ff
 Feldreich, Bengt 89
 Ferm, Anders 163, 182f
 Fichtelius, Erik 189
 Fogelin, Peter 192
 Forsberg, John 12, 110
 Forsén, Olof 46, 60, 87
 Forsgren, Erik 90
 Franzén, Nils-Olof 41f, 46, 49, 53, 60, 62, 68, 88, 106, 149, 151
 Frey, Christer 187f, 190
 Friberg, Berndt 52f, 107
 von Friesen, Hans 100
 Friman, Märta 73
 Frithiof, Lars 197
 Frykman, Bengt 199
 Fröjd, Carl 72
 Furhammar, Leif 78, 105
- Furhoff, Lars 28
 Furuhausen, Hatte 102
 Furumo, Bo 183
 Fürst, Lena 84
 Fäldin, Thorbjörn 155
- Garland, Gabriella 92
 Gauffin, Bengt Göran 98
 de Geer, Yvonne 91f
 Gentzel, Bo 147f, 185
 Gerhard, Åke 101f
 Ginsburg, Manne 46
 Gjerdman, Olof 55
 Granlid, Gunnel 168, 191
 Granqvist, Hans 98
 Grevér, Per 147
 Grundberg, Iréne 13, 29
 Gudmundsson, Ulf 99
 Guillou, Jan 139
 Gulbrandsen, Kerstin 158
 Gullberg, Hjalmar 15, 44, 60ff, 219
 Gunnarsson, Frank 197
 Gustafsson, Bertil 161
 Gustafsson, Hans 153ff
 Gustafsson, Lars 168
 Gustafsson, Rolf 184
 Gyllensten, Lars 98, 100, 120
- Hadenius, Stig 12
 Hagman, Christina 91
 Hahr, Henrik 15, 46, 83, 87
 Hallberg, Yngve 71
 Halldin, Gustaf 72

- Hallingberg, Gunnar 12, 29, 54, 149f
- Hamberg, Per-Martin 70, 83, 94f, 99, 129, 142f
- Hamring, Stig 84
- Hansegård, Christina 95
- Hansegård, Lars 98
- Hansson, Leif 72
- Hansson, Oloph 12, 18, 87ff, 94f, 138ff, 144, 153ff, 182f, 204
- Heckscher, Eva 91
- Heckscher, Gunnar 59
- Hedberg, Håkan 98
- Hedborg, Elisabeth 211
- Hegardt, Margareta 156
- Hegerfors, Arne 147f
- Helén, Gunnar 102, 113
- Hellström, Jan Arvid 192
- Hemmingsson, Lars 12
- Hernelius, Allan 59, 99f, 128
- Hjelte, Roland 12, 139, 188
- Holm, Stig 103
- Holmberg, Lennart 71
- Holmberg, Nils 43, 60, 68
- Holmgren, Qvitt 89
- Holmqvist, Bo 91, 95
- Holmström, Bo 85
- Hugo, Yngve 38, 41, 44, 59f, 62, 64, 67
- Huldt, Lennart 72
- Huss, Erik 155f
- Hyland, Lennart 66, 83, 107, 116ff, 121f, 146
- Hyttring, Jan 191f
- Hägglund, Gun 72, 84
- Hökmark, Gunnar 186, 189, 192
- Høyer, Sverre 30
- Irving, Sven 205
- Isaksson, Bo 94, 99
- Ivarsson, Gunilla 189, 198
- Ivre, Ivar 70f, 73, 83
- Jacobsson, Carl-Axel 71
- Jansson, Karl 71
- Jansson, Karl-Axel 12
- Jederby, Thore 103
- Jerring, Sven 15, 43, 51f, 55, 64, 66ff, 87
- Jerstedt, Sven 47f, 89, 92
- Joanson, Ove 99, 189, 191f, 194, 215
- Johansson, Karin 84
- Johansson, Åke-Bertil 12, 19, 132, 134
- Johnson, Bengt Emil 190
- Jonasson, David 64
- Jonsson, Conrad 47, 59f
- Jutterström, Christina 156
- Jälevik, Agne 147
- Järborg, Bo 98f
- Karlbom, Torvald 47, 49, 59
- Kehälinna, Heikki 32
- Kempe, Sune 141
- Klangemo, Curt 72
- Knutsson, Gösta 57
- Kotschack, Jack 116f

- Krantz, Mona 91f
 Kumlien, Gunnar 98
 Körner, Lennart 102
- Ladberg, Bo Teddy 144
 Lagerholm, Olle 84
 Larsson, Allan 142f, 219
 Larsson, Lars-Erik 44, 67, 219
 Larsson, Leif 147f
 Larsson, Sven-Erik 183
 Larsson-Helin, Lisa 43
 Leijonborg, Ingemar 204
 Levin, Rune 147
 Lidbecker, Stig 161
 Liljedahl, Kurt 84
 Liljefors, Åke O. 183
 Lilliehöök, Gösta Malcolm
 43
 Lind, Åke 198
 Lindblad, Gullan 154
 Lindblad, Ingemar 82, 118
 Lindbom, Tage 60, 76
 Linder, Erik Hjalmar 15, 46,
 60, 76
 Linder, Hasse 106
 Linderöth, Sven 198
 Lindfors, Per 51
 Lindgren, Ann 211
 Lindgren, Olle 132
 Lindholm, Tore 70
 Lindmark, Sture 191f, 194,
 196f
 Lindquist, Thore 84
 Lindroth, Bengt 142
- Lindskog, Nils Petter 157ff,
 195f
 Ljungberg, Tore 71
 Ljungqvist, Ivar 64
 Ljungqvist, Seth 62f
 Lorentzen, Pål E. 30
 Lundberg, Stig 72
 Lundén-Welden, Gunnar 103
 Lundgren, Stig 102, 111f, 145,
 150
 Lundgren, Tom 196
 Lundquist, Inga-Lisa 66
 Löf, Sverker Martin 51
 Löfberg, Bertil 161
 Lönnroth, Erik 59
 Löwenmark, Sture 72
- Madsén, Lars 49, 51, 65
 Magnusson, Bengt 205
 Marling, Eva 211
 Martin, Alf 90, 98
 Mattsson, Erik 44ff, 50, 59,
 65f
 Mattsson, Ingrid 108
 Melin, Harri 32
 Melin, Kjell 71
 Melin-Higgins, Margareta
 26f, 34
 Moberg, Allan 72
 Moberg, Karl Axel 46
 Modig, Jan-Otto 152
 Molander, Jan 70
- Nellhag, Bo 99
 Nevreus, Nils-Olof 71

- Nilsson, Håkan 99
 Nilsson, Sam 142f, 153, 155,
 182f, 219
 Nilsson, Torsten 151
 Nilsson, Åke 85
 Norberg, Sven Bertil 83
 Nordenskiöld, Otto 143, 150f,
 157, 175
 Nordin, Sven-Erik 183
 Norling, Åke 169
 Nyblom, Kåre 91, 98f
 Nyblom, Ragna 108
 Nystedt-Ringborg, Catarina
 194
 Nöjd, Tore 12

 Odlander, Ingemar 99
 Olausson, Torbjörn 105
 Oldsberg, Ingvar 147f
 Olin, Gunnar A. 141
 Olivecrona, Gustaf 145
 Oljelund, Hannes 141
 Olsson, Leif »Loket« 147f
 Olsson, Sven-Olof 110
 Orelöv, Bo 72
 Ortmark, Åke 92
 Orup, Lars 97, 143

 Palme, Olof 113, 151, 154f
 Parmström, Anders 185
 Pedersen, Vibeke 32
 Persson, Per 88ff, 94, 96f, 99,
 228
 Peterson, Ivar 142f, 219
 Petersson, Olof 27ff, 212

 Pettersson, Christer 99
 Pujik, Roel 30f
 Pålsson, Roland 113

 Raasaka, Veli 191
 Rabe, Julius 43f, 58, 60
 Ragnå, Nils 49f, 79f, 114ff,
 140
 Rahbek, Per 56
 Ramsten, Lars 89, 110
 Ramstén, Nils 124, 145, 150
 Rembe, Birgitta 156
 Reuterswärd, Gustaf 43, 61ff,
 68
 Riback, Gösta 71
 Ringdahl, Carl-Ivar 84
 Rit-Ola (Jan-Erik Garland)
 64
 Robin, Olle 164
 Romare, Kristian 153f
 Ronnås, John 149f
 Rosenberg, Karin 52f
 Rosendahl, Bengt 105
 Rudolfsson, Nils 85
 Ruhnbro, Rune 90, 109
 Rydbeck, Olof 49, 59f, 79f,
 83, 85, 87f, 90, 94, 98, 103f,
 110, 112ff, 120, 124, 131ff,
 142, 144, 149ff, 175, 228
 Röhl, Wille 89

 Sahlin, Margit 149
 Samuelsson, Ingrid 66, 70,
 73, 83, 92
 Sandblad, Helena 166

Sandborg, Kerstin 161
 Sandgren, Lennart 183
 Sandstedt, Birgitta 108
 Sanfridsson, Arne 69
 Schein, Harry 113, 154f
 Schrewelius, Ingrid 95
 Segerstedt, Torgny 55
 Sigurth, K. G. 72f, 83
 Sjöblom, Karl-Axel 84, 95
 Sjöman, Börje 12
 Sköldenberg, Bengt 89
 Smith, Göran 47
 Sohlman, Karin 83
 Sommar, Carl Olov 183
 Starck, Åke 84
 Stenholm, Olle 99f
 Stenström, Leif 190
 Stiberg, Sven 103
 Ström, Louise 52f
 Ström, Pernilla 205
 Ström, Rune 98f
 Strömstedt, Margareta 133
 Ståhlberg, Knut 99
 Ståhlne, Björn W. 190
 Sundell, Olof 59, 144
 Sundman, Per Olof 155
 Swedin, Bo 190
 Swembel, Olof 71
 Svensson, Gustav 98
 Svensson, K. G. 12, 88, 109
 Svinhufvud, Barbro 41f, 52f,
 66, 70, 73, 83
 Söderberg, Anders 72
 Söderberg, Rolf 99
 Söderlind, Åke 110

Söderquist, Åke 84, 93f
 Söderqvist-Karlström, Birgitta
 91
 Söderström, Herbert 25, 92

 Tarschys, Bernhard 85
 Tellemar, Hasse 103
 Tham, Jeanette 84
 Thorbergsson, Jonas 146
 Thorén, Arne 96ff
 Tingsten, Herbert 96
 Tjerneld, Staffan 70f
 Tolgraven, Olle 99
 Toss, Margareta 169
 Tunstall, Jeremy 34
 Törnander, Gunnel 169
 Törnqvist, Steffo 205

 Ulfbåge, Christer 148
 Unckel, Per 189
 Unsqaard, Håkan 70, 73, 88,
 93, 111ff, 120, 129f, 132
 von Utfall, Johan 46, 69f

 Wadsten, Carl Åke 51, 87
 Wahlström, Sven 164, 185
 Wahlund, Olle 131
 Waldimir, Sune 39
 Wallgren, Inger 84
 Wallin, Henry 103
 Vallmark, Sven 97
 Wallqvist, Örjan 92f, 113f,
 120, 129f, 133, 138, 140, 153ff
 Waltersson, Sven 91
 Weibull, Lennart 26f

Weise, Arne 106, 108	Zehlén, Ruben 71
Weiss, Lars 204f	Zilliacus-Tikkanen, Henrika
Wendel, Per 205	32
Wengse, Rune 72	
Wennberg, Lena 164, 196f	Ågren, Annika 198
Wickbom, T. G. 89, 92, 98ff,	Åman, Valter 59
120	Åsbrink, Per 59
Wikström, Jan-Erik 125, 154f,	Åsäter, Jan 147
193f	
Wilhelmson, Anders 92, 141	Älveby, Rustan 90
Willners, Bo 16, 51, 53, 55, 68	
Wilson, Sven 51	Öberg, Wera 64
Winblad, Ewonne 108, 184,	Ödman, Maj 83, 92
211	Ögren, Gustav 46
Winblad, Lennart 99	Öholm, Siewert 161
Vinde, Victor 90	Ölander, Marcus 100
Winqvist, Lars Åke 154, 163,	Ölander, Ragnar 69
183	Örtegren, Lars-Erik 95
Winsnes, Torbjörn 148	Østbye, Helge 30
Wänstrand, Lars-Erik 95	

